

Juha Ruotsalainen

SIJAISSYLLISET

Romaani

© Eeppos-kustannus 2013

ISBN 978-952-67227-5-7

I

1.

Ikkunasta tuleva auringonvalo häikäisi silmät. Norreilla vietettiin Birgerin syntymäpäiviä. Juhlakalu istui itseoikeutetusti pöydän päässä. Toisessa päässä istui Birgerin Katrin-puoliso. Margit, joka oli tullut Solkullasta, istui poikansa vieressä. Margit oli yli kahdeksankymmenen mutta vielä virkeä. Birgerin ja Katrinin pojat, Klaus ja Vilhelm, istuivat samalla puolella kuin isoäitinsä. Vastakkaisella puolella istuivat Birgerin Maarit-sisko ja tämän mies von Gotha sekä näiden toisella kymmenellä oleva tytär.

Kutsutut olivat päiväsankarin lähiomaisia, paitsi Risto Karivieri, joka oli kutsuttu perhetutuna. Häntä kohdeltiin kuitenkin kuin omaista. Kylillä puhuttiin, että hän oli Birgerin isovelji.

Äiti, jota hän ei ollut koskaan nähnyt, oli jättänyt hänet vastasyntyneenä Solkullan kartanon portaille. Kartanon isäntä vapaaherra Harald Norre – Birgerin isä – antoi lapsen kasvatettavaksi pehtoorilleen Lindin Matille, jonka vaimo ei ollut voinut saada lasta. Lindit adoptoivat hänet ja kasvoivat hänet Antiksi. (Tultuaan aikuiseksi hän muutti nimensä Risto Kariviereksi.) Hän sai käydä kouluja. Kansakoulun jälkeen hänet pantiin lyseoon Turkuun. Hänestä leivottiin ylioppilas, ja hän meni lukemaan papiksi Helsingin yliopistoon. Hän suoritti erotutkinnon lyhyessä ajassa, hänet vihittiin papiksi, ja hän palasi Turkuun saatuaan täältä apulaispapin viran.

Karivieri ei osallistunut kahvipöydässä ruotsiksi käytyyn keskusteluun, vaikka puhui ruotsia melkein yhtä hyvin kuin suomea. Katrin otti puheenaiheeksi sokerin, joka oli mennyt kortille muutama päivä sitten.

von Gotha sanoi, että sota Puolassa oli aiheuttanut sen, että sokeri oli mennyt kortille.

Margit sanoi, että kun sota alkaa, ruoka katoaa kaupoista ensimmäisenä.

Euroopan yllä olevat pahaenteiset sodan pilvet huolestuttivat. Englanti ja Ranska olivat elintilaa hamuavan Saksan pelossa kosiskelleet Neuvostoliittoa kilvan liittolaisekseen. Niille ei merkinnyt mitään se, että bolshevikit olivat vallassa Neuvostoliitossa. Mutta ei myöskään Saksalle, joka kaikkien yllätykseksi teki hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa. Koiranleuat puhuivat Hitlerin tarjonnan Stalinille enemmän kuin Ranska ja Englanti. Sodanuhan uskottiin väistyneen, mutta pian sopimuksenteon jälkeen Saksa hyökkäsi Puolaan. Puola antautui taistelutta. Neuvostoliitto riensi saaliinjaolle kaksi viikkoa myöhemmin lähettämällä puna-armeijan Itä-Puolaan. Sen jälkeen Neuvostoliitto saattoi pienet Baltian maat pelon valtaan vaatimalla länsivaltojen hyökkäysuhkaan vedoten itselleen sotilastukikohtia niiden alueelta. Viro, Latvia ja Liettua suostuivat yksi toisensa jälkeen luovuttamaan tukikohdat. Muutama päivä sitten Moskova oli lähettänyt kutsun myös Suomelle neuvottelemaan konkreettisista poliittisista seikoista.

Klaus kysyi, mistä Moskova oikein halusi neuvotella.

von Gotha sanoi, että Neuvostoliitto halusi eräät Suomenlahden saaret.

Klaus puuskahti, ettei anneta yhtä vedenalaista luotoakaan.

Vanha ja viisas Margit kysyi, eikö saaria voitaisi antaa, jotta rauha säilyisi.

Birger vastasi äidilleen, että saaret kuuluivat Suomen valtioalueeseen. Mihin niiden asukkaat menisivät? Sitä paitsi Neuvostoliitto ei tyytynyt saariin, vaan se vaati koko Karjalan kannaksen eteläosaa Koivistoa myöten.

Margit muistutti, että Neuvostoliitto antaisi Suomelle Repolan ja Porajärven korvaukseksi.

Jotka se ryösti Suomelta Tarton häpeärauhassa, von Gotha puuskahti.

Karivieri puuttui puheeseen ja sanoi, että Moskovan kanssa oli neuvoteltava, niin kauan että päästäisiin sopimukseen. Mannerheimkin oli sillä kannalla. Sopimukseen pääsemiseksi voitaisiin suostua joihinkin alueluovutuksiin. Sotaa ei saanut päästää syttymään, sillä siitä tulisi Daavidin ja Goljatin kaksinkamppailu.

Birger sanoi epäilevänsä, että Stalin kokeili kepillä jäätä. Jos Suomi suostuisi alueluovutuk-

siin, Neuvostoliitto ei tyytyisi siihen vaan vaatisi koko Suomen.

von Gotha lisäsi, että kun antoi pirulle pikusormen, se vei koko käden. von Gotha jatkoi, että ryssiä harmitti vieläkin se, että ne menettivät Suomen vuonna kahdeksantoista.

Vuonna seitsemäntoista, Karivieri korjasi.

Margit vaihtoi puheenaihetta sanomalla, että Solkullassa pesivä kosteus ei tehnyt hyvää hänen vanhoille luilleen.

Kahvit oli juotu. Syntymäpäiväsankari ehdotti, että siirryttäisiin salin puolelle.

Karivieri istuutui pinnatuolille Margitin ja Klausin väliin.

Langokset istuutuivat sohvalle. Birger tarjosi von Gothalle sikarin kultaisesta rasiasta.

– Sinä et ole vielä opetellut polttamaan, Birger sanoi hyväntuulisesti Karivierelle.

– Olen kovapäinen oppimaan tekemään syntiä, Karivieri löi leikiksi.

– Sinä pääset sinun nuhtettomudella vielä pitkälle, Birger piikitteli.

– Joko sinä pian menet sotaväkeen? Karivieri kysyi Klausilta.

Klaus vastasi ruotsiksi käyneensä jo syynissä.

Klausilla oli melkein yhtä komea aatelisnenä kuin isoisällään Haraldilla, jonka venäläiset anarkistimatruusit murhasivat vapaussodan jälkikahinoissa. Klaus oli päässyt edellisenä keväänä ylioppilaaksi Turun ruotsalaisesta klassillisesta lyseosta. Nuoremman poikansa Vilhelmin Birger oli pannut suomenkieliseen klassikkoon, jotta tämä oppisi maan valtakielen.

Imelä sikarinhaju levisi huoneeseen. Sikaria röyhyttelevä von Gotha kertoi, että inkeriläisiä pakkosiirrettiin Siperiaan. Rajan takaa kuului valitus, eikä Suomen hallitus tehnyt mitään inkeriläisraukkojen auttamiseksi.

Karivieri sanoi, että Suomi oli lähettänyt vuosikymmenen alussa inkeriläisten karkotuksista nootin Moskovaan. Moskovasta tuli vastanootti, jossa kehoitettiin Suomen hallitusta huolehtimaan siitä, ettei Suomesta tullut loikkareita.

von Gotha hymähti, että ryssät käyttivät diplomatian vanhaa keinoa eli syöttivät paskan takaisin.

Birger sanoi, että oli erinomainen asia, että sosialidemokraatit olivat muuttaneet kantansa ja

äänestäneet eduskunnassa varustautumisen puolesta. Hänenkin verstaansa oli saanut sotaväeltä suuren polkupyörätilauksen.

von Gotha vitsaili, että sotilaille oli antaa muutakin kuin kokardi.

Birger sanoi arvelevansa, että sosiaalidemokraattien kannanmuutosta oli avittanut se, kun puna-armeijan lentokoneet olivat loukanneet Suomen ilmatilaa äskettäin.

von Gotha sanoi, että Suomen pitäisi hakeutua Saksan suojelukseen.

Karivieri sanoi, että Saksa ei auttaisi Suomea.

Birger kysyi, mistä hän oli sellaista saanut päähänsä.

Karivieri vastasi, että sen voi lukea saksalaisista lehdistä rivien välistä.

Kaikki näyttivät odottavan selitystä, joten Karivieri jatkoi, että Saksa piti Suomea kiittämättömänä, koska Suomi oli kieltäytynyt solmimasta hyökkäämättömyyssopimusta sen kanssa. Saksa katsoi Suomen olevan sille kiitollisuudenvelassa, koska se oli auttanut vuonna kahdeksantoista Suomea säilyttämään vasta saavutetun itsenäisyyden.

von Gotha sanoi, että vapaussodasta oli yli kaksikymmentä vuotta.

Karivieri sanoi, että se oli lyhyt aika historiasa.

von Gotha kysyi, kehen Suomi sitten voisi turvata, ellei Saksaan.

Klaus ehdotti, että Ruotsiin.

Karivieri sanoi, että Ruotsi ei auttaisi Suomea vaan halusi pysyä puolueettomana.

Margit sanoi, että Suomen ei pidä heristellä nyrkkiä Moskovalle.

Karivieri sanoi, että vaikka Keski-Euroopassa alkaisi sota, sota ei leviäisi Suomeen, sillä Suomi oli julistautunut puolueettomaksi suurvaltojen välisessä konfliktissa.

Maarit sanoi, ettei uskonut, että ihmiset olisivat niin hulluja, että rupeaisivat sotimaan.

Birger sanoi, että Suomi turvautuisi omaan armeijaan, mutta se vaatisi jokaiselta suomalaiselta uhrivalmiutta ja yksituumaisuutta.

Puhelin pärähti soimaan aulassa. Birger meni vastaamaan.

– Herra eversti.

Kantapäiden kopseen kuuli tänne asti. Birger kuunteli, mitä langan toisessa päässä puhuttiin, sulki sitten puhelimen ja palasi saliin huolestunut ilme kasvoillaan.

– Sain just kutsun ylimääräisiin kertausharjoituksiin, Birger kertoi.

von Gotha sanoi ruotsiksi, että Birgerin täytyi jääkärinä varautua kutsuun milloin tahansa.

– Mie en luota siihen Hitlerhiin. Se on niin vulgääri, Margit sanoi Karivierelle.

Margit oli ruvennut vanhoilla päivillään puhumaan yhä enemmän ensimmäisenä kielenään oppimaansa Länsi-Pohjan suomea. Margit oli syntyjään Ruotsin alamainen ja oli muuttanut Suomeen avioiduttuaan Haraldin kanssa.

Birger ilmoitti ryhtyvänsä pakkaamaan heti, kun vieraat olisivat poistuneet.

Karivieri poistui juhlatalosta ensimmäisenä. Koska sää oli hyvä, hän kävelisi kotiin. Hän kulki Auransillalla joen yli ja lähti nousemaan jyrkkää Kaskenmäkeä. Mäki pani puuskuttamaan. Hän ei ollut enää nuori. Hän täyttäisi seuraavaksi kuusikymmentä. Hän siirtyisi muutaman vuoden päästä eläkkeelle. Eläke ei olisi suuri, mutta hän tulisi

säästöillään loppuelämän toimeen. Hän oli pula-aikana ostanut pörssiosakkeita pilkkahinnalla. Nyt ne olivat taas arvossaan. Mikään pörssipeluri hän ei ollut. Hän oli vain sijoittanut järkevästi.

Birgerin sanat ”sinä pääset nuhteettomuudella-si vielä pitkälle” palautuivat Karivieren mieleen. Pitkälle hän oli päässytkin, kun otti huomioon, mistä hän ponnisti – löytölapsesta. Hän oli jopa ollut yhden kauden Turun kaupunginvaltuustossa. Hän olikin menestynyt paremmin politiikassa kuin ammattuuralla. Hän oli edelleenkin kappalainen, vaikka oli hakenut kirkkoherran virkaa monta kertaa. Hänet oli joka kerta asetettu vaaleissa vasta kolmannelle ehdokassijalle, josta oli vaikea tulla valituksi. Kirkkohallituksessa valtaa edelleenkin pitävät suomettarelaiset taisivat muistaa hänen ensimmäisen sortokauden aikaisen toimintansa. Hän jätti silloin – vastoin arkkipiispan paimenkirjeen ohjetta – kuuluttamatta laittomat asevelvolliskutsunnat. Omatunto esti kuuluttamasta, sillä laki, johon kutsunnat perustuivat, oli säädetty laittomassa järjestyksessä Suomen säätyvaltiopäivät sivuuttaen. Hänestä levitettiin pahantahtoisia juoruja. Yhdessä väitettiin hänen

viettäneen sakastissa hekumallisia hetkiä diakonissojen kanssa ehtoollisviiniä naukkailien. Hän yritti elää hurskaasti, aina se ei ollut onnistunut. Hän oli vapaussodan aikana asunut Helsingissä. Valkoisten kannattajana hän joutui menemään maan alle. Marjatta Wallanvainio piilotti hänet asuntoonsa. Heidän välilleen kehkeytyi lyhyeksi jäänyt romanssi. Marjatta synnytti seuraavana talvena pojan.

Karivieri kääntyi Itäiselle Pitkädulle, jonka varrella hänen kolmen huoneen ja keittiön osakkeensa oli nikkarityyliin rakennetussa talossa. Asunnosta oli velkaa jäljellä enää vähän.

Häntä ei odottanut kotona kukaan, ei edes koirra. Muttei Jeesuksellakaan, kaikkien pappien edeskäypällä, ollut vaimoa ja lapsia.

2.

Kutsua ylimääräisiin kertausharjoituksiin ei vaikoilijoiden vuoksi pantu pylväisiin, vaan se lähetettiin postitse. Ilmoittauduttuaan sotilaspiirissä reservin kapteeni Birger Norre sai käskyn perus-

taa reserviläispataljoona ja ryhtyä sen komentajaksi. Palattuaan kotiin hän otti jääkäripuvun kaapista ja puki sen ylleen. Hän veti rasvanahkasaappaat jalkaan. Hän pani reppuun villapaidan, kaksi alusvaatekertaa, sukia, pyyheliinan ja useita nenäliinoja. Hän pakkasi reppuun peltilautasen, veitsi ja haarukka-yhdistelmän sekä peltimukin, lusikan, puukon, kiikarin ja kompassin.

Norre kiinnitti pistoolikotelon vyöhön. Hän pani koppalakin päähän ja hyvästeli vaimon. Sitten hän lähti.

Miehiä tuli ja meni pataljoonan perustamispäikällä kuin tavaratalon pyöröovissa. Elokuussa reserviin päässeet olivat ehtineet käydä kotona vain kääntymässä. Jotkut tulivat parhaissaan. Yhdellä oli lakeerikengät. Kaikki kelpasivat puolustamaan isänmaata.

Norre valmistautui tekemään kunnia vastaan tulevalle majurille. Hän huomasi kuitenkin ajoissa, että mies olikin vain vänrikki. Se olisikin ollut majuriksi liian nuori.

– Olen pataljoonan komentaja, Norre sanoi vänrikille römeyttä ääneen tavoittellen.

– Hra kaptn, reservinvänrikki Markku Murrosmaa.

He paiskasivat kättä.

– Teillä on väärät arvomerkit kauluksessa, Norre huomautti. – Reservinupseerilla ne kuuluvat hopeiset, ei kultaiset.

– En saanut hopeisia mistään.

– Vaihtakaa ne pikimmiten. Onko teillä mitään tehtävää?

– Ei, hra kaptn.

– Menkää valvomaan varusteiden luovutus.

– Kyllä, hra kaptn.

– Ja muistakaa, arvovalta on hankittava heti kättelyssä, Norre evästi nuorta vänrikkiä.

Juna kiiti yössä. Junanvaunuun tuli valoa vain katossa heiluvasta öljylyhdystä ja raollaan olevasta kamiinanluukusta. Kamiinassa palavista kuusenklapeista lähtevä kitkerä savunhaju täytti vauunun.

– Ittäppäi olla' menos. Ohitimme äsken Kärkölän, ikkunasta ulos katsonut reservinluutnantti Lehto kertoi.

– Täyttä laukka kohti inha ittä, reservinluutnantti Pakola loihe lausumaan.

– Mihe muual? Viholine on aina tullu’ sielt, Lehto sanoi.

– Päin idän laumoja, Pakola jatkoi.

Pakola oli humalassa. Mies oli Birger Norrelle tuttu suojeluskunnan harjoituksista. Muut upseerit olivat hänelle uusia tuttavuuksia.

– Raja railona aukja. Edes Aasia, itä. Takana länsi ja Europpa. Varjele vartija sitä, Pakola lausui.

– Runo kuuluu ”varjelen, vartija, sitä”, sotilaspastori Ylhäinen korjasi.

– Sinne’ päi, Pakola sanoi.

– Ei pidä lausua runoa, ellei muista sanoja oikein, Ylhäinen sanoi.

– Viholine siel sun tääl. Ampuka sin sun tän, Pakola jatkoi.

– Nyt ei ollakka menos linnottama, Lehto sanoi.

– Ei. Me mene rajal näyttämä julman ilmemme, ja ryssät juokse pakko, Pakola sanoi.

Juna joutui seisomaan pitkiäkin aikoja ratapihoilla, sillä siviilijunilla oli etuoikeus rataan. Ju-

nan saavuttua Viipuriin Norre lähti adjutantikseen valitsemansa Murrosmaan kanssa kaupungille verestämään puolentoista vuosikymmenen takaisia muistoja. Hän oli asunut täällä nuorena jääkäriupseerina muutaman vuoden. Hän oli mennyt täällä naimisiin. Klaus oli syntynyt täällä.

Tuttu tuli vastaan Salakkalahden rantakadulla.

– Onko se Birger Norre? Paavali Partti hämmästeli.

– Ihan ite.

– Taasha myö tavattii.

– Niin tehtiin.

He paiskasivat kättä. Partti, jonka kauluksessa olivat kultaiset everstin arvomerkit, paiskasi kättä myös Murrosmaan kanssa.

– Mitä siul kuuluu? Partti kysyi Norrelta ja vastasi itse. – Siin tärkeämmät, hehe. Siint on aikaa, ku viimeks tavattii.

– Pitkälti toistakymmentä vuotta.

– Sie läksit sinne ”tois puol jokke”.

– Sinä olet pysynyt Viipurissa.

– Mihi sitä kotont läksis. Kuule, männää ottamaa moukut. Mie tarjoon.

– On toteltava kun esimies käskee, Norre sanoi.

– Se ei olt käsky. Männää Pyöriää Tornii.

He kävelivät torin poikki ja menivät paksuun ja pyöreään, kivistä rakennettuun torniin. Hovimestari vei heidät ikkunapöytään ja jäi odottamaan tilausta.

– Tuokaa miul Kippurahäntää, Partti tilasi.

– Valitettavasti alkoholia tarjoillaan vain ruokailun yhteydessä, hovimestari sanoi.

– Mitä valittamista siin on? Ruokailemme myöhemmin, Partti sanoi.

Myös Norre ja Murrosmaa tilasivat viskiä. Hovimestarin mentyä Partti kysyi Norrelta:

– Muistat sie viel ko Liibus?

– Se aika ei unohdu.

– Viini, laulu, naiset. Niitä se män? Sie löysit sielt rouvankii.

– Niin tein.

– Etkä oo katunt?

– Hehheh.

Tarjoilija toi juomat ja asetti ne pöytään.

– Suome sotaväe kunniaks, Partti ehdotti maljaa.

He kilistivät. Jalo juoma sai nuoren Murrosmaan irvistämään.

– Näyttää pahast silt, et myö jouvutaa nokkapokkaa tuon naapurin kans, Partti sanoi. – Hää vaatii erähi Suomelahe saarii ja Etelä-Kannasta Koivistoo myöte ja tarjoaa tilal Repolaa ja Porajärvee.

– Jotka se otti Suomelta Tarton häpeärauhassa, Murrosmaa tiesi.

– Mie olen nähnt kartan, mis uus raja on vee’etty Kannakse halki Koivistolt Lipolaa, Partti jatkoi. – Ryssä halajaa mejjä kivisii peltoi, vaik hänel on Siperias läänii tarpeeks. Sovitaa nyt täs, et kaavutaa enne vaik viimisee miehee, ko annettaa maat ryssä kaalimaiks.

Katse Partin silmissä oli teräksinen.

– Emme anna maita kolhoosiin, Murrosmaa nosti maljan.

– Minä annoin jo miljoona markkaa maanpuolustukseen, Norre kertoi.

– Kato, poikaa. Käyessä viime kesän tääl Viipuris pääminister piti kehnnon puhheen, Partti sanoi. – Kajander sano, et ol hyvä asja, ettei pantu veromarkkoi asseisii ruostumaa. Nyt niitä aseita

tarvittais. Stalin haastaa sil viisii, ettei voi ennää kunnial perrääntyy.

– Toivotaan, että Paasikivi pääsee Moskovassa sopimukseen, ja sota vältetään, Norre sanoi.

– Mut jos sota alkaa, Suomi puolustautuu, vaik joutuis tekemää sen yksin, ko Saksakaa ei taija auttaa meitä, Partti sanoi.

– Ruotsi tulee avuksemme, Norre sanoi.

– Mie eppäilen, Partti sanoi.

He tilasivat vielä yhden kierroksen.

– Annettiik siul komppania vai pataljoona?

Partti kysyi Norrelta.

– Pataljoona.

– Pärjääät sie?

– Olen saanut johtaa pataljoonaa suojeluskunnan harjoituksissa.

– Miul annettii rykmentti, Partti sanoi.

– Sinä oletkin kantapeikko, Murrosmaa sanoi.

– Vänrikki, millo myö ollaa tehty sinukaupat? Murrosmaa meni nolon näköiseksi.

– Mie olen Paavali, mut vaa tännää, Partti pelasti vänrikin tukalasta tilanteesta.

Partti ja Murrosmaa pistivät kättä.

– Markku.

– Miul ei olt muuta vaihtoehtoo ko ryhtyy soti-laaks, Partti kertoi. – Karjalas vanhin poika perrii maat. Mie olen nuorin meist kolmest veljeksest.

He tilasivat vielä yhdet. Tarjoilija toi juomat.

– Stalin tarjoo Suomal suojeluu. Suomi ei muka pysty puolustautummaa länsivaltoje hyökkäystä vastaa. Meitä ei uhkaa kukkaa muu ko hää isse, Partti puheli.

– Ryssä on ryssä vaikka voissa paistais, Murrosmaa sanoi.

– Miu tietääksei Stalin ei oo ryssä, Partti sanoi.

– Mikä se sitten on? Murrosmaa kysyi.

– Kaukaasialaine osseetti.

– Samalta suunnalta kuitenkin, Murrosmaa sanoi.

– Stalin on entine maantierosvo. Sillä on gangsterin elkeet, Partti sanoi.

– Mihin seepra juovistaan pääsisi, Norre sanoi.

– Yksi suomalainen vastaa kymmentä ryssä, Murrosmaa uhoi.

Vänrikki alkoi olla hyvässä nousuhumalassa.

– Mut ko niitä ryssii on nii hemmetist, Partti sanoi. – Stalin ehottaa, et Suomi vetäis joukot pois Länsi-Kannakselt. Myö ei olla nii tuhmii, et avattais paraatiovi puna-armeijal.

– Puna-armeija pystyisi valtaamaan Suomen ampumatta laukaustakaan, Murrosmaa osasi päättellä.

Annettiin valomerkki. Aika oli rientänyt huomaamatta ilolientä kurkkuun kumotessa.

– Tuokaa lasku, Partti käski tarjoilijaa äänellä, joka saisi käsketyn kävelemään ylös seinää pitkin.

Tarjoilijan tuotua laskun Partti otti sen teevadilta ja katsoi sitä etäännyttäen ja tuoden lähelle.

– Mie en saa selvää näistä karpäsenpaskoista. Saatko sie? Partti ojensi laskun Norrelle.

He pääsivät numeroista yhteisymmärrykseen. Partti maksoi laskun.

– Sie tarjoot seuraaval kerral, Partti sanoi.

– Kyllä, hra eversti, Murrosmaa sanoi.

He tulivat ulos ja lähtivät kävelemään pimentyneen torin poikki. Vartiosotilas rautatieasemalla ei tehnyt kunniaa. Murrosmaa otti miehen puhuteluun:

– Sotamies tervehtii upseeria.

– No jos mää ny’ sit teen asennon, sotamies sanoi vetelällä äänellä ja oikaisi ruotonsa.

Murrosmaa veti herneen nenään:

– Nimi ja yksikkö!

– Vänrikki, antakaa olla, Partti tyynnytteli.

He jatkoivat matkaa.

– Tosipaika tullen tuollasii miehii tarvitaa, Partti sanoi.

Kasarmin portilla Partti otti Norren karhumaiseen syleilyyn. Alkoholi lemahti.

– Jos sota alkaa, Luoja auttakoon Suomea, Paavali sanoi.

– Sota ei ala.

– Auttakoon silti. Hyvästi.

– Me emme sano hyvästi vaan näkemiin, Norre korjasi.

– Karjalas sanotaa hyväst.

Partti häipyi pimeään hieman horjuen.

Turkulaispataljoonan keskityskuljetus jatkui Viipurista Kannakselle. Se jalkautui Kämärän asemalla ja marssi Huumolan kylään. Akoi teltojen pystytys. Ne upotettiin vähän maanpinnan alapuolelle ja naamioitiin havuilla.

Upseerit lähtivät eräänä päivänä tutustumaan muutaman kilometrin päässä – Kuolemanjärven Summankylässä – olevaan pääpuolustuslinjaan. Lunta oli niin vähän, ettei suksia tarvittu. He olivat mitä erilaisimmissa asuissa. Enemmistöllä oli reserviläisen harmaasarkainen asetakki tummin kauluskääntein. Asuun kuuluivat saapashousut. Kadettiupseeri Murrosmaalla oli ainoana uudemmaa mallia oleva harmaa kenttäpuku, johon kuuluivat putkihousut. Birger Norrella oli vihertävä jääkäripuku. Pakolalla oli suojeluskuntalaisen vihertävänruskea puku vuosimallia kaksikymmentäseitsemän. Puvun asetakissa oli leveät kauluskäänteet ja vahvikkeet kyynärpäissä sekä polvissa. Useimmilla oli päähineenä koppalakki. Lehdolla oli suikka. Jalkineina olivat saappaat. Sotilaspastori Ylhäisellä oli pieksut.

Pääasema teki vaikutuksen upseereihin. Aseman rungon muodostivat teräsbetonibunkkerit, joissa oli miehistötilat vähintään joukkueelle. Teräsbetonikatkon päällä oli neljän metrin kerros maata ja kiviä. Bunkkerissa oli oma kaivo. Keittiössä oli puuhella. Ilmastointi pelasi.

– Lukaalista puuttuu vain piano, reservinluutnantti Pakola vitsaili.

Miehistötilan molemmissa päissä oli teräsbetonista rakennettu asekkamio. Ampumaluukuista, joita oli kaksi kummassakin kammiossa, ammuttiin sivustatulta konekiväärillä. Lähitistelua varten olivat ampumaluukut ja valonheitinaukko.

Norre kapusi kammion katolle teräksestä valmistettuun tähytyskupuun katsomaan etumaastoa.

Ampuma-ala oli raivattu. Aseman eteen oli vedetty piikkilankaa säästelemättä. Aitoja oli monta peräkkäin. Terävasärmäisiä, valtavankoisia lohkareita oli siirretty panssarivaunusteiksi. Oli kaivettu panssarihautoja. Oli murrustettu.

Etumaasto miinoitettaisiin vielä, jos suojajoukot joutuisivat vetäytymään aseman läpi.

Upseerit tarkastivat asemat vielä edestä. Bunkkeri oli naamioitu niin hyvin, ettei se erottunut maastosta. Etuseinää oli lujitettu viidellä seitsemän sentin paksuisella teräslevyllä ja yhdellä laivalevyllä.

Bunkkerien välit oli kenttälinoitettu. Taisteluhaudat oli tuettu jaloilla hirsillä. Katetut kone-

kivääripesäkkeet kestäisivät kranaatin täysosuman.

– Asematte syvys on ohjesäänö’ mukane. Satakymmene sentti montum pohjast yläreunasse, humoristiksi osoittautunut Pakola vitsaili.

Pääpuolustusasema kulki Kannaksen halki Suomenlahdesta Laatokkaan. Konekivääribunkkerit oli sijoitettu pahimmiksi oletettuihin paikkoihin.

– Vapaaehtoiset linnoittajat ovat tehneet erinomaista työtä, Norre totesi.

– Tästä ei tule pirukan läpi, reservinluutnantti Lehto sanoi.

– Älä sano. Piru on varsin ovela, sotilaspastori Ylhäinen sanoi. – Se vanha vainoja, katala kauha, kiivas kiukkuinen.

– Jos vihollinen ylipäätään pääsee tänne asti, Norre sanoi.

– Ei ihme, että neuvostoliittolaiset hermostuivat, kun saivat kuulla näistä varustuksista vakoilijoilta, reservinvänrikki Avento puuttui puheeseen.

– Pääpuolustusasema on täysin puolustuksellinen, Norre sanoi.

– Mutta Neuvostoliitto pitää sitä hyökkäyksellisenä, Avento sanoi.

– Luuleeko ryssä, että Suomi hyökkää? Lehto kysyi.

– Venäläiset hermostuivat, kun me ammuimme viime kesänä tykeillä Perkjärvellä niin, että ikkunat helisivät Leninin kaupungissa asti, Murosmaa kertoi edellisesäisistä sotaharjoituksista.

Upseerit lähtivät näkemästään vaikuttuneina paluumatkalle. He pysähtyivät tukilinjalla jututtamaan sotamiehiä.

– Pääseekö vihollinen tänne asti? Norre kysyi lapioon nojailevilta sotamiehiltä.

– Ei pääse, herra kapteeni.

– Miehen puhetta, Norre sanoi.

– Ei enää puita kamiinaan, reservinvänrikki Murosmaa käski kipinämikkoa.

Teltassa oli jo liian kuuma. Jotkut olivat riisuineet alushoususilleen.

Reservinvänrikki Avento kuunteli jatkuvasti radiouutisia kidekoneella.

– Puna-armeijan joukot marssivat parhailaan Viroon, Avento kertoi.

– Se siitä bolševikin kunniasanast, Lehto sanoi. – Molotovi anto kunniasanans, etei puna-armeija valta palakan Baltian maist, jos ne tekevät sopimuksen Neuvostoliiton kans.

– Se on Suomenkin kohtalo jos hallitus taipuu, Norre sanoi.

Suomen ja Neuvostoliiton hallitukset neuvottelivat Moskovassa sodasta ja rauhasta. Suomi oli valmis luovuttamaan Neuvostoliiton haluamat Suomenlahden saaret ja Kuokkalan mutkan Itä-Karjalasta saatavaa korvausta vastaan, mutta Moskova oli lisännyt vaatimuksiin vielä Hangon.

– Stalin uhkas, et jos Suomi ei suostu antama Karjalan kannast, puna-armeija hyökkä Suome miljonan miehel. Paasikivi sanos Stalinil, et siin tappaukses sotilail täytyy jakka se toinenki patruuna, reservinluutnantti Pakola kertoi.

Norreakin huvitti, vaikka tilanne oli vakava. Pakola innostui siitä lisää:

– Paasikivi lupas Stalinil Liinahamarin satamapaikan, jos Venäjä antta vaihtokaupas Itämerelt Uralil ulottuvan maakäytävän.

Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov julkisti radiossa Moskovon aluevaatimukset. Muutama päivä sen jälkeen Molotov sanoi pahaenteisesti, että koska siviilit eivät näkyneet voivan asialle mitään, oli aika sotilaspiirien sanoa sanansa.

Sota näytti väistämättömältä.

Saatujen tiedustelutietojen mukaan puna-armeija keskitti joukkoja rajan takana. Rajan läheisyydessä olevilta Suomen joukoilta kiellettiin tulenpito päiväsaikaan, jotta ryhmytykset eivät paljastuisi viholliselle. Ruoka täytyi valmistaa ja syödä yöllä.

Turkulaispataljoonan esikuntateltassa ruokailtiin keskiyöllä. Komentaja Norrelle tultiin ilmoittamaan, että lähistöllä oli nähty desantti.

– Voiko niitä olla näin etäällä rajasta? Norre epäili. – Parasta kuitenkin katsoa kuin katua.

Ruokailu keskeytyi. Norre veti rasvanahkasaappaat jalkaan ja puki asetakin. Hän lähti desanttijahtiin. Ulkona oli pilkkopimeää.

– Väärä hälytys, joku huusi.

Vartiomies oli nähnyt lähellä sijaitsevasta hovista karanneen lehmän ja luullut sitä desantiksi.

Joku nauroi luonnottomasti.

– Joillakin on hermot kireällä, Norre jupisi palatessaan teltaan.

Moskovan neuvottelut katkaistiin Suomen ja Neuvostoliiton pääsemättä sopimukseen. Paasikivi palasi kotiin. Uskottiin sodanuhkan väistyneen ja elämän palautuvan normaaliksi. Ylimääräiset kertausharjoitukset lopetettaisiin ja reserviläiset pääsisivät kotiin.

Mutta kenttäarmeijaa ei kotiutettukaan vaan reserviläisille alettiin antaa lisäkoulutusta. Harjoiteltiin taktisia kuvioita, kuten vesistön ylimenoa.

Reservinvänrikki Avento kuunteli jatkuvasti radiouutisia. Sakkeus Avento oli nelikymppinen – omin sanoin – viisaustieteitten maisteri.

– Moskova on lähettänyt nootin Suomelle, Avento kertoi. – Se väittää Suomen tykistön ampuneen rajan yli Mainilan kylään. Suomi vastasi, ettei sillä ole tykistöä niin lähellä rajaa, että se ulottuisi ampumaan Mainilaan.

– Lähimmät raskaat tykkimme ovat viidenkymmenen kilometrin päässä rajasta, Norre tiesi.

– Suomi ilmoittaa suostuvansa puolueettomaan tutkimukseen asiassa, mutta Moskova ei, Avento jatkoi.

Uutinen veti naamat vakaviksi.

– Jotakin tämänlaista olen odottanut, Norre sanoi puoliääneen.

– Neuvostoliitto luultavasti käyttä laukauksi tekosyynä alottaa sota, Lehto päätteli. – Vanha ja hyväksi koettu keino.

– Mnä eppäilen, et ryssä ampus kranaatit ite, Pakola sanoi.

Venäjän kielen taitavana Avento kuunteli ahkerasti myös Moskovan radiota. Avento tulkkasi ulkoministeri Molotovin puhetta:

– Neuvostoliiton kärsivällisyys Suomen kanssa on lopussa. Tähän saakka Neuvostoliitto on kunnioittanut Suomen itsenäisyyttä, mutta Suomen hallitus on leppymättömässä vihassaan Neuvostoliittoa kohtaan ottanut vihamielisen kannan Moskovan ehdotukseen päästää puna-armeija sen alueelle torjumaan vihamielisten länsivaltojen armeijoiden hyökkäyksen Leningradiin. Miellyttääseen imperialistisia länsivaltoja Suomi aikoo liittyä hyökkäykseen pyhälle Venäjänmaalle. Suo-

melle on annettu viimeinen varoitus. Puna-armeija on valmiina. Tarkoitus ei ole Suomen valtaaminen eikä sen liittäminen Neuvostoliittoon, vaan Leningradin turvaaminen. Neuvostoliitto ei tahdo palaakaan vierasta maata. Se on jopa valmis antamaan Suomelle lisämaata.

– Onko puna-armeija niin heikko, etei se pysty puolustama Leningradia, vaan tartte siinä Suomen armeijan appu? Lehto ivasi.

– Jos ei olis tommossi ku Staliini, ei olis soitiaka, Pakola totesi. – Siinä vasta kelju toveri. Ain painamas heikompias.

Kaikki lomat peruutettiin. Suojajoukot käskettiin hälytysvalmiuteen.

Birger Norre ei saanut yöllä unta. Sota näytti väistämättömältä, sillä esitettyään uhkavaatimuksen Moskova ei voinut enää perääntyä kasvoja menettämättä. Ei tässä pitänyt näin käydä. Saksan olisi pitänyt tehdä sopimus länsivaltojen eikä Neuvostoliiton kanssa, ja niiden olisi pitänyt yhdessä hyökätä Neuvostoliittoon ja kukistaa tuo maailmanvallankumousta havitteleva kommunistivaltio.

Neuvostoliitto hyökkäsi ilman sodanjulistusta aamulla Suomeen. Hyökkäys oli niin raju että rajalla olevat suojajoukot joutuivat aloittamaan viivytystaistelun heti. Suomen hallitus julisti maahan sotatilan.

Ylipäällikkö Mannerheim antoi päiväkäskyn, että Suomi taisteli kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta maahantunkeutujaa vastaan.

Ylipäällikkö antoi upseereille käskyn estää vihollisen maahantunkeutuminen. Turkulaispataljoonan upseerit puivat tilannetta. He päätyivät siihen, että jos Suomi häviää sodan, suomalaisten kohtalo tulee olemaan kovempi kuin balttien, jotka olivat antautuneet ryhtymättä taistelemaan vapaudestaan.

Norre sai käskyn siirtyä pääasemaan. Maassa oli niin vähän lunta, ettei hän antanut käskyä jakaa sukset. Lämpötila oli juuri ja juuri suojan puolella.

Kotinsa ja kontunsa jättämään joutuneita siviilejä tuli vastaan maantiellä. Evakoilla oli koko omaisuutensa vankkureilla, tai se omaisuus, jonka olivat ehtineet kiireessä ottaa mukaan. Lehmille tuotti suuria vaikeuksia pysyä pystyssä iljanteisel-

la tiellä. Ne hyppivät hankeen, josta ne saatiin suurella vaivalla takaisin tielle.

Kukko oli pantu kiekumaan yhden kuorman päälle.

Pataljoona asettui ennalta katsottuihin aseisiin Summankylän lohkolle. Esikunnan upseerit lähtivät tarkastamaan asemat.

– Moskova on tehnyt sopimuksen Suomen kansanvaltaisen tasavallan kansanhallituksen kanssa, Avento kertoi. – Siksi se katsoo, että se ei ole sodassa Suomen kanssa.

– Mikä semne hallitus on. En ol kuullukka, Lehto ihmetteli.

– Se on perustettu Itä-Suomessa Terijoen kaupungissa. Pääministeri on Otto-Ville Kuusinen. Jäseninä on muita vuoden kahdeksantoista sodan jälkeen Suomesta Neuvosto-Venäjälle paenneita punaisia, Avento kertoi.

– Terijoki mikkä kaupunki ol, Pakola sanoi. – Ryssil jokanen kylä, misä on enemmän ko yks talo, on kaupunki.

– Jos tämä ei ole sotaa, mitä tuo tykkien jyly on? Norre kysyi retorisesti.

– Kronstattiki ampu nii että morgonit soi, Lehto sanoi.

Rajalta vetäytymisen aloittaneita suojajoukko- taistelijoita tuli jatkuvana virtana piikkilanka- esteeseen avatusta portista.

– Vanja on Suomes! yksi luurankotakkiin ja punaraitaisiin pussihousuihin pukeutunut ratsujääkäri huusi.

Norre pysäytti miehen:

– Miltä siellä näytti?

– Vanja käyp pääl ku ylleine syyttäjä.

– Eikä teistä ole niiden pysäyttäjiksi, rykmentin adjutantti Miiro moitti.

– Hyökkäysvaunui ei pyssäytetä pelkil tussareil, ratsujääkäri vastasi.

– Mihin unohtui ”herra yliluutnantti”? Miiro sanoi.

Ratsujääkäri mulkaisi Miiroa:

– Herra yliluutnantti,.

– Tuleeko sieltä vielä paljon joukkoja? Norre kysyi.

– Voi veikkone. Perkjärvel on paha liikenesumppu, toinen ratsujääkäri sanoi.

– Pelottaako? Lehto kysyi mieheltä.

– Ei pelota, herra luutnantti. – Mie en pelkää ko nimismiestä.

– Onko pääanne umpiluuta? Sodassa kuuluu pelätä, Lehto sanoi ilman hymyn häivää kasvoilla.

Ratsujääkäri jatkoi päätä pyöritellen taakse.

Upseerit olivat nähneet tarpeeksi ja lähtivät takaisin komentobunkkeriin.

– Ylipäällikkö on vihainen, koska maata luovutetaan ryhtymättä taistelemaan, Miiron sanoi.

– Sopii tulla tänne taistelemaan, reservinluutnantti Nieminen tokaisi.

– Erinomane assi, et meil on se lahtarikenraali ylipäällikkönä, Pakola härnäsi Niemistä, joka tiedettiin punikin pojaksi.

– So, so, Norre tyynnytteli alkavaa riitaa.

Stormovik syöksyi moottori ulvoen metsän takaa. Lentäjä laulatti konekivääriä. He joutuivat juoksemaan puiden alle ilmasuojaan.

Suojajoukot vedettiin pääaseman taakse. Pioneerit tulivat viimeisinä ja räjäyttivät etukäteen panostetut sillat ja polttivat kaikki asumukset, sillä viholliselle ei jätetty majoittumispaikkoja.

Vihollinen tuli pääaseman eteen mutta ei jatkanut hyökkäystä suoraan liikkeestä vaan veti henkeä kaksi päivää. Sitten se ampui ennen kokemattoman tulivalmistelun tykeillä ja heittimillä. Lentokoneet yhtyivät siihen.

Mutta puolustusasemat kestivät. Tulivalmistelun päätyttyä jalkaväki ja panssarit lähtivät hyökkäämään.

Panssarit eivät juuttuneetkaan kaivantoihin, kuten oli suunniteltu. Kiviesteetkin osoittautuivat liian mataliksi. Vasta tultuaan panssaritorjuntatulen alle ne pysähtyivät.

Panssareita saattaneet jalkamiehet pääsivät piikkilankaesteille asti mutta joutuivat armoittoman konekivääritulen alle. Kentälle jäi monta tummaa liikkumatonta myttyä.

Vihollinen keskeytti hyökkäyksen ja vetäytyi lähtöasemaan. Puna-armeija pysyi poissa kaksi päivää. Sitten sen tykistö aloitti tuhoamisammunnan, jota kesti taukoamatta lähes vuorokauden.

Teräsbetoniunkkerit kestivät, mutta korsuille kävi huonommin. Tulivalmistelun päätyttyä panssarit lähtivät hyökkäämään.

Hyökkäys torjuttiin helposti. Vihollinen veti henkeä kaksi vuorokautta, sitten se hyökkäsi taas.

Puolustajilta loppuivat panssaritorjuntatykin ammukset. Panssareita ammuttiin konekivääreillä, mutta luoti ei pystynyt rautaan. Kuului vain kilahdus, kun se kimposi pois. Panssarit pääsivät etulinjan läpi mutta jäivät välimaastossa suoja-
tomiksi, koska jalkamiehet eivät pystyneet seuraamaan niitä.

Panssarintuhoajille annettiin käsky toimia. Hämärän laskeuduttua ne lähtivät hommiin. Taiselijat ryömivät katveessa panssarien viereen. Hihasta raapaisemalla sytytettyjen, polttopullon kylkeen kiinnitettyjen Bengali-tikkujen nähtiin syttyvän palamaan. Pullot lensivät hyökkäysvaunujen katoille. Jätespriillä, petrolilla ja tervalla täytetty pullo rikkui, ja neste roihahti liekkeihin. Vaunun ajaja käynnisti moottorin ja lähti pyrkimään omille linjoille, mutta pakomatka katkesi telaketjuihin heitettyyn kasapanokseen. Sotka pysähtyi paikalleen. Liekkien valossa nähtiin panssaritorjujan kiipeävän Sotkan katolle ja koputtavan koopeen perällä kattoluukkuun. Vanjat työnsivät luukun auki. Panssaritorjuja lisäsi tuli-

helvetissä kärventyvien tuskaa pudottamalla käsi-
kranaatin luukusta sisälle.

Summankylän lohkolla tuhottiin sinä yönä toistakymmentä panssaria. Vain muutama pääsi ehjänä omalle puolelle. Nenässä haisi pitkään palavan ihmislihan käry.

Seuraavana aamuna vihollinen aloitti rajun tulivalmistelun. Sen päätyttyä se hyökkäsi entistäkin suuremmalla voimalla.

Läpimurtoyritys torjuttiin, minkä jälkeen vihollinen ei enää hyökännyt.

Maahantunkeutuja oli pysäytetty kaikilla rintamalla. Rohkaistuneena Laatokan takana onnistuneesti tehdyistä vastaiskuista Kannaksen Armeijan komentaja päätti ryhtyä hyökkäykseen.

Viisi divisioonaa oli valmiina aloittamaan etenemisen aamuhämärissä. Tarkoitus oli puristaa pääaseman eteen tullut vihollinen jättiläispiiteihin ja tuhota se. Suksia ei ollut jaettu, sillä lunta oli vain nilkkaan saakka.

Hyökkäys alkoi kymmenen minuutin tulivalmistelulla. Tykkien lopetettua jalkaväki lähti etenemään.

Turkulaispataljoonan upseerit seurasivat mäen päältä hyökkäyksen etenemistä. Birger Norren tehtävä oli sitoa vastassa olevat joukot ja aloittaa takaa-ajo, heti kun varsinaiset hyökkäysjoukot olisivat kukistaneet edessä näkyvän tukikohdan.

Hengitys huurusi. Oli melko lailla pakkasta.

– Tietäk kukka mist motti-sana tule? Pakola kysyi ja löi lämpimikseen kintaita yhteen.

– Se tule siit, et vihollisen kolonna pistetäm poikki ja pino, niinku tukkijätkät puun? Lehto sanoi.

Norre hymähti:

– Vertaus on erinomainen, mutta tuskin se tulee siitä.

Hyökkäys juuttui kovaan vastarintaan. Sääkään ei suosinut. Stormovikit lensivät pilvettömällä taivaalla rintaman suuntaisesti ja ampuivat kaikkea mikä liikkui. Vihollinen hallitsi ilmatilaa, koska Suomen vähäisistä ilmavoimista ei ollut ilmaherruuden ottajaksi. Miehet seisoivat puiden alla tumput suorina ja odottivat käskyä lähteä etenemään. Sitä ei tullut koskaan. Hyökkäys jouduttiin keskeyttämään. Joukot vedettiin takaisin pääasemaan.

- Yritettiin haukata liian iso pala, joku sanoi.
- Hyvä, et edes yritettiin.

Vihollinen pommitti jouluaattona asemia tykeillä ja lentokoneista. Turkulaispataljoonan komento-bunkkerissa valmistauduttiin jouluaterialle. Joku oli hakenut näreen joulupuuksi, koristeet vain puuttuivat.

Sotilaspastori Ylhäinen luki jouluevankeiliumin ja siunasi ruuan.

Ateriaan kuului viinaryyppy palanpainikkeeksi. Raittiusmieheksi tiedetty Ylhäinenkään ei kieläytynyt siitä.

Ruoka oli parempaa kuin arkena. Oli kinkkua, lanttulaatikkoa ja lipeäkalaa. Jälkiruoaksi oli riisipuuroa.

Ruokailun jälkeen tuli joulupukki. Pakola oli pikkuna. Pakolalla oli nurin käännetty sotilasmantteli yllään. Päässä oli karvahattu, jonka korvaläpät oli laskettu alas. Tekopartaa ei ollut löytynyt siihen hätään.

Jokainen sai lahjan. Jos kotoa ei ollut tullut pakettia, valtio antoi lahjan.

– Tuntemattomal sotilal, joulupukki luki valti-
on paketin kyljestä.

– Se olen vissii minä, Nieminen sanoi kainosti.

Paketissa oli pässinpötkkimästä tehdyt vil-
lasukat.

– Näitä täällä kuluukin, Nieminen iloitsi kuin
pikkupoika.

Pakolan omassa paketissa oli kahvia.

– Huomenna juoram plöröt, Pakola – rikkaan
talon poika – ilmoitti.

Joulupäivänä komentobunkkerissa juotiin kah-
via pitkästä aikaa. Eräät sekoittivat kahviin miestä
väkevämpää. Juoma irrotti kielenkantimet. Pakola
pani kädet torveksi suun eteen ja kuulutti:

– Tiltun uutisia. Puna-armeija ei tul Suome
viholisena vaan Suomen kansan ystävänä. Se va-
pautta työläiset ja talompojat kapitalistitten ja
tilanherratten ikkest ja marssi Gelsingforssisse.
Se pane työläisten riamuks ja kansanvihollisten
kauhuks presidentinlinnan katol punalipun liehu-
ma.

Komentajaakin nauratti.

– Tosiaan, venäläinen ei opi sanomaan ”hoo-
ta”. Lehto sanoi. – Mannerheimki on Manner-
geim.

Sotilaspastori Ylhäinen kertoi, että paavi oli
julistanut, että Stalinin rikos huusi rangaistusta
taivaasta asti.

– Koko maailma on Suomen puolella, Mur-
rosmaa tiesi.

– Paitsi Saksa, joka myi Suomen, Nieminen
sanoi.

– Isonenä, pidä sinä suus kiinni, Lehto sanoi
Niemiselle.

Niemisellä tosiaan oli kookas tuulenhalkaisija.

– Nenäm pitä olla niin iso, et sen voi niistä
rukkanen kädes, Pakola sanoi. – Ei nänä miest
pahenna, ellei mies nänätäs.

– Nieminen saattaa olla oikeassa, Ylhäinen
sanoi. – Mutta me suomalaiset emme suostuneet
kauppatavaraksi vaan rupesimme puolustamaan
isänmaata, toisin kuin raukat baltit ja poloiset
puolalaiset,

– Puolustama sisul, Lehto lisäsi.

– Tietäkö kukan, mitä sisu on? hiljainen reser-
vinluutnantti Runsala kysyi. Kun kukaan ei vas-

tannut, Runsala vastasi itse. – Sisu on sitä, et yritä avata oven vetämäl, vaik ovesta luke ”ava työntämällä”.

– Minä en usko, että Stalinin ja Hitlerin liitto kestää, Norre sanoi.

– En minäkään, Avento sanoi. – Stalin laskelmoi. Hän antaa Saksan sotia Lännen kanssa itsensä henkiiheveriin ja hyökkää sitten.

Kuului kumma ääni. Kuin pikajuna menisi taivaankannen poikki.

– Ryssä ampuu Perkjärvellä kauas kantavalla tykillä, Murrosmaa sanoi.

Kranaatit olivat matkalla Viipuriin siviilien niskaan.

– Ryssä teke maampuolustustyötä urakal, Pakola ivasi. – Mutta me ammunne uutena vuotena täyslaidallisen sen puolelle. Ryssät viettä sillo joulu. Eik vietäkki, maisteri?

Kysymys oli osoitettu Avennolle.

– Tavallaan. Neuvostoliitossa ei vietetä joulua ideologisista syistä, Avento vastasi.

– Ryssä ei vietä jouluka oikki aikka. Jumalantont porukka, Pakola totesi.

– Sinähän olet siviilissä työmies, Ylhäinen sanoi Niemiselle.

– Entä sitten?

– Oletko sinä antanut Otto-Ville Kuusiselle valtuudet puhua nimissäsi? Hänhän sanoo puhuvansa Suomen työläisten nimissä.

– En.

– Kuusinen siis valehtelee, ku hän sanoo, että Terijoen hallitus edustaa Suomen työläisiä, Ylhäinen päätteli.

– Terijoen hallitus luppa Suomen työläisil kahdeksantuntisen työpäivän, vaik semne on ollu’ Suomes jo kaksikymment vuotta, Lehto sanoi.

– Ja torppareil vapautuksen, vaik he saiva’ sen jo kaksikymmentluvul Lex Kalliol, Pakola lisäsi lölyä.

– Stalinilla on huonot neuvonantajat. Jos hänellä olisi ollut Suomen oloista paremmat tiedot, hän ei olisi hyökännyt, Norre sanoi.

– Terijoen hallitus on nukkehallitus, Avento sanoi.

Tapaninpäivänä piti jo päästä päästämään kaa-sut ulos. Upseerit lähtivät eteen.

Maassa oli vain vähän lunta. Lumi oli värjäätynyt harmaaksi. Pakkanen tuntui kiristyvän. Pakola poimi yhdyshaudan pohjalta lentolehtisen.

– Täsä väitetä, et Mannerheimin linnakkeist tule mejjän hautamme, Pakola kertoi.

– Sitä ei saa näyttää sotamiehille. Uskovat vielä moista hölynpölyä. Hävitä se, Norre käski.

Toinen maantien sulkevista konekiväärībunkkereista oli tuhoutunut jouluaaton tykkitulesa. He menivät ehjänä säilyneeseen. Sisällä haisi ummehtuneelle. Miehet makailivat tai pelasivat korttia.

Norre kiipesi tähystyskupoliin katsomaan kii-kareilla vihollisen puolelle.

– Vanjat lämmittelevät nuotioilla, hän kertoi. – Muistutetaan niitä olemassaolostamme. Runsala, ottakaa yhteys tuliasemaan.

Runsala teki työtä käskettyä. Linjan avauduttua Runsala antoi luurin Norrelle.

– Puoli tuliannosta Norsuun! Norre tilasi. – Tulta munille!

Lähtölaukaukset kuuluivat takaa. Kranaatit lensivät yli vihollisen niskaan.

– Kapsäkit lentelee! Lehto iloitsi

Ilmojen halki lenteli päitä ja muita ruumiin-
osia. Mantteli leijaili ilmassa kauan.

– Anna toistenki kattoa, Pakola pyysi.

Norre antoi kiikarit Pakolalle.

– Vaikkem pidäkkä ryssist, täytty myönttä, et teke paha, Pakola sanoi. – Ei tartte tulla toisen tontil.

– Samanlainen satsi Oopperaan! Norre tilasi.

Tuliasemasta ilmoitettiin, että ammuksset oli loppu.

– Se siitä Tannerin politiikasta, Norre tuhahti.

Neuvostoliittolaisten kosto tuli heti. Siinä, missä Suomen tykistöillä oli ammuksia minuutin tuli-iskuun, puna-armeijalla niitä riitti tunniksi. Mutta puna-armeijan tulitus oli epätarkkaa. Kranaatit räjähtelivät välimaastossa, missä niistä ei ollut suurtakaan vaaraa.

He lähtivät yhdyshautaa pitkin takaisin komentobunkkeriin. Maasto oli muuttunut kuun maisemaksi kolme viikkoa lähes taukoamatta jatkuneissa pommituksissa. Yhtään ehjää puuta ei näkynyt, vain katkenneita runkoja.

3.

Kenttäpuhelin pärähti soimaan turkulaispataljoonan esikunnassa. Birger Norre nosti luurin ja veivasi kampea. Hän kuunteli rauhallisesti, mitä toisessa päässä puhuva rykmentin esikuntapäällikkö Miiro sanoi.

– Lähdemme heti.

Norre pani luurin takaisin paikalleen ja veivasi kampea.

– Pataljoona lähtee pääasemaan välittömästi. Taisteluväestö, hän antoi käskyn Murrosmaalle.

Vänrikki meni täyttämään käskyä. Norre rupe- si pakkaamaan. Reppuun ei ollut panna yhtään puhdasta alusvaatekertaa eikä puhtaita sukki- a. Rintamaoloissa ei voinut peseytyä eikä vaihtaa alusvaatteita tarpeeksi usein, mistä seurasi, että jokaisessa miehe- ssä oli syöpäläisiä.

Pataljoona oli vedetty vuodenvaihteen jälkeen tänne Näykkijärvelle linnoittamaan väliasemaa. Pakkanen äityi vallan hurjaksi. Saatiin hytistä lähes neljänkymmenen asteen pakkasessa. Hel- mikuun alussa sää lauhtui siedettävämmäksi. Sa-

malla vihollisen toimeliaisuus lisääntyi. Muuta- man kymmenen kilometrin päässä olevasta pää- asemasta kantautui lähes jatkuva tykkien jyly, kun puna-armeija pehmitti puolustusasemia. Kaikki hyökkäilyt oli torjuttu, kunnes eilen vihol- linen pääsi läpimurtoon Lähteen lohkolle.

Miehet järjestyivät lumipuvuissa tähtien pilkut- taman yötaivaan alla käskynjakoon. Hengitys huurusi. Pakkanen oli laskenut sitten tammikuun, mutta vieläkin sitä oli melko lailla.

Birger Norre oli miettinyt käskyn valmiiksi. Se oli lyhyt ja ytimekäs, jotta tyhminkin mosatram- pari ymmärsi sen.

– Pataljoona siirtyy hiihtomarsilla Summan- kylään ja ajaa pääasemaan tunkeutuneen viholli- sen vastaiskulla takaisin. Vasemmalta avojo- nos- sa, mars!

Norre asettui jotoksen keskivaiheille.

Lumi narskui suksen alla. Lähes täytenä möl- löttävä kuu valaisi tienoot. Koira ulvoi jossakin.

Norre käski tupakanmittaisen tauon. Hän kaivoi kohmeisilla sormilla savukkeen rasiasta ja pani

pöllin huuleen. Saatuaan tupakan syttymään hän veti nautinnollisesti savua keuhkot täyteen. Hän antoi savun lämmittää sisällä, ennen kuin puhalsi sen ulos.

Upseerit kokoontuivat komentajan ympärille. Ylhäinen oli kuullut, että rintamassa pettänyt rykmentti oli suomenruotsalainen. Läpimurron tehnyt divisioona oli koottu tverinkarjalaisista.

– Tietäähän sen kuinka siinä käy, kun toisiaan vastassa ovat suomenruottalaiset ja venäjänkarjalaiset, Ylhäinen sanoi.

Ylhäinen tiedettiin Akateemisen Karjalaseuran valajäseneksi ja kiivaaksi aitosuomalaiseksi.

– Olisit pysynyt piruntorjuntabunkkerissa. Sun ei olisi tarttenut lähte, suomenruotsalainen Runsa-la sanoi Ylhäiselle.

– Haluan kantaa korteni kekoon isänmaan ja heimolaisten puolustamiseksi, Ylhäinen sanoi.

– So so, Norre rauhoitteli tappelukukkoja. Hän tumppasi tupakan ja käski:

– Tupakat sammuu.

Pataljoona saapui aamulla Kultakumpuun. Muutamien kilometrin päässä olevasta pääasemasta

kantautui taukoamaton taistelun ääni. Rykmentin muut pataljoonat jatkoivat välittömästi vastaiskuun. Turkulaiset pysähtyivät aamupalalle.

– Mukava nährä teil keittiöpossuulki kiväri seljäs, roteva sotamies Mäkinen naljaili teenjakajalle.

– Sitä teke mitä vaa isämmaam bualest, ei yhtä harteikas teenjakaja heitti takaisin.

– Tämä asti teikäläisten kares on nähty vaa soppakaoha, Mäkinen kuittasi.

Pataljoona jatkoi eteen vasta illalla. Ruudinsavu roikkui ilmassa, kun he lähestyivät tukilinjaa.

Vihollinen toivotti heidät kranaattisateella tervetulleeksi.

Pataljoona jäi tukilinjaan Majajoen länsipuolelle eikä jatkanut tuttuihin Summankylän asemiin. Maasto muistutti kuun maisemaa. Lumi oli mustaa. Ei näkynyt yhtään ehjää puuta.

Vihollisen panssarit olivat tulleet välimaastoon ja kaivautuneet puoliksi maan sisään. Ne muodostivat kaikkiin suuntiin ampumaan pystyviä linnakkeita.

Poppius oli menetetty, mutta Miljoonalinnake piti vielä puoliaan.

Yöllä vihollinen piti huolen, ettei nukkumisesta tullut mitään. Se valaisi maaston voimakkailla valonheittimillä ja ampui taukoamatta.

Norre sai aamulla rykmentinportaasta käskyn raivata tukilinjan aukon, josta toinen rykmentti menisi Miljoonalinnakkeelle. Hänen tuli olla valmiina yhtymään iskuun.

Raivaaminen aloitettiin vastustajan hämäämiseksi ilman tulivalmistelua. Aukko syntyi helposti. Naapurirykmentti meni siitä vastaiskuun. Miljoonalinnakkeen suunnasta kuului koko päivän kiivasta ammuntaa, mutta Norre ei saanut käskyä hyökätä. Vastaiskuun mennyt rykmentti palasi illalla haavoittuneet ja kaatuneet muassaan. Periaatteesta tuoda jokainen kaatunut kotipitäjän multiin ei tingitty.

Miljoonalinnakekin menetettiin. Vihollinen pääsi tukilinjan läpi. Se eteni Lähteen tien suunnassa kohti Viipuria. Sivustat uhkasivat pettää.

Norre pyysi rykmentinportaasta vahvistuksia. Puhelimeen vastannut Miiron huusi, että kaikki reservit olivat jo kiinni taisteluissa.

– Miehet ovat nälissään ja kuolemanväsyneitä!
Norre huusi takaisin.

– Pysyt siellä! Lähetän ruokaa!

Norre paiskasi luurin paikalleen:

– Saatanan vemmelsääri!

Yliluutnantti Miiron oli tyypillinen koiraslotta, omimmillaan enemmän tanssiparketilla kuin maastossa. Se vaati lotiltakin kunniantekoa.

Vihollinen ampui läpi koko yön. Norre nukkui tuskin silmällistäkään. Ruuantuoja teki aamulla pienen ihmeen tulemalla kranaattisateen läpi. Yltä päältä vaahdossa oleva hevonen säikkyi pientäkin ääntä.

– Tulit sopivaste rual, Lehto letkautti muonantuojan mukana tulleelle Miiron. Miiron lumipuku oli ehjä ja valkoinen, päinvastoin kuin kaikilla muilla. Miiron ei ollut huomannut ottaa ruokailuvälineitä mukaan.

– Luulik sää, et tääl on haarukoi ja veitti ja talrikei? Saat käyttöä mun lautast, ku mnä olen syöny, Lehto lupasi.

Rokka oli kuljetuksen aikana jäähtynyt, silti se maistui. Ruokailu keskeytyi. Sotamiehiä tuli edestä juosten.

– Mennään pysäyttämään ne! Norre huusi.

Kaikki survaisivat sukset jalkaan ja lähtivät hiihtämään pakenijoita vastaan. Nähdessään upseerit sotamiehet muuttivat suunnan.

– Palatkaa aseisiin! Norre karjui.

– Käsketti kokkontu töpinäs! yksi sotamiehistä huusi.

– Sellaista käskyä ei ole annettu! Norre huusi.

Miehet eivät totelleet. Norre otti pistoolin vyökotelosta ja ampui varoituslaukauksen ilmaan.

– Takas aseisiin!

Ensimmäinen mies pysähtyi, epäröi hetken ja kääntyi takaisin.

Muut seurasivat esimerkkiä.

– Ko olis jo, Norre työnsi pistoolin koteloon. Hän huomasi vapisevansa kuin haavan lehti.

He palasivat teltalle jatkamaan ruokailua.

– Jos nämä asemat jätetään, me saamme juosta länsirannikolle asti, Norre sanoi.

Liekinheittäjäpanssari lähestyi viereisellä suolalla.

– Tuhotkaa se! Miiro käski.

– Mil?

– No. Tykillä.

– Ei ol tykki.

Upseerit lähtivät hiihtämään vastakkaiseen suuntaan, mistä panssari tuli. Ylhäinen ei saanut lapikkaita mäystimiin tarpeeksi nopeasti ja jäi muista. Rautahirviön sylkemät lieskat nuoleskeliivat jo pastorin takapuolta. Ylhäinen näytti olevan kuoleman oma.

Ilme tapahtui. Liekinheittäjäpanssari vajosi peräpäätä edellä suohon. Tykki alkoi osoittaa yläilmoihin. Alikersantti Koiju ilmestyi paikalle kuin taitottuna ja heitti polttopullon panssarin ammuslaatikon päälle. Ammuslaatikko roihahti liekkeihin. Koiju suolasi koopeella kattoluukun kautta pakoon pyrkivän vanjan. Pätsistä pakoon yrittävät työnsivät toverinsa ruumiin pois tieltä, mutta niiden kävi yhtä kalpaten.

Taiston tauottua Norre huusi:

– Koiju, tulkaa tänne!

Koijun tultua Norre sanoi:

– Mikä mies Te oikein olette?

– Ai mää vai?

– Te juuri. Alikersantti Koiju, ylennän Teidät tällä päivämäärällä kersantiksi taistelukentällä osoittamastanne urhoollisuudesta.

– Kiitän, herra kapteeni.

– Voitte poistua.

Koijun mentyä Norre sanoi upseereille:

– Suomella ei olisi hädän päivää, jos armeijassa olisi enemmän Koijun kaltaisia.

– Pastorilt tais kärkeä perskarvat, Lehto naureskeli.

Miirö ilmoitti nähneensä tarpeeksi ja lähti muonantuojan kyydissä takaisin rykmentin komentopaikalle.

– Turha sen oli naamatas tääl näyttäkä, Lehto ivasi.

Norre sai yöllä käskyn siirtyä reserviin.

Vaihto onnistui vihollisen huomaamatta.

Summan murtumisen jälkeen ylipäällikkö antoi Kannaksen armeijan komentajalle käskyn vetää joukot taistelukykyisinä väliasemaan.

Turkulaispataljoona irtaantui rintamasta ja siirtyi hiihtomarssilla Huumolan Autioon. Esi-kunnan upseerit majoittuivat taloon, jonka asukkaat olivat lähteneet niin kiireesti evakkoon, että valmis lihakeitto oli jäänyt hellalle. Pöydällä oli lappu, jossa omistaja pyysi jättämään talon ehjäk-

si, sillä hän palaisi takaisin asumaan, kun sota olisi ohi.

– Valitettavasti se ei käy. Viholliselle ei jätetä yöpymispaikkoja, Norre tuumi ääneen.

Koska pöytäkin oli katettu, he ryhtyivät ruualle. Runsala epäro; soppa voi olla myrkytetty.

– Ät du också, Norre kehotti Runsalaa.

Runsalakin suostui syömään.

Syötyään kaikki menivät yöpuulle. Jokaiselle ei riittänyt sänkyä. Loput oikaisivat ruotonsa lattialle. Pian ensimmäiset kuorsasivat. Neljän vuorokauden yhtämittäinen valvominen vaati veronsa.

Hiihtomarssi jatkui aamulla. Taivas loimotti etelässä verenkärvaisenä.

– Kämärän asemakylä palaa, joku tiesi.

Vastaiskuun menossa oleva ikämiehistä koottu osasto hiihti vastaan. Miehet oli varustettu ”Malli Kajanderilla”. Kaikilla ei ollut edes kypärää.

Karvahatun korvaläpät alas laskenut sotamies seurasi heidän ohimenoa suksensauvoihin nojailleen. Mies hakkasi kintaita yhteen ja hoki:

– Jo on kylmä. Ku sais lämmintä huttua vuan.

– Noista tuskin on vihollisen pysäyttäjiksi, Norre sanoi Murrosmaalle.

– Ovat liian hyvinsyöneitä, adjutantti yhtyi mielipiteeseen.

Miehet pettyivät, kun eivät päässeet väliasemassa lepäämään. Rintamasuunta kännettiin ja käskettiin valmistautua vastaanottamaan perässä tuleva vihollinen.

Mutta vihollinen ei tullut heti kintereillä. Onneksi, sillä väliasema oli viiva Mikkelin pääesikunnan kartoilla. Keskenräisiä taisteluhautoja ehdittäisiin parannella.

Ylipäällikkö vetosi upseereihin: isänmaan tulevaisuus oli kiinni heistä. Vain heidän uskollisuutensa ja kestävyytensä voisi sen pelastaa.

– Ellei vihollista pysäytetä täällä, saadaan länsirannikolla ruveta varustamaan veneitä, joilla koko Suomen kansa siirretään Ruotsiin, Norre loi taistelutahtoa alaisiinsa upseereihin.

– Mahtak venei löytyy niin pali et kaik mahtuva? Pakola epäili.

Seuraavana päivänä vihollinen oli asemien edessä. Se jatkoi hyökkäystä suoraan liikkeestä. Hyökkäilyt torjuttiin, mutta panssarit pääsivät

läpimurtoon ikämiesten muodostaman täydennysdivisioonan lohkokolla. Ne etenivät helppokulkuista harjannetta pitkin selustaan.

Suomalaiset haalivat kaikki joukot reservistäkin ja lähtivät vastaiskuun. Mutta vastustaja oli liian vahva. Linjaa ei saatu palautettua alkuperäiseen paikkaan. Päinvastoin, jouduttiin paikka paikoin vetäytymään satoja metrejä lisää.

Alkoi pyryttää lunta. Lumipyry muuttui myräkäksi. Myräkän loputtua uutta lunta oli metrin verran. Jotkut valittivat lumen paljoutta, mutta Norre käänsi asian positiiviseksi:

– Lumesta on hiihtotaidottomille arojen pojille suurempi haitta kuin meille.

Norren pataljoona vaihdettiin pois etulinjasta. Telttoja ei pystytetty, vaan miehet nukkuivat nojaamalla suksensauvoihin.

Lepo jäi lyhyeksi. Norre sai käskyn rientää paikkaamaan vihollisen tekemä läpimurto. Vihollinen saatiin pysäytettyä ja ajettua jonkin matkaa takaisinkin.

Vihollisen hyökkäilyt oli saatu torjuttua suurin tappioin. Taistelijat alkoivat olla vähissä. Norren

pataljoona vuorotteli seuraavat kaksi vuorokautta reservissä ja etulinjassa.

Armeijakunnan komentaja päätti yrittää vielä kerran palauttaa väliasema alkuperäiseen paikkaan.

Norre ja alaisensa upseerit seurasivat kukkulalta joukkojen ryhmittymistä hyökkäysrintamaan. Tulivalmistelu kesti vain minuutin. Sen päätyttyä rintama lähti etenemään.

Honkaniemen pysäkin suunnalta kantautui outo ääni.

– Suomem panssarivoimat jyllä, Lehto lohkaisi.

Ensimmäisen kerran tässä sodassa panssarit tukivat hyökkäystä.

Norre otti tukevan hajareisiasennon ja rupesi kiikaroimaan vihollisen puolelle.

– Ei hemmetti. Vanjakin hyökkää, hän kertoi.

Vihollisen panssarit tulivat aukealle vetäen perässään isoja rekiä. Kiväärimiehet makasivat reissä panssarilevyn takana.

– Kon keinot loppuvat, otetan konstit avuks, Lehto sanoi.

– Konstit ovat monet, sanos akka, kon kissal pöyttä pyyhki, Pakola lisäsi.

Puna-armeija oli vaihtanut taktiikkaa sitten joulukuun. Panssareita ei enää lähetetty panssarintorjujien saaliiksi, vaan jalkamiehet suojasivat niitä kulkemalla rinnalla. Suurvalallakaan ei ollut materiaalia loputtomasti uhrattavaksi sodanjumalan alttarille. Tykistöäkin se käytti eri tavalla. Puolustajan asemat pyrittiin tuhoamaan suorasuuntaustulella. Hyökkäyksillä oli selvä painopistesuunta, eikä hyökkäystä keskeytetty läpimurron tapahduttua vaan sitä jatkettiin puolustuksen syvyyteen varovasti tunnustellen ja sivustoja levittäen.

– Murrosmaa, välittäkää konekivääreille ohje ampua rekien eteen, jolloin luoti voi ottaa kimokkeen maasta ja tunkeutuu reessä makaavan vatsaan, Norre käski.

– Panna ryssä lunastama hurmel jokanen neliometri, Lehto sanoi.

Tupakannälkä kasvoi ylipääsemättömäksi. Norre kaivoi rintataskusta hopeisen rasian. Hän otti rasiasta holkin. Hän kopautti tumpin pois ja pani holkkiin uuden savukkeen. Tupakan syyt-

täminen jäi kesken, sillä edestä tuli miehiä juosten.

– Mennään pysäyttämään hiippariksi aikovat, Norre käski.

He laskivat mäen alas. Norre otti tiellä tukevan hajareisiasennon. Hän työnsi käden rähinäremmin alle. Toisen käden hän pani vyökotelossa olevan pistoolin perälle.

– Seis! hän karjui, kun ensimmäinen mies tuli tienmutkan takaa. – Takas asemaan!

– Höökivaunut tule pääl!

Miehet eivät totelleet. Norre veti pistoolin kotelosta. Hän ampui ensimmäisen päälle karkaavan varoitukseksi muille. Pian hän kuitenkin ymmärsi, että miehet oli vallannut panssaripelko, ja valitsi toisen taktiikan.

– Palatkaa hakemaan haavoittuneet! hän käski.

– Sinne ei jääny kettä!

– Parku kuuluu tänne asti! Norre sanoi eikä hievahtanut paikaltaan.

Ensimmäinen kääntyi takaisin. Muut seurasiivat esimerkkiä.

– Kunnon poikia, Norre sanoi. Kädet vapisivat niin, ettei hän saanut savuketta rasiasta.

Puna-armeijan ylivoima oli liian suuri. Kannaksen armeijan joukot lyötiin hajalle. Suomi menetti koko panssarikalustonsa yhtä vaunua lukuun ottamatta. Yksikköään etsiviä miehiä harhaili metsissä. Rintama uhkasi luhistua, eikä ollut reservejä paikkaamaan.

Birger Norre sai käskyn siirtyä kilometri taaksepäin Heponotkon tasalle, josta oli Viipuriin enää kymmenen kilometriä. Häpeä oli liian suuri kannettavaksi. Hän vetäytyi yksinäisyyteen ampuakseen itsensä.

Norre painoi pistoolinpiipun ohimoon.

Vain kuolemanpelko esti painamasta liipaisinta.

Liikkui huhu, että Neuvostoliitto suostuisi aselepoon. Turkulaispataljoonan upseerit keskustelivat muuttuneesta tilanteesta. He olivat surkean näköisiä repeytyneissä ja likaisissa lumipuvuissaan. Jokaisella oli viikon parransänki leuassa. Jokaisessa oli täitä, sillä peseytyä voi vain kieriskelemällä lumessa. Nälkä oli jatkuva olotila, sillä oli

mahdotonta noudattaa edes epäsäännöllisiä ruoka-aikoja.

– Stalin pelästyi, kun sai tietää, että länsivallat aikovat lähettää apujoukkoja Suomeen, reservinvänrikki Murrosmaa totesi.

– Stalin ei vielä tiedä, että Ruotsi aikoo kieltää apujoukkojen läpikulun, reservinvänrikki Avento sanoi.

– Suomen velka Ruotsille, jos sitä ylipäänsä on ollut, tuli sillä kuitatuksi, pastori Ylhäinen kiivaili.

– Ruottist ei ol tullu muuta appu ko valkone lakanakangas, mist nämäki lumipuvut on ommeltu, reservinluutnantti Lehto sanoi.

– Yksin Suomi joutuu tämänki sodan sotiin, Norre sanoi hiljaa.

Norre oli kuullut, että ylipäällikkö antaisi pian käskyn aloittaa vetäytyminen taka-asemaan. Hän käski Runsalan ottaa yhteyden rykmentinporttaeseen.

Yhteyden tultua valmiiksi Runsala ojensi luurin Norrelle.

Toisessa päässä oli Miiri.

– Antakaa käsky aloittaa vetäytyminen taka-asemaan! Norre huusi luuriin.

– Odota käskyä siellä!

– Minulla ei ole enää pataljoonaa! Miehistä ei ole taistelijoiksi!

– Pysyt siellä!

– Miehiä on turha tapattaa täällä! Heitä tarvitaan vielä taka-asemassa!

– Pysyt siellä kunnes käsketään toisin!

Norre paiskasi luurin paikalleen.

– Etsikää kadonneet lampaat, hän antoi käskyn Murrosmaalle. – Käskekää niiden pelkurien ilmoittautua takaisin muonavahvuuteen ja ilmoittakaa niille, että vetäytyminen taka-asemaan aloitetaan välittömästi. Minä kannan vastuun.

Käsky aloittaa vetäytyminen taka-asemaan tuli armeijakunnan esikunnasta seuraavana yönä. Norre oli silloin jo kaukana. Taivas loimotti takana verenkaraivana. He ohittivat palavan Liimatan kylän. Kitkerä savu tunki silmiin ja sieraimiin ja teki hengittämisen vaikeaksi. Polttopullomiehet sytyttivät kaikki rakennukset palamaan, sillä ikiaikaiselle vainoojalle ei jätetty yöpymispaikkoja.

Joukot saivat asettua taka-asemaan vihollisen häiritsemättä. Upseerit lähtivät tarkastamaan asemat. Yliluutnantti Miiron rykmentin esikunnasta liittyi mukaan. Miiron lumipuku oli yhä siisti ja ehjä. Ilkeät kielet puhuivat, että Miirolla oli rintamalla silitysrauta mukana.

Asemat olivat pahasti keskeneräiset. Kaikki tiesivät, että taka-asema oli viimeinen puolustuslinja. Sen jälkeen ei ollut linnoitettuja asemia. Jos puna-armeija pääsisi tästä läpi, sillä olisi avoin hyökkäysura Helsinkiin.

He nousivat Kärstilänjärven kaakkoispäässä olevalle mäelle. Mäen päältä näki Viipurin linnan ilman kiikareitakin. Siniristilippu liehui yhä jyhkeässä tornissa.

– Nämä asemat on pidettävä niin kauan, että betoni ehtii kuivua Viipurinlahdella, Miiron esitelmöi kuuluvalla äänellä.

Poteron kaivajasta näkyi vain harmaa selkä. Montusta lensi kenttälapiollinen soraa Miiron kiiltäville saappaille.

– Mihin te kaivate poteroanne? Miiron raivosi soran heittäneelle sotamiehelle. – Vihollinen tulee tuolta. Kaivakaa poteronne sinne,

– Mie kaivan hautai mihi minnuu lysteä, sotamies vastasi.

Miiron otti pultin.

– Te ette kaiva hautaanne, Miiron sanoi viiltävän ohuella äänellä. Tuollaisilla puheilla heikennetään taistelumoraalia.

– Meä hittuo komentelemast, sotamies sanoi.

– Nimi ja yksikkö.

– Hoppu. Kolmas komppania.

Miiron kääntyi kannoilla. Muut upseerit lähtivät perässä.

– Tämä ei jää tähän, Miiron puhisi kiukusta.

Asia ei jäisi siihen. Norre tunsu jo Miiron.

Miiron pyysi Norrea rankaisemaan sotamies Hoppua niskoittelusta.

Norre oli sanomassa Miirolle, ettei yksikään mies joutanut istumaan karsserissa, kun Suomen tulevaisuus oli hiuskarvan varassa, vaan jokainen taistelija tarvittiin etulinjaan, mutta piti mölyt mahassa. Palattuaan komentopaikalle hän käski hakea Hopun.

Sillä aikaa kun Hoppua haettiin, väpeli kertoi Norrelle, että Hoppu oli tullut täydennysmiehenä.

Hoppu tuotiin. Mies ei näyttänyt uhmakkaalta.

– Voitte seistä levossa, Norre sanoi.
Hoppu lopetti asennossa seisomisen.
– Armeijassa kurin merkitys on tärkeä, Norre aloitti. – Armeija, jossa ei ole kuria, on tuomittu kärsimään tappio sodassa.
Norre katsoi Hoppua silmiin ja kysyi:
– Miksi Te niskuroitte esimiehelle?
Hoppu ei vastannut.
– Miksi Te kieltäydyitte tottelemasta käskyä?
– Häne käskyt on turhii.
– Kuinka niin?
– Myö olloa jo hävitty teä revohka.
Nyt oli valittava sanat huolella.
– Ettekö usko, että vihollinen saadaan pysäytettyä? Norre kysyi.
– Yhetekeveä. Mie olen mänettänt jo kaiken. Kotj jäi Metsäpirttii. Perreest mie en tiijä, mis se on. Karja on jonku hovi navetas Savos.
– Teille löydetään uusi asunto, Norre sanoi leppoisuutta ääneen tavoitellen.
– Hittuo mie asunnost ko kotj jäi.
Miestä ei voinut kuin sääliä.
Mutta sääli oli sairautta.

– Sotamies Hoppu, rankaisen Teitä esimiehen vastustamisesta seitsemän vuorokautta karsseria. Rangaistuksen suorittaminen alkaa heti.
Imekään ei värähtänyt Hopun kasvoilla.
– Toimittakaa sotamies Hoppu karsseriin, Norre käski vartijaa.

Lähetti toi Norrelle käskyn tulla rykmentinkomentajan puheille. Hän lähti epätietoisena.
Huoneessa oli myös Miiro.
– Sinä jätit asemat ilman lupaa, eversti sanoi.
– Siellä ei ollut mitään asemia, Norre vastasi.
– No. Ainakin sinä pakenit.
– Miehiä oli turha tapattaa siellä. Heitä tarvitaan vielä taka-asemassa, Norre puolustautui.
– Hyvä on. Seuraavalla kerralla odotat käskyä, ennen kuin toimit, eversti sanoi.
Norre tunsu saaneensa oikeutta.
Seuraavana päivänä vihollinen tuli asemien eteen. Se ampui tulivalmistelun tykeillä ja heittimillä, mutta puusta ja maa-aineksesta rakennetut korsut kestivät. Tulivalmistelun päätyttyä panssarit tulivat metsästä ja lähtivät ylittämään aukeata.

Panssareitten katolla matkustavat kiväärimiehet olivat oivia maaleja konekivääreille. Hyökkääjä sai vastaansa niin armottoman tuliryöpyä että katsoi paremmaksi vetäytyä takaisin.

Vihollinen veti henkeä kaksi päivää. Sitten se hyökkäsi taas. Nyt tulivalmistelu kesti tunnin. Sen päätyttyä panssarit käynnistyivät ”pirssissä”. Ne tulivat aukealle vetäen perässään isoja rekiä, joissa kiväärimiehet makasivat panssarilevyn takana.

Rinne oli panssareille liian jyrkkä, mutta jalkamiehet jatkoivat ”uraata” huutaen rinnettä ylös. Puolustajat ampuivat minkä kerkesivät. Kentälle jäi monta myttyä, mutta kaatuneen tilalle tuli aina kaksi uutta vanjaa. Ensimmäisen aallon jälkeen tuli toinen ja vielä kolmas. Piippalakit kävelivät kaatuneitten toveriensa päällä.

Ensimmäiset pääsivät tulenjohtokorsun katolle.

– Tulta Norsun katolle! tulenjohtaja huusi radioon. – Ja kranut saa tulla herkkinä!

Patteristo ampui tuli-iskun. Kranaatit osuivat siihen, mihin oli pyydetty. Katto kesti, mutta katolla olleet vanjat kuolivat.

Uhreja tuli politrukeillekin liikaa. Vihollinen keskeytti hyökkäyksen. Henkensä säilyttäneet vetäytyivät vihaisten luotien saattelemina aukean taakse.

Lohkolla seurasi hiljaisempi vaihe. Radiouutisista kuultiin, että pääministeri Ryti oli matkustanut Moskovaan neuvottelemaan rauhasta, ja että Englanti ja Ranska olivat luvanneet lähettää viisikymmentätuhatta miestä Suomen avuksi.

Norre lähti Murrosmaan kanssa muonankuljettajan kyydissä eteen. Reki oli kaatua monta kertaa louhikkoisessa maastossa, mutta taitava kuljettaja piti sen pystyssä.

Taistelijat odottivat jo ruokaa.

– Mää tuon teil sapuska, vaik se olis kui vaika, muonantuoja sanoi jonoon kiltisti asettuville miehille. – Te ette varman tappelis ilman.

– Se on saletti, roteva sotamies Mäkinen sanoi. – Voisit joskus tuoda muutaki ko tätä iänikuist konin lient.

– Eikö ruoka maistu? Murrosmaa meni kysymään Mäkiseltä.

– Herra vänrikki, ruoka maistu erinomaselt ja sitä saa riittäväste, Mäkinen vastasi.

Norrekin otti keittoa. Hän istuutui kiville sotamiesten seuraan syömään. Muutamien kilometrin päässä olevasta Talista kantautuvat taistelun äänet. Puna-armeija yritti päästä siellä läpimurtoon täydennysdivisioonan lohkokolla. Oli vain ajan kysymys, milloin se onnistuisi siinä.

– Minä sodin täällä jo vapaussodassa, Norre alkoi kertoa. – Me valkoiset hyökkäsimme kaa-kosta, nyt vihollinen hyökkää sieltä. Minä olin vähällä päästä hengestä, kun halusin näyttää mallia miehille. Minä nousin ensimmäisenä rataval-lille ja jouduin kuularuiskutulen alle. Henki säilyi, koska yksi jääkäri veti minut jaloista pois luotien tieltä. Hän sanoi, että rohkee suap olla, muttei tyhmänrohkee.

Seuraavana päivänä vihollinen sai läpimurron täydennysdivisioonan lohkokolla. Murtokohta onnistuttiin kuitenkin rajoittamaan vastaiskulla.

Armeijakunnan esikunnassa joku keksi juoksuttaa Saimaan kanavan vedet Talin pelloille. Vanjat kastelivat huopatöppösensä pahemman kerran.

Hoppu palasi etulinjaan rangaistuksensa kärsittyään.

– Sielt se onnempekka tule, Mäkinen huudahti.

– Mite nii? Hoppu ihmetteli.

– Sil aikka ku sää lepäilit putkas, me tappe-limme henkemme erest. Siihe, mihe Miiro käski sun kaiva poteron osus kranatti. Sinust ei olis jääny ku märkä plätti.

– Elä hoasta.

– Sul annetti lisääikka, mut Mirol ei, toinen sotamies sanoi.

– Mite nii?

– Se kusipää tuli tapojens vastasest etulinjaha ja sai luorist kuolettavan osuman. Ei ol selvinny, kummalt puolelt se luoti ammutti.

– Mie en virka mitteä, Hoppu sanoi.

– Miiro soittle harppu pilvenlongal, ellei hän sit lapioi hiili tuol alakerras, Mäkinen sanoi.

Sotamiesten jutustelu oli Birger Norresta kornia, mutta hän ei puuttunut siihen.

Moskovassa neuvoteltiin rauhasta. Enemmistö pataljoonan upseereista oli sitä mieltä, että rauha oli solmittava vaikka huonoillakin ehdoilla, sillä puolustus ei kestäisi enää pitkään. Miehet alkoivat loppua, eikä koulutuskeskuksista saatu uusia tilalle. Kaikki vanhat reserviläisetkin oli jo haalit-

tu rintamalle. Pataljoonat olivat kuluneet kompanian kokoisiksi. Vastustaja sen sijaan toi jatkuvasti tuoreita miehiä Venäjän sisäosista.

Saatuun töppöset kuiviksi vanja hyökkäsi. Ikämiehistä koottu täydennysyhtymä petti jälleen. Vihollinen eteni sen lohkolla Talin kylään.

Norrelle tuotiin tieto, että vanja hyökkäsi kii-vaasti Rasinmäessä, jossa hänen pataljoonansa oli asemissa. Pian tuotiin tieto, että miehet jättivät asemat pakokauhuisina.

– Mennään pysäyttämään ne, Norre käski alaisiaan upseereita.

Ensimmäiset ”urhot” tulivat vastaan metsässä.

– Seis! Norre karjui.

Mutta miehet eivät totelleet. Norre ampui varoituslaukauksen ilmaan.

– Palatkaa asemiin!

– Painu ite!

Norre olisi ampunut huutajan mutta ei nähnyt miestä puilta.

Kersantti Koiju kantoi haavoittunutta rep-puselässä.

– Koiju otti haavottuneen suojakilveks, luutnantti Lehto tuumasi.

Oli mahdoton pysäyttää pakokauhun valtaamia miehiä. Upseerit palasivat komentopaikalle.

Reservistä vastaiskuun lähetty pataljoona onnistui pysäyttämään hyökkääjän Rasinmäessä. Mutta vihollinen pääsi tunkeutumaan Kärstilänjärven – Leitimojärven kannakselle. Norre sai käskyn siirtyä nopeasti Konkkanvuoren maastoon estämään vihollisen pääsyn strategisesti tärkeään Portinhoikan tienristeykseen.

Vihollista ei saatu pysäytettyä. Norre sai uuden käskyn siirtyä viivyttämällä Portinhoikan tienristeyksen maastoon ja ottaa rintamavastuu.

Portinhoikassa asemat olivat alkutekijöissään. Juoksuautoja ei ollut, korsuista puhumattakaan. Mutta louhikkoinen maasto suosi puolustajaa. Panssarit eivät päässeet jylläämään samalla lailla kuin tasaisella Etelä-Kannaksella. Toisaalta täällä sirpalevaara oli suurempi.

Norre perusti komentopaikkansa hoviin, jonka asukkaat olivat lähteneet evakkoon. Tutkiessaan osoitelappuja piirongin päälle jätetyissä aikakauslehdissä hän huomasi olevansa hyvän jääkäriystävänä Paavali Partin kotitalossa.

Nenässä oli koko ajan mädän haju. Norre lähti Murrosmaan kanssa selvittämään hajun lähdettä.

Haju tuli navetasta. Sisällä löyhyä oli niin voimakas, että piti painaa sieraimet sormilla kiinni.

– Nahkurin orsilla tavattiin, navettaan perässä tullut väapeli tokaisi.

Haju lähti kattoparrujen päälle kuivumaan heitetyistä lehmänvuodista.

– Lehmät oli jätetty kuolemaan nälkään, väapeli kertoi. – Panimme ne lihoiksi.

– Onneksi ei ole kesä ja kärpäsiä, Murrosmaa sanoi.

Pataljoonassa syötiin lihakeittoa pitkästä aikaa. Koska sää oli erinomainen, ruokailu tapahtui ulkona.

– Vanjan lentokonet eivät lennä, vaik on näin hyvä lentosää, Pakola ihmetteli.

Pakola ehti tuskin sanoa sitä, kun alkoi kuulua lähestyvän lentokoneen ääni. Stormovik syöksyi metsän takaa. Lentäjä laulatti konekivääriä. Luodit tikkasivat vanan lumeen. Kone lensi niin matalalla, että pystyi näkemään häijyn hymyn lentäjän kasvoilla.

Pakola ei ehtinyt heittäytyä pois luotien tieltä. Mies makasi liikkumattomana maassa vatsallaan. Lääkärivänrikki Kujansuu käänsi Pakolan selälleen ja repi asetakin auki niin rajusti että napit lentelivät. Rinnasta tuli verta pulppuamalla.

– Luoti lävisti sydämen, Kujansuu sanoi hiljaa ja painoi sormilla Pakolan kauhusta laajenneet silmät kiinni.

Pakolan rinta värjäytyi punaiseksi.

– Onneksi hänen ei tarvinnut kärsiä, Norre sanoi.

Birger Norre nukkui yön huonosti, sillä vanja piti tutuksi tullutta meteliä. Heti auringon noustua hän nousi sängystä ja meni ulos tupakalle. Usva peitti tienoot. Maassa oli vielä lunta.

Murrosmaakin tuli kuistille. Vänrikillä oli tummat pussit silmien alla. Norre ei tarjonnut, koska tiesi, ettei Murrosmaa polttanut.

– Sumussa on se hyvä puoli, että ilmavaara on vähäinen, hän sanoi

– Suomen tulevaisuus on yhden kortin varassa, Murrosmaa sanoi ahdistuneella äänellä. – Suomi on mennyttä, jos Moskovassa parasta aikaa käy-

tävät rauhanneuvottelut epäonnistuvat. Puna-armeija valtaa Suomen ja Suomesta tulee Neuvostoliiton osatasavalta. Yhteiskuntajärjestelmä muutetaan sosialistiseksi. Vastaan hangoittelijat ammutaan tai viedään Siperiaan pakkotyöhön. Meitä suomalaisia rangaistaan kovemmin kuin baltteja, koska me rupesimme puolustamaan maamme.

– Stalin uhkasi, että meiltä revitään sisälmykset, Norre sanoi.

– En silti kadu että rupesin taistelemaan isänmaan vapauden puolesta. Sotilaskunnia on puhdas.

– Pois turha teatraalisuus.

Norre imi savua tupakasta. Hän antoi savun viipyä keuhkoissa kauan, ennen kuin puhalsi sen pois.

– Mitä kauemmin rintama kestää, sitä paremmat neuvotteluasemat Ryti saa, hän sanoi. – Rysäältä alkaa tykinruoka loppua.

– Rintama täytyy saada kestäämään niin kauan, että Englannin ja Ranskan lupaama apu ehtii perille, Murrosmaa sanoi.

– Tilanne vain huononisi.

– Nyt en ymmärrä.

– Suomesta tulisi vieraiden armeijoiden taistelutanner. Sitä paitsi apu ei ehtisi perille, sillä sitä ei ole vielä edes pyydetty. Suomen täytyy ensin pyytää apua Englannilta ja Ranskalta, ennen kuin ne lähettävät sitä.

Päivystäjä tuli ilmoittamaan, että rykmentistä oli puhelu komentajalle.

Norre tumppasi tupakan ja meni puhelimeen.

Toisessa päässä oli rykmentin uusi esikuntapäällikkö. Mielonen kertoi, että rauhansopimus oli allekirjoitettu yöllä Moskovassa. Aseet vaikenisivat tasan kello yksitoista. Tieto oli luottamuksellinen kello kymmeneen asti.

– Kiitos tiedosta.

Norre laski luurin takaisin paikalleen. Hän meinasi unohtaa veivata kampea.

– Onko rauha solmittu? Avento uteli.

– Kerron kun on kerrottavaa, Norre sanoi. Oli vaikea pitää naamaa peruslukemilla.

Rintamalla levisi tieto rauhan solmimisesta kulovalkean lailla. Sotamieslähetystö tuli muutama minuuttia vaille kymmenen kysymään komentajalta varmistusta huhun todenperäisyyteen.

Norre odotti kello kymmeneen, ennen kuin kertoi, että rauha oli solmittu.

– Aseet vaikenevat kello yksitoista. Sen jälkeen tuli avataan vain, jos vihollinen yrittää tunkeutua asemeimme.

Viittätoista vaille yksitoista esikunnan upseerit lähtivät eteen. Sotamies kantoi edellä valkoista lippua. Kumpikin osapuoli ampui vielä, vanja jopa tykeillä.

– Vanja tyhjentä kasematei, etei jää poiskuljettavaa, Lehto arveli.

– Ryssä haluaa näyttää kaapin paikan niin kauan, kun voi sen vielä tehdä, Avento oli kyynisempi.

Upseerit pysähtyivät vertailemaan kelloja.

– Minun taskunauris on yksitoista, Norre ilmoitti.

Hiljaisuus levisi rintamalle. Aseet vaikenivat. Ei kuulunut telaketjujen kitinää, ei lentokoneiden rynkytystä. Ei kuulunut laukaustakaan.

Valkoista lippua kantavia puna-armeijalaisia tuli ei-kenenkään-maalle. Konepistoolisarja rikkoi hiljaisuuden. Neuvostoliittolaiset maastoutuivat.

– Vem helvete skjutar! Norre huusi.
Konepistooli vaikeni.

Kummankin osapuolen tuli vetää tunnin kuluessa joukot kilometri taaksepäin. Sen tapahduttua suomalaiset ruokailivat. Upseerit asettuivat samaan soppajonoon sotamiestan kanssa.

– Pitkäst aika voi kuulla linnun laulun, Lehto totesi. – Eik toi ol vestrekki?

– Ek sää tunne linnui? Selvä harakka, harteava sotamies Mäkinen valisti luutnanttia.

– Täsä olis rokka iivanoilki, joku sanoi.

– Mää voisin tarjota piippalakeil tupakit. Mut niitten mahorkka mää en suostu polttama. See haiseki niim pahal, Mäkinen sanoi.

– Onk sul myyrä tupakki, pitkä sotamies kysyi sotamies Hopulta.

– En anna, koska kutsuit minnuu myyräks, Hoppu vastasi hymy huulilla.

Hermonpaine alkoi hellittää. Kaikki olivat onnellisia, että henkikulta – se ainoa – oli säilynyt.

Kun kuultiin rauhanehdot, mielet synkkenivät. Melkein koko Karjalan maakunta jouduttiin luo-

vuttamaan periviholliselle. Sotilaat tunsivat tulleensa petetyiksi. Neuvostoliitto otti Suomelta laajoja alueita, joita puna-armeija ei ollut pystynyt valtaamaan sodassa. Kun aselepo alkoi, Suomen armeija oli asemassa Viipurinlahdella, Portinhoikassa, Äyräpäässä, Taipaleenjoella ja kaukana Raja-Karjalassa. Erityisen katkeralta tuntui Viipurin luovuttaminen, sillä aselevon alkaessa Viipurin linnan tornissa liehui siniristilippu.

Rauhanehtojen mukaan Suomen tuli vetää joukot seitsemän kilometrin päivämarssein uuden rajan taakse. Puna-armeija seurasi lyhyen matkan päässä. Kaksi loppumatonta jonoa kulki maantien kumpaakin laitaa. Tien keskiosa piti jättää kiireisemmille kulkea. Lumipuvut oli riisuttu. Maassa oli enää vähän lunta, mutta kelirikko ei ollut vielä alkanut.

Elikkojaan Tynkä-Suomeen ajavat evakot käyttivät samoja maanteitä ja olivat vähän väliä tientukkona.

Lippu oli puolitangossa joka salossa.

– Luokaa viimeinen katse Karjalan kauniisiin kunnaisiin. Ne joudutaan jättämään ikiaikaiselle

vainoojalle, reservinvänrikki Avento sanaili kävellessään.

– Ne otetam pian takas, reservinluutnantti Lehto uhoi.

Komppania saapui kylään, jonka asukkaat valmistautuivat muuttamaan uusille asuinsijoille. Sotilaat ryhtyivät auttamaan siviilejä omaisuuden pakkaamisessa. Venäläiselle ei jätettäisi mitään, mikä voitiin kuljettaa pois.

Esikunnan upseerit kiertelivät taloissa katso-massa, oliko aitoissa viljaa tai perunoita säkitettä-väksi.

Lehdon jalka osui pimeässä metallista valmis-tettuun esineeseen.

– Separaattori. Sitä ei jätetä ryssäl.

– Venäläiset vaativat sen takaisin, Avento sa-noi.

– Mist sää niim päättelet? Lehto kysyi.

– Veli venäläistä harmittaa, kun siltä jäi saa-vuttamatta sodan tavoite, joka oli Suomen val-taaminen. Tavara kelpaa harmituksen poistami-seksi mainiosti, Avento vastasi.

– Sen voi päätellä, jos on värkit, millä päätellä, reservinluutnantti Runsala puuttui puheeseen.

- Ja Avennolla on värkit, Lehto hymähti.
- On. Ja hän käyttä niitä ahkerasti, Runsala sanoi.
- Aivoja on syytä käyttää, muuten ne kuihtuvat, lääkärivänrikki Kujansuu sanoi. – Darwinin teorian mukaan ruumiinosa, jota ei käytetä, surkastuu tarpeettomana.
- Poisvientikielto koskee vain kiinteätä omaisuutta, Norre katsoi aiheelliseksi kertoa.
- Mää otan separaattorin, Lehto sanoi. – Ryssä ei saa tietää siitä, ellei kukka kantele sil.
- Seuraavana päivänä pataljoona marssi uuden rajan taakse.

Birger Norre törmäsi tuttuun kävellessään Murosmaan, Avennon ja Runsalan kanssa Lappeenrannassa.

- Taasha myö tavattii, Paavali Partti tervehti käsi ojossa.
- Mitä kuuluu? Norre kysyi.
- Ilo pintaa vaik syän märkänis.
- Mies ei itkenyt vaikka koti oli jäänyt uuden rajan taakse.

– Hallitus teki huonon rauhan, Partti suostui sentään myöntämään.

– Hallitus oli pakkoraossa, Norre muistutti. – Miehet uhkasivat loppua. Minulla oli enää joukkueen verran taistelukykyisiä miehiä jäljellä, kun aselepo alkoi.

– Kuule, jos ryssät olis tienneet, kuinka vähän meitä oli jäljellä, hyö olisiit jatkaneet sottaa, Partti sanoi. – Taipaleejooel taisteluhauvoist nous vaa muutama mies. Rintamalinja ol siirtynyt lähes päivittäi. Yhelt kapult jäi lammasnahkaturkki korusuu, jonka ryssät valtasiit. Kapu harmittel, et hyvä turkki jäi vihulaisel. Korsu otettii vastaiskul takas, mut turkki ei olt enää siel. Äyräpääskii tais olla kovat paikat?

- Me olimme Talissa, Norre korjasi.
- Kuule. Männää ottamaa moukut. Siu vuoro tarjota kojittomal miehel, Partti sanoi.
- He lähtivät etsimään ravitsemusliikettä.
- Esi-isämme ovat puolustaneet näillä raukoilla rajoilla Eurooppaa ennenkin idän laumoja vastaan, Avento kertoi kävellessään. – Euroopan itäraja kulki tuhatkunta vuotta sitten mongooli-hyökkäyksen aikaan näillä main. Sen voi päätellä

”Äyräpää”-nimestä. Sana on samaa juurta kuin ”Eurooppa”.

– Eikö suomalaiset tullut Siperiasta? Runsala kysyi.

– Vanhaa ja väärää tietoa, Avento vastasi. – Viimeisimmät tutkimukset, joita olen itsekin ollut tekemässä, osoittavat, että suomalaisten esi-isät lähtivät Kaksoisvirranmaasta. Kaksoisvirranmaan alkuperäinen nimi Sumeri on alkusuomea. Suomeri on vieläkin suoperäistä vesijättömaata. Esi-isämme tulivat kultaisen portin kautta Etelä-Venäjän aroille ja edelleen suuria virtoja pitkin tänne pohjolaan.

– Esi-isät eivät tulleet koiravaljakoil Siperiasta, Partti hymähti.

– Eivät. Suomalaiset ovat saamelaisten ja baschien kanssa Euroopan vanhimpia asukkaita. Indo-eurooppalaiset ovat myöhempiä tulokkaita, Avento sanoi.

– Meijät ajettii tänne pohjola peril, Partti totesi.

Ravintola löytyi. He menivät sisälle.

II

1.

Onnellinen mies mittaili Turun katuja. Kahden toista vuoden kakku oli istuttu viimeistä tuntia myöten. Karl Katavan parhaat miehuusvuodet olivat menneet kiven sisässä. Häntä oli rankaistu, koska hän kannatti sosialistista talousjärjestelmää. ”Tammisaaren yliopistossa” oli ollut aikaa opiskella Karl Marxin Pääomaa opintopiirissä, vaikka hän ei lukumiehiä ollutkaan. Hän oli tullut entistä vakuuttuneemmaksi kommunismin paremmuudesta kapitalismiin nähden. Kapitalismissa, päinvastoin kuin kommunismissa, pääomat kasautuivat yksille ja samoille rikkaille. Eli rikkaat rikastuivat ja köyhät köyhtyivät. Kommunismissa,

joka Marxin mukaan oli vääjäämättömän kehityksen lopputulos, ei eletty vielä edes Neuvostoliitossa. Siellä elettiin vasta sen esivaiheessa, sosialismissa.

Neuvostoliitto oli voittanut Suomen muutama kuukausi sitten päättyneessä sodassa. Karl oli vankilassa pystynyt seuraamaan lämpöpatterimorsetuksen välityksellä puna-armeijan etenemistä Suomeen. Hän iloitsi joka kerta, kun kuuli puna-armeijan edenneen. Pettymys oli kova, kun sota päättyi, ja Suomi jäi kapitalistiseksi maaksi. Englanti ja Ranska olivat siihen osasyllisiä, koska ne olivat luvanneet lähettää Suomeen apujoukkoja, mikä oli saanut Stalinin pysähtymään.

Kapitalisti-Suomi oli vain saanut lisää aikaa.

Ensimmäinen tuttu tuli vastaan Eerikinkadulla.

– Terve.

– Terve. Voi taas henkittä vappami, kun demokratia voitti, Asser Sulavesi sanoi.

Sulavesi oli Karlille tuttu vuosien takaa. He olivat istuneet samaan aikaan Tammisaaren pakolaitoksessa kansalaissodan jälkeen ja myös olleet yhtä aikaa tutkintavankeudessa Kakolassa.

– Onk sul työpaikka? Sulavesi kysyi.

– Kuka linnakundil työtä antais? Karl löi leikkiksi.

– Mul on sul työpaik. Mennä Urheilupuisto jutlema. Siel ei ol korvi.

He kääntyivät Aurankadulle.

– Meil olis mahrolisuksi eruskuntavaaleis, jos vaa olis puolue, mihe liittyä. Vasemistolaisesti ajatleva äänestäisivä meitä, kosk me olemme saane’ kokke niim pali ohranan kynsis, Sulavesi puheli.

Karl päätteli, että Sulaveden vihjaama työpaikka liittyi jotenkin kommunistipuolueeseen, jonka toiminta oli kielletty hallinnollisella päätöksellä.

Ylittettyään Aurajoen he lähtivät Urheilupuiston suuntaan. Sulavesi mainitsi äskettäin perustetun Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys- ja rauhanseuran:

– Mää kuulin siitä jo vankilas ja liityin heti, Karl sanoi.

– Seuran pyrkimyksenä on parantta Suomen ja Neuvostoliiton suhtet niin hyviks, eteivät ne enä koska ruppe sotiman keskenäns. Seuran Turum piiri tarvitte toimitsijan. Sää voisit ruveta, Sulave-

si ehdotti. – Palk ei ol häävi, mut työtä tehränki aatten vuoks.

– Mää harkitten asia.

He kulkivat luhistumaisillaan olevien aittojen ohi. He tulivat Urheilupuistoon ja pysähtyivät lintulammikon luokse. Lammessa ui vesilintuja, joilta oli leikattu siivet.

Ennen kuin erosivat, he olivat sopineet, että Karl aloittaisi tulevana maanantaina Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden- ja rauhanseuran piiri-toimistossa.

Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden- ja rauhanseuran Turun piirijärjestö anoi ja sai viranomaisilta luvan järjestää mielenosoituksen, koska hallitus oli vanginnut seuran puheenjohtajan. Viranomaiset kuitenkin peruuttivat luvan. Mielenosoitus järjestettiin siitä huolimatta. Urheilupuistoon koontui satoja seuran jäseniä ja muita rauhanaatteen kannattajia.

Puhuja toisensa jälkeen kävi korokkeella vaatimassa, että Suomen oli ryhdyttävä Neuvostoliiton ystäväksi, jotta maat eivät enää koskaan joutuisi sotaan keskenään. Yksi puhuja sanoi, ettei

Suomen hallitus ollut ottanut opiksi hävitystä sodasta, koska se ei halunnut järjestää Suomen ja Neuvostoliiton suhteita kansan edun vaatimalla tavalla, vaan jatkoi sotapolitiikkaa. Puhuja varoitti, että puna-armeijalla oli tuhannen kilon pommeja, joita se voisi pudottaa Suomen kaupunkeihin, jos sota alkaisi uudelleen.

Karl Katava oli samaa mieltä puhujan kanssa mutta olisi käyttänyt toisia sanoja.

Urheilukentän laita tuli poliiseja.

Virkavalta ilmoitti, että kokoontuminen oli luvaton, ja se oli lopetettava. Järjestäjät ilmoittivat, etteivät lopeteta kokoontumista.

Poliisit hyökkäsivät pamput iskuun kohotettuna kuulijajoukkoon. Penkit kaatuivat. Naiset kirkuivat. Lapset parkuivat. Miehet huusivat. Joku tarttui jo kättä pitempään. Tiedä, kuinka pahaksi tilanne olisi riistäytynyt, ellei eräs seuran johtomiehistä olisi julistanut puhujakorokkeelta kokoontumisen keskeytetyksi.

Karl lähti joukon mukana Kauppatorille osoittamaan mieltä vapaan kokoontumisen puolesta. Matkalla huudettiin iskulauseita.

– Eläköön Neuvosto-Suomi! Kapitalistit hirtteen! Laiho vapaaksi!

Laiho oli turkulainen kommunisti, joka oli tuomittu kuolemaan, koska ei ollut lähtenyt sootaan Neuvostoliittoa vastaan. Laiho odotti vankilassa rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kauppatorilla joukkoon liittyi sakilaisia, joita ei ollut näkynyt Urheilupuistossa. Sakilaiset huutelivat asiaan kuulumattomia ja rikkoiivat omaisuutta. Ratsupoliisi karautti torille ja hajotti väkijoukon.

Joukko lähti esittämään vastalauseen poliisimestarille.

He marssivat Kansainvälistä laulaen Brinkkalan talon eteen. Virkavalta käski hajaantua. Yksi mielenosoittaja irrotti mukulakiven kadusta ja heitti sen poliisitalon ikkunaan. Lasi meni rikki iloisesti helisten.

Poliisi toi vesitykin paikalle ja alkoi ruiskuttaa ihmisiä. Kuului laukaus.

Huhu kertoi, että poliisi oli ampunut viattoman sivullisen. Mielenosoittajat vetäytyivät Aurajoen toiselle rannalle.

– Kostomme on oleva armoton! kuului huuto.

Karl katsoi parhaaksi poistua paikalta hyvään aikaan.

Karl Katava oli vankilasta vapauduttuaan asunut lapsuudenkodissa. Hän oli yksin kotona, kun poliisi tuli pidättämään hänet. Hänet kuljetettiin mustamaijalla poliisiasemalle, jossa Etsivän Keskuspoliisin virkailija kuulusteli häntä.

Häntä oli kuulusteltu ennenkin. Hän tiesi pidätetyn oikeudet. Hän myönsi vain sen, että kuului Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys- ja rauhanseuraan.

– Aiotanko minua syyttää jostakin? Karl kysyi.

– Teitä epäillään toimimisesta vieraan vallan hyväksi, Etsivän Keskuspoliisin mies suostui kertomaan.

Etsivät joutuivat myöntämään, ettei hänestä saanut enemmän irti.

– Helsingistä tulee kovempia miehiä jatkaamaan, kuulustelija sanoi.

Karl Katava passitettiin Kakolan tutkintavankilaan. Hyvästi vapaus, olihan sitä jo kestänytkin neljä kuukautta.

2.

Suursota riehui Keski-Euroopassa. Saksa oli alistanut pienet naapurinsa valtansa alle. Sen armeija oli vallannut Tanskan tarvitsematta ampua laukaustakaan. Se oli edennyt Norjassa Jäämeren rannikolle. Se oli valloittanut Hollannin ja Belgian ja puoli Ranskaa. Maihinnousu Englantiin oli enää ajan kysymys.

Suomessa vallitsi rauha, silti ruoka oli hävinnyt kauppojen hyllyiltä. Joulua lähestyi. Risto Karivieri lähti Kauppatorille katsomaan, saisiko sieltä ostaa silakoita.

Karivieri oli pettynyt Saksaan sen tehtyä talvisodan alla Neuvostoliiton kanssa salaisen sopimuksen, jolla Suomi ja Baltian maat jätettiin Neuvostoliiton etupiiriin. Sopimuksen seurauksena Neuvostoliitto miehitti Baltian maat ja liitti ne kokoonpanoonsa. Suomalaiset eivät suostuneet kauppatavaraksi vaan ryhtyivät taistelemaan vapaudestaan, kun puna-armeija hyökkäsi Suomeen. Suomi saavutti torjuntavoiton ja vältti Baltian

maiden kohtalon. Maa selvisi itsenäisyyden säilyttäneenä, silvottuna tosin. Puoli miljoonaa kodin menettänyttä evakkoa täytyi sijoittaa supistuneeseen Suomeen.

Nyt Berliinillä oli toinen ääni kellossa. Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov oli käynyt Berliinissä pyytämässä Saksalta vapaita käsiä Suomen likvidoimiseksi, mutta Hitler ilmoitti, ettei Itämeren alueella saanut syttyä uutta sotaa. Nyt Saksa, päinvastoin kuin talvisodan aikana, toimitti Suomeen aseita. Se kuljetti Suomen kautta joukkoja Pohjois-Norjaan. Joukkojen tulo laivalla Vaasaan oli yllättänyt paikallisviranomaiset, ennen kuin selvisi, että Suomen hallitus oli antanut Saksalle samanlaisen kauttakulkuoikeuden, jollaisen se oli joutunut antamaan Saksan ”ylimmälle ystävälle” Neuvostoliitolle Hankoon. Karivieri uskoi, että Saksan ja Neuvostoliiton keskenään solmima hyökkäämättömyyssopimus oli silmälumetta. Kumpikin maa valmistautui hyökkäämään sen suojassa toisensa kimppuun. Saksa tarvitsi Lebensrauma – elintilaa, ja sitä oli Venäjällä. Neuvostoliitto puolestaan tahtoi levittää valtakumousta länteen.

Karivieri päätti piipahtaa Norreilla katsomassa, oliko Margit jo tullut talvehtimaan poikansa luokse.

Margit oli tullut. Margit valitti, ettei Solkullassa pesivä kosteus tehnyt hyvää hänen vanhoille luilleen.

Birger oli hyvällä tuulella, sillä verstaas oli saanut sotaväeltä suuren polkupyörätilauksen. Birger oli sodasta palattuaan keskittynyt kaikin sielun ja ruumiin voimin saattamaan sodan aikana ilman johtajaa olleen, isältään perimänsä firman jaloilleen. Jo kerran hän oli pelastanut firman konkurssilta. Viitisentoista vuotta sitten hän erosi upseerinvirasta ja ryhtyi toimitusjohtajaksi. Hän erotti kaikki varastelevat työntekijät ja piti vain muutamien luotettujen. Hän sanoi irti isältä perinnöksi jääneen laivan vuokrasopimuksen, jonka Margit oli tehnyt yhden kosijansa kanssa. Vuokraaja trokasi laivalla pirtua Virosta, eikä Birger halunnut poliiseja nuuskimaan yhtiön tilikirjoja. Margit ei hyväksynyt poikansa tempausta mutta oli voimaton. Kosijan kiinnostus Margitiin lopahti jostakin syystä.

Birger kertoi Karivierelle ruotsiksi, että verstaalla valmistettiin polkupyöriä kahdessa vuorossa. Työvoimasta vain oli pula, sillä työmiehiä olivat yhä rajalla.

– Mikset ota evakkoja töihin? Margit sanoi pojalleen.

– He ovat maanviljelijöitä. He eivät osaa tehdastyötä, Birger vastasi äidilleen.

Katrin tuli pyytämään heidät kahville.

Margit sanoi Karivierelle, että Katrin oli saanut hankittua kahvia mustasta pörssistä.

– Kun sota alka, kahvi kato aina ensimeisene kaupoista, Katrin, joka oli syntyjään Baltian saksalainen, päivitteli hausalla suomellaan.

Margit pani sokeripalan suuhun ja ryysti tassilta:

– Että tämä maistuu.

Margit kertoi Karivierelle, että oli joutunut ottamaan evakkoja töihin:

– Mie ilmotin viranomaisille, että mie maksan, jotta karjalaiset voivat ostaa maata muualta.

– Sinunkin nimettömään on ilmestynyt rautasormus, Karivieri sanoi Birgerille.

Hallitus oli määrännyt, että jokaisen täytyi vaihtaa kullasta valmistetut vihkisormukset rautasormuksiin. Hinnanero meni ilmapuolustuksen hyväksi.

– Noo, se kulta meni hyvään tarkoitukseen, Birger sanoi. – Meidän on syytä varustautua, sillä Moskova hankkii uutta sotaa. Ryssät ampuivat Suomenlahdella Aeron lentokone alas.

– Moskova tahtoo hyvityksen pettymykselle, jonka talvisodan lopputulos sille tuotti, Karivieri sanoi. – Tavoittena oli vallata koko Suomi, mutta se joutui tyytymään osaan Viipurin läänistä ja muutamaan Lapin pitäjään. Mutta Suomen on parasta pysyä puolueettomana suurvaltojen välisissä kahnauksissa.

– Varpusten on syytä olla hiljaa, kun kurjet tanssivat. Niinkö? – Birger ilkkui. – Suomi julistautu ennen talvisota puolueettomaksi, mutta joutui silti hyökkäyksen kohteeksi. Suomi viisastui ja hankkii nyt liittolaiset ajoissa. Me voimme nukku yöt levollisina, kun suuri Saksa levitti siivet Suomen päälle.

– Sie luostat Saksahan kuin pukki suuhriin sarvhiinsa, Margit sanoi. – Ettei Hitler vaan taas myy Suomea Stalinille, niin kuin talvisojan alla.

– Niin ei tule tapahtumaan, Birger sanoi.

– Moskova suorastaan ajaa Suomen Saksan syyliin, Karivieri sanoi. – Vaikka rauha on solmittu, se puuttuu sisäisin asioihimme pikkumaisuuten asti. Se vaatii lisää korvauksia, vesivoimalaitosta, joka ei kuulunut rauhansopimukseen.

– Ryssä vaati Hangossa takas lattiast irrotettu korkkimatto, Birger naurahti.

– Se Katavan poika on taas vankilassa, Margit vaihto puheenaihetta.

– Hän ei ottanut opiksi vankilavuosista vaan liittyi siihen Rauhan ja ystävyydenseuraan, Karivieri sanoi.

– Seura on viides kolonna, Birger puuskahti. – Hallituksen pitää lakkauttaa se, ennen kuin se provosoi uuden sodan Suomen ja Neuvostoliiton välille. Lakkauttaminen on Suomen sisäinen asia. Moskovalla ei ole siihen mitään sanomista.

Birger otti paksun sikarin hopeaisesta rasiasta ja sanoi:

– Sain hankittua näitä Tukholmasta.

Birger röyhytteli sikaria. Huoneeseen levisi imelä sikarinhaju.

3.

Klaus Norre pääsi reserviin vänrikkinä. Sillä aikaa kun mietti mitä rupeaisi tekemään isona, hän harjoitteli johtamista isänsä firmassa. Hän näki sanomalehdessä ilmoituksen, jossa värvättiin vapaaehtoisia Wehrmachiin – Saksan armeijaan.

Klaus oli koko lapsuus- ja nuoruusajan saanut kuulla jääkärien urotöistä isältä. Hän halusi tulla jääkärien veroiseksi sankariksi. Hän oli myös sitä mieltä, että oli maksettava kunniavelka, joka oli tullut siitä, kun Saksa keväällä vuonna kahdeksantoista auttoi Suomea säilyttämään vasta hankitun itsenäisyyden. Hän matkusti Helsinkiin ilmoittautumaan.

Klaus täytti pääsyvaatimukset helposti. Vaatimuksina oli vain, ettei ollut vasemmistolainen ja että pituutta oli tarpeeksi ja hampaat olivat ehjät.

Klausille laskettiin eduksi se, että hän oli puoliksi germaani ja puhui saksaa.

Yksi liian lyhyt pyrkijä halusi mukaan niin kiihkeästi, että varpisti mittaustilanteessa. Mies hyväksyttiin, koska osoitti innokkuutta.

Vapaaehtoiset astuivat laivaan toukokuun lopulla Turussa. Suomen ja Saksan viranomaisten kesken oli sovittu, ettei passeja kysytty. Liikkui huhuja, että Saksa hyökkäisi, ennen kuin Neuvostoliitto ehdisi varustautua. Saksan johtaja Hitler oli rohkaistunut puna-armeijan osoittauduttua heikoksi, kun se ei talvisodassa pystynyt lyömään pientä Suomen armeijaa. Ja Saksan armeija oli sentään aivan toista suuruusluokkaa kuin Suomen. Merkit viittasivat siihen, että Saksa halusi Suomen liittolaisekseen. Saksan ja Suomen sotilasyhteistyöstä oli jo sovittu upseerien käymissä salaisissa neuvotteluissa.

Sähköpölväisiin ilmestyi kutsu ylimääräisiin harjoituksiin. Suomi perusti kenttäarmeijaa, sillä oli syytä olla varuillaan. Elleivät Saksa ja Neuvostoliitto pääsisi sopimukseen parhaillaan käytävissä neuvotteluissa, niiden välillä alkaisi sota. Suomi

vedettäisiin sotaan mukaan. Tällä kertaa Saksa ei jättäisi Suomea yksin idän karhun kanssa. Turun satamassa oli jo nähty saksalaisia joukkoja.

Presidentti Ryti sanoi puheessaan, ettei Suomi hyökkäisi mutta puolustautuisi, jos sitä vastaan hyökätään.

Kutsu kertausharjoituksiin tuli vielä postitse. Birger Norre ilmoittautui sotilasläänin esikunnassa ja sai käskyn perustaa Vakka-Suomen suoje-luskuntapiirissä pataljoona, jonka komentajaksi hänen tuli ryhtyä. Samalla hänet ylennettiin majuriksi. Hän matkusti Mynämäelle ja ryhtyi tekemään hartiavoimin töitä.

Kutsuntalistojen tarkastaminen keskeytyi, kun Norre kuuli kummaa puhetta auki olevasta ikkunasta.

– Hitler ei erhettyny, ko hän laski, et Suomi on valmis ko lukkari sotta, ko hän vaa ehdotta.

– Eik se ollu Himmler, kuka sanos, et Suomi on täivaltio?

– Kui?

– Täi valitte isäntäns.

Norre meni ikkunaan katsomaan, kuka puhui moisia. Mutta puhujat ehtivät kääntyä kulman taakse.

Puhujat olivat väärässä. Suomi lähtisi hake-maan hyvitystä Moskovan pakkorauhan oikeudet-tomuudelle. Eikä Suomen tarvinnut tällä kertaa sotia yksin idän jättiläistä vastaan, sillä mahtava Saksan armeija oli sen rinnalla. Raja palautettaisiin entiseen paikkaan, ja karjalaiset pääsisivät takaisin kotikonnuilleen.

Norrelle tultiin kertomaan, että Suomen ja Neu-vostoliiton Rauhan- ja ystävydenseuran asia-miehiä liikuskeli kirkon luona levittämässä so-danvastaista propagandaa. Hän lähti ottamaan selvää asiasta.

Kaksi agitaattoria piti palopuhetta kirkon luo-na.

– Me emme lähde rikolliseen sotaan maailman ensimmäistä työläisten ja talonpoikien valtiota vastaan, ja kehotamme teitäkin olemaan lähtemät-tä, silmälasipäinen agitaattori suostutteli reservi-läisiä.

– Mikä täst sodast teke rikolisen? harteikas sotamies kysyi.

– Se on rauhansopimuksen vastainen ja Suomen hallituksen provosoima. Hallitus antoi Saksalle luvan perustaa sotaleirinsä Suomeen. Neuvostoliitto sai siitä synn moittia, että Suomi ei pidä sopimuksia, agitaattori kiihotti.

– Lähtemällä sotaan Suomi auttaa vain Hitle-riä, lyhyempi agitaattoreista lisäsi löylyä.

– Täsä ei ol kysymys mistä muust ko siit, et raja palautetta entissem paikka, harteikas sotamies sanoi.

– Me mene ottama omat maat takas, pienikoinen sotamies sanoi harteikkaan takana.

– Neuvostoliitto alotti talvisodan, yksi reserviläisistä muistutti. – Ryssäl maksetan korkojen kans takas.

Agitaattorit huomasivat jäävänsä alakynteen väittelyssä ja lähtivät pois.

Pitkä juna oli lähtövalmiina Mynämäen asemalla. Härkävaunujen oviaukoissa sotilaat nojailivat puomiin ja jättivät jäähyväisiä äideille, pikkuveljille, siskoille, kihlatuille, vaimoille, lapsille.

Jotkut olivat humalassa.

– Ei kerttama kehta selvimpäin lähte, punakka sotamies puheli ja huusi asemarakennuksen nurkalla kädet housuntaskuissa seisoskelevalle mustalaiselle: – Manne, tul' sääki mukka! Siel tarvita heosmiähiäki!

– Mie en kestä katsoo, ku hevone kuolee! Hevone ei kaavu vaa jää tolpileen seisomaa! mustalainen huusi takaisin.

Peräpään avovaunuissa olivat tykit ja heittimet. Punalakkinen junanlähettäjä antoi lähtömerkin viemällä vihreää pyöreätä taulua edestakaisin pään yli.

Veturi vislasi. Veturinkuljettaja lisäsi höyrynpainetta. Juna nytkähti kolisten liikkeelle.

Vauhti kiihtyi. Musta savu tunki kaikista aukoista esikuntakomppanian junanvaunuun. Pitkänhuiskea sotamies kysyi, vietiinkö heitä Hankoon niin kuin huhu kertoi.

Ahvenanmaalle heitä ei vietäisi, kuten vielä eilen oli luultu.

– Täl kertta me emme mene kerttausharjotuksi, harteikas sotamies sanoi.

Turusta jatkettuaan juna kääntyi Toijalan radalle. Heitä ei siis viety Hankoon.

Juna joutui odottamaan Toijalassa kauan radan vapautumista, sillä siviilijunilla oli etuoikeus rataan. Esikuntakomppanian komentoryhmän miehet pelasivat korttia ajan kuluksi.

– Pataässä puhuu, alikersantti Rampanen iski kortin pöytään.

– Et pyytäny vapautust rintamalt? pitkänhuiskea sotamies Pitkänen sanoi Rampaselle. – Bmiehenä sää olisit saanu sen ilman muuta.

– Tohtori sanos, et siel, mihe me mene, ei klenkkamisest ol haitta, kosk maastoka ei siel ol tasane, Rampanen vastasi.

Rampasen jalka oli lyhentynyt talvisodan Summassa.

– Sääki rupesit ukkomieheks, punakka sotamies Kunnarla sanoi sotamies Aholalle. – Ajattelik sää, et naitu vaimo pysy paremi uskolisena?

– Heh heh.

Lopulta rata vapautui. Kahden tunnin kuluttua juna saapui Riihimäelle. Pataljoona jalkautui ja

marssi lyhyen matkan. Teltat pystytettiin ripeästi, olivathan pystyttäjät talvisodan veteraaneja.

4.

Risto Karivieri pani radion kiinni. Hän oli juuri kuulemastaan niin kiihtynyt, että oli pakko saada puhua jonkun kanssa. Hän nosti puhelimen luurin ja pyysi keskusta yhdistämään Mynämäelle Solkullan kartanoon.

Kesti tuskastuttavan kauan, ennen kuin Margit vastasi.

– Sota alkoi, Karivieri melkein huusi.

– Haloo. Kuuluu huonosti.

Karivieri korotti ääntä:

– Sota alkoi!

– Pitikö taas ruveta sotihmaan.

– Molotov halusi Petsamon nikkeliä. Nyt hän saa sitä.

– Oletko siekii noin sotahullu?

– Molotoville valkeni liian myöhään, että Suomi valitsisi Saksan. Se oli selvää kaikkien niiden uhkailujen jälkeen...

– Mie en luota siihen Hitlehriin.

– Hitler on kahdesta pahasta vähemmän paha. Suomi pakotettiin valitsemaan kahden ”ystävän” väliltä. Hitler sanoi sodanjulistuksessaan, että Suomi sotii liitossa Saksan kanssa. Me olemme nyt sitten kansallissosialistisen Saksan liittolainen.

– Mitä tästäkin tulee?

– Kaikki menee hyvin. Saksan mahtava armeija lyö puna-armeijan. Turkua pommitettiin aamulla. Teijänkin tehtaaseen osui palopommi.

– Se Molotohvi saa vielä katua, Margit noitui.

– Liekit saatiin sammumaan nopeasti, eikä suuria vahinkoja tullut. Muualla maassa on tullut siviiliuhreja. Neuvostoliitto aloitti tämänkin sodan. Suomi ei halunnut sotaa. Minun täytyy nyt lopettaa. Kuulemiin.

Karivieri sulki puhelimen.

5.

Vakkasuomalaispataljoonaa rintamalle kuljettava juna jatkoi Riihimäeltä itään. Se kääntyi Kouvolassa pohjoiseen. Se kulki luonnonkauniin Järvi-Suomen läpi. Se ohitti päämajakaupunki Mikkelin. Pieksämäellä se kääntyi taas itään. Ohitettuaan Joensuun kaupungin se jatkoi vielä vähän matkaa, kunnes pysähtyi pienelle Kaltimon asemalle.

Asemarakennuksen rauniot savusivat. Puna-armeijan lentokoneet olivat käyneet pommittamassa rakennuksen lautakasaksi.

Kesken purkamisen annettiin ilmahälytys. Myös hevosten täytyi mennä ilmasuojaan puitten alle.

Vihollisen pommikonelaivue lensi yli korkealla matkallaan Sisä-Suomeen munimaan tuhoa tuottavat munat siviilien niskaan.

Pommikoneiden mentyä purkaminen jatkui. Sen tultua valmiiksi alkoi marssi keskitysalueelle. Aurinko porotti lähes pilvettömältä taivaalta. Ei ollut satanut vähään aikaan. Tie pölysi tuhansien jalkaparien alla. Tomu tunkeutui kurkkuun. Se

meni vaatteiden alle ja liimaantui hikiseen ihoon. Ensimmäiset availivat takinnappeja.

Leveän Pielisjoen ylittämässä lautalla kului aikaa ja tupakkaa, ennen kuin kaikki tykit olivat vastarannalla.

Hevoset joutuivat jyrkässä nousussa koville. Miehet komennettiin auttamaan hevosia tykkien vetämisessä.

Vaaran laelta avautui huikaiseva näkymä Pielisjoelle, joka leveni paikka paikoin järveksi. Miehet löntystivät eteenpäin raskaat kantamukset selässä. Kenttälapioita ja kaasunaamareita lensi tien oheen.

– Ei heitetä varusteita pois! vänrikki Vikkula huusi jylhällä äänellä.

Norre komensi ruokailutauon.

Hänkin otti lammesta juomavettä.

– Satuittek huamama sen lehmänläjän siinä rantavedes? pienikoinen sotamies Terri huuteli.

Jano oli niin kova, että vesi sai kelvata.

Ruokailun jälkeen marssi jatkui. Pataljoona saapui illalla keskitysalueelle.

Sotamies Pitkänen istuutui kivelle tutkimaan kipeytynyttä jalkaansa. Pitkänen veti saappaan jalasta ja irrotti levysukan:

– Kauhja reik kantapääs. Täl jalal ei marssita enä metrikä. Mää menen näyttämä jalka konitoril.

Pitkänen ei viipynyt vastaanotolla kauan.

– Antoik loma? Terri uteli.

– Ei antanu. Käski sitto levysukan paremi.

Karjalan Armeijan divisioonat olivat jonossa Moskovan pakkorauhan rajalla valmiina eteneeseen talvisodassa Suomelta ryöstetyille alueelle. Muilla rintamosilla joukot olivat jo menneet yli, mutta he seisoivat kivääri jalalla ja odottivat hyökkäyskäsä. Erityisen malttamattomia olivat Karjalan miehet, ne kun olivat lähdössä ottamaan omaansa takaisin.

H-hetkellä nousi valtava ukkosmyrsky. Myrskyn laannuttua tykistö ampui Suomessa ennen kokemattoman tulivalmistelun. Nyt, toisin kuin talvisodassa, tykistöillä oli ammuksia millä mällätä.

Keskityksen päätyttyä jonossa ensimmäisenä oleva hämäläisdivisioona lähti hyökkämään.

Kenttälinnoitettujen asemien valtaamisessa meni vähän aikaa, ennen kuin vihollinen irtaantui. Varusmiehistä koottu Jääkäriprikaati lähti takaajoon.

Mannerheim antoi päiväkäskyn, jossa muistutti vapaussodassa antamastaan lupauksesta olla panematta miekkaa tuppeen, ennen kuin viimeinenkin Leninin huligaani oli karkotettu Vienasta ja Aunuksesta.

Mielissä väikkyi epäily, että hyökkäystä ei pysäytettäisikään vanhalle rajalle.

Jono nytkähti liikkeelle. Divisioona, johon vakkasuomalaispataljoona kuului, lähti eteneämään kärjen takana.

Upseerit asettuivat potrettiin Moskovon pakkorauhan rajalla metsään hakatulla linjalla.

Tie muuttui kapeaksi ja kuoppaiseksi, mutta vauhti pysyi kovana, sillä vihollinen ei pystynyt mainittavaan vastarintaan. Jyrkissä pitkissä alamäissä täytyi työntää kapuloita rattaisiin, jotta vauhti ei olisi kiihtynyt liian kovaksi.

Ylämäissä jouduttiin auttamaan hevosia tykkien vetämisessä.

Divisioona ei jatkanut talvisodan maineikkaalle Tolvajärven taistelupaikalle, vaan kääntyi etelään kohti Muuantoa. Tie muuttui kinttupoluksi. Tykit jäivät jälkeen. Oli uuvuttava helle. Kuumuutta lisäsivät valtavat kulot, joita ryssät perääntyessään sytyttivät. Ilma oli täynnä sinistä savua.

Monta pitkää tuntia kuljettuaan pataljoona saavutti Loimolan. Norre käski ruokailutauon.

Miehet asettuivat soppajonoon. Keittiöpossut annostelivat soppatykeistä hernerokkaa jokaisen peltipakkiin. Jälkiruoaksi annettiin pakin kanteen veripalttua puolukkahillon kera.

- Taas kengänpohji, Pitkänen purnasi.
- Eikö kelpaa, ruuanjakaja närkästyi.
- Kelppa, kelppa.

Ruokailupaikan ohi kulki etulinjasta tuleva kolonna. Paljas jalka roikkui yksien rattaiden reunan yli.

– Kaatune vierän kotipitäjän multti mikäli mahdollista, harteikas sotamies Ahola valisti tietämättömiä.

Monelta sotamieheltä meni ruokahalu.

Karjalan Armeijan hyökkäys eteni kuin veitsi sulaan voihin. Moskovan rauhassa menetettyä aluetta vallattiin nopeassa tahdissa takaisin. Armeijakunnan hyökkäyshenkisen komentajan kerrottiin polkevan jalkaa, kun joukot eivät edenneet tarpeeksi nopeasti. Vihollinen painettiin Laatokkaa vasten. Varsinaissuomalaisdivisioona eteni viikossa kymmeniä peninkulmia. Se saavutti Käsänälän tienristeyksen ja kääntyi itään kohti vanhaa rajaa.

Kun vakkasuomalaispataljoona saapui rajalle, kärki oli jo mennyt yli.

– Ei näy passintarkastaji, punakka sotamies Kunnarla vitsaili kävellessään rajan yli. – Ei mul kyl passi oliska.

– Täst etteppäi me olemme ryöstöretkel, Ahola sanoi.

Norre katsoi aiheelliseksi korjata Aholan käsitystä:

– Me emme ole ryöstöretkellä.

– Mää sanosisin niin ku kenraali Talvela, et Itä-Karjalan asukkail häämöttä valoisampi tulevaisus, lyhyenlanta sotamies Terri riemuitsi.

Tulemajärvellä saatiin muistutus venäläisen kataluudesta. Edestä tuli puna-armeijan panssari, jonka katolla oli valkoinen lippu. Panssarin uskottiin antautuvan, ja se päästettiin läpi. Takana se alkoikin ampua. Se ehti aiheuttaa tuhoa jonkin verran, ennen kuin se saatiin vaiennetuksi.

Norre käski Palalahdessa muodostaa jääkärijoukkueen. Se siirtyi kärkeen.

– Onneks tuli opeteltu munamankelil sotkmine, Terri huuteli pyörän selästä.

– Joko teitte testamenttinne? Kunnarla heitti.

– Mul ei ol mittän testamentattava. Kaik, minkä mää omistan, kulkke mukana, Pitkänen vastasi.

– Eikä sekkä ol sun omatas. Se on Suomen Armeijan Intin, aina asiallinen Ahola muistutti.

– Lainavetimis mää tääl kuljeksinki, Pitkänen hymähti.

Soratie mutkitteli kumpuilevassa maastossa. Pataljoona eteni yhä syvemmälle suomalaisten ja karjalaisten pyhälle maalle. He ohittivat maalauk-

sellisia kyliä. Harmaiden hirsitalojen pääty oli aina tielle päin. Ikkunanpuitteet oli leikattu koristeellisesti. Hirret olivat koirankaulalla. Kaksikerroksisissa taloissa oli parveke – itäkarjalaisittain galdari.

Kyliä ei ollut poltettu kuten Suomen puolella. Asukkaita ei näkynyt.

Miehet olivat nyrkkipyökillä Vieljärven rannassa, kun Norrelle tuotiin tieto, että edessä oli vihollinen. Hän käski upseerit kokoon.

Vihollinen oli asemassa kukkulalla, jonka vieritse tie kulki. Päätettiin hyökätä vasta aamulla. Sillä aikaa kun miehet nukkuivat, upseerit suunnittelivat, kuinka hyökkäys toteutettaisiin. Päädyttiin rintamahyökkäykseen.

Aamulla miehet herätettiin aikaisin. Patruunat ja käsikranaatit jaettiin. Jokaisen piti panna kypärä päähän.

Joukkojen ryhmitettyä rintamaan korohoro ampui tulivalmistelun. Joka kerta kun kranaatti osui kallioon, kuului vihlova ääni, kuin raavittaisiin veitsellä kattilan pohjaa. Tulivalmistelun päätyttyä rintama lähti etenemään.

– Eteenpäin!

Taistelijat juoksivat sumutuksen suojassa rinenttä ylös huutaen ja ampuen hurjasti. Aurinko nousi kukkulan takaa. Jos sota koskaan oli kaudista katsoa, nyt se oli sitä.

Räiske oli korvia huumaavaa. Kuuluisa keihäänheittäjä nakkeli käsikranaatteja vihollispesäkkeisiin, joista oli pakotie vain ylöspäin.

Henkiriepunsäilyttäneet vanjat pakenivat kukkulan taakse. Taistelu oli pian ohi.

Upseerit lähtivät kukkulalle.

Norre pysäytti edestä tulevan alikersantti Rampasen:

– Tuliko tappioita?

– Kaks hevoskuormaa, Rampanen vastasi ilman hymyn häivää kasvoilla.

– Omiako? Norre pelästyi.

– Kaikki iivanoita.

Vikkula tuotiin hätäpaareilla edestä. Vänerin kasvot vääristyivät tuskasta. Rintamus oli värjäntynyt punaiseksi.

– Laskekaa parit maahan, Norre käski ja polvistui tutkimaan Vikkulan haavoja.

– Antakaa vettä, Vikkula pyysi tuskin kuuluvalla äänellä.

– Selviääkö hän? Norre kysyi haavurilta.
– Vain jos hänet ehditään saada ajoissa jiiä-peelle.
– Noutakaa lääkäri, Norre käski.
Lähetti lähti juoksujalkaa. Haavuri pani kylmän kääreen Vikkulan otsalle.
– Onko sinulla kovat kivut? Norre kysyi Vikkulalta.
– Täytyy olla, haavuri vastasi, sillä Vikkula menetti tajun.
Kesti kauan, ennen kuin lääkäri luutnantti tuli.
– Luoti on lävistänyt toisen keuhkon, lääkäri teki pikadiagnoosin.
– Voiko tuskia lievittää millään? Norre kysyi.
Lääkäri antoi Vikkulalle morfiinia. Vikkula palasi tajuihinsa.
– Polttaa, Vikkula sanoi heikolla äänellä. Hengitys kiihtyi. Kädet sinistyivät.
– Noutakaa pappi, lääkäri käski.
Lähetti lähti hakemaan pappia.
Vikkula antoi ylen. Lääkäri käänsi Vikkulan kyljelleen, jotta mies ei tukehtuisi oksennukseensa.

Pappi tuli pusikon läpi juosten ja polvistui Vikkulan viereen.
– Oletko valmis, jos Herra ottaa sinut pois? Vikkula avasi silmät.
– Miksi pitää kuolla nuorena? Eläisin niin mielelläni, Vikkula sanoi.
Pappi aloitti tutun loitsun:
– Isä meidän joka olet taivaissa...
Vikkulan hengitys muuttui korinaksi. Hampaat naksuivat. Silmämunat muljahtivat nurin.
Lääkäri painoi korvan Vikkulan punaista rintaa vasten.
– Sydän lakkasi lyömästä, lääkäri sanoi ja painoi sormilla Vikkulan silmäluomet kiinni.

Vakkasuomalaispataljoona eteni Vieljärvelle. Birger Norre oli ollut ennenkin täällä – kaksikymmentä vuotta sitten nuorena jääkäri luutnanttina. Täällä järjestettiin silloin kutsunnat, mutta vain muutama Aunuksen mies tuli paikalle. Pettymys oli suuri, kun aunuksilaiset eivät nousseetkaan taistelemaan maansa vapauden puolesta bolshevikkeja vastaan. Aunuksen retkikunta, josta suuri osa oli vapaaehtoisia koulupoikia, joutui

vetäytymään Suomeen. Nyt ei kansannousun varaan laskettu. Nyt Suomen hallitus oli asian takana. Vuonna yhdeksäntoista ei hallituksen tukea ollut.

Aurinko lasi selän takana, kun pataljoona marssi luonnonkauniilla järvikannaksella. Kärki tuli kapealle salmelle, jonka yli vievä silta oli poltettu. Polttaja oli asemassa vastarannalla. Se päätettiin karkottaa vasta aamulla.

Aamulla panssarintorjuntakanuuna ajettiin asemaan. Se karkotti vähäisen vihollisen suorasuuntaustulella.

Pioneerit saivat osoittaa taitonsa ja korjata sillan kulkukelpoiseksi.

Sillan tultua korjatuksi eteneminen jatkui. Vihollisesta ei saatu havaintoa koko päivänä muutamaa lentokonetta lukuun ottamatta. Kärki-komppania tuli illalla kylän laitaan.

Koira haukkui. Asukkaita ei näkynyt. Norre antoi jääkärijoukkueelle tehtävän tiedustella kylä, ennen kuin pataljoona menisi sinne.

Joukkue levittäytyi ketjuun ja lähti etenemään konepistoolit ampumavalmiina.

– Tulkaa ulos kädet ylhäällä! alikersantti Rampanen huuteli laitimmaisen talon luona.

Talosta tuli lihava nainen lapsilauma hameenhelmoissaan.

– Älgiä ambukkah! maatuska pyysi.

– Ei ammuta, ei!

Rampanen miehineen menivät taloon. Sisältä kuului laukaus.

Rampanen kantoi kuolleen kukon ulos ja heitti sen maahan.

– Ihmiset ja eläimet asuvat näköjään yksissä, luutnantti Virtanen sanoi Norrelle.

– Mennään katsomaan.

Pataljoona majoittui kylään. Esikunta sijoitettiin kylän suurimpaan taloon. Talossa asui äiti seitsemän lapsensa kanssa. Tupaan tuli valoa vain yhdestä ikkunasta. Kanat tepastelivat lattialla.

Kunnarla otti kyrsän leipälaukusta ja mursi siitä palan, jonka ojensi valkotukkaiselle tyttöselle. Tyttö katsoi äitiään.

– Ota veikkone. Ruotshit eule pahoi, äiti antoi luvan.

Jokainen lapsi sai leipäpalan.

– Saat koko kyrsän, jos ruppel mun vaimoks, Kunnarla sanoi maatuskalle ja virnisti.

– Ylen olet sangei burlakka, maatuska nauroi niin että kultaiset kulmahampaat välkkyivät.

– Mitä se sano? Kunnarla kysyi.

– Ruppe se, sotamies Terri tulkkasi.

– Ossak sää venäjä? Kunnarla hämmästy. – Kysy misä sen mies on.

– Harossi marossi? Terri kysyi maatuskalta.

Maatuska meni vaivautuneen näköiseksi.

– Anna mää kysyn, sotamies Ahola meni väliin. – Puhutko sinä livvinkielttä?

– Da, maatuska nyökkäsi.

– Missä sinun musikkasi on? Ahola äänsi huolellisesti.

– Musikka otjetjih puna-armeijah. Häi ei eh-tinyh metjshäh pagoh.

Valkotukkainen pitkäpartainen ukko kurkki valtavankokoisen uunin takaa. Haitari lojui penkillä.

– Ukko, soita haitaria, Kunnarla kehotti.

Starikka vain urahti.

– Tääl kananpesäs on kolme muna. Ne ei taa-tusti ol myrkytetyi, Terri huuteli nurkasta.

Emäntä lapsineen häädettiin talon toisessa päässä olevaan navetanvinttiin eli aunuksittain saraihin. Lehmät olivat sarajan alla olevassa tanhuussa ja siat läävässä. Mutta eristys oli hyvä. Tuvassa ei haissut.

Birger Norre antoi emännälle luvan viedä lehmät päiväksi metsään laiduntamaan. Emäntää lapsineen ei kuulunut takaisin. Illansuussa kylän laitaa tuli kaksi vihollispanssaria. Ne rupesivat ampumaan suorasuuntaustulta kylään.

– Emäntä kävi hakemassa panssarit! luutnantti Virtanen huusi.

Peeästeetykki ajettiin asemaan talon nurkalle. Se tuhosi panssarit muutamalla tarkalla laukauksella. Panssarit savusivat kauan kylän laidassa.

Kaikki vihollisen hyökkäilyt torjuttiin vähäisin tappioin. Ylipäällikkö keskeytti Karjalan Armeijan hyökkäyksen saavutetulle tasalle. Rykmentti, johon vakkasuomalaispataljoona kuului, siirrettiin reserviin. Lomat alkoivat pyöriä. Ensimmäiset täydennysmiehet tulivat.

Rykmentin komentaja vaihtui yllättäen.

– Hän ei ollut tarpeeksi hyökkäyshenkinen Talvelalle, luutnantti Virtanen arveli.

– Meistä varsinaissuomalaisista halutaan laskea veri kuiviin, luutnantti Santala epäili.

Elokuussa kolhoosin pelloilta korjattiin ruis.

Kirvestä käyttää osaavat esikuntakomppanian miehet rakensivat saunan vanhaan myllyyn. Kommentajakin sai kutsun kylpemään. Norre ja adjutantti lähtivät saunaan.

Virtanen heitti kuupallisen kiukaalle. Kivet sihahtivat somasti.

– Amerikassakin suomalaiset rakensivat ensimmäiseksi saunan, Virtanen kertoi.

– Mistähän sana ”kiuas” tulee? Norre kysyi ja vastasi itse. – Kivikasasta.

Virtanen heitti lisää vettä kiukaalle. Kipakka löyly pani vetämään päätä hartioitten väliin.

– Vanjat luulevat, että meidän tarkka-ampujat istuvat puissa käyttämässä. He kutsuvat niitä käkösiksi, Virtanen kertoi.

– Annetaa niiden pitää luulonsa, Norre sanoi vino hymy huulilla.

6.

Joku valtion virkamies liekö huomannut, että sillä aikaa kun sotilaat taistelivat rintamalla henkensä edestä, vangit viettivät kissanpäiviä kotirintamalla? Vangeille tarjottiin mahdollisuutta osoittaa isänmaallisuutensa lähtemällä rintamalle.

Karl Katava ei innostunut miinanpolkijaksi lähtemisestä. Sitä paitsi, hän ei lähtisi suurin surminkaan sotimaan henkistä isänmaataan vastaan. Kuultuaan vankitoverien mielipiteitä hän tuli toisiin ajatuksiin. Hän ilmoittautui vapaaehtoiseksi rintamalle.

Vapaaehtoisiksi ilmoittautuneet siirrettiin junalla Riihimäen keskusvankilaan. Heistä muodostettiin erillinen pataljoona, joka sai kokkanimen Musta Nuoli. Heille jaettiin tavanomainen taistelijan varustus, mutta vyötä ei ollut ja kokardi puuttui. Ase oli ensimmäisen maailmansodan aikainen sotilaskivääri. Ammukset jaettaisiin vasta etulinjassa. Syyksi epäiltiin, että esimiehet pelkäsivät. Esimiehet olivat kapiaisia. Reserviläiset eivät olisi heidän kanssa pärjänneetkään.

Poliittiset ja rikosvangit erotettiin omiin yksikköihinsä. Rikosvangit pilkkasivat poliittisia isänmaansa myyneiksi, he taas rikosvankeja mummojen säästöjen ryövääjiksi.

Sotilaskoulutusta ei annettu, mutta se ei huolestuttanut Karlia. Hän pärjäisi, sillä hänellä oli punaupseerin loppututkinto Leningradin kansainvälisestä jalkaväkikoulusta. Sitä vain ei kannattanut sanoa ääneen.

Eräänä päivänä pataljoona komennettiin käsikynjakoon. Sen piti pahamaineisen Suomenlinnan kurikomppanian päällikkö.

Kapteeni halusi varmistaa, ettei rintamajoukkoihin päässyt epäluotettavaa ainesta. Syyni alkoi oikealta ja eteni ruotu ruodulta. Tunnistaessaan jonkun entiseksi kurikomppanialaiseksi kapteeni käski tämän pois rivistä.

Karlia alkoi jännittää vaikka ei ollut ollut koskaan kapteenin kanssa tekemisissä.

– Pois rivistä, kapteeni käski vieressä olevaa miestä.

Kapteeni astui Karlin eteen ja tuijotti ilmeettömästi. Hän piti naaman peruslukemilla ja tuijot-

ti takaisin. Kapteeni mittaili häntä kiireestä kantapäähän ja siirsi katseen takana olevaan mieheen. Kapteeni katsoi häntä uudelleen. Karl pelästyi helpotuksen huokauksen kuuluneen.

Musta Nuoli järjestäytyi rintamalle lähtöpäivänä katselmukseen. Pataljoonan komentaja, maankuulu jääkäriupseeri, joka oli nuoruudessaan tuomittu taposta, astui rivistön eteen.

– Duoda, duoda. De oledde erinomaisda ainesda edulinjaan. De osaadde dappaa, komentaja sanoi rikosvangeille.

Katselmuksen jälkeen pataljoona siirtyi marsilla rautatieasemalle. Se lastattiin mullivaunuista muodostettuun pitkään junaan. Juna lähti vasta monen tunnin kuluttua. Kuljettuaan joitakin satoja metrejä veturi teki hätäjarrutuksen.

Kuiskittiin, että veturi oli törmännyt vastarintamiesten radalle asettamaan esteeseen. Jotkut käyttivät tilaisuuden hyväksi ja poistuivat junasta pimeyden turvin. Karl pysyi alkuperäisessä suunnitelmassaan, sillä hän ei halunnut jäädä pakoilemaan Suomen viranomaisia.

Esteen tultua raivatuksi juna pääsi jatkamaan. Huhu kertoi, että eräs Suomen kommunistipuolu-

een johtomiehistä oli livahtanut pysähdyksen aikana.

Vuorokauden kuluttua juna saapui Suomen itäisimpään kolkkaan Suojoen asemalle. Pataljoona jalkautui ja marssi saman tien rajan yli. Puna-armeija toivotti heidät kranaattisateella tervetulleeksi.

Neuvostoliittolaiset irtaantuivat pian. Musta Nuoli komennettiin taka-ajoin.

Tie kulki mäkisessä maastossa. Karl ei ollut ainoana sitä mieltä, että Suomi teki kohtalokkaan virheen, kun se lähetti armeijansa Neuvostoliiton puolelle. Puna-armeija oli nyt hajallaan, mutta Neuvostoliitossa riitti selustaa, jossa joukot järjestettäisiin. Koottuaan rivit puna-armeija löisi valapattoisesti Neuvostoliittoon hyökänneet saksalaiset. Kostoiskun saisivat tuta myös Saksan mannerheimläiset lakeijat. Suomen oikeistolaiset piirit kannattivat rajan yli menemistä. Ne esittivät, että valtaamalla Itä-Karjalan Suomi saisi helposti puolustettavat lyhyet rajat. Heimointoilijat puolestaan väittivät, että venäläiset, aunuksalaiset, vepsäläiset – mitä kaikkia niitä olikaan – halusivat tulla liitetyiksi Suomeen.

– Mie en oo ollutkaa ulkomailla enne! miehen-
taposta rankaistu mustalainen huuteli kävelles-
sään rempseästi.

Tienvarressa näkyi kaatuneita yhä enemmän;
kaikki puna-armeijalaisia, ei yhtään suomalaista.

– Noin paljon ruumiita! mustalainen ihmetteli.

Edestä alkoi kantautua voimistuvia taistelun
ääniä.

Musta Nuoli tuli illalla luonnonkauniin järven
rannalle ja majoittui. Aamulla se vaihtoi jääkäri-
pataljoonan etulinjasta. Aurinko nousi vaaran
takaa, kun Karl lähti Köyliön varavankilasta tutun
toverin kanssa kuulovartioon.

Eteentyönnettyyn täytyi ryömiä. He vapautti-
vat vuoronsa tehneet lepäämään. Piti maata vat-
sallaan liikkumatta, sillä puna-armeija oli vain
parin sadan metrin päässä.

Ämyri alkoi pauhata:

– Suomalaiset toverit! Tulkaa mejän puolelle!
Tuokaa henkilökohtainen ase mukanne!

Suomalaisten ämyri vastasi:

– Suomalaiset punikit! Tulkaa te tänne! Saatte
tavata omaisenne ja sukulaisenne. Tulkaa kädet
ylhäällä.

Välillä nevestoliittolaiset soittivat musiikkia gramofonilevyiltä. Levynvaihdon välissä kuului naisen irvokasta huohotusta.

– Tuo ei minuun tehoa, toveri sanoi Karlille.

Kaksi tuntia meni nopeasti. Uudet miehet tulivat vuoroon.

Majoitusalueelle tuotiin sotavanki, kun Karl ja toveri palasivat sinne. Vanki pälyili pelokkaasti.

– Te puhutte suomea, luutnantti aloitti kuulustelun.

– Puhun.

– Oletteko inkeriläinen?

– Vienalainen.

– Kartokaa nimenne ja sotilasarvonne?

Vanki kertoi nimensä ja sotilasarvonsa.

– Mikä on rykmenttinne numero?

Vanki kertoi järjestysluvun.

– Kuka on pataljoonanne komentaja?

– Shuomalaini punikki. En muista nimie.

– Kuuluuko joukko-osasto Kuusisen armeijaan?

– Kuusisen armeija hajotettih Shuomen shoan jälkeh.

– Onko rykmentissä paljonkin suomalaisia?

– Äijän on.

– Miksi lähditte sotimaan Suomea vastaan? kuulustelija kysyi.

– Mikshi läkshin? Pakotettih.

– Kuka pakotti?

Vanki ei ollut puhetuulella. Luutnantti valitsi toisen taktiikan:

– Onko Teillä nälkä?

– Kova on nälkä.

– Saatte ruokaa, kun vastaatte kysymyksiin.

Sotavanki tiesi oikeutensa eikä suostunut kertomaan enempää.

– Viekää vanki pois, luutnantti käski.

Karl joutui taas illalla kuulovartioon. Hän lähti Tuomelan kanssa.

– Mnä menen linjojen yli ens yönä, Karl uskoutui toverille.

– Mul on samat aatokset, Tuomela kertoi.

– Mennää yli täällä eikä lähdetä kiertämään korpien kautta.

– Kannatan ajatusta.

He olivat vielä matkalla eteen, kun puna-armeija aloitti rumputulen.

Kaksi tummaa hahmoa tuli edestä. Karl ja Tuomela piiloutuivat pensaaseen.

– Koko paskajoukko joutas takas vankilaan. Niitä ei olis pitänyt tuoda etulinjaan. Mummojen säästöt ne kyllä pystyy ryöstämään, mut etulinjan taistelijoiksi niistä ei ole, toinen tulijoista puheli.

Tuomelan kiväärinpiippu nousi. Karl painoi sen kädellä alas ja pani sormen suun eteen.

Ohikulkeneet saivat kiittää heikkoja aistimiaan että henkikulta säilyi.

Karl ja Tuomela jatkoivat eteen. Vartiomiehet, jotka heidän piti vaihtaa, tulivat vastaan juosten. Karl ja Tuomela maastoutuivat.

Kiväärituli yltyi. Vasta ollessaan täysin varmoja, että kaikki tulijat olivat puna-armeijalaisia, Karl ja Tuomela laskivat kiväärit maahan. He nostivat kädet ylös ja nousivat pystyyn.

Puna-armeijalainen osoitti heitä kiväärillä.

– Finskij kommunisti!

– Njet. Internationalisti, Karl ehti sanoa, ennen kuin sai kovan iskun lapaluiden väliin. Hän lensi päistikkaa maahan.

Kivääriniekka riuhtoi Karlin selälleen ja alkoi kiskoa häneltä saappaita jalasta. Alkoholi lemahti.

Tuomela joutui samanlaisen käsittelyn kohteeksi. Tiedä kuinka heidän olisi käynyt, ellei paikalle tullut upseeri olisi käskenyt sotamiehiä lopettamaan.

Puna-armeijalainen tehosti käskyä lähteä kavelemään edellä polkua pitkin tähtäämällä kiväärillä.

– Davai, davai.

Vauhti oli kova. Neulaset pistelivät jalkapohjiin. Pimeässä piti varoa kiviä ja juurakoita.

He tulivat majoitusalueelle. Punaluutnantti alkoi kuulustella suomeksi:

– Kertokaa nimenne ja sotilasarvonne.

– Karl Katava. Olen punaupseeri. Arvo on joukkueenjohtaja.

– Tarkistamme puhutteko totta. Sattuuko Hannes Katava olemaan sukua?

– Isoveli.

– Saatte ehkä tavata hänet. Hän taistelee tällä samalla rintamalohkolla.

Tuomelankin annettua henkilötiedot kuulustelija kysyi mikä oli heidän joukko-osastonsa.

– Musta Nuoli, Tuomela ehti kertoa ensin.

– Tervetuloa Pärmin pirut. Odotimmeikin jo teitä. Miksi tulitte yli?

– Taistelemme kommunismin puolesta kapitalismia vastaan, Karl vastasi, kuten he olivat sopineet.

– Minkä ihmeen vuoksi? punaluutnantti hämästeli.

– Uskomme enemmän kommunismiin kuin kapitalismiin, Karl vastasi.

– Teitä tarvitaan enemmän Suomessa tekemään vallankumous, luutnantti sanoi. – Tänne te tulitte valmiille.

Karl ei uskonut korviaan.

He saivat saappaat takaisin. Ne eivät olleet omat vaan kopperaiset ja puhkikuluneet.

Karl ja Tuomela pakotettiin nousemaan kuorma-auton umpilavalle. Silmien totuttua hämärään näki, että muitakin oli tullut yli. Kukaan ei puhunut.

Moottori käynnistettiin. Heitä lähdettiin vieämään kohti tuntematonta.

7.

Ylipäällikön annettua käskyn Karjalan armeijalle jatkaa hyökkäystä Syvärille ja Äänisen rannikolle osasto, johon vakkasuomalaispataljoona kuului, oli aloittanut etenemisen hankkiakseen paremmat lähtöasemat. Se eteni Nuosjärven länsipuolella käyden kiivaitakin taisteluja vihollisen kanssa ja oli mukana motittamassa vihollista Vieljärven – Petroskoin maantiellä. Sitkeästä vastarinnasta huolimatta motti laukaistiin vähäisin tappioin. Sotasaaliin, joka oli melkoinen, luettelointi jätettiin perässä tuleville joukoille. Osasto jatkoi kaakkoon tavoitteena Aunuksenkaupungin – Prääsän strategisesti tärkeä maantie. Vihollinen oli vastassa Auringan kylässä. Osasto ei lähtenyt kiertämään korpien kautta kinttupolkuja pitkin vaan teki rintamahyökkäyksen kylään. Kaksi panssari-vaunua saatiin tukemaan hyökkäystä. Vastustaja pakeni upotettuaan raskaan kalustonsa järveen. Osasto jatkoi hankalakulkuisen järvikapeikon läpi. Vauhti hidastui, silti kolonna ei pysynyt perässä. Hristinan kylässä vyörytettiin taisteluhauta toisensa perään. Vyöryttämisessä kunnostautui

erityisesti alikersantti Rampasen ryhmä. Taistelopsykoosin valtaan joutunut Rampanen veti pakkoon yrittäneet vanjat jaloista takaisin taisteluhautaan ja tappoi ne puukolla. Taiston tauottua Rampasen asepuke oli yltä päältä veressä ja täynnä palkeenkieliä, mutta mies puvun sisällä oli ehjä.

Hristinan kylä paloi tuhkaläjäksi. Palavan hevosenlihan käry tuntui kauan nenässä. Jossakin räjähti vielä ammuskuorma. Siitä seurasi melkoinen ilotulitus. Harjun päällä kulkevalta maantieltä avautui huikaisevan kaunis näkymä alhaalla hopeaisena välkehtivälle järvelle. Lyöty vihollinen vetäytyi raskaan kalustonsa jättäneenä järven takana itään.

Luutnantti Virtanen katsoi sotasaalista ja sanoi Norrelle:

– Suomen köyhä armeija sai hyvää täydennystä.

– Tästä ei tullutkaan vesiperämotti, Norre totesi.

Mottiin oli jäänyt monenlaisia kulkuvälineitä: kuorma- ja henkilöautoja, traktoreita yksi katterpillarikin.

– Nuo eukontappokoneet ryssä on varastanu sakemannilt, sotamies Ahola tiesi sivuvaunullisista moottoripyöristä.

Mottiin oli jäänyt kanuunoja ja haupitseja yksi mörssärikin. Oli kevyitä ja raskaita heittämiä.

– Suurvallalla on suurvallam pelit ja vehkeet, Virtanen totesi.

Oli kymmeniä vankkureita täynnä tavaraa. Hevoset kulkivat irrallaan. Tielle oli levinnyt propagandalehtisiä ja äänilevyjä, joilla oli aiottu käännättää suomalaiset, jotta he lopettaisivat taistelemisen ja antautuisivat.

Sotamies Terri oli löytänyt mandoliinin.

– Jos ooliisin roomuukauppias, ooliisin nyt seittemännes taivaas, Terri sävelsi omiaan.

– Mää en soittais tol soittotaidol, sotamies Pitkänen sanoi.

Norren tehtävä oli puhdistaa Pyhäjärven länsipuolinen maasto.

Taistelukentälle oli jäänyt monta kaatunutta vanjaa. Kalman hajun voi tuntea jo.

– Jos tääl olis korppikotki, tosa olis niil ruoka, Kunnarla tokaisi.

– Onhan noi korpit, sotamies Sivula sanoi.

Birger Norre määräsi luutnantti Santalan hoitamaan kaatuneiden venäläisten hautaamisen. Santala delegoi työn sotavangeille. Vanjat yrittivät päästä helpolla ja kaivoivat vain matalan kuopan. Ruumiita täytyi polkea, ennen kuin kaikki mahtuivat joukkohautaan. Työnsä tehneet sotavangit lähetettiin taakse. Upseerivangit saivat pitää henkilökohtaisen aseensa ja tupakat.

Pyhäjärvellä oli ollut puna-armeijan huoltokeskus, johon kuului kenttäpesula sekä kenttäapteekki ja paljon kotieläimiä: sikoja, lehmiä, lampaita, kanoja. Teetä oli säkkikaupalla, mutta ei lainkaan kahvia. Löytyi vehnäjuuhoja hilloakin.

Kaikki kokoontuivat nuotioille paistamaan räiskäleitä.

Kunnarla toi näytille sotavangin – erikoisen kauniin tummaverikön.

– Mist tommossi löytyy? Terri uteli.

– Hän piileskeli tual trappuste al, Kunnarla kertoi.

– Trastuitje, tavarits, Terri tervehti vankia.

Vanki sylkäisi Terrin kasvoille mustat silmät vihaa leiskuen. Kaikki rähähtivät nauramaan.

– Hän noudatti Stalinin ohjetta ”sylkekää vangitsijaanne kasvoille”, Virtanen sanoi.

– Älä luule, et sää saa’ pitää hänen, Pitkänen sanoi Kunnarlalle. – Sää joudut luovuttama hänen komentajal.

– Kaikki sotasaalis kuuluu valtiolle, Norre katsoi tarpeelliseksi korjata.

Alkoi kuulua lapsen itkua. Sivula oli löytänyt kapalolapsen.

– Aiok sää ruveta imettäjäksi? Ahola kysyi Sivulalta. – Ku sul on rintanapit lupaavaste auki.

Lapsi vain itki ja itki.

– Misä sen äiti mahta olla? Terri ihmetteli.

– Toimittakaa lapsi taakse, Norre käski.

Sivula vei lapsen pois.

– Onk kellän kerittimi? sotamies Kanerva huuteli. Mies oli löytänyt lampaan.

Luutnantti Santala oli löytänyt matkalaukun, johon oli viikattu punamajurin paraatipuku.

– Sitä ei kehdanne pukea päälle, Santala naurooi.

Norrelle tultiin kertomaan kuorma-auton alta ampuvasta puskaryssästä.

– Viikon kuntoisuusloma hänelle, joka ottaa vangingin, Norre ilmoitti.

Alikersantti Rampanen ehti ilmoittautua ensimmäisenä. Letuilla herkutteleminen keskeytettiin, ja kaikki lähtivät seuraamaan vanginginottoa.

Puskaryssä piileskeli kuorma-auton alla. Rampanen pyysi tulitukea ja lähti juoksemaan kyyryssä kohti autoa. Puskaryssä ampui, mutta luoti meni ohi. Rampanen jatkoi ryömimällä mutta ei ehtinyt pitkällekään, kun kuorma-auton alla räjähti.

– Räjähdytti se itsensä? Norre ihmetteli.

Puskaryssä ei ampunut enää. Kaikki menivät katsomaan.

Puskaryssä makasi kuolleena kuorma-auton alla. Kaksi miestä veti ruumiin jaloista pois auton alta. Ruumis käännettiin selälleen. Höyryävät suolet valuiivat vatsasta.

– Hän valitsi kuoleman sotavankeuden sijasta, Norre totesi lakonisesti.

Vakkasuomalaispataljoona siirtyi autokuljetuksiin Pyhäjärveltä Matroosaan. Muistot tulvahtivat

kuorma-auton hytissä matkustavan Birger Norren mieleen.

– Minä haavoituin näillä main Aunuksen retkellä kaksikymmentä vuotta sitten, hän kertoi vieressä istuvalle Virtaselle. – Minut kuljetettiin purilailla joukkosidontapaikalle. Tuntui raastava kipu joka kerta, kun aisan pää osui kiveen tai juurakkoon. Taju meni vähän väliä. Me emme päässeet Petrosawodskiin, mutta vastassa olikin suomalaisia punikkeja, jotka tappelivat kuin viitapirut. Nyt vastassa on ryssiä. Tällä kertaa minä menen perille asti.

– Tarjoatko kahvit ja konjakit Petroskoin parhaassa hotellissa? Virtanen kysyi.

– Kyllä.

Matroosassa pataljoona liitettiin osastoon, joka lähti hyökkäämään korprien kautta Petroskoihin. Ruska oli aluillaan. Sää oli syksyisen kolea. Siinä oli se hyvä puoli, ettei ollut hyttysiä. Maasto oli helppokulkuista matalaa pensaikkoa. Vihollisen lentokoneet pysyivät onneksi poissa, he olisivat niille helppoja maaleja.

Edessä oli vihollinen. Norre käski upseerit pikaneuvotteluun.

Vihollinen päätettiin karkottaa sivustaan tehtävällä iskulla. Koukkaajat ehdivät lähteä ylittämään upottavaa lettoa, ennen kuin Norrelle tuotiin tieto, että vihollinen irtaantui. Hän antoi käskyn lähteä taka-ajoon.

Vihollinen vetäytyi järven taakse ja linnoituttui kukkulalle, jossa se pidettiin aisoissa kranaatinheitintulella.

Yö vietettiin nuotiotulilla. Sotavangit pantiin kipinämiikoiksi. Aamulla, kun piti lähteä jatkaamaan hyökkäystä, kuului ensi kerran purnausta. Miehet valittivat, että varusteet olivat heppoisia siihen säähän.

Norre ei kuunnellut valituksia. Hän käski lähteä liikkeelle.

Pataljoona eteni alueelle, jossa oli tehty suuria avohakkuita. Matkanteko hidastui risukossa. Kärki saapui myöhään illalla autioon parakkikylään.

Miehet saivat korjata varusteitaan ja nukkua. Uni jäi lyhyeksi, sillä Norre sai käskyn rientää katkaisemaan metsätie, jota pitkin vihollinen vetäytyi Prääsästä.

He lähtivät yönsekkään. Pimeässä eteneminen oli hidasta. Aurinko nousi taivaanrannassa, kun kärki ylitti eriskummallisen lankuista tehdyn tien.

– Etei toi vaa ol yks kommunismin saavutuksista? Ahola heitti.

– Onk niit muitaki? Terri lohkaisi.

– On. Muun muas puinen termosastia, jolla lämmin ruoka kuljetetta yhteiskeittoloist tukki-kämpil, Ahola kertoi.

– Mää olen kuulu, et tääl paskahuusit rakennettan talon ylimppä kerrokse. Tavara putto somast putke pitki pohjakerrokseks oleva saavihi, Kunnar-la tiesi.

– Hyvä keksintö, jos vaam päästä hajuhaitast, Ahola sanoi.

– Miks me emme mene Petroskoihi tota lankkutietä pitki? Pitkänen purnasi. – Meijäm panna höökimä pitkim metti.

– Lankkutie on varmasti miinoitettu, Norre sanoi.

Aurinko oli jo korkealla, kun kärki saapui Petroskoin – Lohijärven tielle. Vihollista ei näkynyt, ei kuulunut.

Pataljoona jatkoi tietä pitkin Petroskoita kohti. Vihollinen oli edessä. Se päätettiin karkottaa kevyillä heittimillä.

Mutta vastustaja oli sitkeätä laatua. Se irtaantui vasta, kun Prääsästä korpien kautta tullut kevyt osasto saapui paikalle ja hyökkäsi suoraan liikkeestä. Vanjat hajaantuivat metsiin raskaan kalustonsa jättäneenä.

Sotasaaliiksi saatiin kanuunoita ja heittämiä yksi henkilöautokin.

– Kuinka sillä on pystynyt ajamaan näin huo-noa tietä, Virtanen ihmetteli.

Kymmenet irrallaan kulkeneet hevoset otettiin Suomen armeijalle. Lähimetsät haravoitiin. Vanjoja antautui joukottain sotavangiksi.

Vankien luetteloiminen jätettiin perässä tuleville joukoille. Norre aikoi ehtiä ensimmäisenä komentajana Äänisen kaupunkiin ja saada nimensä historiankirjoihin. Edessä ollut vähäinen vihollinen karkotettiin helposti. Pataljoona eteni vielä vähän matkaa ja pysähtyi yöksi.

Nuotioita ei sytytty, jotta he eivät paljastuisi viholliselle.

Nukkumisesta pikku pakkasessa ei tullut mitään. Jokainen mies hytisi, ja hampaat kalisivat suussa.

Aurinko ei ollut noussut vielä, kun Norre käski herättää miehet.

Aamupalan jälkeen eteneminen jatkui varovasti tunnustellen. Vastustaja perääntyi kaupunkiin. Vakkasuomalaispataljoona eteni illalla kaupungin laitaa.

Norre sai käskyn tunkeutua aamulla Petroskoihin. Hän käski upseerit kokoon.

– Petrosawodski on enää kivenheiton päässä, Norre kertoi upseereille.

– Heittäjän täytyy olla keihäänheiton olympia-voittaja, joku mutisi takarivissä.

– Kaupungin nimi on tänään muutettu Äänislinnaksi, Virtanen sanoi Norrelle.

Norre nukkui toisen yön peräkkäin huonosti. Kello neljältä hän käski herättää miehet.

Syötyään aamupalan pataljoona lähti etene-mään avojonossa. Norrelle tuotiin tieto, että vihollinen poistui Äänislinnasta. Hän käski edetä nopeammin.

Kevyt osasto ehti Äänislinnaan ensimmäisenä. Vakkasuomalaiset tulivat sinne pian perässä. Pun-armeija noudatti poltetun maan taktiikkaa. Ilma oli täynnä kitkerää savua. Tuolloin tällöin kuului konekiväärisarja tai yksittäinen kiväärinlaukaus. Jossakin räjähti.

– Varokaa miinoja!

Kadut olivat yhtä savivelliä. Puhelintolpat oli kaadettu, ja piti väistellä puhelinlankoja. Siviilejä ei näkynyt. Taisteluhautojen rakentaminen oli jäänyt kesken.

– Kannattiko koukata tämän röttelöpesän takia? sotamies Pitkänen asetti kysymyksen.

Birger Norre sai käskyn ottaa yhteys etelästä Äänislinnaan saapumassa oleviin Laguksen panssarijoukkoihin.

Kaupungilta kuului yltyvää ammuntaa. Äänislinnan valtaajille oli jaettu viinapullo viiteen mieheen. Määrä oli niin vähäinen, ettei mies tullut siitä juovuksiin.

Adjutantti Virtanen tuli kertomaan Birger Norrelle, että kaupungilta oli löytynyt viinapannu,.

– Se selittää kaiken, Norre sanoi. – Lähdetään etsimään se pannu.

Jalkakäytävät oli tehty lankuista. Talot olivat yksi- ja kaksikerroksisia hirsirakennuksia. Keskustassa oli muutama kivitalo. Avaran torin laidassa olevan kivitalon katolla olevaan salkoon oli vedetty Suomen lippu.

Torin keskellä oli jättiläiskokoinen patsas.

– Vissiin Vileeni, Virtanen arveli. – Se kuskataan ensi tilassa järveen.

Sosialistista realismia edustava patsas oli Norrestakin kamala.

Katujen nimikilvet olivat myös suomeksi. He lähtivät Lenininkatua.

Vastaan tuli humalainen tykkimies. Jalkakäytävän leveys ei tahtonut riittää miehelle.

– Mikä unohtui? Norre pysäytti humalaisen.

– Unohtui? Käsi lippaan unohtui, herra luut...majuri. Hik. Onko teitä kakshi vai näenkö minä väärin? humalainen teki kunniaa ylikorostetun terävästi

– Kertokaa, missä se viinapannu on? Norre sanoi.

– Herra majuri, hik. She löytyy kun jaksaa etsiä.

– Menkää nukkumaan.

– Hik. Väsyttääkin. On tullu viime aikoina juapoteltua.

Humalainen jatkoi hoipertelevaa etenemistä.

Katu vietti järvelle, joka oli suuri kuin meri. Vastarantaa ei näkynyt. Laivat ja lotjat kuljettivat ulapalla Petroskoista paenneita siviilejä pakoon Sisä-Venäjälle. Niiden perään ammuttiin rannikolta haupitseilla. Mihin kranaatti putosi, siinä nousi vesipatsas.

– Tervemenoa eikä takaisin tuloa, Virtanen toivotti.

He kulkivat urheilukentän ohi. Sotamiehiä oli kentällä siilipuolustuksessa. Kuollut koira makasi juoksuradalla.

– Mikä tuo raato on! Norre huusi sotamiehille.

– Se oli pakko ampua! Ryssät päästivät viimeisenä puolustuskeinonaan verikoirat irti!

– Missä se viinapannu on! Norre huusi.

– Tuolla tehtaassa! Jos pitää kiirettä, ehtii vielä saara juatavaa!

Tehdasrakennus löytyi. He menivät sisälle.

– Hämäläisekki ehtivät paikalle, hiprakassa ollut sotamies totesi.

– Mitä täällä tapahtuu? Norre kysyi.

– Ei me tiäretä, ku me tultii just, juopunut vastasi nokkelasti.

Lattialla oli suuria lätäköitä. Alkoholi lemusi.

– Viinapannu räjäytetään, Norre ilmoitti.

– Ei sitä saa räjäyttää. Mäkilä on sammiossa uimassa, umpihumalainen pioneeri hätääntyi.

Norreakin nauratti.

– Sotapoliisit saavat tyhjentää rakennuksen. Ja katsokin, että ne ovat raivoraittiita, Norre antoi käskyn Virtaselle.

Ulkona Norre veti keuhkot täyteen raitista ilmaa.

– Jos olisimme viipyneet kauemmin sisällä, olisimme saaneet halvan humalan pelkästä haistelemisesta, Virtanen virkkoi hymy huulilla.

– Usko suomalaiseen mieheen on kokenut tänään kovan kolauksen, Norre sanoi. – Sillä on mielessä vain juominen ja naiminen.

– Mutta selvim päin se on armoton koukkaaja, Virtanen puolusti suomalaista miestä.

Virtanen puhui totta. Pohjoisen sankarikansan pikkuruinen armeija oli lyönyt voittamattomaksi mainitun puna-armeijan ja edennytkymmeniäkilometrejä Neuvostoliiton alueelle muutamassa viikossa.

Karjalan armeijan joukot ryhmittivät Äänislinnan pohjoispuolella marssimuotoon. Hyökkäys jatkuisi pohjoiseen. Vakkasuomalaispataljoonan miehet olivat pettyneitä. Heitä ei jätettäisikään Äänislinnaan varuskunnaksi. Jotkut purkivat pettymystä ampumalla ilmaan.

Komentaja Norre ei puuttunut ammuskeluun. Häntäkin harmitti. Häntä ei kelpuutettu Äänislinnan valtausparaatiin, vaikka hän oli tullut kaupunkiin ensimmäisten joukossa. Toiset joukot saivat kunnian Äänislinnan valtaamisesta. Hän oli kaiken lisäksi hyökännyt hankalakulkuisen maaston läpi, kun jotkut joukko-osastot olivat kävelleet maanteitä pitkin.

– Voisiks olla ilman kolistelemata, pohmeloinen sotamies Kunnarla sanoi hevosta soppakanuunan eteen valjastavalle keittiömiehelle.

– Kai sää ruokka tarvittet, keittiömies sanoi myötätuntoisella äänellä.

– Sää tarttisit sakinhidutust, Kunnarla sanoi.

Kunnarla ja Sivula, esikuntakomppanian kaksi pahinta juoppoa, olivat syyllistyneet kaupungilla matalamoraaliseen tekoon. Ne menivät juovuksissa elokuvateatteriksi muutettuun ortodoksikirkkoon. Kunnarla laski alttarilla housut kinttuihin ja ”murjaisi ruusun”. Venäläiset luulisivat paskaa Jumalan siihen jättämäksi ruuaksi ja söisivät sen.

Hän rankaisisi ”veljeksiä” vasta kun hyökkäysvaihe oli ohi. Norre antoi marssikäskyn.

– Tietäk kukka, mikä on Suomen armeijan salainen ase? sotamies Terri huuteli.

Kun kukaan ei tiennyt, Terri vastasi itse:

– Marssimine, hihihhi.

– Tämä marssimine vois jo loppu, Pitkänen purnasi. – Kaikki vanhat aluet on jo vallattu takas, mut me vaa hөөkimme.

– Me ole kolmen kannaksen koukkaji, Terri hihitti.

He marssivat, koska Mannerheim halusi Suomelle edulliset kolmen kannaksen puolustuslinjat.

Hyökkääminen loppuisi, kun kannaksista viimeinenkin – Maaselän kannas – olisi vallattu.

Pataljoona saapui Ukkossalmen rantaan ja lähti ylittämään pioneerien rakentamaa, toista sataa metriä pitkää ruuhisiltaa. Vihollisen lentokoneet pysyivät onneksi poissa, he olisivat olleet niille helppo maali.

Vakkasuomalaispataljoona saapui Lohiniemen kylään ja majoittui taloihin, joiden asukkaat olivat äänestäneet jaloillaan.

Aamulla marssiminen jatkui. Satoi räntää.

Edestä alkoi kuulua ammuntaa. Eikä se ollut mitään lehmän ääntelyä.

Norre sai käskyn vallata tykit takaisin viholliselta.

Puoli kilometriä ennen Paloasemankylää Norre käski ryhmittyä hyökkäysrintamaan. Rintaman tultua valmiiksi se lähti etenemään.

Siirtolohkareen takaa ammuttiin. Santalaan osui.

– Maahan!

Norre ryömi maassa liikkumattomana makavaan Santalan luo.

– Osuiko sinuun?

Santala ei vastannut.

Norre huomasi, että vanja ampui siirtolohkareen kummaltakin puolelta vuoronperään.

– Antakaa kivääri, hän käski sotamiestä.

Iivana oli viimeksi ampunut kiven vasemmalta puolelta. Norre otti kiven oikean puolen tähtäimeen.

– Hermelin, näytä naamasi, hän sähisi ham-paitten välistä.

Mutta ”kärppä” ampuikin toistamiseen lohka-reen vasemmalta puolelta. Norren maailma mus-teni.

Birger Norre heräsi. Hänen kasvoilleen oli heitet-ty ämpärillinen vettä.

– Kypärä pelasti sinut. Luoti kimposi siitä, joku ympärillä seisovista sanoi.

Norrelle näytettiin kypärää. Siinä oli lommo.

– Rampanen teki vanjasta selvää, Virtanen kertoi.

Santalan selälleen käännetyssä ruumiissa rin-
nus oli värjäntynyt punaiseksi.

Tykinputket käännettiin aukealta vetäytyvän
vihollisen perään. Taiston tauottua laskettiin tap-
piot. Santala oli kaatunut. Kolme oli haavoittunut.
Ryssiiä oli jäänyt kentälle kymmenkunta.

Sotavangit lähetettiin taakse. Norre sai käskyn
rientää katkaisemaan maantie, jota pitkin vihollis-
nen vetäytyi Kontupohjaan.

Pataljoona lähti koukkaamaan suon yli. Vauhti
pysyi kovana. Tykit ja kolonna eivät pysyneet
perässä.

Saavuttuaan maantielle pataljoona hyökkäsi
suoraan liikkeestä. Vastustaja puolustautui uhrau-
tuvasti. Joukkosidontapaikalle muodostui jono.
Hyökkäys keskeytettiin, sillä tappiot eivät saaneet
kasvaa liian suuriksi.

Norren ei tarvinnut enää miettiä, kuinka ran-
kaisisi Kunnarlaa. Mies oli kaatunut. Hän sai uu-
den käskyn koukata vihollisen eteen.

Pataljoona joutui upottavalle nevalle. Etene-
minen sujui niin hitaasti, että vihollinen ehti vetää
joukot leveään Suununjoen taakse.

Suununjoen rantaan siirrettiin ylimenoa varten
veneitä, ruuhia ja lauttoja. Norrelle tultiin kerto-
maan, että miehet kieltäytyivät ylimenosta. Hän
lähti upseerien kanssa katsomaan, oliko kyse ka-
pinasta.

Miehet kunnostivat varusteitaan majoitusalu-
eella.

– Onk kellä saapasplankki? Terri huuteli.

– Mihi sää sitä tarvittet?

– Mää plankkan saappa. Mää aion olla siisti
Kontupohjan valtausparaatis.

– Älä luule, et meit huolita siihe mukka, Pitkä-
nen sanoi.

Upseerit päättelivät, että kyse ei ollut kapinas-
ta.

Vakkasuomalaispataljoonan ei tarvinnut osallis-
tua Suununjoen ylimenoon, sillä se siirrettiin re-
serviin. Toiset joukot tekivät ylimenon onnis-
tuneesti.

Norre palkitsi viikon lomalla eräitä siihenasti-
sissa taisteluissa kunnostautuneita. Loman sai
viettää Äänislinnassa.

Norre sai seuraavalla viikolla käskyn siirtyä Kontupohjan pohjoispuolelle katkaisemaan pakotie kauppalasta vetäytymisen aloittaneelta viholliselta. Siirtyminen tapahtuisi kuorma-autoilla. Hän käski jakaa lumipuvut mutta ei suksia vielä.

Taistelijat istuivat avolavoilla kivääri haaravälissä ja reppu selässä. Oltiin valmiina lähtemään, kun vääpeli tuli kertomaan Norrelle, että Rampanen oli tullut viimein.

– Tuokaa se sankari tänne, Norre käski.

Rampanen tuotiin.

– Missä Te viivyttelitte? Norre kysyi tiukkaan äänensävyyn.

Rampanen kohotti hartioita. Miehen asetakki oli liian tiukka.

– Ohjesäännön mukaan minun olisi pitänyt tehdä Teistä katoamisilmoitus kolmantena poissaolopäivänä. Jätin sen kuitenkin tekemättä, sillä tarvitsen Teitä vielä, Norre sanoi.

– Herra majuri, Te voi käyttää minu vaik kuin pahas paikas.

Koska Rampanen näytti katuvan, Norre sanoi astetta leppeämmällä äänellä:

– Kertokaa, missä Te kävitte?

– Herra majuri, on jokaisen oma asia misä hän viettä lomas.

– Herra Jumala. Missä Te kävitte!

– Kotona.

– Mynämäelläkö? Ilman litteraa?

– Herra majuri, jos mul ei tuota vaikeuksi käydä viholisen selustas, mul ei ol mikkän temppu käydä kotona ilman littera.

– Poistukaa!

Norre antoi liikkeellelähtökäskyn ja kapusi kuorma-auton hyttiin.

Kyyti tuli kylmä. Auton hytissäkin paleli, saati sitten avolavalla. Maisema toistui kilometri kilometrin jälkeen samanlaisena; metsän jälkeen järvi, järven jälkeen taas metsä – kuin Itä-Suomessa.

Autojen jouset joutuivat kovalle kuoppaisella tiellä. Ainakin kaksi autoa jäi tien laitaan.

Koikarissa käsky muuttui. Pataljoona ei menisikään Juustjärvelle, vaan se jalkautuisi ja menisi suoraan Muurmannin radalle.

Tie olisi ollutkin kulkukelvoton autoille. Kärki tuli kapean salmen rantaan. Vihollinen oli räjäyt-

tänyt salmen ylittävän sillan. Jää oli niin ohutta, ettei se kantaisi tykkejä.

Pioneerit saivat osoittaa taitonsa. Lankkusilta syntyi pikavauhtia.

Norrelle tultiin kertomaan, että miehet kieltäytyivät menemästä yli. Hän lähti Virtasen kanssa katsomaan, oliko kyse kapinasta.

Santalan paikalle tullut nuori vänrikki kertoi miesten ilmoittaneen, että ne halusivat ruokailla ennen ylimenoa.

Norre käski ryhmänjohtajat koolle.

Ryhmänjohtajien tultua Norre käski heidät riviin. Rivin tultua valmiiksi hän komensi asennon. Hän astui alikersantti Rampasen eteen:

– Kieltäydyttekö menemästä yli?

– En, herra majuri. Mutta me päätimme, että ruokailemme ensin ja menemme sitten yli.

– Ketkä te? Onko teillä joku sotamiesneuvosto? Se peli ehkä vetelee puna-armeijassa, mutta ei Suomen armeijassa.

Rampanen vaikenä.

Norre antoi käskyn:

– Ruokailemme ensin. Sen jälkeen menemme yli.

Kun he palasivat esikuntateltalle, Norre sanoi Virtaselle:

– Minun pitäisi rankaista Rampasta, mutta en tee sitä vielä, sillä tulee varmasti kova paikka, jossa tarvitsen häntä.

Ruokailun tapahduttua hevoset valjastettiin tykkien eteen. Valjakot talutettiin lankkusilta pitkin joen yli. Reet vedettiin miesvoimin jäätä pitkin. Jää ritisi ja ratisi mutta kesti.

Marsittuaan kolme vuorokautta pataljoona saapui Muurmannin radalle. Ratsuväkirykmentti oli edennyt samaan paikkaan kävelemällä Kontu-pohjasta ratapenkkää pitkin.

– Ja meidän pantti kiertämän korprien kautta, Pitkänen esitti haisevan vastalauseensa.

– Meitä kusetettiin, sotamies Kanerva myötäili.

Norre oli samaa mieltä mutta piti mölyt mahassa. Hän oli saanut tarpeeksi kävelemisestä. Hän pyysi rakuunoilta hevosta. Hänelle annettiin takkuinen sotasaaliskoni.

Suunnaksi otettiin pohjoinen.

– Muurmannin rata on saatu katkaistua jo useasta kohdasta, Norre kertoi vieressä kävelevälle Virtaselle.

– Yhdysvallat ja Iso-Britannia saavat keksiä muita reittejä toimittaakseen apuaan puna-armeijalle, Virtanen sanoi.

Käppäselkä oli jo omien hallussa erään rykmentin edettyä sinne tiettömän korven läpi.

Vakkasuomalaispataljoona käskettiin kärkeen. Marssisuunnaksi otettiin itä.

– Miks me emme mene suorint tietä Karhumäkke? Pitkänen purnasi.

– Tavalist jalkamiest ei ol vihitty taktikan saloihi, Ahola sanoi.

– Aholal pitä myönttä korpin natsat, Pitkänen heitti.

Pataljoona pysähtyi Uunitsanlahdessa varmistamaan rykmentin pääsyn kylän ohi. Norre sijoitti esikuntansa kaksikerroksiseen hirsitaloon, jonka asukkaat olivat äänestäneet jaloillaan. Tupa eli itäkarjalaisittain pertti oli niin iso, että komento-ryhmä mahtui siihen henkivartiostoksi. Pertti oli

ollut muutaman päivän kylmillään. Valtavankokaisen uunin piisiin eli avotakkaan viritettiin tuli.

Itapalan jälkeen sotamiehet oikaisivat itsensä lattialle. Norre asettautui uunin vieressä olevalle lauta-arkulle eli kosinolle.

– Me asu ko hotelis, ääni kuului pimeässä.

– Me emme ole asunekka talos sen jälkke ku lähdimme Äänislinnast.

– Joko me ole Ryssänmaal?

– Ainakin tääl on ryssän haju.

– Mää sanosisin, et tääl haise lehmäm pask.

Kohta kuului tasainen kuorsaus. Norre oli juuri saamassa unenpäästä kiinni, kun uunin takaa kuului ärähdys:

– Helvettiks tänne tunget?

– Lattial palele.

Ärisijät vaikenivat. Norre yritti nukahtaa uudelleen.

– Mitä sää potkit? joku kysyi.

– Joku elukka puras mua.

– Se oli varmaan lutikka.

– Olkko vaik satiaine, mut olka hilja et saa nukku, Pitkänen huusi uunin takaa.

– Sano' se näil torakoil.

- Ne on russakoi.
- Mikä ero on russakal ja torakal?
- Russakal om pitkä’ sarve, vai olik se toisimpäi. Russakka on ryssättem pyhä eläin. He eivät tapa niitä, Ahola valisti.

Norre tunki puraisun ihollaan. Syöpäläisten verenhimoinen armeija oli iskenyt yllättäen ilmaantuneen saaliin kimppuun. Nukkumisen voi unohtaa.

Joku laskeutui uuninpankolta lattialle nukkumaan.

– Helvettiks tänne tunget. Mikse’ pysyny’ siel uunimpankol?

– Siel on kuuma ku ryssän helvetis.

– Ny’ sää erhettysit. Ryssän helvetis ei ol kuuma. Siel on kylmä.

Lopulta uni tuli.

Norre sai aamulla rykmentinportaasta käskyn saarrosta Uunitsan kylässä oleva vihollinen ja tuhota se. Hän käski noutaa Rampasen.

Rampasen tultua Norre antoi tehtävän:

– Jääkärijoukkue hyökkää Uunitsan kylään. Te johdatte joukkuetta. Onko kysyttävää?

– Ei ole, herra majuri.

Taistelijat nokesivat naamansa. Jokainen puki taisteluliivit ja pani kypärän päähän.

Rampanen, jolla kulki patruunavyö ristissä rinnan päällä, syöksyi Emma-pikakivääri käsivarassa vihollisen kimppuun ja ampui kaikkea mikä liikkui.

Vastustaja irtaantui. Mutta voitosta maksettiin kova hinta; Ahola oli kaatunut.

– Ahola oli asiallinen mies, Rampanen sanoi Aholan ruumiin äärellä ja otti kypärän päästä.

Pataljoona lähti marssimaan muun rykmentin perässä. Lautatarha paloi. Lämpö tuntui täällä asti.

Marsittuaan koko valoisan ajan pataljoona saapui Äänisen rannikolle. Se majoittui pieneen Fedotovan kylään, jonka asukkaat olivat paenneet. Saunat pantiin lämpiämään.

Norre lähti kylpemään. Hän ei ollut voinutkaan peseytyä aikoihin.

Lauteille mahtui kerralla kolme kylpijää. Norre asettui Pitkäsen ja Terrin väliin. Hän otti vettä kauhaan ja kysyi:

– Heitetäänkö?

– Heitä vaan, Pitkänen sanoi.

Norre heitti kuupallisen. Kivet sihahtivat so-
masti.

– Lämmin teke eetvartti vanhan luil, Pitkänen
sanoi.

– Heitä lisää, Terri kehotti.

Norre heitti kuupallisen ja sanoi:

– Kiuas on liian iso, jotta siitä lähtisi tällä
lämmityksellä kunnolla lämpöä.

– Ryssän sauna ei ole yhtä hyvä kuin suoma-
lainen, Pitkänen sanoi.

– Joko me ole Ryssänmaal? Terri kysyi.

– Eiköhän olla, Norre vastasi.

– Kuim pitkäl me oike mene? Muil rintamil
jouko’ seisova’ kiväri jalal, mut me vaa höökim-
me, Pitkänen purnasi tapansa mukaan.

– On ollu’ puhet Uralist, Terri hihitti.

– Sen tietää vain ylipäällikkö, Norre sanoi. –
Ja ehkä presidentti. Minä uskon, että hyökkäys
pysäytetään Maaselän kannakselle. Sen jälkeen
Suomella on puolustuksellisesti edulliset lyhyet
rajat.

– Me ole kolmen kannaksen koukkaji, Terri
hihitti.

– Kuim pitkä matka sinne Maanselkkä viel on?
Pitkänen kysyi.

– Täältä on sinne parikymmentä kilometriä,
Norre kertoi.

– Maanselkkä asti Pitkäsen mammam poika
mene muttei metrikä pitemäl. Mää otan täält sen
rintamamiehel luvatun maapläntin ja ruppen
maanviljeliäks.

– Mahtak vilja kasva tääl? Terri epäili.

– Kyl maar kasva. Mää otan venakon vaimoks.
Me teemme tusinan lapsi, Pitkänen suunnitteli.

– Puhuk sää tosissas? Terri kysyi.

– Tosi ku’ vesi.

Välillä käytiin ulkona vilvoittelemassa. Roh-
keimmat pulahtivat jääriitteeseen Ääniseen.

Sillä aikaa kun varsinaissuomalaisdivisioona oli
reservinä, sotatoimiyhtymän muut joukot karkot-
tivat vihollisen Perälahdesta. Rykmentti, johon
Birger Norren pataljoona kuului, sai käskyn edetä
Kumsan – Karhumäen tielle.

Miehet lähtivät hiihtämään avojonossa. Pak-
kasta oli kolmekymmentä astetta.

Pataljoona eteni alueelle, jolla oli tehty laajoja avohakkuita. Maastosta tuli mieleen Suomen Lapin tunturialue. Kärki oli viiden kilometrin päässä tavoitteesta, kun se törmäsi viholliseen.

Norre antoi käskyn ottaa haltuun Tuomilammen lounaispuoleinen maasto. Hän määräsi alikersantti Rampasen tunnusteluryhmän johtajaksi.

Tunnustelijat lähtivät varovasti etenemään. Kuului pillin vihellys. Edessä alkoi tulitaistelu. Tunnustelijat tulivat takaisin verissä päin. Rampanen tuotiin ahkiassa.

– Mikä miestä hymyilyttää? Virtanen kysyi Rampaselta.

– Hymyilyttää, ku mää ajattelen, et te ole vastenos sinne, mist mää jo tulen, Rampanen vastasi.

Rampanen pääsi sairaalaan.

Norre antoi käskyn levittäytyä hyökkäysrintamaan. Ryhmytyksen tultua valmiiksi heittimillä ammuttiin tulivalmistelu. Sen päätyttyä rintama lähti etenemään.

Hyökkäystä saatettiin kevyiden heittimien tullella. Tulenjohtaja kulki ketjun tasalla ja huuteli

koordinaatteja kenttäradioon. Mäennypylä lensi edessä ilmaan.

Vastustaja perääntyi. Hyökkäys pysäytettiin saavutetulle tasalle.

Yö vietettiin nuotiotulilla. Kaikki olivat aamulla kohmeessa ja väsyneitä, mutta hyökkäys jatkui.

Perääntyvää vihollista työnnettiin edellä. Iltaan mennessä pataljoona saavutti Tuomilammen pohjoispään tasan. Hyökkäys keskeytettiin. Miehet saivat levätä kaksi vuorokautta. Sitten hyökkäys jatkui.

Pataljoona ajoi Karhumäen suuntaan vetäytyvää vihollista edellä. Norre sai käskyn pysähtyä ja varmistaa itään.

Pakkanen kiristyi koko ajan. Teltoissa paleltiin, sillä kamiinoissa voitiin pitää tulta vain pimeällä.

Norre sai käskyn tehdä väkivaltainen tiedustelu edessä olevalle kukkulalle. Välissä oleva suo oli murretostettu ja miinoitettu.

Joukot olivat valmiina hyökkäämään kukkulalle, kun Norrelle tultiin kertomaan, että tunnustelijat kieltäytyivät menemästä suolle.

– Tuokaa ne pelkurit tänne, Norre käski.

Ei ollut suurikaan yllätys että yksi kieltäytyjistä oli Pitkänen, miehän oli varsinainen purnari.

– Rankaisen teitä myöhemmin, Norre ilmoitti.

Hyökkäys siirrettiin seuraavaan aamuun.

Seuraavana päivänä kukkula vallattiin helposti. Vakkasuomalaispataljoona siirrettiin reserviin.

Lepo jäi vain vuorokauden pituiseksi, sillä Norre sai käskyn tiedustella Kumsan – Karhumäen tien suuntaan. Hän määräsi kahden päivän takaiset kieltäytyjät tunnustelijoiksi.

Tunnustelijat lähtivät ylittämään kakkärämäntyä kasvavaa suota. Vallitsi erämaan rauha lukuun ottamatta etäältä heikkona kantautuvaa tykkitulta. Ylitettyään suon tunnustelijat lähtivät nousemaan louhikkoista rinnettä. Kuului kaksi laukausta. Yhden tunnustelijan nähtiin kaatuvan. Muut käänsivät sukset ja lähtivät hiihtämään takaisin kuin olisi tuli perseessä.

Norre antoi käskyn lähteä etenemään.

Vihollinen perääntyi antautumatta laukaustenvaihtoon.

Pitkänen makasi vatsallaan hangessa. Lumi ruumiin ympärillä oli värjäätynyt punaiseksi.

– Pitkäsen mammam poika ei päässy Maanselkään asti, Terri sanoi kerrankin vakavana.

Marraskuu vaihtui joulukuuksi. Suomalaiset olivat valmiina etenemään Karhumäkeen, jonka länsipuolella vihollisen kenttälinoitetut asemat muodostivat puolikaaren puista paljaaksi parturoiduilla vaaroilla. Birger Norren komentaman pataljoonan esikunnan upseerit kokoontuivat komentoteltaan suunnittelemaan taistelutaktiikkaa. Telta oli sijoitettu kahden ison siirtolohkareen väliin, jossa se oli edes vähän paremmin suojassa vihollisen kranaateilta.

Monitaitoinen Virtanen oli hankkinut jostakin Karhuviinaputelin. Pullo kiersi ahkerasti. Kitkerä juoma pani naamat vääntymään irvistykseen.

– Ei maistu ihan telaketjuviinalta, muttei paljon puutu, luutnantti Vähämaa totesi.

– Te olette tottuneet liian hyviin aineisiin, Virtanen puolusteli.

– Puna-armeijan salainen ase on rommiannos ennen hyökkäykseen lähtöä. Se perustuu siihen, että humalassa sotilas taistelee pelvotta, vänrikki Leivo kertoi.

Leivo oli rykmentin valistusupseeri. Valistusupseerin pääasiallinen tehtävä oli taistelumoraalin ylläpitäminen ja mielialatarkkailu. Upseerin tuli olla esimerkkinä miehistölle. Hänen tuli olla aina reipas, vaikka kuolemanpelko oli arkipäivää heillekin. He olivat kuolemanväsyneitä monen viikon lähes yhtäjaksoisen valvomisen seurauksena. He olivat jo ulkoisestikin kaikkea muuta kuin malliksi kelpaavia. Jokaisen parta oli ruokkoamatta ja tukka leikkaamatta. Nälkä oli jatkuva olotila, sillä rintamalla oli mahdotonta noudattaa edes epäsäännöllisiä ruoka-aikoja. Jokaisessa oli täitä, sillä rintamalla ei ollut mahdollisuutta käydä saunassa ja vaihtaa alusvaatteita edes joka toinen viikko. He olivat todellisia korpisotureita.

– Puna-armeija on lyöty. Suomen armeijalla on vuosituhannen tilaisuus edetä pitkälle Venäjälle, Leivo loi taistelutahtoa.

– Karhua ei pidä nylkeä, ennen kuin se on kaadettu, Norre toppuutteli. Pullon tultua kohdalle hän otti siitä pitkän siivun. Juoma oli kauhean makuista mutta se lämmitti sisällä.

– Suomi saa elää seuraavat tuhat vuotta rauhassa, kun saksalaiset hävittävät Leningradin maan tasalle, Leivo jatkoi hengenluontia.

– Saksalaiset ovat juuttuneet Leningradin portteille, Virtanen muistutti.

Kamiinassa oli tuli, vaikka oli kirkas päivä. Päivällä voi polttaa tervaksia, sillä niistä lähtevä savu ei noussut taivaalle vaan jäi telttaan leijumaan. Siinä oli se huono puoli, että teltassa olijat alkoivat pian muistuttaa nokikolaria.

– Tahdotteko kuulla, kuinka vänrikki Sundgreenil kävei? Vähämaa alkoi kertoa. – Hän sai omien ampumasta kranaatista sirpaleen haarojen väliin.

– Omat koirat purivat, luutnantti Jokela totesi.

– Sundgreeni vietiin lasarettiin Viipuriin, Vähämaa jatkoi.

– Pääsi puhtaitten lakanoitten väliin, Jokela keskeytti taas.

– Morsmaikku tuli sairaalaan kattomaan sulhastaan, Vähämaa jatkoi. – Kun kuuli, mihe sulhane oli haavottunu, morsmaikku sanos, etei tartte munatonta miestä. Sundgreeni pyysi morsianta lähemmäks kuiskatakses jotaki. Viel lähemmäs.

Ko morsmaikun nenä oli melkein suussa, Sundgreeni puri palan pois sen kärjest.

– Oikein sille nartulle. Ei pääse hakemaa itelleen uutta sulhasta, Jokela sanoi.

– Kuinka monella teistä on sukulainen punarmeijassa? Leivo vaihtoi puheenaihetta.

Virtanen katsoi Norrea:

– Eikö sun serkku sodi sillä puolella?

Norre halusi vaieta suvun häpeätahrasta, Venäjälle vallankumouksen jälkeen jääneestä ja takin kääntäneestä, punaupseeriksi ryhtyneestä serkusta.

– Ystävät voi valita mutta sukulaisia ei, Jokela sanoi.

– Joka suvussa on mustia lampaita, Virtanen sanoi.

Norre muisti, että Leivo opiskeli siviilissä oopperalaulua ja aikoi sodan jälkeen mennä jatkamaan lauluopintoja Wieniin.

– Antakaa korpisotureille konsertti, Norre pyysi Leivoa.

– Jos en nyt.

– Alemman on toteltava kun ylempi käskee, Vähämaa sanoi Leivolle.

– No, mitä te tahdotte kuulla? Leivo suostui.

– Tarkottaako tuo, että sinä osaat montakin laulua? Vähämaa kysyi naama peruslukemilla.

– Toki.

– Laulakaa ”Jos voisin laulaa kuin lintu voi”, Norre ehdotti.

Leivo nousi seisomaan ja availi ääntä. Hän otti takakenoasennon ja alkoi laulaa.

Lyyrinen tenori soi ihmeen herkästi. Kuului korohoron lähtölaukaus. Kranaatti ei tullessaan viheltänyt. Kaikki tiesivät, mitä se tarkoitti.

– Maahan!

Kranaatti osui teltan viereen. Sirpaleet puhkoivat telttakankaan. Jotakin märkää lensi Norren poskelle. Hän pyyhki sen kämmenselällä pois. Käteen jäi verta.

Koska ei kuulunut toista lähtölaukausta, Norre nousi istumaan. Hän kokeili kädellä, että kaikki ruumiinosat olivat tallella.

Leivo vaikeroi maassa kovissa tuskissa.

– Osuiko pahasti? Norre kysyi vänrikiltä.

Leivo ei pystynyt vastaamaan. Kranaatinsirpale oli vienyt laulajan alaleuan.

– Lääkintämiehet! Lääkintämiehet!

Lääkintämiehet tulivat ja nostivat tajun menettäneen Leivon paareille ja lähtivät viemään tätä joukkosidontapaikalle.

Hyökkäys Karhumäkeen alkoi tulivalmistelulla. Kranaattien vähyden vuoksi se kesti vain muutamain minuutin. Sen päätyttyä rintama lähti etenemään.

Vakkasuomalaiset menivät naapuripataljoonan raivaamasta aukosta vihollisasemien läpi. He saivat vastaansa enää heikkoa tulta.

Panssaridivisioona oli jo tunkeutunut Karhumäkeen pohjoisesta.

Seuraavana aamuna Norren pataljoona eteni kaupungin laidassa olevan kasarmin luokse ja alkoi saarrosta. Vihollinen tulitti lauta-aidan raoista. Se ampui kranaattejakin. Tappioita ei tullut, sillä kranaatit nähtiin selvästi ja ne osattiin väistää.

– Ammutaan mekin kranaatteja, Virtanen ehdotti Norrelle.

– Sodankäynnissäkin pitää olla inhimillisyyttä, Norre kieltäytyi.

Vihollinen käytti luojan suoman mahdollisuuden hyväksi yöllä ja pakeni motista jäähän menneen Äänisen kautta.

Upseerit lähtivät katsomaan, minkälainen paikka oli tullut vallattua.

Karhumäki oli Petroskoitakin viheliäisempi kurjala. Kadut olivat mudansekaisen lumisohjon vallassa. Talot oli hirsistä. Korkeimmat olivat kolmikerroksisia. Kaupungin ainoa kivitalo oli vankila. Ihmisiä ei näkynyt. Ruumiita sen sijaan näki. Kuolleita puna-armeijalaisia kasattiin pitkiin pinoihin. Niitä oli jäänyt mitä eriskummallisiin asentoihin.

Hevosenraatoja oli paljon. Sotasaaliiksi saatiin kymmeniä ajoneuvoja sekä panssareita ja tykkejä yksi veturikin.

Kaksikerroksisen talon takaa kuului laukauksia. Viisi sotamiestä tuli talon takaa kiväärit olalla. Norre pysäytti miehet.

– Miksi siellä ammuttiin? hän vaati selvitystä.

– Herra majuri, myö jouvuttii ampumaa pakko yrittänyt vanki.

Norre jätti omavaltaiseen puhdistukseen syylistyneet rankaisematta, sillä rankaiseminen saataisi kiihdyttää mielet uusiin veritekoihin.

Illalla kerrottiin radiouutisissa, että Iso-Britannia on julistanut sodan Suomelle.

– Englanti olis voinu valita sodanjulistukselleen jonkun muun ajankohdan kuin Suomen itsenäisyyspäivän, Virtanen totesi katkeruutta äänessä.

– Suursilli tekee kaikkensa miellyttääkseen Stalinia, luutnantti Jokela sanoi.

Kuului hyviäkin uutisia; Moskovan pakkorauhassa menetetyt alueet oli valtioneuvoston päätöksellä liitetty takaisin Suomeen.

III

1.

Kaksi armeijaa oli vyörynyt aunukselaisen Nurmoilan kylän läpi muutaman päivän välein. Ensimmäinen puna-armeija vetäytyi Kaskan korpiin hajalle lyötynä. Sen jälkeen voittoisa Suomen armeija miehitti kylän. Aasukkaat palailivat karjamajoilta koteihinsa kuultuaan, että suomalaiset eivät olleetkaan sellaisia julmureita kuin heille oli uskolettu. Yhtään naista ei ollut raiskattu eikä yhtään vunutta ollut työnnetty peräaukosta aidanseipääseen. Suomalaiset järjestivät Nurmoilan hallinnon uusiksi. Kyläläiset saivat valita edustajansa hallintoon. He valitsivat kylänvanhimmaksi Iivana Pohtojevin, ainoan kylään jääneen täysi-

päisen miehen. Hän oli säästynyt ikänsä vuoksi – hän oli yli viidenkymmenen – joutumasta puna-armeijaan.

Pohtojev oli saanut jäädä taloonsa asumaan, kun talonpojilta edellisen vuosikymmenen alkupuolella anastettiin omaisuus ja taloudet pakkoliitettiin kolhooseihin. Talo ei ehkä syrjäisen sijaintinsa vuoksi kelvannut agronomeille. Mutta koska hän omisti hevosen, hänet julistettiin kulakiksi eli keskivarakkaaksi talonpojaksi, jolta omaisuus voitiin ottaa. Päätös siitä tehtiin kylän köyhimpien muodostaman kyläneuvoston kokouksessa. Hän joutui luovuttamaan hevosen ja lehmät yhtä lukuun ottamatta sekä siat yhteistalouteen ja sai pitää vain kanat ja kukon. Hän elätti suurperheensä maatilkun ja lehmän antimilla vainoaikojen yli. Vaino oli seurausta bolshevikkien suurten suunnitelmien mönkäänmenosta. Kuka tahansa saattoi joutua vangituksi, melkein mistä syystä tahansa. Puhuttiin, että NKVD:llä oli vangittavista kiintiöt, joiden täyttämiseksi piirit kilpailivat. Miljoonat ihmiset joutuivat tutkintavankeuteen. Ne harvat, jotka palasivat, oli peloteltu puolihulluiksi. Niiltä oli turha kysyä, mitä kuulusteluissa oli ta-

pahtunut. Se kuultiin, että oikeus, jonka muodostivat puolueen korkea taho, NKVD:n mies ja syyttäjä, luki tuomitulle yleensä kymmenen vuoden vankeusrangaistuksen. Kovia otteita ei kaihdettu, sillä puolueen tarkoitus oli kehittää Neuvostoliitto pois takapajuisuudesta ja osoittaa ihmiskunnalle sosialismin paremmuus kapitalismiin nähden. Käyttöön otettiin viisivuotissuunnitelma, jossa suurteollisuuden rakentaminen asetettiin etusijalle maatalouden kustannuksella. Seurauksena oli talonpoikien kurjistuminen, mutta myös työläisten. Puolueen jäsenet syyttivät epäonnistumisesta toisiaan. Ovela Stalin, joka oli siihen mennessä kukistanut vastustajansa ja kilpailijansa, järjesti näytösoikeudenkäyntejä, joissa muutama Leninin työtoveri tuomittiin kuolemaan, sen jälkeen kun ne oli saatu kiduttamalla tunnustamaan virheensä. Kerrottiin, että ammutut kuolivat toveri Stalinin nimi huulillaan. Vanhojen bolshevikkien ampuminen ei rauhoittanut yhteiskuntaa. Vaadittiin miljoonia lisäuhreja. Lihamyllöyn kelpasivat vastavallankumoukselliset, kansan- ja luokkaviholliset, vakoilijat, tihutyöntekijät, tuholaiset, kaksinaamaiset pyrkyrit ja moraalittomat

oman edun tavoittelijat. Syytetyksi saattoi joutua jopa varomattomista puheista. Moni ilmianto naapurin, ennen kuin olisi itse tullut ilmiannetuksi. NKVD:n miehet hakivat ilmiannetun kotoa aina yöllä. Yhteiskuntaan levisi pelko. Pelko oli suurinta puoluejäsenten keskuudessa. Jokainen peitteli menneisyyttään, ettei sieltä vaan löytyisi mitään luokkatietoisuuden katoamiseen tai poliittiseen velttouteen ja kunnottomuuteen viittaavaa. Moni tuli pelosta mielipuoleksi ja teki itsemurhan.

Nyt vainoajasta uskalsi puhua, kun bolshevikit olivat menneet ja suomalaiset olivat täällä. Pohtojev ei ollut lainkaan pahoillaan suomalaisten tuloista. Suomalaiset lupasivat, että takavarikoitu omaisuus luovutettaisiin tulevissa järjestelyissä takaisin omistajille. Kolhoosisysteemi oli paluuta ikivanhaan ja huonoksi todettuun mir-viljelyyn. Mir-viljelyssä pellot olivat yhteisiä, ja ne jaettiin määrävuosiksi kyläläisten kesken. Ahkera viljelijä, joka perkasi sarkansa kivistä, joutui luovuttamaan maan laiskalle, joka jätti omansa muokkaamatta. Kolhoosisysteemissä Stolypinin vapauttama talonpoika sidottiin takaisin turpeeseen.

Kummassakaan systeemissä – kolhoosi- tai mir-viljelyssä – maata ei saatu puskemaan viljaa. Kymmenen vuotta sitten siitä oli ollut seurauksena maanlaajuinen nälänhätä. Kerrottiin Ukrainassa syödyn ihmisen lihaa – äitien syöneen lapsiaan. Kolhoosejakin huonompi oli tilanne valtiontiloilla eli sovhooseissa. Niissä palattiin maaorjuuteen. Sovhoosi läänitettiin puolueelle kuuliaiselle vasallille, joka tuli useimmiten mustanmullan alueelta. Etelästä tulleet agronomit eivät taitaneet maanviljelyä pohjoisessa. Kun Moskovasta kävi käsky, siemen kylvettiin vaikka routaiseenkin maahan.

Pohtojev lupautui tulkiksi suomalaisille sotilasviranomaisille, kun nämä lähtivät kirjaamaan erään syrjäkylän asukkaat. Aurinko nousi lumi-riitteisten puitten takaa. Oli pakkaskeli. Suksi luisti. Suomalaiset eivät puhuneet paljon. Se tuntui oudolta, kun oli tottunut karjalaisten päpätukseen. Puolitoista peninkuulumaa hiihdettyään he tulivat perille. Savu nousi talojen piipuista koh-tisuoraan. Kylä vaikutti hiljaiselta. Vain koira haukkui.

Suomalaiset antoivat kylänraitilla vastaan hiihtävälle nuorelle naiselle kohteliaasti latua.

– Suurj passibo, nainen niiasi.

Toimisto sijoitettiin kylän suurimpaan taloon. Asukkaille ilmoitettiin, että jokaisen oli tultava henkikirjattavaksi.

Ilmoittautujia alkoi saapua. Naiset kyselivät Pohtojevilta, kuinka tuli toimia suomalaisviranomaisten kanssa.

– Midä heile pidäy kerduo? lihava maatuska kysyi.

– Saneletto vai praudan, Pohtojev vastasi. – Sinult kzytyäh, oledgo karjalaine ili venäläine. Jezli olet karjalaine, sinä suat vihrein bumuagan i suat jiahä omah djerevnah elämäh. Jezli vastuat, shto olet venäläine, sinut vijjäh keskitysleirih.

– Minä oljen karjalaine, maatuska sanoi.

– Tähsah oled olluh venäläine, laiha nainen sanoi.

– Minä oljen olluh karjalaine siidsah, gu tuljiin täh djerevnah mutshoikse Stjopanile.

– Vunukoilesi olet pagissuh vai venäkse.

– Livvikse i venjakse, maatuska sanoi.

– Venäkse enembi. Voibigo häi sanuo, shto on karjalaine? laiha nainen kysyi Pohtojevilta.

– Voibi sanuo.

– Pannah jogahisele rubi? isokokoinen nainen kysyi.

– Rubi pannah jogahisele, Pohtojev vastasi.

Tieto rokotuksista oli kiirinyt edellä. Kylään oli jäänyt vain yksi mies. Pitkäpartainen vanhus seurasi tapahtumia sarajan sillalla ja poltteli piippua.

Ensimmäisenä henkilötiedot antamassa käynyt tuli ulos. Muut kerääntyivät naisen ympärille.

– Midä rodutkijat kzyyttih sinul?

– Hyö kzyyttih, min värizet sinul on silmät.

– Midä sinä vastazit?

– Minä vastazin ”katsho itshe”, nainen kikersi.

Vastaus herätti yleistä hilpeyttä.

– Midä muudu hyö kzyyttih sinul?

– Hyö kzyyttii, ongo minul nji miz arbei.

– Näytitkö sinä?

Kaikki nauroivat.

– Minä vastanuzin ”hyppiä djärveh”, starikka hörähti.

Pohtojev sai tulkin työstä hevosen ja valjaat pal-kaksi. Hän lähtisi Suomeen myymään pyytämiään oravan- ja jäniksennahkoja ja ostaisi Suomesta heiniä hevoselle. Tulipa rekeen yksi kontion nah-kakin, jonka hän oli saanut ostaa eräältä karhun-kaatajalta. Hän sai matkakumppaniksi sotilaan, joka oli menossa kotilomalle Suomeen.

– Minä panin pissalin sumptshah kontien va-roikse, Pohtojev kertoi matkakumppanille.

He lähtivät matkaan.

– Tsillit kilistäh tsomasti, Pohtojev sanoi kul-kusista.

Pohtojev kysyi hiljaiselta vaikuttialvalta mat-kakumppani, miksei tämän lakissa ollut kokardia eikä asetakissa olkaepoletteja.

– Heimopataljoonas ei käytetä niitä.

– Kuinka sinä jovvuit heimopataljoonah?

– Minä jouruun vuoren vanhana pakenemahan äireen kans Suomehen. Isä jäi sotimahan bolshe-
vikkeja vastahan. Hänestä ei kuulunu sen koom-
min. Amnestian jälkehen äiree palasi Aunukse-
hen. Äireen piti tulla hakemahan minut, mutta
raja meni kiinni. Minä jäin ottopojaksi Lapualle.

Vaikka osasi lukuisten Suomen matkojen seu-
rauksena suomea, Pohtojeville tuotti vaikeuksia
ymmärtää matkakumppanin murretta.

– Talvisotahan minua ei huolittu. Jatkosotahan
kyllä, matkakumppani kertoi. – Me lähärimme
ottamahan takas isänmaata, jonka bolsut olivat
meiltä ryöstänyet. Me tulimme rajan yli Repolas.
Me ajoimme bolsuja takaa Kuutamalahtehen.
Siellä oli suomalaasia punikkeja. Me kouk-
kasimme kiertotietä niiren selkähän. Bolsut puo-
lustautuuvat yhyrellä kukkulalla urhoollisesti,
mutta joutuuvat lopulta pakenemahan. Ne poltti-
vat Porajärven kirkonkylän ja räjäyttivät sillan.
Pioneerit korjasivat sillan ja me lähärimme taka-
ajamahan bolsuja Pärmin Pirujen kans.

Revontulet leiskuivat, kun Pohtojev ja matka-
kumppani – Anssi nimeltään – tulivat rajan yli
Rajakonnussa. Passintarkastusta ja tullimuodolli-
suuksia ei ollut, sillä Itä-Karjala oli liitetty soti-
lashallintoalueena Suomeen.

Pohtojev pysäytti hevosen tien laitaan vähän
ennen Salmin pogostaa eli kirkonkylää. He kan-
toivat nahat kuusen alle ja peittivät jäljet lumella.

He jatkoivat kirkonkylään. Pohtojev ajoi matkustajakodin pihaan. Hän satoi hevosen ohjaksista puomiin ja antoi sille säkistä heiniä.

– Otammo yömyssyt, Pohtojev ehdotti.

Anssilla ei ollut mitään sitä vastaan.

Matkustajakodin oven vieressä oli toinen ovi, josta pääsi ravintolaan. Mutta ovimies ei päästänyt heitä sisälle, koska Pohtojevilla ei ollut kravattia.

Pohtojev päätti käyttää vanhaa venäläistä tapaa ”rasvata saranat”. Hän kaivoi taskusta setelin ja ojensi sen ovimikolle. Ovimikko otti tiskin alta kolme kravattia, joista hän sai valita.

Pohtojev valitsi kirjavan ja leveän ja satoi sen kaulaan. Sen jälkeen he pääsivät sisään. Salissa ei ollut muita asiakkaita, mutta hovimestari vei heidät nurkkapöytään.

Isokokoinen tarjoilijatar tuli kuin raskas hyökäysvaunu.

Pohtojev tilasi Kippurahännän.

– Samallaane mulle, Anssi tilasi.

Ravintolaan tuli muitakin. Iloinen puheensorina täytti ilman.

Pohtojev yritti keventää tunnelmaa tilatessaan toisen kierroksen:

– Ei sua tanssia. Pidäy vain juvva.

Mutta tarjoilija oli huumorintajuton.

Ilta kului rattoisasti ilolientä kurkkuun kumotessa. He tilasivat kolmannen kierroksen ja vielä neljännenkin.

Anssin juna ehti mennä, joten he tilasivat vielä yhdet. Tarjoilija ilmoitti tylästi, että kohta annettaisiin valomerkki.

– Tuo sitten lasku, Pohtojev sanoi.

Tarjoilijan tuotua laskun Pohtojev otti sen teevadilta ja ojensi sen Anssille:

– Maksa että päästää lähtemää.

– Minä luulin, että sinä maksat. Minulla ei oo killinkiäkään.

Tarjoilija vaihtoi painon toiselle jalalle:

– Jos herrat eivät maksa, herrat piäsevät yöksi pahnoille.

Pohtojev veti housuntaskut ulos:

– Eule jengua millä maksua.

Tarjoilija lähti pois.

– Millä myö selviämme tästä? Pohtojev kysyi Anssilta.

– Minä luulin, että sinä maksat.
Tarjoilija palasi ovimikko kannoillaan.
– Maksatteko vai soitetaanko poliisi? ovimikko kovisteli.
– Eule jengua millä maksua, Pohtojev sanoi ja näytti tyhjiä taskuja.
– Mene soittamaan poliisi, ovimikko sanoi tarjoilijalle. – Minä vahin näitä.
Ravintola ehti tyhjentyä, ennen kuin poliisit tulivat. Ne toivat Pohtojevin ja Anssin ulos ja panivat heidät mustamaijaan. Heidät vietiin poliisiasemalle ja pantiin putkaan.
Kivilattialla oli huono nukkuu.
Pohtojev havahtui. Poliisi ravisteli häntä olkapäästä.
– Kuulusteltasi herroja vähän.
Katonrajassa olevasta räppänestä voi nähdä, että aurinko oli jo noussut.
Poliisin kuulustelu tapahtui toimistossa. Lyönnit kirjoituskoneeseen tuntuivat moukariniskuilta päässä.
– Onko teillä rahaa maksaa ravintolalasku? virkaintoinen poliisi kysyi.

– Paljonko se teköy? Pohtojev esitti vastakysymyksen.
Poliisi kertoi summan.
– Minulla on nahkoja, Pohtojev sanoi. – Minä maksan niillä.
– Missä ne nahkat ovat?
– Metjshäs kätöks.
Virkapukuinen katsoi epäluuloisesti.
– Mennää hakemaa ne nahat, poliisi sanoi.
Anssi jäi putkaan panttivangiksi, kun Pohtojev lähti kahden poliisin kanssa hakemaan nahkoja.
Auto kulki häkäpöntöllä. Mutkikas ja kuoppainen tie ei tehnyt Pohtojevin oloa yhtään helpommaksi. Hän näki suuren kuusen tien laidassa hän sanoi:
– Netua näre.
Kuljettaja pysäytti tien laitaan. He kahlasivat syvässä lumessa kuusen luo. Mutta kuusen alla ei ollut nahkoja.
– Eullun netämä näre, Pohtojev sanoi. – Ajetah edehpäi.
– Onko tarkojtus halventaa virkavaltoo? poliisi kysyi.
– Ei.

Matka jatkui. Nähdessään ison kuusen Pohtojev käski pysähtyä.

Nyt paikka oli oikea. Mutta voi. Nahat oli riopoteltu ympäristöön.

– Ahma, Pohtojev arveli.

Ehjiä nahkoja oli jäljellä niin monta että Pohtojev pystyi maksamaan niillä ravintolalaskun ja poliisin määräämät sakot. Yksi jäniksen nahka jäi vielä ylikin. Anssi pääsi pois putkasta. Mies lupasi tulla maksamaan velkansa ja jatkoi Lapualle.

Koska nahkoja ei ollut enää myytäväksi, Pohtojev lähti kotiin.

Tie kulki rannan lähellä. Laatokka oli vielä jäässä.

– Ptruu, Pohtojev pysäytti hevosen.

Pohtojev kiinnitti hevosen puuhun ohjaksilla ja antoi sille viimeiset heinät. Hän oikaisi itsensä rekeen ja veti tyhjän heinäsäkin peitoksi.

Kevätaurinko lämmitti jo. Tuuli humisi vienosti. Ei kuulunut tykkien jylyä. Sota oli kaukana Syvärin takana.

Pilvet kulkivat taivaalla lampaina. Pohtojev nukahti.

2.

Lentäjiä kun olivat, he tulivat Aunukseen lentokoneella. Vänrikki Vilhelm Norre ohjasi edessä ja vänrikki Gunnar Fågel matkusti takana.

Vilhelm oli mennyt vapaaehtoisena sotaväkeen. Hän aloitti jalkaväessä, mutta sai alokasajan päätyttyä pyytämänsä siirron lentojoukkoihin. Hänestä tuli lentäjä, kuten lennonopettaja kurssin alkaessa oli uumoillut. Sodan vuoksi Lentosotakoulun reservinupseerikurssi oli tavanomaista lyhyempi, mutta kaikki oleellinen lentämisestä oli heille opetettu.

Rannaton Laatokka välkehti oikealla. Vasemalla oli laaja korpimaa. Alla olevasta maisemasta tuli jotenkin Pohjanmaan lakeus mieleen, mutta täällä kylät sijaitsivat nauhamaisesti jokien varsilla. Talot eivät seisoneet suorassa. Tiet olivat surkeassa kunnossaa. Suomen armeijan kuorma-auto oli juuttunut akseleita myöten mutaan.

– Kaikki on ihanasti rempallaan! Fågel huusi takaa.

– Täkäläiset ovat eläneet liian kauan yksissä venäläisten kanssa! Välinpitämättömyys on tarttunut! Vilhelm sanoi olkansa yli.

– Mutta suurin syy takapajuisuuteen on bol-shevismi.

Kiitorata näkyi jo. Vilhelm painoi Brewsterin laskuun. Kone heittelehti, sitten pyörät kosketti-vat kentän pintaa pehmeästi kuin kissan tassut.

Vilhelm rullasi muiden lentokoneiden viereen. He jättivät Brewsterin mekaanikkojen huomaan ja menivät lentueen esikuntaan ilmoittautumaan.

Vilhelm lähti seuraavana päivänä ensimmäi-selle tiedustelulennolle yksin. Koneena oli Fok-ker.

Fokker totteli nöyrästi jokaista käskyä. Mikään ei voittanut lentämistä. Hän oli uljas kotka.

Syvärin yli ei ollut lupa mennä. Vilhelm teki laajan kaaroksen Laatokan yllä. Koska mitään hälyttävää ei näkynyt, hän käänsi kokan kohti kotikenttää.

Lentueen majoitustilat olivat lentokentän laidassa kaksikerroksisessa, melko uudessa hirsikasarmis-sa.

– Vapaaehtosii upseerikanttiinii? Fågel huuteli tuvan ovella.

Vilhelm ilmottautui.

He valitsivat pöydän kanttiinin keskeltä. Tarjoilija tuli heti.

– Midä herroille suabi olla?

Kumpikin tuijotti hölmistyneenä kauniskas-voista tarjoilijatarta. Fågel sai puhekyvyn takaisin ensin:

– Tuokaa leikattua konjakkia ja kahvi.

– Eule koufeidua.

Fågel katsoi Vilhelmiä:

– Mitä se sano?

– Ei ole kahvia, naapuripöydästä tulkattiin.

– Tuo sitten tsajua, Fågel sanoi.

Vilhelmkin tilasi konjakin ja teen. Tarjoilija meni pois keikuttaen pyllyä. Yönmustat hiukset oli palmikoitu vahvaksi letiksi niskaan.

– Rotupuhdas slaaviyksilö, Fågel totesi.

Luutnantti kerskui viereisessä pöydässä pudot-taneensa yhdellä lennolla kaksi Tsaikkaa.

Jaloviina oli asevelvollisen kukkarolle kallista. Toisella kierroksella Vilhelm ja Fågel tilasivatkin Pöytäviinaa.

– Suljemmo vijjen minuutin piästy, tarjoilija ilmoitti.

– Tuokaa sitten lasku.

Tarjoilijan tuotua laskun Fågel otti sen teevadilta, vilkaisi sitä ja ojensi sen Vilhelmille. Hän laski osuutensa laskun loppusummasta ja pani rahan teevadille. Fågel tuijotti tylsänä eteensä.

– Kaiva kuvetta et päästää lähtemää, Vilhelm hoputti.

– Ei oo rahuskii, Fågel sanoi surkeana.

– Jezli ette maksa, piäzette yökse pahnoile, tarjoilija sanoi topakasti.

Fågel ei uskaltanut kärjistää tilannetta pitemmälle ja maksoi. Tarjoilijan mentyä Fågel sanoi:

– Mikä temperamentti.

Seuraavalla iltalomalla Vilhelm ja Fågel lähtivät katsomaan, oliko temperamentikas tarjoilija vuorossa.

Tarjoilija oli vuorossa. Tilatessaan Fågel yritti matkia paikallista murretta:

– Jos myö ei suaha neitti, myö tyyvytää Pöytäviinaa.

Tarjoilija punastui hiusmartoa myöten.

Tarjoilijan mentyä Fågel sanoi Vilhelmille:

– Näitkö, miten se punastu? Se on hyvä merkki.

Fågel rohkaistui toisen krogin jälkeen kysymään tarjoilijalta:

– Lähtiskö neiti iltakävelyllä näin komian värikin kanssa?

– Tjämä njeitji ei lähte.

– Tuo kuitenkin meille Pöytäviina-annokset, Fågel tilasi.

Vilhelmkin halusi päästä saatille mutta hän ei aikunut tulla nolatuksi Fågelin lailla. Kun Fågel meni asialle, hän kirjoitti paperilapulle viestin, jossa ehdotti tarjoilijalle tapaamista työvuoron päätyttyä läheisellä sillalla.

Maksaessaan laskun Vilhelm sujautti viestilappusen setelin välissä tarjoilijalle. Hän uskoi, että tarjoilija osasi suomea niin paljon, että ymmärsi mitä viestissä luki.

Tuodessaan vaihtorahat tarjoilija nyökkäsi Vilhelmille ja hymyili.

Kuin pienet tiu'ut olisivat helisseet korvissa.

He lähtivät pois. Ulkona Vilhelm sanoi Fågelille tulevansa omia teitään kasarmiin. Hölmistyneen Fågelin mentyä hän suuntasi askelet sillalle.

Työaika oli päättynyt aikoja sitten, mutta tyttöä ei kuulunut, ei näkynyt. Vilhelm noitui kaikki naispuoliset olennot maanrakoon ja lähti nukkumaan.

Joku tuli tiellä. Vilhelm tunnisti viehättävän käynnin ja pajunvitsamaisen vartalon.

– Andiekse. En piässyh raviembah, tyttö sanoi.

Oli tapahtunut jotakin. Vilhelm ymmärsi sanan sieltä toisen täältä.

– Minä olen Vilhelm.

– Jekaterina.

– Voinko saattaa sinut kotiin?

Ääni tuntui puuroutuvan kurkkuun.

– Vain veräile sah.

Vilhelm tarttui Jekaterinan käteen. Tyttö vapisi. He lähtivät kohti kuunsiltaa.

Vilhelm alkoi viettää kaikki ilta- ja viikonloppulomat Jekaterinan seurassa. Heistä tuli tuttu näky Nurmoilan kylänraitilla. Jekaterina tai Katti, kuten sisarukset kutsuivat, oli häntä kaksi vuotta nuorempi. Katti oli oppinut koulussa suomea mutta puhui omaa livvinmurrettaan, joka muistutti jonkin verran suomea.

Jekaterina halusi esitellä Vilhelmin vanhemmilleen. Hän valmistautui tapaamiseen huolella. Hän leikkautti hiukset varusmiehellä. Hän peseytyi ja ajoi parran. Hän harjasi asepuvun ja kiillotti kengät. Hän kampasi hiukset jakaukselle ja lähti treffeille.

– Sulla taitaa olla tosi mielessä, Fågel huusi punkasta.

Oli vain kateellinen.

Jekaterina odotti jo sillankorvassa.

– Läkkä meile, Jekaterina tarttui Vilhelmin käteen:

Jekaterinan isän tapaaminen jännitti, vaikka Jekaterina oli sanonut, että isä hyväksyi suomalaisten olon Aunuksessa.

Iivana Pohtojev oli tummakulmainen kookas mies. Kädenpuristus oli luja. Ruskeissa silmissä oli ystävällinen ja lämmin katse.

– Suomalazet tultii i vapautettii meijät bolshevismmin ikehestä, Pohtojev sanoi Vilhelmille.

Katin isä kertoi, että oli nuorena miehenä kierrellyt laukkukauppiaana Suomessa.

Katin äitikin oli ystävällisen oloinen. Katin sisaret ujostelevat Vilhelmiä.

– Läkki, lämmitämmö kylyn, Katti tarttui Vilhelmin käteen.

Polku vietti rantaan.

– Hui, mi hyppäi tropulla, Katti pelästyi. – Vet slöpöi netse on.

Sammakko hyppäsi pois polulta.

Saunan oven saranat narisivat. Vilhelm joutui kumartumaan, ettei olisi lyönyt päätä yläkarmiin.

Saunassa öli hämyisää. Tuoksui puhtaalle.

– Ota netuo rengi. Kannammo vien, Katti sanoi.

– Sanoitko minua rengiksi? Vilhelm ihmetteli.

– Netämä on rengi, Katti ojensi ämpäriin.

He kävelivät uhkaavasti keikkuvan laiturin päähän. Katti meni polvilleen ottamaan vettä ämpäriin.

Vilhelmkin kumartui ottamaan vettä. Vesi oli niin kirkasta että pohja näkyi.

He täyttivät rautapadan vedellä.

– Kannammo puut, Katti sanoi.

Kuistin alle oli pinottu polttopuita.

– Azu ysky, Katti sanoi.

Vilhelm ei ymmärtänyt.

– Nenga, Katti näytti tekemällä sylin. – Netämä on ysky.

Katti pinosi puita Vilhelmin tekemään syliin ja teki taitavasti itselleenkin sylillisen:

– Otammo tävvet yskät.

He kantoivat puut saunaan. Vilhelm kaatoi omansa saunan lattialle, mutta Katti laski puut kiukaan eteen. Katti pani kädet lanteille ja sanoi tomerasti:

– Sinun kois eule kylyö.

Vilhelm ei ymmärtänyt.

– Siun kois ei ole saunua, Katti äänsi huolellisesti.

– On meillä sauna. Kaksikin.

Katti kumartui avaamaan uuninluukun ja sanoi:

– Virjitämmö tuljen.

Katti pani puita uuniin ja työnsi puiden väliin tuohta sytykkeeksi.

– Spitshkat unohtu.

Vilhelm lähti Katin perään, mutta Katti kääntyi sanomaan:

– Vuota tiäl. Novvan spitshkat.

Vilhelm ymmärsi jäädä odottamaan.

Vähän ajan kuluttua Katti palasi tulitikkuaski kädessään. Katti otti yhden tulitikun ja raapaisi sen palamaan.

Tulen sytyttyä kunnolla roihuamaan Katti sulki uuninluukun. Katti istuutui alalauteelle ja painoi käden laudetta vasten:

– Istuotshe täh minun viereh.

Vilhelm ymmärsi, että Katti halusi hänen istuvan viereensä.

Savutorvesta kuului kova humina.

– Sinun tuatto on pohattu, Katti sanoi.

– On se aika pohatta.

Jekaterina pani sormen suun eteen ja kuiskasi:

– Ämmy on kylyn tagannu kuundelemas. Häi kertou äijäle. Äijy ja ämmy ollah starovieroi, vahn-uuskozii. Heis kai on riähkiä. Plässimine i ki-zuamine on riähkiä. Heil on oma perti tahnun tagannu. Ristjikanzat tullah toizist taloloist heijäl-luo molimah. Jogahine tuo omat astiet. Gu menet heijälluo, musta ristie silmät kynnyksel i kumar-dua jumaluglahpäi.

Vilhelm ei ymmärtänyt tuon taivaallista mutta kuunteli mielellään Katin kiihottavan matalaa ääntä.

– Jaksan kengät.

Katti otti kengät jalasta.

– Muamo tshakkau milma, shto minä vai kravatil venyn. Minun i pitäz loadie priduanoidu, jezli njeveskäkse ajjon. Tatjana-tsikko tjikuttuu kaiket illat. Hänel on sundugu täyz käsjaikkoi i liinoi. Minul eule nji yhty.

Katti heilutti paljaita jalkojaan.

– Kuinka sanotaan sinun kielellä ”minä rakastan sinua”? Vilhelm kysyi.

– Minä suvaitshen sinuu.

– Suvaitset?

Katti nousi äkkiä:

– Pidäy lizätä puidu pätjsih.

Vilhelm halusi auttaa, mutta Katti esti häntä tarttumasta uuninluukkuun:

– Netse on räkki. Poltat sormet.

Katti avasi uuninluukun kalikalla. He täyttivät yhdessä uunin puilla. Vilhelm sulki luukun kalikalla.

– Opastut. Ylen olet hajukas, Katti sanoi.

”Hajukas” ei varmaan tarkoittaa mitään luokkaavaa.

– Tulou lämmy, Katti sanoi ja nousi.

He tulivat ulos.

Nurmoilan seudulla liikkuvat partisaanit paljastuivat, kun ne tulittivat ohi kulkenutta Suomen armeijan henkilöautoa väijytyksestä. Autosta tielle poistuneet majuri ja luutnantti kaatuivat, mutta kuljettaja painoi kaasua ja pääsi tekemään hälytyksen. Ennen kuin partio ehti paikalle, surmatyön tekijät olivat jo kaukana. Etsintäpartio lähetettiin partisaanien perään, mutta se kadotti jäljet. Etsintätehtävä annettiin Nurmoilaan sijoitetulle lentueelle.

Vilhelm Norre kierteli ja kaarteli Fokkerilla Kaskanen korven yllä. Tuntui mahdottomalta löytää muutaman miehen ryhmä erämaasta. Bensamittari näytti jo punaista.

Vilhelm käänsi kokan kohti tukikohtaa. Hän lensi hakkuuaukean yli ja näki kahdeksan sotilaan ryhmän menossa Syvärille päin. Miehet olivat Suomen armeijan sotisovassa. Yksi tähtäsi häntä kiväärillä, mutta toinen painoi kiväärinpiipun kädellä alas.

Moinen käytös ihmetytti. Palattuaan tukikohtaan Norre teki varmuuden vuoksi ryhmästä ilmoituksen lentueen esikuntaan. Hänelle kerrottiin, ettei sillä seudulla liikkunut omia partioita. Miesten täytyi olla etsittyjä partisaaneja. Lähimpänä ollut partio lähetettiin partisaanien perään. Se tavoitti ryhmän Kuujärvellä, ennen kuin se ehti livahtaa Syvärin yli. Huuttoriin majoittuneet partisaanit tuhottiin viimeiseen mieheen.

3.

Oli alkanut jatkosodan toinen vuosi, vaikka sodan oli pitänyt päättyä parissa kuukaudessa, ja sotilaille oli luvattu, että he pääsisivät viljankorjuuseen kotiin. Naiset joutuivat korjaamaan viljan syksyllä ja kylvämään seuraavana keväänä.

Ruuasta oli puute, vaikka Saksasta saatiin viljaa. Risto Karivieri lähti hakemaan täydennystä korttiannoksiin. Hän tuli toimeen henkisen työntekijän korttiannoksillaan, mutta vaihtelu virkistäisi. Eikä Margitille tarvinnut maksaa viimeistä mustanpörssin hintaa. Hän oli jo menossa eteissä, kun puhelin pärähti soimaan. Hän epäröi mut- ta palasi vastaamaan.

– Karivierellä.

Toisessa päässä oli eräs asessori kirkkohallituksesta Helsingistä.

– Menen suoraan asiaan, asessori sanoi. –

Kiinnostaisiko lähteä papiksi Inkeriin?

– Tuota...

– Uskonveljemme inkeriläiset ovat viime vuosina saaneet kokea kovia bolshevikkikomennon alla. Olet kai kuullut, että kaikki Inkerin kirkon

papit karkotettiin Siperiaan, elleivät ehtineet pae- ta Suomeen. Seurakunnanhoitajat astuivat tilalle, mutta heidätkin karkotettiin. Naiset ryhtyivät hoi- tamaan seurakuntia, kunnes uskonnollinen toi- minta kiellettiin kokonaan ja kirkot pakko-otettiin seurakunnilta. Kirkoista tehtiin elokuvateattereita, jopa hevostalleja. Penkit pilkottiin polttopuiksi. Uruista irrotettiin pillit ja myytiin romuksi. Nyt kun saksalaiset ovat siellä, asiat ovat paremmin. Kirkkoja palautetaan seurakuntien käyttöön. Inke- riläiset saavat taas kuulla jumalansanaa äidinkie- lellään. Rippikoulujakin pidetään. Lapsia kaste- taan ja myös aikuisia, jotka eivät neuvostovallan aikana saaneet kastetta. Mutta pappeja puuttuu.

Asessori piti tauon, ennen kuin jatkoi:

– Me kaksi emme kelpaa taistelujoukkoihin, mutta me voimme kantaa kortemme kekoon isänmaan puolustamiseksi muulla tavalla.

– Kuten lähtemällä papiksi Inkeriin?

– Aivan. Isänmaa ei selviä ahdingosta, ellei jokaisen ota paikkaansa rintamassa.

– Alkaa olla jo tuota ikää...

– Kokemustakin tarvitaan.

– Lapsena reessä vällyjen alla, vanhana ohjaksissa takapajulla, hohohoo.

Karivieri päätti pysyä lujana.

– Minä en pane lusikkaani siihen soppaan. Muistatko, kun Suomen hallitus lähetti viime vuosikymmenen alussa inkeriläisten karkotuksista nootin Moskovaan? Mitä tapahtui?

– Muistan hyvinkin. Moskovasta tuli vastaanotti, jossa kehoitettiin olemaan puuttumatta Neuvostoliiton sisäisiin asioihin ja katsomaan, että tältä puolelta ei tule loikkareita. Mutta asiat ovat nyt toisin. Moskova ei pysty uhkailemaan Suomea, kun Saksa on tukenamme. Leningrad hävitetään maan tasalle ja Inkeri liitetään Suomeen.

– Mikä takaa, että Saksa voittaa sodan?

– Siitä ei ole epäilystäkään. Saksan armeija on ylivoimainen. Tiesitkö muuten, että Leningrad on rakennettu suomalaiselle maaperälle? asessori vaihtoi puheenaihetta. – Nevan suistossa asui suomalaisia kalastajia, kun Pietari Suuri perusti siihen kaupungin.

– Olen perillä historiasta.

– Akateemiselle Karjalaseuralle vannomasi vala velvoittaa sinua auttamaan inkeriläisraukkoja.

– Siihen on tarpeetonta vedota. Harkitsen asiaa. Nyt minun on kiiruhdettava junaan.

– Saanko vastauksesi jo huomenna.

– Saat. Kuulemiin.

Karivieri matkusti raitiovaunulla rautatieasemalle. Hän osti menolipun Mynämäelle ja nousi Uudenkaupungin junaan.

Työtarjous pyöri mielessä. Lähtemällä Inkeriin hän osoittaisi, että hyväksyi politiikan, jolla hallitus oli luotsannut Suomen uuteen sotaan Neuvostoliiton kanssa. Sotaan, jonka loppua ei ollut näkyvissä. Suomalaisten ja saksalaisten kädenpuristus Syvärillä ei ollut toteutunut, sillä saksalaiset olivat juuttuneet Leningradin porteille. Saksa vaati Suomea hyökkäämään Leningradiin, mutta Mannerheim oli ilmoittanut Hitlerille, ettei Suomen armeija hyökkäisi. Hän oli ensimmäisestä sortokaudesta lähtien ollut oppositiossa suomettarelaisiin nähden. Hän nousi silloin vastustamaan kenraalikuvernööri Bobrikoffin aloittamaa laittomuutta. Kirkkohallituksessa edelleenkin vallassa

olevat suomettarelaiset ja niiden hengenheimolaiset olivat estäneet häntä saamasta kirkkoherran virkaa asettamalla hänet joka kerta vaaleissa vasta kolmannelle ehdokassijalle, josta oli lähes mahdoton tulla valituksi.

Toisaalta kristityn velvollisuus oli lievittää uskonveljien ja -sisarten hätää. Bolshevikit olivat luvanneet Tarton rauhassa inkeriläisille kulttuuri-autonomian, mutta valtansa lujitettuaan unohtivat lupauksen. Suomenkielinen kulttuuri lakkautettiin Inkerissä. Luterilaiset kirkot suljettiin ja hengellisen toiminnan harjoittaminen kiellettiin. Suomenkielinen kouluopetus lopetettiin. Kollektivisoinnin yhteydessä inkeriläisten maatilat pakko-liitettiin kolhooseihin. Liittymästä kieltäytyneet talonpojat karkotettiin Siperiaan ja muualle maanääriin.

Karivieri poistui junasta Mynämäellä ja jatkoi kävelen.

Tiellä oli kukkaro. Kun Karivieri kumartui poimimaan sitä, se lensi tienvarsipusikkoon.

Pensaasta kuului poikaviikarien kikerrystä.

Karivieri kokosi arvokkuuden takaisin ja jatkoi matkaa.

Margit pahoitteli, ettei hänellä ollut tarjota kuin korviketta.

– Kun sota alkaa, kahvi katoaa kaupan hyllyiltä aina ensimmäisenä, Karivieri sanoi Margitilta oppimansa suuren viisauden.

Voikukan juuresta valmistettu kitkerä korvike ei maistunut, mutta Karivieri ei sanonut sitä ääneen.

– Mie kavun, että otin sotavankeja töihin, Margit sanoi.

– Kuinka niin?

– Net ovat tulleet julkeiksi. Net vaatiit päästä nukkuhmaan päärakennukseen.

– Missä ne nukkuvat nyt?

– Navetanylisillä.

– Kansainväliset sotolait määräävät, kuinka sotavankeja tulee kohdella, Karivieri sanoi.

– Niillä ei pitäisi olla mithään valittamista. Net saavat ruuan kaksi kertaa päivässä.

– Olisiko mahdollista, että ne muuttaisivat väentupiin?

– Niissä assuu oma työväki.

– Tietääkö Birger asiasta?

– Mie olen kirjoittanu siitä hänelle, mutta hän valittaa kiirettä.

– Minä puhun hänen kanssaan, kun näen hänet.

– Maistuuko toinen kupillinen? Margit kysyi.

– Ei kiitos. Mutta saisko sulta ostaa kanan?

– Kanalassa on yksi, joka ei muni. Saat sen ilmaiseksi, jos teurastat ja kynit sen.

– Sovittu.

Kanalassa oli hämärää. Margit osoitti kanan, jonka Karivieri sai ottaa. Kun hän otti kanan orrelta, kukko vain käänteli päätään.

Heidän tultua ulos Karivieri pani kovasti kaakattavan kanan pään pölkylle ja löi kirveellä siltä kaulan poikki. Lahkeeseen roiskahti verta.

Laskiessaan kanasta veren Karivieri varoi tahrimasta vaatteitaan enempää. Hän kyni kanan. Margit keräsi höyhenet visusti talteen.

– Mie panen ne tyyhnyin täytteeksi, Margit kertoi.

Karivieri avasi kanan vatsan puukolla ja veti sisäelimet ulos.

– Tätä ei opetettu yliopistossa, hän vitsaili.

He palasivat keittiöön. Karivieri pesi kanan ja kääri sen sanomalehteen. Hän satoi paketin puotinarulla.

– Minä lähden papiksi Inkeriin.

Aivan kuin Margit ei olisi kuullut.

– Ennen sinne mentiin lehmipaimeneksi, minä menen sielunpaimeneksi, Karivieri sanoi.

– Minne sie menet?

– Inkeriin.

Margit ojensi Kativierelle jonkun paperin:

– Klausilta tuli kirje.

Klaus kirjoitti ruotsiksi. Hän oli Etelä-Venäjällä. Paikkaa ei voinut kirjeessä mainita tarkemmin. Waffen-SS-pataljoonaan liittyneet olivat joutuneet vannomaan valan suurgermaanisen kohtalonyhteisön johtajalle Adolf Hitlerille. Ennen rintamalle lähtöä joukko oli jaettu kahteen osaan. Sotakokemusta jo saaneet lähetettiin suoraan divisioonaan. Muut joutuivat koulutusleirille. Klaus kirjoitti, että puna-armeijasta ei ollut ollut minkäänlaista vastusta, kun Wiking-divisioona hyökkäsi salamavauhtia Ukrainan läpi Mustanmeren rannikolle.

Karivieri ojensi kirjeen takaisin. Hän tiesi, että Klaus oli liittynyt vapaaehtoisena Waffen-SS-pataljoonaan, jonka Saksa oli perustanut jonkinlaiseksi ensimmäisen maailmansodan aikaisen Kuninkaallisen Preussilaisen Jääkäripataljoona 27 perinteen jatkajaksi.

– SS-pataljoona on pantti, jotta Suomi pysyy Saksan rinnalla, Karivieri sanoi.

– Kunhan Klaus pallaa elossa kothiin.

Karivieri sai ostaa Margitilta vielä puoli kiloa vastakirnuttua voita ja pussillisen vehnä jauhoja. Palattuun kotiin hän maustoi kanan suolalla ja pippurilla ja pani sen uuniin. Odotellessaan kanan kypsymistä hän kattoi pöydän. Yksi lautanen riitti. Hän olisi mieluummin ruokaillut jonkun kanssa, mutta ei ollut ketään. Hälytyssireeni alkoi soida ulkona. Ilmahälytykset olivat useimmiten turhia, mutta viranomaiset vaativat, että niitä noudatettiin. Eikun kaasu poikki ja pommisuojaan.

Hälytys oli turha silläkin kertaa. Karivieri palasi kotiin jatkamaan kanan kypsentämistä. Uunista tuleva herkullinen tuoksu sai veden herahamaan kielelle. Annettiin uusi ilmahälytys.

Hälytys oli taaskin turha.

Kolmannella yrittämällä kana ehti paistua kypsäksi. Karivieri sytytti kynttilän ja rupesi ruokailemaan.

Karivieri mutusteli kumimaiseksi muuttunutta kanaa. Ei puhettakaan juhla-ateriasta. Kana oli sitkistynyt niin, etteivät hampaat pystyneet lihaan.

Karivieri soitti aamulla Helsinkiin ja ilmoitti suostumuksensa lähteä Inkeriin.

Risto Karivieri pakkasi matkalaukkuun vaatetta ja tavaraa, jota arveli tarvitsevansa Inkerissä. Hän järjesti kodin sellaiseen kuntoon, että sieltä voi olla poissa useita kuukausia. Rouva Pyssy oli luvannut käydä pyyhkimässä pölyt silloin tällöin.

Karivieri otti ajurin rautatieasemalle. Asemalla hän osti Helsingin pikajunaan vain menolipun.

Helsingissä Karivieri ajoi raitiovaunulla Katajanokalle. Hän sai kirkkohallituksessa ohjeet ja rahaa. Hän käveli vieressä olevaan satamaan ja astui höyrylaiva Arandaan.

Aranda lähti merelle vasta illalla. Pimeällä ei ollut vaaraa vihollisen lentokoneista. Sinä yönä Suomenlahdella ei liikkunut vihollisen sukellusveneitäkään.

Karivieri nousi Tallinnassa Narvan junaan. Hän vaihtoi Narvassa junaan, joka kuljetti lomalta palaavia saksalaissotilaita rintamalle. Sotilaat laskivat sodasta irvokasta pilaa. Mitä lähemmäs rintamaa tultiin, sitä enemmän näkyi sodan tuhojälkiä. Inkeri oli sodan raiskaama. Pääteasemalla Hatsinassa saatiin heti muistutus, että etulinja kulki vain tykinkantaman päässä. Puna-armeija ampui rumpputulta. Kaikkien täytyi juosta suojaan maakellareihin.

Karivieri asettui asumaan entiseen pappilaan. Talon toisessa päässä asui saksalaisia upseereita. Hän aloitti työt tutustumalla Hatsinan asukkaisiin. Enemmistöinä olivat saksalaiset sotilaat. Siviileistä melkein kaikki olivat luterilaisia inkerinsuomalaisia. Oli myös omia suomensukuisia kieliään puhuvia kreikkalaiskatolisia inkerikkoja ja vatjalaisia sekä muutama luterilainen virolainen. Venäläisiä ei ollut. Hän ryhtyi vähentämään inkeriläisten suurta hengellistä hätää. Hän piti rippikouluja lapsille ja myös aikuisille. Hän kastoi aikuisia, jotka eivät olleet lapsena saaneet kastetta. Hän piti jumalanpalveluksen jälleen käyttöön otetussa kirkossa. Seurakuntalaiset olivat ylen

kiitollisia, kun saivat taas kuulla jumalansanaa äidinkielellään. Jotkut olivat niin kiitollisia, että toivat lahjan.

Katri Suomalainen niminen vanhus toi Karivierelle kananmunan. Hän lähti Katrin luokse kylään.

Sellaista kurjuutta, jota Pieni-Hatsinan kylässä näki, ei olisi uskonut olevan olemassakaan. Katri kertoi Karivierelle, että ensimmäisenä sotasyksynä oli menetetty sato lähes kokonaan. Seuranneena keväänä pelot jäivät kylvämättä työntekijöiden puuttumisen vuoksi. Eikä ollut siemenviljaa, joten tänäkään syksynä satoa ei saatu. Ihmiset joutuivat lähtemään kerjuulle, mutta taloissa ei ollut antaa mitään.

– Ko venäläine alkaa ampuu tykkilöil, jokahisen pittää juossa moakellarrii, Katri valisti Kariviertä. – Miun vanha setäin ei välittänt lähtee pommisuojaa voa jäi kottii. Talloo tulj täysosuma.

– Setä kuolj, Katrin pojanpoika Pertti sanoi murroksen vasta kokeneella äänellä. – Onneks setän ei tarvint kittuu.

Katri, Katrin miniä Annikki ja Annikin poika Pertti saivat elannon lehmästä, jonka saksalainen sotilas oli tuonut heille hoidettavaksi. Saksalainen haki joka päivä osuutensa maidosta. Katri sai pitää loput työpalkkana.

– Järjestely taitaa olla parempi ku kolhoosisysteemissä? Karivieri kysyi johdattelevasti.

– Voi veikkone. Kolhoosis johtajat vievät kai-ken maion. Lehmän omistajal annetaan voa vähä rahhaa. Mut het vallankumouksen jälkee asjat ol viel huonommi. Mie käin myömäs maitoo Piitterin rintkoil. Kerran mie näin, ko Liteinin sillal hevone koatu kuormaa alle. Paikal tult sotilas lopetti hepoin kärsimykset ampumal sitä kivveäril peähä. Omistaja möi lihat huutokaupal. Miekii olisin ostant, jos miul ois olt rahhaa.

Pertti ei ollut vähäisen iän vuoksi ehtinyt joutua armeijaan, ennen kuin puna-armeija vetäytyi Inkeristä.

– Mie soan saksalaiselt kivveärin ja liittyn metsäkoartii, Pertti sanoi karhun mörinää muistuttavalla äänellä.

– Mahtaako saksalaine antaa siul kivveärii? Katri epäili.

– Antaa, Pertti oli varma.

– Pertti tekköö saksalaisil pienii palveluksii. Heä hautais pommitukses pintaa nousseet ruumiit sisukkaast uuestaa ja sai palkaks nauriita, Katri kertoi.

Katrin miniä Annikki oli suomalainen. Katrin poika Kauko oli tuonut Annikin Venäjälle samana talvena, jolloin Suomessa käytiin vapaussota. Kauko oli joitakin vuosia sitten hylännyt Annikin toisen naisen vuoksi ja muuttanut Kelttoon. Kaukosta ei ollut kuulunut yli vuoteen mitään, sillä Keltto oli puna-armeijan haltuun jääneessä osassa Inkeriä. Siten Annikki ei tiennyt, oliko hän leski. Annikki ei ollut kuitenkaan ruvennut saksalaisso-tilaan kainaloiseksi kanaksi, kuten jotkut naiset.

Karivieri meni seuraavan kerran Suomalaisille kylään puolen vuoden kuluttua. Hän sai ikäväkseen kuulla, että lehmä oli mennyt umpeen rehun puutteen vuoksi, ja se oli täytynyt lopettaa. Pertti ehti kätkeä osan lihoista hankeen, ennen kuin saksalainen tuli hakemaan ruhoa. Lihaa oli riittänyt näihin päiviin asti, mutta nyt Annikki pani viimeisen palan kattilaan. Liha tuoksahti jo hie-
man.

Annikki kertoi nauriita kuoriessaan, että siemenperunat oli syöty kuorineen, joten tulevana kesänä ei olisi mitään istutusta.

– Saksalaiset jakkoat nauriita, mut ne turvototat vatsan, Annikki kertoi.

– Mite myö selvittää ens talvest? Katri surkutteli.

– Meijänkii pittää ruveta kysyjiks, Pertti sanoi naiivisti.

Karivieri ei jäänyt jakamaan niukkaa ateriaa Suomalaisten kanssa.

Risto Karivieri ahdistui kurjuuden näkemisestä niin, että sairastui henkisesti. Hän palasi Suomeen tutun lääkärin tutkittavaksi. Tohtori diagnosoisi sairauden ylirasituksesta johtuvaksi masennukseksi ja määräsi hoidoksi täydellistä lepoa.

Karivieri matkusti sairauslomalla Solkullaan. Hän törmäsi siellä Klausiin, joka oli palannut kotiin kahden vuoden sopimuksen Waffen-SS-pataljoonassa umpeuduttua. Klaus kantoi yhä SS-upseerin univormua. Asetakki oli ehjä ja siisti. Housut olivat hyvässä prässissä. Parhaasta nahasta tehdyt saappaat olivat hyvässä plankissa.

Klaus, jonka koppalakissa oli pääkallokokardi, kertoi Karivierelle ruotsiksi, että vapaaehtoiset olivat kuukauden loman päätyttyä kokoontuneet Hankoon palatakseen Saksaan. Heille ilmoitettiin, ettei Saksa tarvinnut heitä enää. Pataljoonan lopettajaisparaatissa Tampereella muutama Saksasta tullut SS-upseeri otti ohimarssin vastaan.

Klausille riitti kaksi vuotta Hitlerin puolesta. Kun Viking-divisioona oli jatkanut Mius-joelta Kaukasukselle, he joutuivat liejutasangolle. Kaukasuksen lumihuiput siinsivät etäällä. Heille kerrottiin, että Kaukasuksen rinteillä kasvoivat viinirypäleet. Malgobekissä käytiin hurjin taistelu venäläisiä vastaan. Puna-armeija hyökkäsi ratsuväellä panssarijoukkoja vastaan. Tiesihän sen kuinka siinä kävisi. Suomalaiset joutuivat maksamaan voitosta kovan hinnan – kolmasosa miehistä poistui rivistä haavoittuneina ja kaatuneina. Maanmiesten luut vaalenivat Etelä-Venäjän aroilla. Divisioonan rippeet vedettiin pois rintamalta Proletarskajan kylään. Paikka oli nimensä mukainen kurjala. Divisioona lähetettiin auttamaan Pauluksen armeijaa, joka oli jäänyt Stalingradissa puna-armeijan saartamaksi. He marssivat satoja

kilometrejä tuulten pieksämällä kalmukkiarolla heppoisissa vaatteissa. Klausin mieleen oli jäänyt lumimyrsky jouluaattona. Romanianlainen sotamies pakotti kuorman alle sortuneen hevosen takaisin jaloilleen ruoskimalla. Kotijoulut äidin leipomine piparkakkuineen ja isän karamellein koristelemine joulukuusineen tulivat mieleen. He eivät ehtineet perille, ennen kuin puna-armeija aloitti hyökkäyksen Stalingradiin. Wiking-divisioona käännettiin takaisin Ukrainaan. Siellä se irrotettiin rintamalta. Suomalaiset pääsivät kuukauden pituiselle lomalle kotimaahan. Vain muutama suojeluskuntakiho oli vastaanottamassa, kun he tulivat Tallinnan kautta Hankoon.

Karivieri sanoi pelkäävänsä, että Stalingrad oli sodan käännekohta. Saksa ei voinut enää välttää tappiota itärintamalla. Suomen kannalta huolestuttavaa oli, että puna-armeija oli saanut murretua aukon Leningradin saartorenkaiseen.

Klausista tilanne Suomen rintamilla oli kuitenkin vielä hyvä. Joukot olivat Syvärillä ja Maa-selän kannaksella. Itä-Karjalaa voitaisiin käyttää panttina rauhanneuvotteluissa.

Karivieri kertoi Klausille, että Suomi oli jo tunnustellut rauhaa Neuvostoliiton kanssa. Saksa oli saanut siitä vihiä ja uhkasi lopettaa elin- ja sotatarviketoimitukset Suomeen, jos Suomi ei lopeta erillisrauhahankkeita. Suomen asema oli tukala. Saksa piti Suomea liittolaisenaan ja vaati sitä pysymään rinnallaan.

Klaus sanoi uskovansa, että Saksa voittaisi sodan Stalingradista huolimatta.

Karivieri sanoi, että Saksan oli voitettavakin, jotta se välttyisi ehdottoman antautumisen vaatimukselta, mistä liittoutuneet ilmeisesti olivat jo keskenään sopineet.

Margit tuli pyytämään heidät korvikkeelle.

Klaus kertoi kahvipöydässä lähtevänsä tulevalta viikolla Itä-Karjalaan. SS-pataljoonassa palvelleet suomalaiset sijoitettaisiin Suomen kenttäarmeijaan. Hän ikävöi SS-joukoissa vallinnutta järjestystä. Saksalainen sotilas oli säntillinen, totteli käskyjä eikä purnannut ja jermuillut. Siviilejä kohtaan se oli kohtelias ja ystävällinen.

Margit kertoi Karivierelle, että hänellä oli hankaluuksia Solkullaan töihin otettujen sotavankien kanssa.

– Mie en olisi ottanu niitä, mutta kun niitä tu-
putethiin, Margit sanoi.

– Miten hankaluudet ilmenevät? Karivieri ky-
syi.

– Net sanovat, että miut tapethaan, kun puna-
armeija tulee Mynämäelle.

Klaus puuskahti ruotsiksi, että sotavangit oli-
vat ali-ihmisiä, samoja ryssänhuoranpenikoita,
joita hän oli nähnyt Etelä-Venäjällä.

Parannuttuaan masennuksesta Karivieri matkusti
takaisin Inkeriin. Hän joutui keskelle kaaosta.
Saksa oli suostunut siirtämään inkeriläiset pois
sotatoimialueelta, ja Suomi otti ne vastaan työ-
voimaksi.

Karivieri kierteli kylissä kertomassa mahdolli-
suudesta päästä Suomeen pois sodan jaloista. Pie-
ni-Hatsinan kylässä hän meni ensimmäiseksi Kat-
ri Suomalaisen luokse.

Suomalaisilla oltiin lähdön suhteen kahden
vaiheilla. Annikki ja Pertti olivat valmiita lähte-
mään, mutta Katri epäröi.

– Mie tahon tulla hauvatuks Inkerii, Katri pe-
rusteli syytä.

– Sie peäset takasj kotjtii, ko sota on ohi, An-
nikki suostutteli anoppiaan.

– Miul ei uo ennää monta kuukautta jällel.

– Elä höpäjä.

– Kaikkien on lähdeittävä pois pommitusten
alta, Karivieri sanoi. – Katri ei voi jäädä tänne
yksin, kun kaikki muut lähtevät.

Katri suostui lähtemään ja alkoi pakata. Kari-
vieri auttoi pakkaamisessa. Mukaan sai ottaa vain
sen määrän omaisuutta, jonka pystyi kantamaan.
Inkeriin jäävä omaisuus luetteloiitiin.

– Sitä on turha luvetteloija, Katri sanoi. – Rys-
sä viep sen kuitekii. Roamatun mie otan. Juhana-
veljkii otti Roamatun, ko hänet vietii. Yks nouta-
jist kehtas sannoo, ettei heä muuta matkaeväst
tarvintkaa. Juhana vietii junal. Pere pantii peräs.
Kuka hittolaine junankii on keksint, ko sil viijää
ihmist pois kotont. Juhana kuolj Sipirjas. Heä
sano miul usjast, et myö inkerläist tehtii tuhmast,
ko myö ei ruvettu vastustammaa pakkokollekti-
vointii. Meijän olis pitänt noussa yhten miehen ja
naisen vastustammaa. Mut ko myö ei tiijetty. Jos
Jumala olis antant merkin, mie olisin noust vas-
tustammaa. Mie en olis antant yösijjaa sil nahka-

takil, ko se kiertel pitämäs niitä kokouksii ja levittämäs propakantaa. Juhana sai maksaa kovan hinnan siint, et nous yksin vastustammaa pakkokollektivointii. Hänel meärättii kyläneuvostos suurpuuvero. Heä kykeni maksamaa sen seästöillää, mut hänel meärättii viel suuremp vero. Sitä heä ei ennää kyent maksamaa. Hänet julistettii köyhii kokkoukses kulakiks. Mikä kulakki heä olj? Heä ei olt koskaa pitänt vierasta työvoimaa. Juhanalt otettii pellost ja hepoi pois. Lehmät vietii yhteisnavettaa. Talo otettii takavarikkoo. Leivätkii vietii vartaast. Loarit lakastii luuval puti puhtaiks jyvist. Bolsut tulliit kekkeäl katumapeäl. Juhanan käskettii kylvää omat pelto, mut heä ei olt nii tuhma, et olis kylvänt ja toiset olisiit korjanneet saanon.

– Mie kaivasin silmät peäst niilt bolsuilt, Annikki sanoi.

– Pahantekijöille on annettava anteeksi, ei seitsemän vaan seitsemänkymmentä kertaa seitsemän kertaa, Katri huokaisi. – Miultkii otettii toine lehmä kolhoosii. Mie tuhma rupesin kolhoosin lypsäjäks. Maito män agronommiin suihi. Mie en soant ko tilkan oman lehmän maiost.

– Se agitoattorj sai teijät hupsut liittymeä kolhuosii, ko heä lupais, et uskovaist viijää joka sunnuntak autokyyvil kirkkuo, Annikki sanoi. – Mut heä ei kertont teil sitä, et sunnuntakin vietto lopettettoa.

– Miks Jumala anto hävittää Inkerin kirkon? Katri huokaisi.

– Herra ei jätä seurakuntansa hävittäjää rannkaisematta, Karivieri lohdutti.

– Ei olis käynt nii ko käi, jos Inkerin kansa olis elänt Herran nuhtees. Seurakunnat hävitettii. Papiit pakeniit Suomee. Seurakunnanhoitajat astuit tilal, mut heijätkii karkotettii. Naiset rupesiit toimittammaa kaste- ja vihkitoimituksii, mut heijätkii pakotettii lopettammaa. Jumalattomilt otettii kirkot pois. Ovvii pantii suuret munalukot. Mikä tarkotus sil kaikel on?

– Jumala salaa suunnitelmansa ihmiseltä. Jonakin päivänä Inkerin kirkko nousee uudelleen, Karivieri sanoi.

– Mie en nääe sitä päivää, Katri sanoi. – Olisitte työkii Kaukon kans eläneet Herran nuhtees, teil ei olis käynt niiko käi, Katri moitti miniäänsä.

– Kauko houkuttel valheel miut tänne.

– Mitä sie, vaimoraiska, hoastat? Työ käyttä vierais vuoroperrää.

– Kauko alotti.

Pertti ei kestänyt kuulla sanailua ja meni ulos korvia pidellen.

Kaikki oli pakattu. He lähtivät.

– Lukkoo on turha panna. Hyö rikkoot sen kuitekii, Katri sanoi ulkoportailla.

– Enne riitti ko pani luuvan pönkäks, Annikki kertoi Karivierelle.

– Varkaat on junan tuomii, Pertti tiesi.

Katri pani lukon kuitenkin mutta ei saanut avainta pois munalukosta.

– Pertti, meä avittammao mummii, Annikki käski.

Pertti sai avaimen pois.

Katri voihkaisi, kun he tulivat maantielle.

– Mikä siul tulj? Annikki hätääntyi.

– On nii vaikee jättää kottii, Katri sanoi.

– Antakaa minä kannan toisen kassin, Kari-vieri tarjoutui auttamaan, vaikka hänellä oli kannettavaa jo kummassakin kädessä.

Piiritetystä Leningradista kantautui vaimea tykkien jyly. Kaupunki piti kolmatta vuotta puo-

liaan saksalaisia vastaan. Leningradilaiset olivat olleet jo nälkäkuoleman partaalla, mutta viime talvena tilanne oli helpottunut, kun puna-armeija sai avattua huoltotien kaupunkiin myös maan kautta. Alkoi olla päivänselvää, ettei Hitler pysyisi lunastamaan sodan alussa antamaansa lupasta lounastaa Leningradin parhaassa ravintolassa.

Suomeen lähtijät koottiin valtavaan pahvitellettakylään. Lapset kirmasivat teltojen välissä, sillä aikaa kun aikuiset hieroivat kauppoja saksalaissotilaitten kanssa. Myynnissä oli kotieläimiä ja huonekaluja, jopa taloja. Talokauppoja syntyi nihkeästi, saksalaiset pelkäsivät joutuvansa jättämään Inkerinmaan eivätkä halunneet sijoittaa kiinteään omaisuuteen.

Lähtijät luetteloiitiin. Jokainen joutui allekirjoittamaan asiakirjan, jossa vakuutti lähtevänsä vapaaehtoisesti Suomeen. Kaikki lähtivät mielellään esi-isiensä maahan. Yksi vanhus sanoi Karivierelle, että he olivat kuin Israelin lapset, jotka pitkän korpivaelluksen jälkeen palasivat heimonsa yhteyteen.

Eräänä koleana syysaamuna ensimmäinen erä Suomeen lähtijöitä lastattiin junaan. Kotieläimet, joita jotkut kiellostä huolimatta ottivat mukaan, lastattiin peräpään vaunuihin.

Härkävaunu oli uusi kokemus saattajaksi läheneelle Karivierelle. Vaunua lämmitettiin kamminalla. Tarpeet tehtiin ämpäriin, joka tyhjennettiin radanvarteen. Jos toimi nopeasti, ehti käydä radanvarsipusikossa, kun juna seisoj odottamassa radan vapautumista.

Israelin lapsista puhunut vanhus kuoli. Karivieri siunasi vainajan yhden pitemmän pysähdysten aikana. Ruumis haudattiin matalaan kuoppaan. Joku teki kahdesta koivunoksasta ristin kummulle.

Juna saapui myöhään illalla Viron rajalle. Sitä ei päästetty yli saman tien, vaan matkalaiset jouduivat viettämään yön junassa. He nukkuivat toisissaan kiinni, toisistaan lämpöä etsien.

Aamulla Viron viranomaiset tarkastivat jokaisen henkilöllisyyden, ennen kuin päästivät junan jatkamaan. Monta tuntia kuljettuaan juna saapui Tallinnaan. Ilmoitettiin, että matka jatkuisi vasta seuraavana päivänä.

Karivieri lähti tutustumaan Viron pääkaupunkiin. Tallinna oli säästynyt sodan tuhoilta. Kuuli hauskaa vironkieltä. Kuin oltaisi puolimatassa kotiin.

Seuraavana päivänä matka jatkui Kloogan kokoamisleiriin. Perheet hajotettiin – miehet ja naiset majoitettiin eri parakkeihin. Alaikäiset lapset seurasivat äidin mukana. Olot olivat vielä huonommat kuin Hatsinassa. Pahinta oli ahtaus. Ihmiset nukkuivat suurilla lavitsoilla vieressä. Peseytymismahdollisuudet olivat lähes olemattomat. Ruoka oli huonoa, eikä sitä annettu tarpeeksi.

Joku mainitsi sanan ”kuolemanleiri”.

Lähtö Suomeen viivästy, sillä Suomen viranomaiset halusivat tarkistaa jokaisen henkilöllisyyden, ennen kuin antoivat maahanmuuttoluvan. Huonon hygienian seurauksena verinen suolistotauti levisi leiriasukkeihin.

Annikki tuli kertomaan Karivierelle, että Katri oli viety kuolemankielissä sairastuvalle. He lähtivät katsomaan Katria.

– Mie myin yhen koltuistain, jotta sain ostoa Katriin ruokoa. Mut leäkärj kiels antamast sitä,

kosk Katriilt tulluo kaik ripulin ulos, Annikki ker-
toi matkalla.

Sairaalaparakissa löyhkäsi oksettavalle. Pertti oli jo mummin sairasvuoteen vieressä. Katri ei ollut enää tajuissaan. Paikalle tullut lääkäri kertoi, että Katrilla oli punatauti. Tauti koetteli ankaremmin vanhoja ihmisiä kuin nuoria.

– Katri ei taija soaha nähä Suomie, Annikki epäili.

Pertti käänsi katseen pois ja alkoi niiskuttaa.

– Itke voa. Se helpottoa, Annikki sanoi.

Hyinen tuuli tuiversi yöllä parakkien välisissä kanjoneissa ja nosti tomua maasta.

Annikki tuli aamulla kertomaan Karivierelle, että Katri oli päässyt pois.

Karivieri siunasi Katrin. Ruumis laskettiin suureen joukkohautaan, niin kuin kaikki Kloogassa kuolleet. Ruumiiden päälle siroteltiin kalkkia ja luotiin ohut kerros maata.

– Mist mie saisin ees yhen kukan Katrin haulval? Annikki päivitteli.

Karivieri ei osannut sanoa muuta kuin, että siihen vuodenaikaan mikään ei kukkinut.

Ensimmäinen erä Suomeen menijöitä astui höyry-laiva Arandaan Tallinnan satamassa. Kapteeni otti matkustajia niin monta kuin lupa salli.

Aranda lähti merelle vasta iltayöllä, sillä pimeällä ei tarvinnut pelätä vihollisen lentokoneita. Toisaalta pimeässä voisi osua miinaan tai voisi joutua sukellusveneeseen kulkureitille.

Risto Karivieri katseli laivan kannella tähtien pilkuttamaa yötaivasta. Meri oli lähes tyyni.

Annikki keskusteli lähellä Saksan armeijan asepuvussa olevan miehen kanssa.

– Olettako Työ mittää sukkuu Kauko Suomalaisel? mies kuului kysyvän.

– Riippuu, mis heä assuu? Annikki vastasi.

– Heä muutti Hatsinast Kelttoo vähä enne Suome sottaa.

– Myö puhutoa samast miehest. Mitä hänel kuuluu?

– Heä kuol toissa talven.

– Voih.

– Anteeks. Mie luulin, et Työ tiesittä.

– Mihi heä kuolj? Annikki kysyi pitkän hiljaisuuden jälkeen.

– Se voip olla liika rankkaa kuultavaa, mies sanoi.

– Hoastakoa. Kyl mie kestän.

– No, mie hoastan. Heä kuolj nälkää, vaik ruoka kulki kaiket päivät silmii ees. Heä ol neätsen kolhoosin sikopaimen. Mut liha olj tarkotettu Leningrati puolustajil. Ruumis löyvettii leäväst. Siat oliit pureskelleet sitä pahast.

– Ei, Annikki parkaisi.

– Anteeks, jos mie hoastin rumast.

Sotilas meni pois.

Kuului vain laivamoottorin jyskytys. Karivieri meni Annikin luokse.

– Minä en voinut olla kuulematta, mitä se sotilas kertoi, hän sanoi.

– Onneks Pertti ei kuult. Mie kerron hänel joskus.

– Täällä on kylmä. Mennään sisätiloihin, Karivieri ehdotti.

He lähtivät laivan sisuksiin.

Karivieri heräsi. Pienestä pyöreästä ikkunasta näki, että aurinko oli jo noussut. Hän pukeutui ja lähti kannelle.

Lokit kirkuivat. Meri tuoksui. Annikki ja Pertti tulivat kannelle.

– Huomenta.

– Huomenta.

– Perttiä taitaa jännittää Suomeen tulo, Karivieri sanoi.

– Vähän.

– Turhoa jännität. Suomes hoastettoa sammoa kieltä ko meil koton, Annikki sanoi.

Merisumun väistyessä sahalaitainen rannikko tuli näkyviin.

– Näinkö lähellä jo ollaan? Karivieri hämmästy.

– Suomi, Annikki huokaisi. – Mie en jaksant uskuo, et mie viel soan nähhä synnyinmoan.

– Mummi ei soant nähhä Suomee, Pertti sanoi alakuloisesti.

Kohta paljaat rantakalliot erottuivat jo selvästi. Etäällä näkyi pikkukaupungin silhuetti.

Tunnin kuluttua Aranda ajoi Hangon sataan. Laivasta heitettiin kaksi köydenpäätä laiturille. Vastassa olleet miehet sitoivat köydet poijuihin. Laivasta työnnettiin kaiteilla varustettu laskusilta laituriin.

Matkustajat kävelivät laskusiltaa pitkin maihin. Karivieri astui kiinteälle maalle. Hetken tuntui kuin olisi juovuksissa.

Suojeluskuntalaiset järjestivät maahanmuuttajat neliriviin.

Joukko käveli aamutoimiin heräävän kaupungin läpi karanteenileiriin, jossa heille tehtäisiin terveystarkastus. Karanteenin jälkeen isännät tulisivat hakemaan heistä työvoimaa maataloilleen.

Karivieri palasi Arandalla Tallinnaan järjestämään seuraavaa kuljetusta.

Risto Karivieri sai kirjeen Annikki Suomalaiselta. Annikki kirjoitti, että hän ja Pertti olivat päässeet erään varakkaan isännän maatilalle Varsinais-Suomeen. Kaikki oli hyvin, paitsi että heitä nimeltiin ryssiksi. Annikki oli kirjoittanut vanhemmilleen toivossa, että nämä olivat palanneet evakosta kotiin Pyhäjärvelle. Isältä tulikin vastauskirje. Isä oli palannut Karjalaan heti, kun oli saanut muuttoluvan. Kotitalosta oli jäljellä vain hormi ja kivijalka. Kylmenneet hellanrenkaat löytyivät tuhkasta. Isä ja kaksi Annikin veljeä asuivat saunassa ja rakensivat kivijalkaan uuden talon.

Osuuskassasta sai luottoa, mutta rahalla ei tehnyt paljon, koska kaupoissa ei ollut myynnissä rakennustarvikkeita. Talo tuli kuitenkin vesikattoon. Keväällä koko perhe voi palata kotiin. Toukokuut jouduttiin tekemään lainakoneilla, sillä venäläiset olivat vieneet kaiken, minkä olivat saaneet irti. Syksyllä korjattiin sato. Elämä alkoi olla uomissaan, mutta rajalta kantautuva tykkien jyly muistutti joka päivä sodasta, isä oli kirjoittanut Annikille.

Annikki pyysi kirjeessä neuvoa Pertin suhteen. Poliisi oli tuonut Pertille määräyksen tulla ilmoitautumaan sotilaspiirin esikuntaan. Mentyyään Pertti sai kuulla, että oli tullut kutsuntaikään, mutta koska ei ollut Suomen kansalainen, hän ei ollut asevelvollinen Suomessa. Kutsuntaviranomainen ehdotti, että Pertti menisi vapaaehtoisena Suomen sotaväkeen. Tulisiko Pertin mennä?

Karivieri kirjoitti Annikille, että Pertti saisi itse päättää. Pojalle oli kuitenkin syytä tehdä selväksi, että Suomen armeijassa hän taistelisi synnyinmaansa orjuuttajaa vastaan.

Annikilta tuli vastauskirje nopeasti. Annikki kirjoitti, että Pertti oli mennyt vapaaehtoisena

sotaväkeen, koska ei aikonut jäädä maajussiksi loppuelämäkseen vaan halusi tulla ihailemiensa saksalaissotilaiden kaltaiseksi.

4.

Sen jälkeen kun Karl Katava oli tullut rintamalinjojen yli Vuohjärvellä, hänet ja muut yli tulleet vietiin Petroskoihin. Matka kuorma-auton lavalla tuli kaikkea muuta kuin rattoisa. Pähkähullu kuljettaja ajoi kapealla tiellä mutkat suoriksi. Petroskoissa Suomen Kommunistisen Puolueen pääideologi Otto-Ville Kuusinen kävi tervehtimässä heitä ja tarjoamassa yhteistyötä; heitä ei pidettäisi loikkareina, jos he antaisivat nimensä rintamapropagandan käyttöön. Karl antoi suostumuksensa. Hän joutui allekirjoittamaan paperin, jossa vakuutti, että sotavankeja kohdeltiin Neuvostoliitossa hyvin. Hänet otettiin armeijaan punaupseerina ja hänet siirrettiin vastarintamieskursseille Sorokkaan Vienanmeren rannikolle. Samoilla kursseilla oli hänen Alli-siskonsa poika Rikhard.

Karl kertoi Rikhardille olevansa tämän eno, mutta Rikhard vältteli häntä. Rikhard tuli juttusille vasta puolen vuoden kuluttua ja kertoi syyksi välttelemiseen olleen sen että epäili NKVD:n panneen hänet vakoilemaan häntä.

Neuvostoliitossa ihmiset varoivat toisiaan, sillä maassa oli muutamia vuosia sitten tapahtunut kauheita asioita. Rikhard kertoi Karlille, kuinka hänen isänsä oli vangittu. Miliisit tulivat hakemaan Jalmarin keskiyöllä. Alli ja lapset auttoivat pakkaamisessa. Sillä aikaa NKVD:n miehet penkoivat kaapit ja piironginlaatikot. Ne ottivat muutamia suomalaisia lehtiä todistusaineistoksi. Yksi avasi radion – asema oli huonoksi onneksi jäänyt Lahden pitkäaaltolähetysten kohdalle. Jalmaria syytettiin oikeudessa kuulumisesta Muurmannin legioonaan. Hänet tuomittiin kymmeneksi vuodeksi pakkotyöhön ilman kirjeenvaihto-oikeutta. Alli ja lapset häädettiin työsuhteasunnosta. Alli pystyi hankkimaan heille maakellarin asunnoksi. Allikin vangittiin ja tuomittiin maansisäiseen karkotukseen sosiaalisesti vaarallisena henkilönä, toisin sanoen irtolaisena. Lapset joutuivat venäläiseen lastenkotiin.

Karlin oli vaikea uskoa Rikhardin kertomaa, sillä Neuvostoliitossa ei tuomittu ketään syyttömänä. Hän alkoi epäillä NKVD:n panneen Rikhardin vakoilemaan hänen luotettavuuttaan. Hän alkoi puolestaan vältellä Rikhardia.

Sorokan kursseilla opetettiin vastarintamiestaitoja, muun muassa huutamaan ämyrillä rintamalinjojen yli. Karl ei ehtinyt päästä käytännön propagandatyöhön, sillä hänet siirrettiin strategisen tiedustelun kouluun Moskovan lähelle. Siellä opetettiin desantille tarpeellisia taitoja, kuten salakielimorsetusta ja naamioitumista. Opeltettiin tulemaan omin avuin toimeen vihollisen selustassa, ja karaistiin kestävästi kidutusta. Desantin tuli kestää kovimmatkin kuulustelut murtumatta. Hänen täytyi pystyä latelemaan itselle luotu legenda kuin apteekin hyllyltä vaikka unesta herätettynä. Heidä rutinoitiin kaksi vuotta. Jo strategisen tiedustelukurssin alussa oli tehty selväksi, että jonakin päivänä heidät pudotettaisiin vihollisen kotirintamalle. Nyt se päivä oli koittanut.

Lentokone, jolla Karl ja inkeriläinen, jonka nimeä hän ei edes tiennyt, menisivät Suomeen, oli

lähtövalmiina öisellä lentokentällä. Odotettiin komentajaa.

Karl varmistui kädellä kokeilemalla että parabellum oli kainalokotelossa. Hyppyhaalarin alla oli Suomen armeijan kersantin asepuke. Hän tiesi, että vastustajan asepukeeseen pukeutumisesta rangaistiin kuolemalla, jos joutuisi vangiksi. Mutta hänelle ei jätetty muuta vaihtoehtoa. Jos hän selviäisi hengissä takaisin omalle puolelle, häntä ei enää pudotettaisi, sillä hän täyttäisi seuraavaksi neljäkymmentäkolme.

Karl tarkisti vielä kerran, että kaikki oli mukana: kompassi, Turun-seudun maastokartat, oikealla tunnuksella varustettu lomapassi, Suomen rahaa, kuivamuonaa kahdeksi viikoksi. Radio ja lähetin olivat jo lentokoneessa.

Musta henkilöauto ajoi sammutetuvin lyhdyin lentokoneen viereen. Komentaja seurueineen nousi autosta.

Komentaja puhui heille; heillä oli edessä tärkeä tehtävä. He menisivät Suomeen valmistamaan tietä puna-armeijalle. Fasisti-Suomelle annettaisiin lopullinen isku. Suomi sai syyttää vain

itseään, koska oli talvella torjunut Neuvostoliiton tekemän rauhantarjouksen.

Komentaja toisti fraasin, jonka mukaan tiedustelu säästi sotilaiden verta ja hikeä.

Komentaja puristi Karlin kättä ja toivotti hyvää matkaa. Inkeriläiselle komentaja huomautti lakista puuttuvasta kokardista. Inkeriläinen puolustautui, ettei ollut saanut sitä mistään. Komentaja kaivoi taskustaan yhden ja antoi sen.

Komentaja toivotti lykkyä. Seurue meni autoon. Auto ajoi pois.

Karl ja inkeriläinen kapusivat lentokoneeseen. Lentäjä käynnisti moottorit ja rullasi koneen kiitoradalle. Lentokone kääntyi kiitoradan päässä ja jäi odottamaan lähtölupaa.

Lähtöluvan tultua lentokone otti vauhtia. Pyörät irtosivat maasta. Teräslintu nousi siivilleen moottorit ulvoen.

Lentokone ylitti Suomen ja Neuvostoliiton välisen merirajan. Helsinki jäi vasemmalle. Porvari-Suomen pääkaupunki mahtoi olla kivikasana, sillä puna-armeijan pommikoneet olivat pommitaneet sitä edellistalvena kolme kertaa kymmenen

päivän välein lisätäkseen Suomen fasistihallituksen rauhanhaluja.

Ulkopuolella täytyi olla hurjasti pakkasta, sillä lentokoneen sisälläkin paleli. Lentoturkki olisi sittenkin pitänyt pukea.

Alapuolella ei näkynyt valoja. Suomalaiset noudattivat tunnollisesti pimennysmääräyksiä.

Inkeriläinen hyppätyä Tampereen pohjoispuolella ohjaaja käänsi koneen nokan kohti Turkua.

Ohjaaja antoi Katavalle käskyn valmistautua hyppäämään.

Karl kiinnitti radion ja vastaanottimen hihnoilla vartaloon. Hän tarkisti, että kaikki vyöt olivat kunnolla kiinni ja astui oven eteen. Hän muisti kuinka ensimmäinen laskuvarjohyppy oli pelottanut. Nyt hän hyppäisi vaikka siiveltä.

Avustaja veti liukuoven auki. Aurinko nousi jo taivaanrannassa.

Karl tarttui molemmin käsin ovenpieleihin ja nojautui taaksepäin. Hän ponnisti jaloilla ja hypäsi. Ilmavirta pieksi kasvoja. Hän pudottautui vapaasti vähän matkaa, ennen kuin avasi laskuvarjon. Hartioissa tuntui tuttu nykäisy. Hän etsi

pöllönsilmin aukeata, jolle laskeutua. Nähdessään tarpeeksi laajan hän suuntasi sitä kohti. Jalat viisiväivät puunlatvoja ja koskettivat maata. Hän meni nurin mutta nousi nopeasti pystyyn.

Karl irrotti vyöt ripeästi. Hän riisui hyppyhaalarin ja kääri sen sekä silkivarjon mytyksi, jonka työnsi ison kiven alle. Hän peitti suuaukon risuilla huolellisesti.

Oli päästävä nopeasti pois, sillä joku oli voinut nähdä laskun. Karl otti kompassilla suunnan länteen.

Kukko kiekui. Karl otti uuden suunnan pois päin asutuksesta. Hän jaksoi pitää yllä reipasta vauhtia. Siitä, että hän oli urheillut nuorena, oli nyt hyötyä.

Karl tuli purolle. Hän riisui saappaat ja levysukat. Hän kääri lahkeet polven yläpuolelle ja astui veteen. Hän kahlassi matalassa purossa vähän matkaa, ennen kuin nousi vastarannalla takaisin kuivalle maalle. Sillä keinoin eksytettiin mahdolliset jälkikoirat.

Karl kulki asumuksia vältellen, kunnes tuli laajan suon laitaa. Turun seudun vastarintamiesten tukikohta oli suon keskellä. Paikkaa ei ollut

merkitty hänen karttaansa, mutta hän oli painanut sen tarkasti mieleen.

Karl löysi suon keskeltä tulevan puron ja lähti kulkemaan sen vartha loikkien kurkena mättäältä mättäälle. Hän tuli suurten siirtolohkareitten muodostaman röykkiön luo.

Tukikohdassa ei näkynyt liikettä, mutta varmasti hänet oli nähty sieltä.

– Kommunismi voittaa! Karl huusi tunnustannan. Hän ehti jo hermostua, ennen kuin tukikohdasta vastattiin:

– Niin voittaa!

Voidessaan luottaa, että tukikohdassa oli omia, Karl jatkoi perille. Lohkareiden välistä nousi neljä rähjäistä miestä osoittamaan häntä kivääreillä.

– Terveisiä Sorokasta, Karl varmisti vielä.

Miehet laskivat kiväärit.

Vastarintamiesten polvi oli nuorentunut sitten viime näkemän. Nämä olivat Karlille kaikki uusia tuttavuuksia. Miehet rupesivat jatkamaan kesken jääneitä askareitaan. Yksi kyni kanaa.

– Kalalokki. Kun tule pimjä, se paisteta nuotiol. Maistu varma sulleki? kynijä sanoi Karlille.

– Kiitos vaan. Tyydyn omiin eväihini.

– Ei maar, kana se on. Kävimme viime yönä verottamas yhtä kanala.

Karl Katava otti sovitulla kellonlyömällä yhteyden Sorokkaan. Hän titasi salakielellä, että oli päässyt perille. Hän sai käskyn alkaa toimia heti.

Karl heräsi auringonsäteiden leikittelyyn kasvoilla. Päivästä tulisi kaunis ja kuuma, vaikka elettiin vasta toukokuun loppua.

Karl peseytyi purossa. Vesi tuntui kylmältä.

Muut nukkuivat vielä. Karl löi kattilankannet yhteen. Partisaanien silmät revähtivät auki. Yksi tavoitteli kivääriä.

– Ei hätä, Karl rauhoitteli.

– Sää leikittelet elämällä, kivääriä tavoitellut sanoi.

Karlilla oli Suomen armeijan asepuke, muut olivat siviileissä. Yksi jätettiin kotimieheksi, kun he lähtivät hommiin. Sorokasta tulleen käskyn mukaan heidän tuli mennä Turun satamaan katsomaan, tuotiinko sen kautta saksalaisia joukkoja ja sotatarvikkeita Suomeen.

He nousivat suolta kovalle maalle. Maasto muuttui helppokulkuisemmaksi. Joitakin kilometrejä kävelyään he tulivat rautatien varteen.

Resiina vedettiin pusikosta ja nostettiin miehissä kiskoille. Vedettiin pitkää tikkua. Ensimmäinen pumppausvuoro osui Karlille ja Villelle. He nousivat kyytiin.

– Jos pidämme reipast vauhti yllä, ehdimme ennen aamujunan kulkku peril, Pyysingi sanoi.

Maariassa he kätivät resiinan pusikkoon. He jakaantuivat kahdeksi pariiksi, jotta eivät herättäisi liikaa huomiota. Karl lähti Villen kanssa kiertämään Turun itäpuolitse.

– Jos tutui tule vasta, kerrotan niil, et me ole rintamalt lomal, Ville ehdotti.

Yhtään tuttua ei tullut vastaan. Korppolais-tenmäessä Karl ja Ville ryhtyivät tarkkailemaan kahden ison kiven välistä alapuolella olevaa satamaa. Satamassa oli vain kaksi laivaa. Toisesta purettiin puulaatikoita kuorma-auton lavalle. Laatikot peitettiin pressulla, sitä mukaan kun ne siirrettiin autonlavalle.

Hän oli lapsena kiipeilnyt näillä kallioilla. Yhdessä kohdassa oli jalan alla vain kymmenen sen-

tin levyinen kieleke, ja suoraa pudotusta toistakymmentä metriä. Sittemmin oli tullut lisää järkeä. Sataman takana oli Kakolan kuritushuone. Hän oli viettänyt siinä erinäisiä vuosia poliittisena vankina. Mutta kosto tulisi pian. Kun puna-armeija tulisi Turkuun, hänet vankilaan passittaneet joutuisivat kiven sisään.

Karl veti kosmoskynällä viivan tupakka-askin kanteen, kun lastattu kuorma-auto lähti satamasta. Illansuuhun mennessä kanteen tuli kymmenen viivaa. Saksalaisia sotilaita ei ollut näkynyt.

Paluumatkalla he kulkivat Karlin lapsuudenkodin ohi. Nyt ei sinne ollut menemistä. He oikaisivat keskikaupungin läpi. Ei näkynyt raunioita, vaikka puna-armeijan pommikoneet olivat pommittaneet Turkuu useasti.

Toverit odottivat jo heitä.

– Me ehdimme jo huolestu teist, Pyysingi sanoi.

– Oli niim pali mielenkiintost seorattava, etei maltettu lähte aiemmi, Ville valehteli.

– Kosk annotte mejjän orotta, saatte pumpata ensiks, Pyysingi sanoi.

Viimeinen matkustajajuna siltä päivältä oli mennyt. He nostivat resiinan kiskoille ja nousivat kyytiin.

– Kiinitetän dynamiittipötkö ratakiskosse ja räjäytettä se puskast käsin, ko juna kulke ohi, Ville ehdotti pumpatessaan.

– Unohda koko juttu. Me paljastuisimme, Karl tyrmäsi idean.

Karl Katava sai salakielisanoman Sorokasta: ”Puna-armeija aloittaa suurhyökkäyksen Karjalan kannaksella samaan aikaan, kun länsiliittoutuneet tekevät maihinnousun Ranskaan. H-hetki ilmoitetaan myöhemmin. Sanoma on pidettävä salassa siihen asti”.

Karl ilmoitti muille käyvänsä Turussa.

– Tänä onkin lauantai. Menek sää nurkkatanssisse? Mää lähden mukka, Ville yritti.

– Tietäkseni nurkkatanssien järjestämine on kielletty, Karl sanoi.

Karl peseytyi purossa. Hän ajoi parran mutta jätti viikset. Hän vaihtoi sukat ja puki puhtaat alusvaatteet. Hän puki ylleen Suomen armeijan kersantin asepuvun.

Karl varmisti kokeilemalla kädellä että parabellum oli kainalokotelossa ja että lomatodistus oli rintataskussa.

– Suomen armeijas ei ampumamerkki piretätol puolel, Pyysingi huomautti.

Karl siirsi merkin.

– Ettes vaa ol tullu varomattomaks, Pyysingi moitti.

– Mää tulen yöks takas, Karl ilmoitti ja lähti.

Kesä oli vasta alussa, mutta oli melkein helle. Karl ylitti rautatien ja jatkoi maantielle.

Kilometripylväässä oli viidentoista numero. Turkuun oli siis viisitoista kilometriä. Kaukana edessä tuli joku vastaan. Karl aikoi mennä metsään piiloon mutta muutti mielensä ja jatkoi muina miehinä.

– On pidelly ilmoja, hän sanoi kohdalla.

Meni täydestä. Nainen hymyili kuin Naantalin aurinko.

Vain muutamia ihmisiä liikkui Turun kaduilla. Karl päätti käydä tervehtimässä isää ja äitipuolta.

Karl seisoi kauan lapsuudenkodin pihan portilla. Omenapuut olivat kasvaneet. Isä oli saanut pihan ja puutarhan hoidosta jonkun palkinnonkin.

Hän käveli pihan poikki ja nousi ulkoportaat. Ovi ei ollut lukossa.

Karl avasi väliooven. Isä ja Mandi olivat keittiössä kaksin.

– Karl? isä hämmästy.

– Onk siin sapsuka mulleki? Karl kysyi.

Saatuuan puhekyvyn takaisin Mandi sanoi:

– Ota lautane kaapist.

Karl haki lautasen. Hän otti sille kattilasta hernerokkaa. Lusikka löytyi laatikosta. Hän istuutui syömään.

– Onk suola? hän ehti kysyä, ennen kuin näki suolapurkin.

– Olsi’ pysyny pois, isä sanoi.

– Enk mää saa tulla’ kotti?

Isä ei vastannut.

Karl otti kattilasta lisää keittoa.

– Polisi kävi kysymäs sinua, isä sanoi.

– Mitä ne minust?

– Sinust on tehty etsintäkuulutus. Polisil on sun allekirjottamas lentolehtine, josa kehotetta suomalaissi sotilai tuleman rintaman yli käretylhäl ja liittymäm puna-armeijasse. Viranomaise’ päättelevä, et sää olet loikannu viholisem puolel.

– Ei jeparikka ihan tyhmi ol, Karl naljaili.
– Loikkasik sää? isä kysyi epäuskoisena.
– Entä sitte?
– Miks sää olet Suomen armeijan vetimis? isä kysyi.

– Mikä näis on olles?

Oltuaan kauan hiljaa isä sanoi:

– Mum pitäis ilmotta sinust viranomasil.

– Aiok sää tehdä sen?

– En.

– Sitä määki.

Syötyään Karl ilmoitti ottavansa nokoset:

– Voink mää luotta, et jeparit ei tul sil aika?

– Voit.

Karl meni yläkertaan entiseen omaan huoneeseensa. Hän jätti oven raolleen. Hän avasi ikkunan ja varmisti, että palotikkaat olivat paikallaan. Vasta sen jälkeen hän oikaisi itsensä sänkyyn.

Alakerrasta kuului isän ja Mandin keskustelu.

– Oli sil nälkä, isä kuului sanovan.

– Se haise ko rankkitynnör, Mandi sanoi.

– Oma lasta teke mieli suojella, isä sanoi.

Karl nukahti.

Herättyään Karl meni alakertaan. Isä ja Mandi olivat keittiössä.

– Olek sää kuulu Allist mittä? isä kysyi.

– En, Karl valehteli mutta katui heti. – Hänen tuomitti pakkotyöhö.

– Minkä takia? isä kysyi.

– Jalmariki vangitti.

– Miksi?

– Hänt syytetti nationalismist.

– Jalmari voira syyttä mist muust tahans, muttei nationalismist. Hän on aina vastustanu' kansalliskiihko, isä sanoi.

Oltuaan kauan vaiti isä kysyi:

– Tieräk sää Hanneksest mittä?

Karl oli ajatellut, ettei kertoisi. Hän muutti kuitenkin mielensä:

– Hannes lähetetti tiedusteluosaston johtajana fasistien selusta. Osastost ei kukkam palanu.

Isän tuska oli käsin kosketeltavaa.

– Mää lähden, Karl ilmoitti.

– Mihe sää menet? isä kysyi murheen murtamalla äänellä.

– Pareve, etten kerro. Mää näin unes, et mun ilmiannetti.

– Älähän nyt, isä parahti.

Karl päätti oikaista jokirannan kautta. Kulkiesaan Tuomiokirkon ohi hän muisti, kuinka oli lapsena luullut, että Jumala asui kirkon tornissa. Nyt hän tiesi, ettei Jumalaa ollut olemassakaan.

Karl ajatteli käydä tervehtimässä lottaa, joka oli ilmahälytyksillään pilannut puna-armeijan pommituslennot.

Ulko-ovi avautui raskaasti. Kirkossa ei ollut ristinsielua. Löydettyään kirkontorniin vievät kiviportaot Karl lähti kapuamaan niitä. Naakat ääntelivät kimakasti tornin ulkopuolella. Portaot muuttuivat puisiksi. Hän varoi narisuttamasta.

Karl säikähti irvistävää lepakkoa.

Vaikka oli kovakuntoinen, hän hengästyi. Portaot loppuivat lautaoven eteen.

Karl painoi korvan oveen. Lotta oli yksin työpaikallaan.

Karl etsi käsikopelolla puhelintapsit ja katkoi ne puukolla. Hän väänsi ovenkahvaa varovasti.

– Kuka siellä? lotta kysyi.

– Mää vaan.

– Kuka ”sää vaan”?

– Avaa, Karl rynkytti ovea.

Lotta alkoi kirkua. Karl lähti pois.

Portaat vaikuttivat jyrkemmiltä kuin kavutesa. Ulko-ovella Karl oli törmätä pappiin. Liperiniekka katsoi kauan hänen peräänsä.

Vasta Piispankadun päässä Karl muisti papin nimen: Risto Karivieri, vapaaherra Norren avioton jälkeläinen. Hän ylitti junaradan ja jatkoi polkua pitkin. Hän kulki vanhan kivikirkon ohi. Kallion kainalossa oli tönö, jossa hän oli asunut lapsena. Kuinka surkean pieneltä se näyttikään. Hän tuli ”Hämeen Härkätielle” ja lähti Liedon suuntaan. Hän näki sotapoliisipartion liian myöhään, jotta olisi voinut kääntyä takaisin. Hän jatkoi muina miehinä eteenpäin. Hänellä oli taskussa oikeilla tunnuksilla varustettu lomatodistus.

Sotapoliisipartio pysäytti Katavan.

– Katotaa lomatoristus, alikersantti sanoi.

Karl ojensi lomatodistuksen. Tutkiessaan sitä alikersantti kurtisti kulmia.

– Onk siinä jotaki epäselvä? Karl huolestui.

Alikersantti ei vastannut. Karl huomasi, että yksi sotapoliiseista hivuttautui hänen taakseen.

– Kävelkää osoitetun miehen perässä, aliker-
santti käski.

Karl aikoi sanoa alikessulle, ettei kapitulantin
tarvinnut totella varusmiestä, mutta muutti mie-
lensä ja lähti kävelemään osoitetun miehen peräs-
sä. Hän mietti kuumeisesti. Parabellum oli kaina-
lokotelossa, mutta ennen kuin hän ehtisi vetää sen
esiin, hänet olisi ammuttu seulaksi. Hän päätti
viedä Suomen armeijan kersanttina esiintymisen
loppuun asti. Tuli mitä tuli.

IV

1.

Vaikka äiti vastusti, Pertti Suomalainen oli liittynyt vapaaehtoisena Suomen armeijaan. Hän matkusti litteralla koulutuskeskukseen Savonlinnan lähelle. Koulutettavat olivat Suomen armeijaan liittymään suostuneita sotavankeja, joita odotti maanpetturin kohtalo, jos he jäisivät venäläisten vangiksi. Hänelle tehtiin kuitenkin selväksi, ettei hänen tarvinnut olla huolissaan, sillä häntä ei voitaisi syyttää maanpetoksesta Neuvostoliitossa, koska hän ei ollut vannonut siellä sotilasvalaa. Hänkin vannoi sotilasvalan alokasajan päätteeksi. Hänestä tuli sotamies, ja hänet siirrettiin rintamalle.

Yksi ”vanha” toivotti Suomalaisen tervetulleeksi ”haistelemaan ruudin käryä ja mätänevän lihan hajua”. Oltiin Inkerinmaalla Ohdan lohkolle, jonne Kannaksen Armeija oli edennyt jatkosodan hyökkäysvaiheessa. Heimopataljoonan inkeriläiset olivat isiensä maalla. Hänenkään synnyinseudulle ei ollut täältä pitkä matka. Melkein yhtä lyhyt oli matka äidinpuoleisten isovanhempien luokse Pyhäjärvelle. Hän kävisi lomilla isovanhempien luona, joita hän tosin ei ollut koskaan nähnyt. Pyhäjärvelle oli paljon lyhyempi matka kuin Turkuun, jonne äiti oli muuttanut pappi Karivieren luokse asumaan.

Pertti luki äidiltä tullutta kirjettä istuen kannon päällä. Äiti kirjoitti, että aikoi muuttaa vanhempinsa luokse Pyhäjärvelle heti, kun saisi muuttoluvan Kannakselle.

Tuntematon sotamies tuli viereen.

– Piä omana tietonasi, mitä mie hoashtan shiulla, tulija vannotti.

Vaikka Suomalainen ei luvannut mitään, tulija jatkoi:

– Mie tulen toverineuvoshton eushtajana. Enin osa Heimopataljoonan saldatoista ollah bolshe-

vikkei. Myö piätimmä kokoukshessa, jotta emmä rupie shotimah puna-armeijoa vashtah. Ku hyökkäys zavodiu, myö mänemmä yli.

Suomalaisen oli vaikea ymmärtää miehen puhumaa murretta.

– Shiun i etushi on liittöyö meihi. Hitlerläiset on jo lyöty.

Suomalainen vaikenä. Mies meni pois.

Sotapoliisijoukkue piiritti yllättäen Heimopataljoonan miehistön majoitusalueen ja vangitsi kapina-aikeista epäillyt.

Pertti Suomalainen joutui ensi kertaa kenttävartioon. Kaveriksi lähti Pöllö niminen ”vanha”. He kulkivat yhdyshautaa pitkin eteentyönnettyyn. Maasto oli alavaa hiekkakangasta.

– Mittää erikoista? Pöllö kysyi lepovuoroon pääseviltä.

– Iivana tarkkuuttaa pyssyjää, toinen miehistä vastasi.

– Sil taitaat olla pahat mieles, Pöllö arveli.

Miesten mentyä hiljaisuus laskeutui tienoille. Vihollinen oli muutaman sadan metrin päässä kakkärämäntyä kasvavaa suon takana. Ei-

kenenkään-maalle oli viety espanjalaisia ratsuja. Vihollisen tähystyspallo näkyi etäällä. Lentokone kaarteli ilmassa.

Kuului outo ääni. Se tuntui tulevan maan alta.

– Iivana kaivaa tunnelii, Pöllö kertoi. – Hää aikoo sen kautta meijä selustaa. Ryssä on kiero ku korkkiruuvi. Hää keksii mitä vaa konnakoukkui siu pään mänöks. Hää vei maan meilt inkerläisilt, nyt hää havittelloo Suomee. Hää halluu tehäh tsuhnat orjikke. Jos hää saa vallotettuu Suomen, suomalaist kuskataa Sipirjaa. Tilal tuuvaa venäläisii. Mie tiijän, mitä stalinilaine kansallisuuspolitiikka on. Suomelt vallatul alueel pakkosiirrettii talvisooa jälkee talopoikii perreinee mustamalla alueelt. Mut kasakka ei ossaa viljellä maata pohjoses. Ees siemenviljaa ei saatu. Tehtii vaa lissää kerjäläisii. Mut se taitaa olla bolsheviikkii tarkotuskii. Saahaa lissää kannattajii kommunismil.

Pöllö piti lyhyen tauon ja jatkoi:

– Mie sojin tääl jo talvisooas, mut sillo vääräl puolel. Miu koti ol tuol muutama virsta pääs. Sitä ei oo ennää. Kaik pantii matalaks. Isä julistettii kulakiks ja hänet vietii Sipirjaa. Hänel luvettii synniks, ko hää omisti hepoin ja hehtaarin peltoa.

Mie en käsitä, miks talonpojan ei anneta omistaa hevosta. Lenin sano, et talonpojan ei tarvitse omistaa hevosta, kosk hää voip lainata sen kolhoosi tallist. Aikoje alus ko hevost olliit villii, kukkaa ei omistant niitä. Mut jokuhan sen ensimmäsen villihepoin kesytti. Eikö se kuulunt kesyttäjälle ja sen jälkee häne perillisillee polvest polvee?

Pöllön ilme oli vihainen.

– Isält otettii hepoin pois, ja se vietii kolhoosi tallii. Kylänevostos päättiit, et mei koko pere karotettaa. Meilt otettii leipäkortitkii pois. Isä kiertel loppulämää tietyömaita ko mikäkii Jerusalemi suutar, sen sijjaa et hänen olis annettu viljellä maata ja tuottaa ruokaa. Kommunismi on huono systeemi. Siin ahkera tekköö työt ja laiska korjaa saanon. Naapuri ilmiantaa isännän, joka säästää jyvvi paha päivä varal. Sotakommunismmin aikana bolsut syyttiit, et talonpojat kätkööt viljaa, jotta voivat myyvä sen myöhemmi paremmal hinnal. Vilja takavarikoitii valtiol. Siit seurais maalaajune nälähätä. Miljoonii kuol.

Suomalainen oli kuullut tuon saman mummilta.

Ei-kenenkään-maalta alkoi kuulua avunhuutoja. Pöllö katsoi haarakaukoputkella.

– Siel ei oo kettää, Pöllö sanoi. – Iivana juonii. Hää houkuttelloo siut ansaa. Jos sie olet nii tuhma, et mänet, sie jouvut snaipperi uhriks. Snaiperit vaaniit uutterast.

Pöllö antoi Suomalaisenkin katsoa. Näkyi vain tuulessa heiluvaa niittyvillaa.

Avunhuudot lakkasivat.

– Mie en uso, et Mainila laukaukset ammuttii Suome puolelt, Pöllö sanoi. – Puna-armeija ampu ne itse saa'aksee syyn hyökätä Suomee, ku ei kehattu noi vaa hyökätä. Ropakannal saatii venäläist uskomaa, et Suomi aikoo hyökätä Neuvostoliittoo. Molotov huus keskusratios suu vaahos, et puna-armeija suojaa Leningratin länsivaltoje hyökkäykselt, joho Suomi aikoo liittyä. Et Neuvostoliitto ei taho palaakaa vierasta maata. Mie en uskont hetkeekää, et Suomi hyökkäis itseään monta kertaa suuremman kimppuu.

Pöllö piti tauon ja jatkoi:

– Mie olin hiihtopataljoonas. Siin oli suomalaisii punikkii, inkeriläisii, itä-karjalaisii ja muutama venäläine täyvennyksen. Arojen pojat san-

noit, eteivät hyö opettele hiihtämää ja heittiit hiki-lauvat nuotioo. Myö kuuluttii Suome kansanhallitukse armeija ensmäsee vuoristoarmeijakuntaa, siihe kuulusaa Kuusise armeijaa. Myö erotuttii puna-armeijalaisist nii, et meil oli vihertävä ase-puku. Ja meil oli rasvanahkasaappaat, ko puna-armeijalaisil oli töppöset. Myö lähettii antamaa opetus kovakallosil tshnil hijasälyiste puolalaiste jälkee, Pöllö hymähti. – Meil jaaetii Suome markkoi, ja varotettii ottamast kaupoiست mittää maksamata. Vetäytyessä suomalaist polttiit kaik talot. Myö jouvuttii nukkumaa taivasal, ko meil ei olt teltoi. Vaa kirkkoi ei olt poltettu. Myö olis poltettu nekkii, mut politrukki kiels kuolemarangastukse uhal tekemästä sitä. Syykii selvis. Upseerit nukkuuit kirkois. Joku neropatti keksi, et lume sisäs pystyy nukkumaa. Unilukkar käi puole tunni välein koputtamas karahkal päähä, jotta nukkuja ties nousta jalottelemmaa, ettei olis jäätynt kuoliaaks.

Pöllö naurahti kuivasti.

– Myö hyökättii toises aallos eikä myö jouvut-tu taisteluihi. Meitä säästettii Helsingis piettävvää voitoparraatii. Myö saatii siihe harjotusta, ko myö

marssitti Terijooel Isä Aurinkoise kuuskymmentä vuotispäivän. Politrukki soitteli haitarijaa ja uskottel meil, et Suome työläist nousoot kukistammaa suojeluskuntalaist ja neijot toivottaat meijät kukkii ettee viskomal tervetulleeks. Myö ei nähty yhtään kukkii ettee viskovaa neitoo. Eivätkä sotamiehet nousseet kukistammaa upseereitaan. Päi vastoi. Yks vangiks jäant suomalaisine harmittel, ettei ehtint tappaa enemppää ryssii enne vangiks joutumistaa.

Neuvostoliittolaiset aloittivat ämyrillä huutelun linjojen yli:

– Inkerin miehet, pakatkaa repunne ja tulkaa kotiin! Saksan mannerheimiläiset lakeijat saavat tuta nahoissaan, kun menivät Hitlerin kelkkaan!

– Tiltu soittaa suutaa, Pöllö sanoi.

Suomalaiset vastasivat:

– Hitler myi Suomen Stalinille sadastakahdestakymmenestä miljoonasta ruplasta!

– Suomalaiset työläiset, tulkaa hakemaan leipää!

– Tulkaa te hakemaan silavaa leivän päälle!

– Leikkaamme munat, kun saamme kiinni!

Huutelun loputtua Pöllö jatkoi muistelemista:

– Stalin oli vihane, ku hyökkäys suju nii huonost. Sunnitelman oli, et puna-armeija olis pääst kahes viikos Helsinkiin. Stalin oli sanont, et maailma seuraa hengitystä piittäen, ko puna-armeija marssii Suomee. Neuvostoliito arvovalta ei sallint jättää Suome valtaamista kesken. Leningratin rintamal tuotii lisäjoukkoi Siperiast asti. Taktiikkaakii muutettii. Ennä ei yritetty päätähakkaa Mannerheim-linjast läpi. Venäjälkää ei riitä miehii loputtomast tyki ruuaks. Myö ei uskottu silmiämme, ko myö tultii Mannerheim-linjaan toises aallos. Politrukki oli uskotelt meil, et linja on betonist koko pittuuveltaa. Mut se olikii vaa hirsil tuettu juoksuhauta. Siihe puna-armeija oli puskent päätää kaks kuukautta. Kaatuneet olliit kaik venäläisii. Ruumiit oli käännetty selällee. Silmät oli puhkottu ja hampaat oli kiskottu suust. Muutamilt oli sahattu jalat poikki töppöste suuta myöte. Jäätäneitä ruumiita oli väännelty eriskummallisii asentoihi. Päätön ruumis oli nostettu pystyy ja käsi oli väännetty viittaamaa takas Leningratiin.

Suomalaista puistatti.

– Ainut kerta, ko myö hyökättii siin sooas, oli ko myö hyökättii Viipurilahel jää yli yhtee saaree.

Politrucki kulki takan ja huutel ”taistoon Stalinin ja isänmaan puolesta”. Politrucki kaatu. Ruumis jäi hanke pystyy. Takas tulles joku työns sen kummoo ja sano, et siin oli sen sankarteko. Rauhateo jälkee myö marssittii Viipuris voitoparratis. Puhuessaa parraatijoukoil Otto-Ville Kuusinen sanoi, et puna-armeija vapautti Viipurin. Tääl mie sain tietää, et Viipuri luovutettii vast rauhateo jälkee. Kaupunki oli asumiskelvoton. Suomalaiست olliit enne poistumistaa katkasseet vesi- kaasu- ja sähköjohot.

– Kuusise armeija siirrettii kesäl Terijooel ja se lakkautettii. Asevelvollisuusikäist siirrettii puna-armeijaa. Meijät kuletettii Petroskoi kautta talvisooas Suomelt vallatul alueel Kuolismaal. Myö asuttii talvi suomalaiste tekemis korsuis. Kevväääl paljastu ruumiita lume alt, kaik puna-armeijalaisii ei yhtää suomalaista. Myö annettii musikoijen pittää luuloo, et suomalaist ovat ylivertasii satureita, jotka eivät kaau sooas, eikä kerrottu heil, et suomalaist kulettaat kaatuneesa kotipitäjä kirkkomaaha. Ruumiit hauvattii kranattikuoppi. Luterilaiselt hautausmaalt saatii hautakivet. Hakattii vaa nimi pois.

Kaksi tuntia vierähti Pöllöä kuunnellessa nopeasti. Uudet miehet tulivat vuoroon. Suomalainen ja Pöllö palasivat majoituspaikalle. Korsussa oli tuttu meno. Miehet pelasivat korttia pienillä rahapanoksilla.

– Korttipeli loppuu nyt! Pöllö käski.

– Huutele mitä huutelet. Herttahuora puhuu, Lesonen iski kortin pöytään.

– Taisteluhauvat kaipaavat korjaamista, Pöllö muistutti.

Suomalainen ei pelannut korttia, hän oli huomannut, että voitot menivät järjestään yksille ja samoille korttihaille. Kirppupeliä hän pelasi joskus, koska sitä ei pelattu rahasta. Kirppupeliä pelattiin niin, että kukin pelaaja pani oman kirpun pöydälle – kirpuista ei ollut puutetta. Voittaja oli se, jonka kirppu hyppäsi pisimmälle.

– Haluatteko kuulla tositarinan? Lesonen kysyi korttiviuhkan takaa.

– Se on jo kuultu.

– Tätä työ ette ole kuullun. Mie kerron, kuinka mie jouvuin sotavankikse.

– No rubie valehtelemah, Riäbyjev kehotti.

– Mie kuuluin Kostajat-partisaaniosastoh, Lesonen aloitti tutulla narisevalla äänellä. – Myö tulimma rajan yli Kuusamossa ta hiihimmä pahki suomalaisih rajajeäkäreih. Meitä oli liian vähän, jotta olisimma ruvennun taistelemah. Myö keänimmä sukset.

– Vienalaine ei uiji pagoh. Häi kiäntäy sukset i jatkau etenemisty, Riäbyjev naljaili.

Aunuslainen Riäbyjev tunnettiin siitä että osti annostupakoillaan rotanhäntiä. Kun vei määrätyn määrän häntiä terveystarkastajalle, ansaitsi viikon kotiloman.

– Rajajeäkärit taka-ajamah meitä, Lesonen jatkoi. – Myö viritimmä ansoja niillä. Mie avasin latuo umpihangessa ta mie uuvuin. Mie otin perivitiinie, shitä shakshalaista imehleäkettä, ta tunsin, jotta miulla kasvettih shiivet shelkäh. Mie hiihin ku Veli Saarinen. Taka-ajajat jeätih. Jeätih i miun toverit. Mie olin ykshin erämoassa. Mie ryömin konkelon alla nukkumah. Netälin peräshtä mie heräsin.

– Mistä tiesit, jotta viikon?

– Mie katshoin kalenterista.

– Valehtelet.

– Oli pilkko pimie. Mie tunnushtelin käellä. Käsi oshui karvasheh. She oli metshän kuninkahan turkki.

– Hah hah!

– Mie en jeänyn silittämäh kontieta ta läkshin varavolla eäreh. Mie en tiennyn, missä mie olin. Miulla ei ollun ruokoa. Mie hiihin tsuntsurin kuvehta, ku porolappalainen tuli vastah. Heä otti miut ahkioh ta toi miut suomalaisella vartiotuvalla. Niin mie jouvuin shotavankikse.

Lesosen juttuihin ei uskottu, mutta niitä kuunneltiin ajankuluksi. Joku alkoi laulaa:

– Eldanka järven jää. On taakse jäänyttä elämää...

Kaikki yhtyivät lauluun:

– Läskiä lootiinaa. Peuranpa pylyä ihaanaa...

Korsun ovi tempaistiin auki. Kaksi lomilta palaavaa miestä tuli ovesta.

– Terveisiä kotirintamalta, toinen tulijoista sanoi.

– Kyllä tämä aina kotiolut voittaa.

– Soda roih tuas sujumah, ku suatii teijät joukkoo, Riäbyjev lohkaisi.

– Tervetulloo kerräämää rautarommuu. Teistä tulloo vielä rikkaita, ku myytte romun ja annostupakat, Pöllö vitsaili.

– Lomat pellaa, Hupli heitti repun selkään ja meni ulos.

Kahden miehen kesken syntyi riita, kumpi ehtisi varata lavitsalta vapautuneen paikan.

– Lopettakaa! alikersantti huusi – Tai tulee apuharvennus. Sen jälkeen on tilaa ruhtinaallisesti.

Korsussa oli ahdasta. Täytyi nukkuakin vuoroitellen. Pertti Suomalainen kyttäsi vapautuvaa paikkaa. Saatuaan paikan hän riisui saappaat ja asetakin ja konttasi kahden nukkuvan miehen yli lavitsan perälle.

Vaikka oloissa ei ollut kehumista, täällä oli hänen kotinsa. Täältä hän sai ruuan joka päivä ja puhtaat alusvaatteet kerran kahdessa viikossa.

Lesonen kertoi vartiomiehestä, joka oli automaattikivääriä räplätessään ampunut vahingossa kanttiinilotan.

– Tiäl on naisii muuten i vähän, Riäbyjev sanoi.

Se jäi Suomalaisen viimeiseksi kuulohavainnoksi ennen nukahtamista.

”Puna-armeija ei mene Suomeen valloittajana vaan se menee vapauttamaan Suomen työläiset kapitalismin ikeestä. Yleisön joukosta joku huusi Stalinille, ettei venäläinen musikka lähde vapauttamaan toisen maan työläisiä, jos on vaarana menettää oma henki”.

Suomalainen heräsi kovaan ääneen. Kaikki huusivat ja juoksivat edestakaisin.

Tajuttuaan että oli annettu hälytys, Suomalainen nousi istumaan lavitsan reunalle. Hän veti saappaat jalkaan. Hän puki asetakin ja taisteluliivit. Hän pani kypärän päähän ja juoksi ulos muiden perässä.

Kuin olisi päästetty helveti valloilleen. Venäläiset olivat aloittaneet uumoillon suurhyökkäyksensä.

Käskettiin palata korsuun.

Pommikoneet tulivat lauttoina ja pudottivat tuhoa tuottavat munat suomalaisten niskaan. Pommikoneiden mentyä puna-armeija ampui saadoilla putkilla tuli-iskun. Heittimet ja katjushat yhtyivät siihen. Kuului helvetinmoinen ulvahdus,

kun raketti lähti ”Stalinin uruista”. Onneksi niiden tuli oli epätarkkaa.

Sotilaat istuivat korsuissa kivääri haaravälissä. Kun räjähti lähellä, jokainen veti päätä hartioitten väliin. Katto tuntui nousevan ilmaan, kun kranaatti osui korsun katolle. Hiekkaa varisi lattialle.

– Katto tuskin kestäy toista täysosumaa, mies lisäsi Suomalaisen tuskaa. Hän ei ollut koskaan pelännyt niin. Hampaat kalisivat suussa.

Tuli-isku muuttui tuhoamisammunnaksi. Oli vaikea erottaa yksittäistä laukausta. Korviasärkevä pauhu oli jatkuvaa. Maa keinui. Happi loppui.

Annettiin käsky siirtyä taisteluhautaan.

Miehet juoksivat eteen. Ilma oli ujeltavista kranaateista sakeana. Tomu peitti auringon. Taisteluhaudat olivat sortuneet.

Maataistelukoneet – rintamalla ennen näkemätön konetyyppi – aloittivat rynkytyksen koko rintaman leveydeltä. Niiden lopetettua puolustajat valmistautuivat vastaanottamaan vihollisen panssarivaunun.

Mutta panssarit eivät tulleetkaan. Alettiin kaivaa hiekkaan hautautuneita ruumiita esiin. Moni

oli tukehtunut kuoliaaksi. Haavoittuneet valittivat surkealla äänellä.

Vihollinen ampui illansuussa uuden tulivalmistelun. Se oli aamuista paljon heikompi. Ihmetytti, kun panssarit eivät vielääkään hyökänneet. Puna-armeijalla oli jokin uusi taktiikka.

Vasta illan pimettyä koko päivän ruuatta olleet rättiväsyneet taistelijat pääsivät syömään ja nukkumaan

Yöllä ehdittiin korjata sortuneita asemia. Niitä ei ehditty saada kuntoon, ennen kuin vihollinen aloitti aamuyöllä tulivalmistelun. Se oli eilistä rajumpi ja kesti kauan.

Lentosää oli niin huono, etteivät pommikoneet pystyneet lentämään. Maataistelukoneet sen sijaan rynkyttivät. Ne syöksyivät moottorit ulvoen, ja lentäjät laulattivat konekivääreitä. Omia hävittäjiä ei näkynyt, mutta tehostunut ilmatorjunta sai muutamia pudotuksia.

”Kylvökoneiden” lopetettua puolustajat olivat valmiina vastaanottamaan panssarit.

Vihollinen ampui valoraketteja taivaalle merkiksi panssareille aloittaa hyökkäys.

Miinat räjähtelivät telaketjujen alla, kun panssarit tulivat ei-kenenkään-maalle varovasti tunnustellen. Miinakentästä selvinneet tulivat ampumaetäisyyden päähän. Panssarintorjuntatykki oli kuitenkin liian heikko läpäistäkseen panssarilevyn. Tykistö joutui ampumaan torjuntatulen sokkona, sillä puhelintapsit olivat pommituksessa katkeilleet. Panssareiden katolla matkustavia jalkamiehiä oli helppo napsia kiväärillä.

Nälkä, väsymys ja ajankulku unohtuivat. Puolustajalla alkoivat olla keinot vähissä. Tykeillä oli niin vähän ammuksia jäljellä että jokaisella oli osuttava. Saksasta saaduille panssarinyrkeille olisi ollut käyttöä, jos niillä vain olisi ehditty opetella ampumaan.

Toinen tarttui pääpuolesta, toinen asettui haavoittuneen haaraväliin ja otti jalat kainaloihin. Miehet kantoivat hiljaisella äänellä vaikeroivan haavoittuneen taakse.

Ensimmäiset jättivät asemat. Tilanne huononi nopeasti kriittiseksi. Monen maallinen vaellus päättyi hiekkahautaan. Kaikkia kaatuneita ei saatu mukaan.

Ylikersantti käski Suomalaisen ottaa ammuslaatikon. Hän otti laatikon ja lähti juoksemaan muitten perässä. Vanja saattoi ampumalla suorasuuntaustulta perään. Metsä paloi, mutta nyt ei ollut aikaa ruveta sammuttamaan. Reservistä lähetetty komppania oli vastassa tukilinjalla.

– Seis! Takas asemiin! päällikkö karjui pistooli päälle kohotettuna.

– Klimit tullah piäl!

– Eikä teissä ole miestä pysäyttämään niitä! Kapteeni huusi.

– Niidy ei pysähytetä nengomil ritsoil!

Kapteeni näki, ettei pakokauhun valtaan joutu-neita pysäytetä niin pienellä joukolla, ja väistyi.

Reservistä tehty vastaisku linjojen palauttamiseksi epäonnistui. Joukot jouduttiin vetämään tukilinjaltakin.

– Menkää sanomaan tuolla metsikössä olevan puolijoukkueen johtajalle, että tulee pois, luutnantti käski Pertti Suomalaista.

Suomalainen lähti täyttämään käskyä. Kun hän oli peltoaukean keskellä, valtavan kokoinen panssarivaunu tuli aukealle. Tykinputki kääntyi häntä

häntä kohti. Näkyi leimahdus ja kuului jyrähdys. Kranaatti lensi yli ja räjähti jossakin kaukana.

Suomalainen makasi ojassa uskaltamatta lähteä mihinkään suuntaan. Vasta kun Klim poistui metsään, hän lähti ryömimään takaisin.

Lutnantti oli vastassa:

– Mikä pelkuri Te oikein olette!

– Herra lu...lutnantti...

Itku ei ollut kaukana.

– Hyvä on. Lähetän toisen. Häipykää silmistäni.

Suomalainen huomasi vapisevansa kuin haa-
vanlehti.

Saatuun pääaseman haltuun puna-armeija pysähtyi vetämään henkeä. Kannaksen armeijan joukoille annettiin käsky vetäytyä taka-asemaan.

Suomen joukot poistuivat Inkerinmaalta. Miehet kävelivät puolinukuksissa puita päin. Osa tykeistä täytyi jättää, koska ei ollut hevosia vetämään niitä. Koska taka-ajaja ei tullut kintereillä, Heimopataljoona yöpyi metsässä. Pertti Suomalainen joutui keskiyöllä kuulovartioon. Hän lähti

Pöllön kanssa jonkun sadan metrin päässä olevalle vartiopaikalle.

Kuului vain huuhkajan huhuilua.

– Tiijätkö, miks Saksa armeijas upseer tarkastaa enne hyökkäyksee lähtöö, et sotamieste kaklat on puhtaat? Pöllö kysyi kuiskaamalla.

– En tiijä.

– Sil viisii saahaa mies unohtammaa pelkoo.

Joku tuli edestä. Pöllö nosti kiväärinpiipun.

– Pittääkö tehä hälytys? Suomalainen kysyi.

– Ei hättäillä. Katsotaa ens mikä sielt tulloo.

Tulija oli hevonen.

– Sotahevoscarkuri, Pöllö hymähti.

Hevonen sai jatkaa taakse.

Mikkelin pääesikunnan suunnitelma oli, että hyökkääjä pysäytettäisiin VT-asemassa, mutta tyhmempikin näki, ettei se onnistuisi – ei ainaakaan ilman suuria tappioita. Linja oli pahasti keskeneräinen. Betonibunkkereita ei ollut rakennettu. Parruilla ja maa-aineksella katetuissa korsuissa oltaisiin suojassa vain harhaluodeilta. Panssari-vaunusteitä oli sentään tehty, mutta piikkilankaa oli liian vähän. Ampuma-alaa ei ollut raivattu

joka paikassa. Asemasodan aikana joukko-osastot olivat kilpailleet, kenellä oli komein kanttiini, sen sijaan että olisi rakennettu asemia ja lujitettu taisteluhautoja. Miehet olivat tehneet puhdetöitä ja veistelleet puukauhoja lavitsojen alustat täyteen. Miehiä oli myös laskettu liikaa kylvö- ja sadonkorjuulomille, vaikka vihollisen suurhyökkäystä tiedettiin odottaa.

Heimopataljoonan ei tarvinnut jäädä uhraamaan verta VT-linjassa, se siirrettiin reserviin Ahijärvelle. Muutaman kilometrin päässä olevassa Siiranmäessä alkoivat puolustustaistelut. Vihollinen pehmitti suomalaisten asemia tykkitulella ja lentopommituksilla, minkä jälkeen jalkaväki hyökkäsi. Suomen ilmavoimat yhtyivät leikkiin. Pommikoneet tulivat pohjoisesta suurina lauttoina ja pudottivat pommikuormansa vanjojen niskaan. Tykistökin antoi panoksensa vihollisen pysäyttämiseksi. Moninkertaisella miesylivoimalla hyökännyt vihollinen pääsi läpimurtoon, mutta se saatiin pysäytettyä taitavasti ja röyhkeästi tehdyllä vastaiskulla ja ajettua takaisinkin. Siiranmäessä torjuttiin kaikki läpimurtoyrietykset, silti VT- asemasta täytyi luopua, sillä armeijakunnan oikea

sivusta tuli uhatuksi sen jälkeen, kun joukot jou-
tuivat Länsi-Kannaksella aloittamaan irtaantumisen. Kannaksen Armeijan komentaja antoi käskyn aloittaa vetäytyminen viivyttäen VKT- eli Viipurin – Kuparsaaren – Taipaleen- asemaan.

Heimopataljoona aloitti vetäytymisen yöllä. Syntyi ruuhkia, kun uudelleen rakennetut kodit ja konnut jättämään joutuneet evakot käyttivät samoja maanteitä. Jokainen talo tarkastettiin, ettei niihin jäänyt ketään. Yhden talon vanhaisäntä sanoi hakevansa suolat aitasta ja tulevansa perässä. Vanhuksen ei annettu hakea suoloja, vaan hänet nostettiin vankkureille. Talon hirsiseinän rakoihin työnnettiin tappuraa. Seinä valeltiin paloöljyllä. Tappuraan tuikattiin tuli. Tuli alkoi heti nuoleskella seinää. Pian se tavoitteli jo kattopäreitä.

Joka puolella nousi taivaalle mustia savupilviä. Marssittuaan kolme vuorokautta lähes ilman lepoa ja ruokaa Heimopataljoona saapui Äyräpään harjulle. Juhannus oli ovella. Kesän kuumien aikojen käsillä.

Talvisodan jäljiltä harjulla ei ollut monta puuta pystyssä. Sieltä avautui huikaiseva näkymä ala-

puolella majesteetillisesti virtaavalle Vuokselle, jonka takana puolustuslinja kulki. Äyräpäähän jätettäisiin sillanpääasema, koska täältä pystyi tykkitulella hallitsemaan alavaa Vuosalmea. Sortuneita taisteluhautoja ehdittäisiin kunnostaa, ennen kuin vihollinen tulisi asemien eteen.

Heimopataljoona asettui asemiin talvisodassa raunioituneen kirkon luokse. Siinä kohdassa sillanpää oli hädin tuskin sata metriä syvä, ja selkäpuolella oli puoli kilometriä leveä Vuoksi.

– Vuoksest muodostuu kuoleman virta meist monel, Pöllö ennusti.

Pertti Suomalaiselle tuli orpo olo. Hän alkoi pelätä jopa sitä, että muut huomaisivat hänen pelkonsa.

Kaikki eivät voittaneet pelkoaan vaan uivat Vuoksen yli. Arkajalat palautettiin tuota pikaa syöksyveneillä sillanpäähän.

2.

Jekaterina Pohtojev käveli eräänä kesäkuun iltana Nurmoilan kylänraitilla parhaan ystävänsä Jevdokian kanssa. Syvärin suunnalta oli koko päivän kantautunut ukkosenjyrinää muistuttava ääni. Puna-armeija oli aloittanut odotetun suurhyökkäyksen.

– Sinä lähtet, minä jään, Jevdokia sanoi haikeasti.

Jekaterina lähtisi tulevana aamuna Suomeen. Hänen kihlattunsa Vilhelm oli kirjoittanut hänelle Onttolasta, jossa oli pommituskonelentäjäkursseilla, ja ehdottanut, että hän muuttaisi Turkuun. Hän voisi asua Vilhelmin tyhjillään olevassa huoneessa.

– Sinul on zhenihy, minul eule nji kedä, Jevdokia sanoi.

– Onhäi sinul netse Vanjka.

– Moine lokapuksu.

Molemmat nauroivat heleästi.

– Suomes guljaitah sulkus i sametis, Jevdokia sanoi haaveellisesti.

Jekaterina ei korjannut Jevdokian väärää luuloa, että Suomessa kuljettiin arkenakin silkissä ja sametissa.

Tuli aika jättää jäähyväiset.

– Minä kirjutan sinule Suomespäi, Jekaterina lupasi.

– Naverno.

– Naverno.

Jekaterina käveli kotiin. Ulko-oven saranat narisivat. Hän kapusi portaat ja avasi pertin oven. Hän ei tehnyt ristinmerkkiä kynnyksellä eikä kumartanut jumalnurkkaan päin. Heillä moisesta tavasta oli luovuttu, kun tuatto oli Suomessa kauppoilla kierrellessään nähnyt, että tapaa ei noudatettu siellä.

Aamulla Jekaterina pakkasi vähät vaatteensa ja tavaransa pieneen vanerilaatikkoon. Hän hyvästeli itkusilmin tuaton, muamon, tsikot ja vellot. Tuatto ja Vaseli lähtivät saattamaan. Tuatollakin olisi ollut lupa muuttaa Suomeen, koska oli toiminut suomalaisten sotilasviranomaisten tulkkina, mutta tuatto ei lähtenyt. Ei, vaikka tiesi suomalaisten lähdettyä joutuvansa luovuttamaan nautintamaan ja karjan takaisin kolhoosiin.

Lentokentältä tullut kuorma-auto pysähtyi tien laitaan. Sotamies auttoi Jekaterinan lavalle työntämällä pyllystä. Matkalaukku tuli perässä.

Tuatto ja Vaseli jäivät vilkuttamaan. Kuorma-auto jätti tomuvanan jälkeensä.

Sotapojat yrittivät tehdä Jekaterinan kanssa tuttavuutta, mutta hän halusi olla omissa oloissaan ja vastasi vain lyhyesti.

Taakse jäivät rakkaat hiekkanutmet. Tie oli mutkainen ja kuoppaisa. Jekaterinalle tuli huono olo. Monta tuntia kuljettuaan auto ylitti Suomen ja Neuvostoliiton välisen vanhan rajan Rajakonussa. Jekaterina tuli ensimmäistä kertaa Suomeen. Täällä kaikki oli siistimpää kuin kotona. Talot oli rakennettu hyvin ja pellot hoidettu paremmin.

Jekaterina vaihtoi Salmassa junakyytiin. Enin osa matkustajista oli sotilaita. Junan ikkunasta näkyi Laatokan rannaton selkä. Milloin hän saisi taas nähdä kotimeren?

Juna kääntyi Matkaselässä Joensuuhun, sillä Viipurin kautta ei päässyt enää.

Jekaterina vaihtoi Joensuussa Helsingin yöpikajunaan. Juna oli tupaten täynnä. Hän yritti nuk-

kua, mutta se ei istualtaan onnistunut. Hän heräsi vähän väliä pään retkahtaessa. Vasta Kouvolassa tilaa tuli niin paljon, että hän pystyi oikaisemaan itsensä vaaka-asentoon penkille.

Jekaterina heräsi konduktöörin ilmoitukseen, että juna saapui Helsinkiin.

Odotellessaan Turun pikajunan lähtöä Jekaterina teki tutkimusmatkan aseman lähiympäristöön. Niska oli taittua korkeita kivitaloja katsellessa. Aunuksenkaupungissa korkeimmat talot olivat kolmikerroksisia. Kotona Nurmoilassa tervehdittiin jokaista vastaan tulijaa, täällä ei edes huomattu.

Jekaterina nousi Turun junaan. Hän näki vapaan paikan vastapäätä lihavaa herraa ja istuutui sille.

– Nostanko neidin matkalaukun hyllyl? herra kysyi.

Jekaterina antoi herran nostaa matkalaukun verkkohyllylle.

Herra alkoi heti tehdä tuttavuutta:

- Mist päi neiti on?
- Nurmoilas.

– Pohjanmaalt?

– Aunukses.

– Poikani soti Syväril. Hän kertosi, et Aunus on kaunist seutu.

Jekaterina hymyili kauneinta hymyään.

– Puhutanko Itä-Karjalas enä suome vai joko kaikki suomenkielentaitokset on ammuttu? herra kysyi.

Jekaterina vaikeni.

– Katsotaan matkaliput, konduktööri ilmoitti.

Konduktööri kysyi Jekaterinalta jotakin, mitä hän ei heti ymmärtänyt.

– Menettekö Turkuun poikkeamatta missään, junailija toisti kysymyksen.

– Da. Kyllä.

Junailijan mentyä lihava herra sanoi:

– Neitiki on menos Turkku.

Jekaterina vaikeni, sillä hän muisti varoitukset, että häntä voitaisiin Suomessa luulla desantiksi. Hän katseli ikkunasta ohi kiitävää maisemaa. Talot näyttivät vaurailta. Pellot puskiivat heinää. Vilja oli oraalla. Laitumilla oli paljon lemmiä – joukossa sarvipäitäkin. Länsi-Suomi oli säästynyt sodan hävitykseltä.

Herra kaivoi nahkasalkusta eväspaketin ja rupesi syömään.

– Ottaako neiti? herra tarjosi voileipää.

Jekaterina aikoi vastata venäjäksi mutta sanoi-kin ”kiitos ei”.

Syödessään herra puhisi kuin pieni veturi ja löysäsi välillä vyötä.

Syötyään herra nukahti.

Konduktööri ilmoitti, että seuraava oli Turku. Jekaterina nousi ottamaan matkalaukun hyllyltä. Lihava herra tarjoutui auttamaan, mutta hän sai laukun alas itse. Hän lähti vaununeteiseen. Kääntyessään katsomaan, hän näki, että herra tuli lihojensa kanssa perässä.

– Onk neidil kyytti? herra kysyi hengästyneenä.

– Minä kävelen.

Heti kun juna pysähtyi, Jekaterina avasi oven. Hän laskeutui asemalaiturille ja lähti ripein askelein kohti asemarakennusta. Rakennuksen nurkalla hän vilkaisi taakseen. Lihava herra seisoi asemalaiturilla matkalaukkujensa kanssa.

Jekaterina lähti kulkemaan Vilhelmin piirtämän kartan mukaan. Vastaantulijat olivat hyvin pukeutuneita, mutta ilmeet olivat apeita.

Jekaterina kääntyi Humalistonkatudun ja Yliopistonkadun kulmassa vasemmalle. Kauppatorille tultuaan hän kääntyi Aurankadulle. Hän joutui odottamaan hevosen ohimenon, ennen kuin pääsi ylittämään Eerikinkatua.

Talo oli suurempi kuin mitä oli voinut Vilhelmin puheista päätellä. Jekaterina veti raskaan ulko-oven auki. Kivilattia ja kiviseinät kiilsivät sintossa. Hän ei uskaltanut käyttää hissiä ja lähti kapuamaan kiviportaita.

Ovessa oli nimi Norre. Mutta ei ollut ripaa, josta vetää. Jekaterina koputti.

Kukaan ei tullut avaamaan. Jekaterina koputti uudelleen. Oven takaa kuului ääntä. Hienosti pukeutunut nainen avasi oven.

– On tapana soitta ovikello, nainen sanoi.

– Minä oljen Jekaterina.

Nainen löi kädet yhteen ja sanoi:

– Tule sisse.

Nainen veti oven kiinni Jekaterinan jälkeen.

– Mine olen Vilhelmin äiti. Hyve peive.

He tervehtivät kädestä.

– Laske matkalaukku lattialle. Riisu takki ja pane se naulakko.

Jekaterina teki niin.

– Menne peremel, Vilhelmin äiti sanoi.

He tulivat suureen valoisaan huoneeseen.

– Istu, ole hyve.

Sohva upotti. Vilhelmin äiti istuutui Jekaterinan viereen:

– Sine olet siis Jekaterina.

Jekaterina ei kestänyt ruskeiden silmien pistävää tuijotusta ja käänsi katseen pois.

– Puhutko sine saksa?

– En.

– Me puhu sit soomi. Vilhelm kirjotti, et sine tulet meile asuma.

Jekaterina yritti hymyillä kauneinta hymyään.

Vilhelmin äiti näytti huolitellulta. Hiuksissa oli permanentti.

– Minulla ei ole tarjota kahvi. Juotko sine maito?

– Da. Kyllä.

Vilhelmin äiti meni jonnekin. Jekaterina katse li ympärilleen. Hän ei ollut koskaan ollut niin

kauniissa huoneessa. Katossa oli iso kristallikruunu. Seinissä oli kuviolliset tapetit – ei vanhoja kuvalehtiä niin kuin heillä kotona. Ikkunoissa oli lattiaa viistävät tummansiniset samettiverhot. Puulattia kiilsi. Yhtään roskaa ei näkynyt. Jokainen pienikin esine oli ojennuksessa. Niihin tuskin uskaltaisi koskea.

Vilhelmin äiti tuli takaisin:

– Tule juoma maito.

Keittiökin oli ihana. Kaikki oli puhdasta ja ehjää.

– Istu, ole hyve.

Pöydällä oli maitolasi ja voileipiä.

– Mine jäin asuma yksin, kun miehet menivät sotaan, Vilhelmin äiti kertoi Jekaterinan syödessä. – Birger on Kannaksella. Klaus on Enislinnan konzentrationslagerin vizekomendant.

Jekaterinan syötyä he menivät katsomaan huonetta, jossa hän saisi asua.

Huone oli ihastuttava.

Nurmoilan lentokentällä käytiin ankara tulitaistelu, ennen kuin suomalaiset vetäytyivät sieltä. Suomalaisten lähdettyä puna-armeija tuli Nur-

moilaan niin nopeasti, että asukkaat eivät ehtineet siirtyä piilopirteille. Iivana Pohtojev joutui luovuttamaan talonsa sotilaille. Perhe muutti rantakylyyn.

Pohtojev meni katsomaan, kuinka sotilaat asuivat hänen taloan. Astuessaan perettiin hän meni sanattomaksi. Koti oli sotkettu yhdessä päivässä. Siperialaisen näköinen sotamies istui jalat pöydälle nostettuina ja poltti mahorkkaa. Mies karisti tuhkan lattialle. Toinen sotamies hioi pistimen terää peukalolla häijy ilme kasvoillaan. Mies roiskaisi pitkän syljen seinälle ja nauroi niin leveästi että rikkinäinen hammasrivi näkyi.

Pohtojev lähti pois tukahdutetun raivon vallassa.

Itäpäivällä sotilaat tulivat rantakylyyn. Joukkoa johtanut upseeri julisti venäjäksi Pohtojevin vangituksi. Hänet vietiin ulos. Kivääriniekka asetui eteen ja toinen taakse. Upseeri käski hänen lähteä kulkemaan miesten välissä.

– Mindäh minut on vangittu? Pohtojev kysyi, vaikka tiesi, etteivät vangitsijat puhuneet hänen äidinkieltään. – Jezli minä en tulje kodjih ildoah

mennes, tижјät, shto minut on ammuttu! hän huusi ulos tulleelle vaimolle.

Vaimo rupesi itkemään.

Pohtojev sanoi saman venäjäksi, jotta vangitsijatkin ymmärsivät.

3.

Puna-armeijan suurhyökkäys yllätti rajuudellaan Suomen sotilasjohdon. Hyökkääjän päästyä läpimurtoon Kuuterselässä joukot jouduttiin vetämään kaikkialla Kannaksella Viipurin – Kuparisaaren – Taipaleen-asemaan. Koiranleuat puhuivat ”Kannaksen halkijuoksusta”. Ei puhuttakaan samanlaisesta uhrivalmiudesta kuin talvisodassa. ”Paraatioven sulkeminen” epäonnistui. Puna-armeija eteni viikossa Viipurin eteen. Viipuri luovutettiin sille lähes taistelutta. Pian sen jälkeen puna-armeija pääsi läpimurtoon Talissa. Sen panssarit tunkeutuivat Portinhoikan tienristeyksen kautta Juustilankankaalle. Laguksen panssaridivi-

sioonan vastahyökkäyksellä linjat saatiin palautettua Kyöpelinvuoren tasalle.

Suomen hallitus tiedusteli Ruotsin välityksellä rauhanehtoja Moskovasta. Moskova ilmoitti, että se vaati ehdotonta antautumista. Hitler lähetti ulkoministeri Ribbentropin Suomeen neuvottelemaan edellistalvena keskeyttämänsä aseavun aloittamisesta uudelleen. Avun ehtona oli kuitenkin, että Suomi ei tekisi erillisrauhaa vaan jatkaisi sotaa Saksan rinnalla. Suomen asema oli tukala.

Juhannus oli mennyt sateen ropinassa. Tilanne oli rintamilla niin kriittinen, että lentäjät olivat jatkuvassa lähtövalmiudessa. He nukkuivat vaatteet päällä teltoissa lentokoneensa vieressä.

Vilhelm Norre heräsi kenttäpuhelimien päriinään. Hän nosti luurin ja veivasi kampea.

– Selvä, Vilhelm sanoi ja sulki puhelimen. – Mennään, hän huusi Joutsenelle ja Kotkakselle.

Mekaanikot häärivät jo Blenheimin kimpussa. He kapusivat lentokoneeseen. Vilhelm asettui ohjaajan paikalle. Vänrikki Joutsen istuutui viereen suunnistajaksi. Vääpeli Kotkas meni kupoliin tähystäjäksi ja ampujaksi.

Vilhelm käynnisti moottorit. Tarkistettuaan mittarit hän käski lentokoneen liikkeelle ja rullasi sen kiitoradalle. Kiitoradan päässä hän käänsi koneen ja jäi odottamaan lähtölupaa. Luvan tultua Blenheim lähti ottamaan vauhtia. Vauhti kiihtyi. Teräslintu nousi siivilleen moottorit ulvoen.

Aurinko nousi jo taivaanrannassa. Sää oli puolipilvinen. Pommikonelaivue asettui jonoon sokkeloisen Saimaan yllä. Se oli menossa pommitamaan Talin siltaa. Suomen tulevaisuus ratkaistaisiin jälleen kerran Talissa.

Laatokka välkehti vasemmalla. Pitkä juna kulki alla. Joukkoja kuljetettiin kiireellä Itä-Karjalasta Kannakselle. Juna olisi helppo maali-taulu vihollisen syöksypommittajille, onneksi ne pysyivät poissa.

Saksasta saadut Messerschmitit nousivat Immolasta suojaamaan Blenheimejä ja Junkerseja. Viipuri ja Suomenlahti tulivat näkyviin. Viipuri oli luovutettu viholliselle taistelutta. Joku joutuisi siitä vielä sota-oikeuteen. Talvisodassa Viipuri luovutettiin vasta rauhanteossa.

Talin silta oli jo kerran pommitettu mäsäksi, mutta ryssät rakensivat ponttoneista uuden. Puna-

armeija toi sillan kautta tuoreita joukkoja pullistumaan, jonka se oli saanut luotua pääpuolustuslinjaan.

Vilhelm pudotti lentokorkeuden johtokoneen käskyn mukaiseksi ja ohjasi Blenheimin lentämään suoraan sillan suuntaisesti. Kun välimatka oli oikea, hän käski Joutsenen laukaista pommit.

Tuntui nykäisy, kun viidensadan kilon pommi irtosi Blenheimin mahasta.

– Napakymppi, Kotkaksen ääni kuului radiosta. – Vanja saa rakentaa uuden sillan.

Norre nosti lentokorkeutta Blenheimin moottorit ulvoen. Vihollisen ilmatorjunta avasi tulen taaskin liian myöhään. Kranaatit räjähtelivät takana hattaroina.

Vilhelm teki laajan kaarroksen ja käänsi kokan kotikenttää kohti.

– Tsaikka auringos! Kotkaksen hätääntynyt ääni kuului radiosta.

– Missä Mersut ovat! Norre huusi radioon.

Luodit ropisivat Blenheimin pelteihin. Vilkaisessaan sivulle Vilhelm näki Tsaikan kiitävän ohi. Lentäjän kasvoilla oli vahingoniloinen virnistys.

Vilhelm arvioi, ettei ehtisi nousta pilviin, ennen kuin Tsaikka palaisi. Hän painoi Blenheimin syöksyyn.

Teräslintu vapisi liitoksissaan. Vilhelm oikaisi Blenheimin vaakalentoon vähän ennen kuin se olisi syöksynyt maahan.

Tsaikka ei hyökännyt uudestaan. Vilhelm lensi latvoja viistäen. Katsoessaan ulos ikkunasta hän näki, että moottori savusi.

– Yritän Immolaan, ennen kuin moottori leikkaa kiinni! hän huusi radioon. – Kotkas, ilmoittakaa sinne, että valmistautuvat hätälaskuun.

Kotkas ei vastannut.

– Joutsen, käykää katsomassa, mikä Kotkaksella on hätänä.

Joutsen kiipesi kupoliin mutta palasi heti:

– Kotkas on kaatunut.

Moottori leimahti ilmiliikkeihin.

– Öljynpaineet ovat punaisella. Yritän pakkolaskua! Vilhelm huusi radioon.

Nähdessään tarpeeksi pitkän aukon vihreässä matossa Vilhelm käänsi keulan sitä kohti. Hän hidasti vauhdin niin hiljaiseksi kuin mahdollista, ennen kuin lentokone sakkaisi.

– Joutsen, pitäkää kiinni tuolista! Kohta menään jorpakkoon!

Joutsen näytti kalmankalpealta.

Blenheimin maha kosketti maata. Lentokone pomppasi takaisin ilmaan. Se lensi vähän matkaa ja kosketti maata uudelleen ja alkoi heittelehtiä holtittomasti. Siivet katkesivat ryskyen. Se kääntyi puoli kierrosta ja pysähtyi paikalleen.

Vilhelmin viimeiseksi havainnoksi, ennen kuin taju meni, jäi se, että Blenheim roihahti liekkeihin.

4.

Kun puna-armeijan suurhyökkäys oli alkanut Kannaksella, Birger Norre pyysi siirtoa kotijoukoista rintamalle. Pyyntöön suostuttiin ilman muuta. Hän matkusti junassa Lappeenrantaan – Viipuri oli jo menetetty. Hän ilmoittautui kenttätydennyskeskuksessa ja sai käskyn ottaa komentoonsa Talissa oleva erillinen pataljoona, joka oli hänen jatkosodan hyökkäysvaiheen aikaisen

joukko-osaston seuraaja. Hän sai käyttöönsä armeijan pikkuauton ja kuljettajan, joka tunsii käytettävissä olevat tiet, ja lähti matkaan.

Norre jatkoi Ihantalan kirkonmäeltä kävellen lähetin kanssa. Etelästä kantautui jatkuva tykkien jyly.

Pataljoonassa oli jäljellä alkuperäisiä miehiä vain yhden käden sormin laskettava määrä. Yksi niistä oli korpraali Terri. Terri oli varjeltunut ihmeellisesti neljän rintamavuoden aikana edes haavoittumatta kertaakaan. Mies vitsaili kuuluvansa ohiammuttuihin. Sota oli tehnyt Terristä hieman kyynisen. Hän sanoi, ettei halunnut rintamalla ystäväystyä kenenkään kanssa, koska aamulla ei voinut tietää, kuka olisi hengissä vielä illalla. Yhdessä asiassa Terri oli ehdoton; ryssä ei saanut päästää äidin kimppuun Mynämäelle.

Norre sai tehtävän yhtyä Ihantalaa kohti etenevän vihollisen sivustaan tehtävään hyökkäykseen. Laguksen panssaridivisioona hyökkäisi samaan aikaan lännestä. Saksalainen rynnäkkötykkiosasto tukisi hyökkäystä.

Pataljoona siirtyi maastoitse Talinmyllyn peltoaukeiden laitaan. Peltoaukeilla oli kymmeniätuhansia puna-armeijan sotilaita ja satoja panssari-vaunuja sekä kuorma-autoja.

Tulivalmistelu alkoi. Virosta siirtynyt saksalainen lentolaivue yhtyi siihen. Hyökkäys alkoi hyvin. Rintama eteni peltoaukeille kohdaten vain heikkoa vastarintaa. Laguksen panssarijääkärit hyökkäsivät samaan aikaan lännestä. Kahta vihollisen kaartindivisioonaa uhkasi jääminen mottiin. Pussinsuu oli enää kilometrin levyinen, kun hyökkäys tyrehtyi. Joukkoja oli sittenkin liian vähän. Tykistökin pystyi saattamaan vain laimeasti.

Vihollinen aloitti vastaiskun ampumalla tulivalmistelun kymmenillä kanuunoilla ja heittimillä. Maataistelukoneet yhtyivät leikkiin. Taivaalla käytiin hurjia ilmataisteluja. Suomalaiset hurrasivat koko rintaman leveydeltä joka kerta, kun saksalainen Stuka tai Jabo pudotti Stormovikin. Ilmatorjuntakin ampui alas kymmeniä vihollisen lentokoneita. Mutta niitä riitti.

Norre ei ollut koskaan ennen kokenut niin pitkää kaksituntista. Miehet etsivät suojaa ojista.

Jotkut itkivät kuin pienet lapset. Vain muutama säilytti hermot koko ajan. Yksi niistä oli korpraali Terri.

– Menkää poteroon jos pelottaa! Terri huuteli. Mutta poteroja ei ollut.

Tulivalmistelun päätyttyä vihollisen panssarit hyökkäsivät. Norre joutui vetäytymään joitakin satoja metrejä, mutta panssarivaunut eivät pystyneet seuraamaan louhikkoiseen maastoon. Eikä vihollisen jalkaväki uskaltanut edetä ilman panssareiden suojaa. Maasto suosi puolustajaa, toisin kuin tasaisella Etelä-Kannaksella, mutta sirpalevaara oli täällä suurempi.

Norre sai käskyn irtaantua rintamasta välttyäkseen joutumasta saarroitetuksi. Pataljoona irtaantui pimeään turvin tuoden haavoittuneet ja kaatuneet muassaan.

– Yritettiin haukata liian iso pala, joku sanoi.

– Mutta jos motitus olisi onnistunut, Suomi olisi pelastunut melko varmasti.

Vuorokauden ruuatta ja levotta olleet taistelijat pääsivät huoltoon ja nukkumaan.

Norre sai aamulla käskyn luovuttaa pataljoona toiselle ja ilmoittautua Maaselän kannakselta

Ihantalaan saapumassa olevan divisioonan esikunnassa.

Häneen ei ilmeisesti oltu tyytyväisiä, koska häneltä otettiin joukko-osasto pois.

Norre lähti matkaan seudun hyvin tuntevan lähetin kanssa. He joutuisivat kiertämään Ihantalanjärven ympäri, sillä vihollinen hallitsi Ihantalan kirkonmäelle suoraan vievää tietä. He joutuivat ylittämään laajan suon. Vihollisen kranaatit lensivät tänne saakka mutta upposivat suohon räjähtämättä. He joutuivat kiertämään Ihantalan kirkonmäen, jota vihollisen lentokoneet pommitivat parasta aikaa.

Suomen ilmavoimat tulivat pohjoisesta ja putoivat pommikuormansa ryssien niskaan. Norre arvuutteli, millä koneista Vilhelm lensi.

He joutuivat kiertämään Pyöräkankaan, jota vihollinen pehmitti tykeillä ja heittimillä.

Norre ilmoittautui divisioonan väliaikaisessa esikunnassa Kilpeenjoella. Hän sai käskyn ilmoittautua divisioonan erään rykmentin komentajalle.

Rykmentin esikunta oli sijoitettu hoviin, jonka asukkaat olivat joutuneet lähtemään evakkoon. Ilmoittautuessaan Norre koki mieluisan yllätyk-

sen. Rykmentin komentaja oli hänen hyvä jääkäriystävänsä Paavali Partti.

– Taasha myö tavattii, Paavali tervehti.

– Niin tehtiin.

Paavalin kädenpuristus oli luja. Mies oli tukevoitunut sitten viime näkemän. Niska oli kuin härällä. Silmissä oli edelleen teräksinen katse.

– Mie ehotin sinnuu eskuntaani ko kuulin, et sie olit jättänt kotijoukkoje komentaja tehtävät, Partti kertoi.

– Kiitos luottamuksesta.

– Vihulaise maahatunkeutumisel panna nyt stoppi, Partti vakavoitui.

Esikunnissa oli tehty päätös rintamalinjojen oikaisemisesta. Joukot vedettiin Ihantalan – Portinhoikan tien luoteispuolelle. Vihollinen otti suomalaisten jättämän alueen välittömästi haltuun. Itä-Karjalasta siirretty divisioona, johon Partin komentama rykmentti kuului, otti rintamavastuun hajalle lyödyltä ja loppuun kuluneelta, vihollista Talista saakka torjuneelta yhtymältä. Vaihto onnistui vihollisen kovasta häirinnästä huolimatta lähes tappioitta. Saksalaiset Stukat olivat operaatiossa suureksi avuksi. Ne pommitti-

vat vihollisen hyökkäysryhmyksiä ja ampuivat alas kymmeniä puna-armeijan lentokoneita. Vaihdon aikana vihollisen jalkaväki pääsi muutamassa paikassa tunkeutumaan aseisiin, mutta se ajettiin vastaiskuilla takaisin.

Partti halusi tutustuttaa alaisensa upseerit panssarinyrkkiin – uuteen Saksasta saatuun ihmeeseen. Saksasta saatiin taas aseita Hitlerin peruutettua edellistalvena asettamansa toimituskiellon. Toimituskielto oli asetettu, koska Suomi oli ryhtynyt omatoimisesti rauhantunnusteluihin Moskovan kanssa. Rauhantunnusteluista luovuttiin, koska Moskova vaati Suomea pyytämään rauhaa, ja koska rauhan ennakkoehdot tuntuivat kovemmilta kuin sodan jatkaminen. Kun puna-armeija oli aloittanut kuluvan kesäkuun alussa meneillään olevan suurhyökkäyksen, Suomen hallitus kysyi rauhanehtoja uudelleen. Kun selvisi, että Moskova vaati antautumista ehdoitta, hallitus päätti jatkaa sotaa. Presidentti Ryti lähetti Suomessa käymässä olleen Saksan ulkoministeri Ribbentropin mukana Hitlerille kirjeen, jossa lupasi, että mikäli Saksa jatkossa toimittaisi aseita Suomen armeijalle, ei hän eikä hänen nimittä-

mänsä hallitus solmi erillisrauhaa Neuvostoliiton kanssa, vaan jatkaa sotaa Saksan rinnalla.

Käyttöohjeet olivat vain saksaksi.

– Miun pittää vissii ruveta kääntämää, Partti sanoi ja pani rillit silmille.

Panssarinyrkki oli rekyylitön, noin metrin pituinen putki, jonka päästä lähti nuijamainen ammus. Ontelokranaatin teho perustui suunnattuun räjähdysvaikutukseen. Kranaatti läpäisi kahdensadan millin panssarin neljänkymmenen metrin päästä.

Partti katsoi rillien yli ja sanoi:

– Männää kokkeilemaa.

Upseerit lähtivät eteen.

– Saksa käyttää Suomen hädänalaista asemaa härskisti hyväksi. Se antaa aseita ja joukkoja ti-pottain. Saksalaisista ei ole juurikaan apua metsämaastossa. Ne eivät erota kuusta männystä. Pikemminkin heistä on täällä enemmän haittaa kuin hyötyä, kadettiupseeri Kairamaa puheli.

Toisinajatteli Kairamaa tunnettiin siitä, ettei peseytynyt rintamaoloissa, koska ei voinut tehdä sitä säännöllisesti. Mies haisi kuin rankkitynnyri.

– Ainakii noist Stukist ja Jaboist on hyötyy, Partti sanoi.

Stukat pommittivat parastaikaa Ihantalan eteläpuolella puna-armeijan kenttäryhmyksiä.

He tulivat kahden kallion välisestä solasta ja jatkoivat kyyryssä eteen. Taisteluhautoja ei ollut ehditty kaivaa. Miehet joutuivat kykkimään isojen kivien välissä. Metsä oli harventunut tykkitulessa. Aukealla näkyi useita vihollispanssareita.

– Vappaahtosta tuhhoon panssarinyrkil tuon turha lähel tulleen Sotkan! Partti huusi kantavalla äänellä.

Kukaan ei ilmoittautunut.

– Viiko kuntosuusloma hänel! Partti lupasi.

Kersantti ehti ilmoittautua ensimmäisenä.

– Oletteko ampunt tälläsel? Partti kysyi kersantilta.

– En, mutta mää tahron koettaa.

Partti antoi kersantille pikakurssin panssarinyrkillä ampumisessa. Kersantti heitti panssarinyrkin selkään ja lähti ryömimään pensaiden suojassa lähemmäs panssaria. Päästyään ampu maetaisyyden päähän Sotkasta, kersantti tuki panssarinyrkin kiveä vasten ja tähtäsi kauan, en-

nen kuin laukaisi. Kranaatti osui siihen mihin pitikin – tornin juureen. Sotka leimahti liekkeihin.

Vanjat työnsivät kattoluukun auki ja poistuivat pätsistä vauhdilla.

– Tais iivanoil tulla kiire, Partti nauroi.

Upseerit odottivat urhean kersantin paluun.

– Olette ansainnut lomanne, Partti sanoi kersantille. – Adjutantti, ottakaa ylös kersantin nimi ja yksikkö.

Upseerit lähtivät pois kyyryssä.

– Panssarinyrkki on ase, jolla vihulaine pysäytetään, Partti sanoi.

– Panssarikauhu on vielä tehokkaampi, nuori vänrikki tiesi.

– Panssarintorjunta-aseet ovat kehittyneet siten talvisodan, Norre sanoi. – Meillä oli Summassa vain polttopulloja ja kasapanoksia.

– Mutta miehet olivat terästä, kapteeni Kairamaa sanoi.

Vasta arvellessaan olevansa vihollispanssarien tykkien tavoittamattomissa he oikaisivat selän. Kuului piiskatykin lähtölaukaus. Kranaatti ei tullessaan viheltänyt. Kaikki tiesivät, mitä se tarkoitti.

– Maahan!

Kranaatti osui lähelle ja irrotti sirpaleita kalliosta. Koska ei kuulunut uutta laukausta, Norre nousi istumaan. Hän kokeili kädellä, että kaikki jäsenet olivat tallella. Hän näki, että nuori vänrikki makasi maassa vatsallaan ja voihki hiljaa.

– Haavotuitteko? Norre kysyi vänrikiltä.

– Jalkaan taisi osua, vänrikki irvisti tuskasta.

– Tehkää hätäparit ja kantakaa vänrikki jiiäspeelle, Partti käski.

– Ei tarvitse. Minä pystyn kävelemään.

Sirpale oli vain hipaissut jalkaa. Vänrikkiä jouduttiin kuitenkin tukemaan.

Vihollinen hyökkäili koko loppupäivän Ihantalan edustalla. Kaikki hyökkäykset torjuttiin. Yöllä rintamalla herättiin vihollisen tulivalmisteluun. Tykit pauhasivat. Heittimet kumisivat. Katjushat ulisivat. Mutta puna-armeija ei hyökännyt.

Se hyökkäsi vasta päivällä.

Kaikki vihollisen hyökkäykset torjuttiin. Vihollinen ampui rumputulta koko seuraavan yön. Suomalaiset puolustajat pystyivät nukkumaan vain koiranunta.

Vihollinen ampui seuraavan tulivalmistelun vasta vuorokauden kuluttua. Aamun valjettua sen lentokoneet aloittivat rynkytyksen suomalaisten asemia vastaan. Kuin helvetti olisi päästetty valloilleen. Puolustajat hakivat suojaa kivenlohkareitten välistä. Moni haavoittui sirpaleista kuoletavasti. Tulivalmistelun päätyttyä vihollisen panssarit ja jalkaväki aloittivat etenemisen. Suomen tykistö ampui putket kuumina sulkuja ennalta määriteltyihin maaleihin. Puna-armeija oli muuttanut taktiikkaa sitten talvisodan. Panssareita ei enää lähetetty polttopullon heittäjien saaliiksi, vaan ne pysyivät taka-alalla ja tukivat hyökkäystä ampuamalla kaaritulista kiväärimiesten päitten yli. Neuvostoliitolle ei riittänyt panssareita loputtomasti tuhottavaksi.

Stukat viimeistelivät tykkien työn syöksymällä venäläisten kimppuun. Mutta hyökkääjä pääsi murtautumaan puolustusasemiin. Edestä tuli pakokauhun valtaamia miehiä. Kaikki reservit lähetettiin vastaiskuun. Puolustajien ei enää tarvinnut turvautua molotovin cocktaileihin panssareiden torjunnassa. Heillä oli uudet aseet. Panssa-

rinyrkeillä ja -kauhuilla oli jo katkaistu kymmenien vihollispanssareitten matka.

Vihollinen pääsi läpimurtoon Pyöräkankaalla, mutta hyökkäys rajoitettiin nopealla vastaiskulla. Linjat palautettiin kaikkialla entiseen paikkaan. Kentälle jäi satoja kaatuneita punasotilaita. Omat tappiot jäivät vähäisiksi.

Rykmentin pastori tuli Birger Norren luokse ja sanoi haluavansa jutella kahden kesken. Hän aavisti, että jotakin pahaa oli tapahtunut

– Parasta että menen suoraan asiaan, pappi aloitti. – Poikanne Vilhelm kaatui viime kuun kahdeskymmeneskuudes päivä Antreassa.

Norre tunsu jalkojen pettävän. Hän istuutui kivellev.

– Haluatte varmaan olla yksin, pappi sanoi.

Norre nyökkäsi. Papin mentyä hän painoi kasvot käsiin. Sisällä oli tukahduttava tunne, mutta itku ei tullut.

Miehet eivät saaneet yöllä unta, vihollinen piti siitä huolen ampumalla rumputulta. Tiedettiin odottaa vihollisen voimakasta hyökkäystä.

Vihollinen aloitti aamuyöllä rajun tulivalmistelun tykeillä ja raketinheittimillä. Lentokoneet yhtyivät valmisteluun syöksymällä suomalaisten asemia vastaan. Suomalaiset kyyhöttivät siirto-lohkareiden välissä ja rukoilivat, ettei osuisi.

Suomen tykistö ampui vastavalmistelun, joka ulotettiin Taliin asti. Tykistönkenraali Nenonen oli kehittänyt nerokkaan taktiikan. Siinä usean patteriston piuhat yhdistettiin niin että koko arsenaalin tuli voitiin kohdistaa samaan maaliin. Moiseen keskitykseen joutuneilla ei ollut pienintäkään mahdollisuutta pysyä elävien kirjoissa.

– Morgoonit soi! kuului huuto pauhun yli.

Maa keinui. Happi loppui. Aurinko peittyi tomupilveen. Ilma oli täynnä suhisevia kranaatteja. Nyt, päinvastoin kuin talvisodassa, tykistöllä oli ammuksia millä mällätä.

Norre kiikaroi vihollisen puolelle. Savupilven väistyessä hetkeksi näki ryssien lentelevän ilmojen halki.

– Ryssät hyppivät kuin pässit narussa! hän ilmoitti.

Stukat pommittivat puna-armeijan ryhmytykset hajalle jo lähtöasemissa. Pommikoneet täydensi-

vät työn pudottamalla pommikuormansa ryssien niskaan.

Puna-armeija pääsi torjunnasta huolimatta tunkeutumaan suomalaisten aseisiin Vakkilassa. Reservistä koottiin loputkin miehet vastaiskuun.

Taistelijat syöksyivät kuin raivopäät vihollisen kimppuun ampuen ja huutaen. Käytiin taisto pistimin ja puukoin. Vihollinen jäi alakynteen. Se perääntyi jättäen kaatuneensa ja haavoittuneensa. Etulinja palautettiin puoleenpäivään mennessä entiselle paikalle.

Rivit harvenivat uhkaavasti. Rykmentissä oli neljässä päivässä haavoittunut, kaatunut tai kadonnut satoja miehiä. Oli lisäksi ilmaantunut uusi ongelma; tärähtäneet. Kaikki eivät kestäneet tykkien pauketta ja katjushojen ulinaa vaan liittyivät hiippareiden armeijaan. Toistamiseen rintamalta karannut voitiin ankarimmillaan tuomita kahden-toista vuoden vankeuteen, mikä vain lisäsi karkuruutta – linnassa oli suojassa kranaateilta. Armeijakunnasta annettiinkin käsky, jonka mukaan komentaja tai vartiomies sai ampua niskoittelevan tai päälle karkaavan karkurin. Huhu kertoi, että

etulinjaan palaamasta kieltäytyneitä oli jo ammuttu varoitukseksi muille.

Puna-armeija oli päättänyt tulla läpi. Se pommitti puolustajan asemia kaksi tuntia yhteen soittoon. Tulivalmistelun päätyttyä jalkaväki ja panssarit lähtivät hyökkäämään.

Nenosen tykistö ampui kahdellasadalla viideläkymmenellä putkella sulkuja. Stukat syöksyivät hyökkääjän kimppuun. Suomen pienet ilmavoimat yhtyivät leikkiin. Taivaalla käytiin monta näyttävää ilmataistelua. Alas ammuttu kone oli useimmiten neuvostoliittolainen.

Raskaan patterin tuliasemasta ilmoitettiin, että siellä oli pidettävä tauko, sillä haupitsien putket olivat tulikuumeita, niiden päällä voisi paistaa munan.

Linjat pitivät kaikkialla, paitsi Pyöräkankaalla, jossa vihollinen pääsi läpimurtoon. Se sai levitettyä murtokohtaa kilometrin syvyyteen. Jos se saisi vallattua koko kankaan, sillä olisi avoin hyökkäysura Saimaan kanavalle ja edelleen Helsinkiin. Suomi olisi mennyttä.

Mutta sivustat pitivät. Vastaisku aloitettiin tulivalmistelulla. Kahden minuutin tulivalmistelun päätyttyä taistelijat hyökkäsivät.

Neuvostoliittolaiset perääntyivät. Kentälle jäi pataljoonan verran kaatuneita ryssiä.

Linjat palautettiin aamuyöhön mennessä kaikkialla entiseen paikkaan. Käskynjaossa Norre joutui nipistelemaan itseään pysyäkseen hereillä. Kuului pillin vihellys. Se tarkoitti, että vihollinen hyökkäsi taas.

Mutta ääni oli väsymyksestä johtuvaa harhaa. Vihollinen ei hyökännyt koko päivänä. Seuraavana aamuna se aloitti tulivalmistelun taas kerran. Laimea hyökkäysyritys tuhottiin jo lähtöasemiin. Sen jälkeen oli rauhallista.

Norre nukkui univelkaa pois kuin tukki. Aamulla vihollinen valmistautui taas hyökkäämään. Mutta se ei päässyt edes aloittamaan etenemistä, sillä Nenosen trimmaama tykistö ja Stukat hajotivat ryhmytykset jo lähtöasemiin.

– Vihulaisesta alkaa olla puhti poissa, Partti sanoi ruokailemaan kokoontuneille upseereille.

Norren vatsa kurni, hän ei ollut syönyt viikkoon kunnolla.

Ruokana oli kaurapuuroa, jälleen kerran.

– Kokolihaa ei ole näkynyt edes rouvainkuksuilla, kapteeni Kairamaa loihe lausumaan, kun joku purnasi ruuasta.

Kaurapuuro maistui ihmeen hyvälle.

– Tietääkö kukaan, mikä on maailman lyhin mies? Kairamaa kysyi.

Kun kukaan ei välittänyt vastata, Kairamaa vastasi itse:

– Sillä on pussit silmien alla, hähä.

Vanha vitsi ei jaksanut naurattaa.

Partti kertoi, että Amerikka on katkaissut diplomaattisuhteet Suomeen,.

– Länsi jätti Suomen taas kerran yksin Venäjän karhun kanssa. Suomi ei ole lännelle enää latiakaan velkaa, Kairamaa totesi.

Puna-armeija aloitti tulivalmistelun taas kerran. Puolustajat raahautuivat väsymyksestä puoli-kuolleina etulinjaan. Moni oli valmis heittämään aseensa maahan ja antautumaan viholliselle.

Mutta vanja ei hyökännyt. Se tyytyi ampumaan rumputululta ja ajelemaan panssareilla linjojen suuntaisesti.

Partin rykmentti vedettiin reserviin sen oltua etulinjassa yli viikon yhtä mittaa. Uupuneet taistelijat saivat nukkua univelkaa pois.

Aurinko oli jo korkealla, kun Norre heräsi. Hän meni ulos polttamaan. Partti oli jo kuistilla.

– Divisioonast soitettiin, et siut on ylennetty everstiluutnantiksi, Paavali kertoi. – Onneks olkoo.

– Kiitän, herra eversti.

Norre otti Partin tarjoaman savukkeen. Saatuun sen syttymään hän veti keuhkot täyteen savua.

Maassa oli härmää. Oli hiljaista lukuunottamatta Ihantalan suunnalta kantautuvaa panssarien ääntä.

– Täs ol enne korkia metsä, Partti viittasi kädellä.

Monta ehjää puuta ei näkynyt.

– Miu kottalo on tuol vähä matka pääs, Partti sanoi. – Sinne ei oo nyt mänemistä, ko hää huseeraa siel.

Paavali oli menettänyt kodin jo toisen kerran lyhyen ajan sisällä.

Kairamaakin tuli kuistille. Mies näytti kurjalta.

– Myö ollaa ko mitäkii metsäläisii, Partti sanoi.

– Minä tunnen vanhentuneeni viikossa viisi vuotta, Norre hymähti. Hän imi savua tupakasta ja antoi savun viipyä keuhkoissa pitkään, ennen kuin puhalsi sen ulos.

– Suome tulevaisuus on hiuskarva varas, Partti sanoi. – Suomi on mennyttä, jos vihulaista ei saa pysähytettyä tääl Ihantalas ja Viipurilahel ja Vuosalmel. Meil ei oo muuta vaihtoehtoo ku jatkaa taisteluu. Onneksi armeija taistelee jälleen. Kaks viikkoo sit uhrivalmiuvest ei olt tietookaa. Stalin tek virheen, ko hää vaati meilt ehotonta antautumista. Selkä seinää vaste suomalaisine taistelee ko leijona.

– Miehet vaan alkavat loppua, Norre sanoi.

Miehet tosiaan olivat vähissä. Aunuksesta ja Maaselän kannakselta ei voitu enää siirtää joukkoja Kannakselle, sillä Laatokalta Jäämerelle ulottuva pitkä rintama jäisi suojattomaksi, jolloin oli olemassa vaara, että puna-armeija pääsisi Kannaksen joukkojen selkäpuolelle. Jos linjat murtuisivat Kannaksella, puna-armeijalla olisi avoin hyökkäysura Kymijoelle ja edelleen Hel-

sinkiin, sillä Salpalinja oli miehittämätön. Sen jälkeen Suomi olisi mennyttä. Puna-armeija miehittäisi Suomen. Stalin oli uhannut, että uppiniskaisimmat suomalaiset ammuttaisiin ja loput siirrettäisiin Siperiaan. Koulutuskeskuksista ei saatu enää miehiä paikkaamaan rivejä, ja vaikka saataisiinkin, sotilasvalan juuri vannoneista ei ollut vihollisen pysäyttäjiksi. Joku oli keksinyt panna tulokkaat hautaamaan kentälle jääneitä ryssiä – ne unohtivat pelon, kun näkivät, että vihollinenkin oli kuolevainen. Joistakin tuli niin rohkeita, että keräsivät kaatuneilta kokardit. Kaatuneita vanjoja riitti. Helteellä ruumiit mätänivät nopeasti. Tuuli toi imelää hajua ei-kenenkään-maalta.

– Miehistötapioihi voijaa lisätä hermot jatkuvan pelkotilan seurauksen mänettäneet, Partti sanoi. – Miehiä on mänt Luumäel, nii ku sanonta kuuluu.

– Hiippareita on palautettu länsirannikolta asti, Norre kertoi.

– Tärähtäneistä ei ole etulinjassa kuin haittaa, Kairamaa sanoi.

Eduskunta oli säätänyt pikalain, jonka nojalla kenttäoikeus voi tuomita rintamalta toistamiseen

karanneen kuolemaan. Lain toivottiin hidastavan hiippailemaan lähtemistä.

– Euroopa kohtalo ratkassaa näin päivin tääl Kannaksel miespolviks etteepäi, Partti sanoi. – Jos myö pystytää sitomaa vastas olevat puna-armeija divisioonat, Stalin ei voi siirtää niitä Saksa rintamal. Amerikkalaiset ehtiit Berliiniä enne puna-armeijaa, ja Eurooppa jää länsimaise sivistykse piiriin.

– Ei hyvältä näytä Euroopan kohtalo, Kairamaa sanoi. – Idästä hyökkää mongooli takkuisen hevosen selässä, ja lännestä Amerikan neekeri panssarilla.

Adjutantti tuli kertomaan Partille, että vihollinen valmistautui hyökkäämään.

– Eikö se voi jo lopettaa, Partti sanoi tuskaisella äänellä.

He sammuttivat tupakat ja lähtivät komento paikalle.

Vihollisen laimea tunnusteluhyökkäys torjuttiin helposti. Sen jälkeen puna-armeija tyytyi ampumaan heikkoa häirintätulta. Katjushatkin vai-

kenivat. Lentokoneet eivät rynnäköineet enää. Panssarit pysyivät ”pirssissä”.

5.

Siniristilipulla verhottu arkku, johon Vilhelmin Karjalasta tuotu ruumis oli pantu, oli asetettu Tuomiokirkon alttarille. Vilhelmin siunaaminen oli yksi Risto Karivieren viimeisimmistä virkatoimituksista ennen eläkkeelle siirtymistä. Tehtävä oli raskas, sillä vainaja oli ollut hänelle kovin tuttu.

Virsi päättyi. Karivieri nousi tuolista ja käveli hitaasti arkun luo. Hän asettui seisomaan arkun päähän.

Karivieri puhui uhrista, joka oli annettu isänmaan vapauden puolesta. Vilhelmille oli ollut tärkeintä saada asua vapaassa isänmaassa, vapaus saada puhua äidinkieltä ja oikeus saada uskoa Isään, Poikaan ja Pyhään Henkeen.

Lopetettuaan puheen Karivieri antoi suntiolle merkin nyökkäämällä. Suntio ohjasi suojeluskun-

tapukaiset kantajat arkun viereen. Kantajat tarttuivat arkun ali vedettyihin valkoisiin nauhoihin ja panivat ne niskan taitse. Suntio teki käsillä nostamista kuvaavan eleen. Kantajat nostivat arkun ylös alttarilta ja lähtivät kantamaan sitä ulos. Kanttori soitti uruilla Narvan marssia. Ulkona kantajat nostivat arkun isopyöräisille, mustalla kankaalla verhoilluille kärryille. Saattojoukko asettui kulkueeksi kärryjen perään. Karivieri ja suntio asettuivat saaton kärkeen. Sielunkellojen alkaessa soida saatto lähti kohti hautaa.

Sää oli lempeän kesäinen. Haavanlehdet värisivät vienossa tuulessa. Linnut olivat lopettaneet laulamisen siltä suvelta.

Saatto pysähtyi avatun haudan ääreen. Kantajat laskivat arkun maahan haudan päähän. Saattoväki asettui kehäksi haudan ympärille.

Karivieri otti pienellä lapiolla hiekkaa ja kaatoi sitä arkun päälle. Samalla hän luki tutun loitsun:

– Maasta sinä olet tullut. Maaksi pitää sinun jälleen tuleman...

Kun kantajat laskivat arkun hautaan, Karivieri aloitti Lutherin virren ”Jumala omi linnamme”. Vain harva yhtyi veisuuseen.

Suntio peitti haudan väliaikaisesti laudoilla ja teki sille kuusenhavuista matalan kummun. Saat-tajat kävivät laskemassa kukat kummulle.

Muistotilaisuuteen Norrejen kotiin kutsuttiin vain omaiset ja pappi. Miehet, paitsi Karivieri, olivat asepuvussa. Birger oli tullut poikansa hau-tajaisiin. Klauskin oli päässyt tulemaan, sillä ti-lanne oli muuttunut rintamalla asemasodaksi.

Paikalla oli nuori kuvankaunis nainen, jota Karivieri ei ollut nähnyt ennen. Nainen näytti hyvin surulliselta. Uteliaisuus voitti. Hän kysyi Margitilta, kuka nainen oli.

– Jekaterina, Margit vastasi kuiskaamalla. – Vilhelm ja Jekaterina olit salakihloissa. Jekaterina on itkenyt siitä asti, kun kuuli Vilhelmin kuole-masta.

Katrin oli saanut hankittua kahvia mustasta pörssistä. Birger istui pöydän päässä murheen murtamana eikä osallistunut keskusteluun, jota käytiin ruotsiksi. Birger ei kiinnostunut edes, kun von Gotha, jonka kauluslaatoissa oli luutnantin arvomerkit, kertoi, että vihollisen selustaan Kan-naksella jätetyiltä partioilta oli saatu tieto, että Neuvostoliitto kuljetti pitkällä junilla joukkoja

pois rintamalta. Kun kukaan ei kommentoinut, Karivieri sanoi, että venäläisillä oli kiire ehtiä Berliiniin ennen amerikkalaisia. Suomi oli si-vusotanäyttämö.

Sota oli käännekohdassa. Puna-armeija oli pysäytetty Suomen kaikilla rintamilla: Ihantalas-sa, Vuosalmella, Viipurinlahdella ja U- asemassa Laatokan takana.

Maarit kysyi oliko perää huhussa, jonka mu-kaan presidentti Ryti eroaisi, ja eduskunta valitsi-Mannerheimin uudeksi presidentiksi.

Karivieri sanoi, että huhussa oli perää. Päästäi-siin Rytin Hitlerille antamasta sitoumuksesta olla tekemättä rauhaa Neuvostoliiton kanssa ilman Saksan suostumusta. Oli otollinen hetki tehdä erillisrauha. Moskova oli valmis neuvottelemaan, ja Saksa oli niin suurissa vaikeuksissa sekä länsi-että itärintamalla, ettei se pystyisi miehittämään Suomea. Toiseen kertaan menetetty Karjalakaan ei ollut este rauhanteolle. Saataisiin siedettävät rauhanehdot, koska Suomen kenttäarmeijaa ei ollut lyöty.

Klaus sanoi, että Suomi pettäisi Saksan.

Kukaan ei esittänyt vastaväitettä. Margit sanoi arvoituksellisesti, että Ryti uhrattiin.

Kahvittelun jälkeen Klaus kertoi Karivierelle, että oli joutunut hoitamaan Äänislinnan siirtoleirin komendantin tehtäviä sen jälkeen, kun komendantti oli lähtenyt Suomeen. Leiriasukit muuttuivat julkeiksi kuultuaan, että puna armeija oli ylittänyt Syvärin ja lähestyi Äänislinnaa. Ne uhkasivat puna-armeijan kostavan suomalaisille. Klaus joutui antamaan käskyn teloittaa kaksi murrosikäistä huligaania, jotka olivat tunkeutuneet leirin muonavarastoon. Muona oli tarkoitettu leirin asukkaille, kunnes puna-armeija alkaisi muonittaa niitä. Varkaita ei voinut jättää rangaistuksetta, sillä suomalaisten lähdettyä kukaan ei rankaisisi niitä. Klaus halusi teloituksesta varoitavan esimerkin ja käski tuoda leiriasukit seuraamaan ampumista. Pyöveli pakotti varkaat polvilleen maahan ja ampui pistoolilla niskaan.

Klaus ei ollut kestänyt kuulla naisten vullotusta vaan meni konttoriin ja joi pään täyteen.

Klaus muistutti paljon isoisäänsä Haraldia. Kummallakin oli komea aatelinena ja tummat tuuheat kulmakarvat.

Karivieri poistui surutalosta ensimmäisenä. Pukiessaan takkia eteisessä hän kuuli, kuinka Klaus pyysi viereisessä huoneessa Jekaterinaa autoajelulle Ruissaloon. Hän ei jäänyt kuuntelemaan, mitä Jekaterina vastasi.

V

1.

Karl Katava oli saanut hetki sitten kuulla patterimorsetuksen välityksellä, että Suomi oli ehdottanut aselepoa verenvuodatuksen lopettamiseksi. Uutinen oli hyvä, sillä ainoa mahdollisuus hänellä säilyttää henki oli, että ehdittäisiin solmia rauha, ennen kuin viranomaiset panisivat oikeuden päätöksen täytäntöön. Moskova näet asetti yhdeksi rauhanehdoksi sen, että kaikki liittoutuneiden puolesta sotineet vapautettaisiin Suomen vankiloista. Hänet oli tuomittu kuolemaan, koska hän taisteli sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän puolesta. Rangaistuksen toimeenpano oli lykkäänty-

nyt, koska kommunistitoverit olivat lähettäneet hänen puolesta armonanomuksen presidentille.

Karl ei armoa fasisteilta pyytänyt. Hän halusi, että toverit kääntyisivät Neuvostoliiton viranomaisten puoleen. Kuulusteluissa hänelle oli näytetty valokuvia, jotka esittivät vastarintamiehiä. Kuulustelija sanoi, että eräs kuvissa olevista oli ilmiantanut hänet. Hän ei mennyt niin halpaan, että olisi myöntänyt tuntevensa ketään kuvissa olevista. Kuulustelut tapahtuivat kiduttamalla. Hän oli kestänyt murtumatta, kunnes kuulustelijat vetivät epäamättömän todisteen; hänen ja eräiden tovereiden Petroskoissa allekirjoittaman lentoleh-tisen, jossa he kehottivat suomalaisia ryhtymään sotimaan Neuvostoliiton puolesta fasismia vastaan. Allekirjoitusta ei kannattanut yrittää väittää vääreännökseksi.

Karlia ei ollut saatu tunnustamaan mitään, mutta kapitalistien oikeus tuomitsi hänet kuolemaan.

Millä oikeudella ihmiset tuomitsivat toisen kuolemaan? Täytyi olla olemassa jokin korkeampi oikeus. Jumala se ei ollut.

Sellissä tuntui alkusyksyn koleus. Vartija avasi tykistöluukun. Todettuaan kaiken olevan kunnossa vartija sulki luukun ja sammutti katosta lyhyen johdon päässä roikkuvan lampun.

Karl oli ollut melkein koko miehuusikänsä kiven sisässä. Hän kuului poliittisiin eli vankien yläluokkaan. Rikosvangit kuuluivat alaluokkaan. Mutta pian tulisi muutos. Puna-armeija vapauttasi hänet vankilasta. Hän sai viran uudessa hallinnossa. Hän perustaisi perheen jonkun kivan naisen kanssa. He saisivat lapsia.

Jokaöinen vieras tuli viemäristä. Se rapisteli kynsillään ja alkoi ravata lattialla edestakaisin.

Rotan mentyä takaisin viemäriin Karl nukahti.

Karl Katava heräsi, kun vartija ravisteli häntä olkapäästä. Lampussa paloi valo.

– Heitä keviästi ylle ja lähäre föllyhyn, vartija kehotti.

Karl nousi istumaan vuoteen reunalle. Ristikkoikkunasta voi nähdä, ettei aurinko ollut noussut vielä.

Karl ei pitänyt kiirettä pukeutumisessa – kuolema jouti odottamaan. Puettuaan hän sanoi:

– Olen valmis.

– Saappahat unohtu.

– Ajattelin säästä murhajani vaivalt, etei heijän tarttis vetä niit jalast.

– Pane ne kuitenkin.

Karl suostui vetämään saappaat jalkaan.

– Lähäre kävelemähän erellä, vartija käski.

Käytävässä ei ollut ketään.

– Toveri, terve' sit! Me emme näe enä täsä mailmas! Karl huusi erään sellin kohdalla.

– Turpa tukkohon, vartija ärähti.

Pihalla odotti umpikopilla varustettu kuorma-auto moottori käyden.

– Kiipiä lavalle, vartija käski.

Vartija tuli perässä koppiin. Karl ehti hädintuskin istuutua, kun auto lähti liikkeelle.

Silmien totuttua hämärään Karl näki sotilaat, jotka istuivat kivääri haaravälissä.

Mukulakivillä tärisytti.

– Haluatteko puhua papin kanssa? joku kysyi.

Karl näki liperikaulan.

– Mää en halua mittä teilt papeilt, hän sanoi. – Te olette aina rikkatem puolel, vaik oppinne mukka teijäm pitäs olla köyhättem puolel.

Liperikaula vaikeni.

Karl näki ruumisarkun.

– Mää tohon mahdu, ellette pan kyljelle, hän rikkoi hiljaisuuden. – Teil tuli kiire ehti tappa mun, ennen ku rauha solmita.

Kukaan ei sanonut sanaakaan.

Auto kääntyi tielle, jolla oli paljon kuippia. Lyhyen matkan kuljettuaan se pysähtyi.

– Uloh, vartija käski Katavaa.

Karl hyppäsi autosta. Oltiin synkässä kuusikossa. Aurinko nousi jo metsän takaa.

Karl hylkäsi pakoajatuksen, koska ei halunnut tulla ammutuksi selkään. Vartija väänsi häneltä kädet selän taakse ja sitoi ne narulla ranteista yhteen. Vartija talutti hänet hiekkakuopan reunalle.

Kapteeni tarjosi mustaa liinaa silmille.

– Haluan nähdä murhajani, Karl kieltäytyi liinasta. Ääni takertui kurkkuun.

– Voitte esittää viimeisen toivomuksenne, kapteeni sanoi.

– Kertokaa kaikil, et Karl Katava ei tehny mitään rikosta. Hallitus on syyline.

Kapteeni sai hillittyä vaivoin, ettei olisi lyönyt nyrkillä.

– Ampujat asettukaa riviin! kapteeni komensi.

Harmaatakkien asetuttua kapteeni meni seiso-
maan rivin päähän hajareisin.

– Ladatkaa aseet, kapteeni komensi vapiseval-
la äänellä.

Kuului yhtenäinen latausliike.

– Tähdätkää!

Kiväärit nousivat poskelle. Tuli niin hiljaista
että kuuli haavanlehden värinän.

– Verilahkeet! Karl huusi niin kovaa kuin pys-
tyi.

– Tulta!

Rintaan tuli niin voimakas isku että Karl lensi
selälleen.

Oli vaikea hengittää. Tuntui kuin monisataki-
loinen karju makaisi päällä. Kipu oli sietämätön.
Sitten ei mitään.

2.

Taistelut olivat heinäkuun puolivälin jälkeen
laantuneet rytinäksi. Ylipäällikkö kiitti sotilaitaan

vihollisen torjumisesta. Puna-armeija hyökkäsi vielä divisioonan voimin Ilomantsissa, mutta se lyötiin takaisin. Motituskaan ei ollut kaukana.

Divisioona, johon Partin rykmentti kuului, vedettiin reserviin syksyn alkaessa. Miehet rakensivat taisteluhautoja, koska Neuvostoliiton aikeista ei ollut täyttä varmuutta. Satoi viikkotolkulla. Taisteluhaudat täyttyivät vedestä ja liejusta. Elokuun vaihduttua syyskuuksi divisioona sai käskyn valmistautua siirtymään Lappiin karkottamaan saksalaiset.

Birger Norre ei ollut ainoa, jonka mielestä käskyssä oli astian maku. Ryhdyttiin kunniaatton tekoon, kun käännettiin aseet aseveljeä vastaan. Pian kuitenkin ymmärrettiin, että niin oli pakko tehdä – Moskova ei suostuisi rauhaan muuten.

Esikunnan upseerit herätettiin käskynjakoon keskellä yötä. He pukivat ja lähtivät unenpöpperössä.

Komentajalla oli kova uutinen; aselepo alkaisi aamulla kello seitsemän.

Oli vaikea uskoa rauhaa todeksi. Aseet vaikeenisivat yli kolmen vuoden sotimisen jälkeen.

– Sota on helppo alottaa, mutta vaikia lopettaa, Partti sanoi suuren viisauden.

Aamulla upseerit söivät kevyen kenttäaamiaisen, Sen jälkeen he lähtivät etulinjaan. Kello oli varttia vaille seitsemän. Kumpikin osapuoli ampui vielä kiivaastikin linjojen yli. Suomalaiset tyytyivät käsiaseisiin, mutta veli venäläinen ampui myös tykeillä.

– Ryssä tyhjentää kasematteja, ettei tarvitse kuljettaa ammuksia takaisin varikkoihin, patteriupseeri arveli.

Kapteeni Kairamaa oli kyynisempi:

– Ryssä haluaa näyttää kaapin paikan niin kauan, kun se voi sen vielä tehdä.

– Älä sano ”ryssä”, luutnantti Kotila sanoi provosoivasti.

– Miksen?

– Joudut siitä edesvastuuseen.

– Ryssä on edelleenkin ryssä, vaikka voissa paistaisi, Kairamaa tuhahti.

– Saa nähhä lopettaako se ampumisen seitsemältä, Partti vaihtoi puheenaihetta.

– Miksei lopettaisi? Sekin on väsynyt sotaan, Kotila sanoi.

– Mie eppäilen, Partti sanoi.

He pysähtyivät vertailemaan kelloja.

– Miu taskunauris on tasan, Partti ilmoitti.

Outo hiljaisuus levisi rintamalle. Kiväärit eivät räätisseet. Tykit eivät pauhaneet. ”Stalinin urut” eivät ulisseet. Ei kuulunut telaketjujen kitinää, ei ”kylvökoneiden” rynkytystä.

Hiljaisuus kesti vain hetken. Neuvostoliittolaiset rikkoivat sen.

– Mitä mie sanoin, Partti palautti mieliin.

– Ryssään ei voi luottaa, Kairamaa totesi.

Puna-armeija ampui rintaman yli jopa kaunuonoilla.

– Tuleen vastataa vain jos vihulaine yrittää tunkeutua asemiimme, Partti antoi käskyn.

Neuvostoliittolaiset ampuivat linjojen yli koko päivän ja seuraavan yön mutta koska he eivät hyökänneet, suomalaiset eivät vastanneet tuleen. Seuraavana aamuna neuvostoliittolaisetkin lopetivat.

– Heil on er allakka ko meil, Partti totesi kiuvasti.

Aselepo oli tosiasia. Sotilaat nousivat taisteluhautoista, kun ei tarvinnut enää pelätä joutuvansa edes harhaluodin uhriksi.

Entiselle viholliselle luovutettiin kartat miinakentistä. Veljeilyä ei esiintynyt, vaan viha oli edelleen käsin kosketeltavaa. Oli vaikea antaa anteeksi sitä, että toinen oli yrittänyt ottaa hengen.

Välirauha solmittiin kahden viikon kuluttua aselevosta. Kuultuaan rauhan ehdot taistelijat tyrmistyivät. Melkein koko Karjala täytyi luovuttaa, vaikkei puna-armeija ollut pystynyt valloittamaan kuin osan alueesta. Kun aselepo alkoi, Suomen kenttäarmeija oli asemassa Viipurinlahdella, Ihanalassa, Vuosalmella ja U-asemassa Raja-Karjalassa. Rukajärvellä joukot olivat kaukana Neuvostoliiton puolella.

Oltiin pahoillaan karjalaisten puolesta. Ne joutuivat jättämään uudelleen rakennetut kodit ja etsimään uudet olosijat jäljelle jääneestä Suomesta. Rauhan ehtoihin kuului lisäksi, että Suomen täytyi karkottaa saksalaiset Pohjois-Suomesta. Tunnelma ei ollut kovin valoisa. Moskova oli

pelannut kortit paremmin kuin Helsinki ja Berliini.

Kannakselta siirrettiin joukkoja pohjoiseen. Lapissa alkoi sota saksalaisia vastaan. Nimenomaan ”sota”, sillä Suomen ja Saksan sanattomalla sopimuksella vuoristoarmeija vetäytyi Norjaan ryhtymättä sotimaan suomalaisia vastaan. Suomalaiset lähtivät taka-ajoon mutta eivät ampuneet kohti. Suomeen saapunut liittoutuneiden valvontakomission neuvostoliittolainen osapuoli kuitenkin havaitsi vilpin ja vaati ryhtymään oikeisiin sota-toimiin. Suomi pelästy, ettei selviytyisi kahdensadantuhannen saksalaisen karkottamisesta, sillä toimissa jouduttiin käyttämään vain asevelvollisia, rauhanehtoihin näet kuului kenttäarmeijan kotiuttaminen joulukuun ensimmäiseen viikkoon mennessä. Suomi pyysi Neuvostoliitolta, että puna-armeija, jonka joukot odottivat rajan takana etenemiskäskyä, suorittaisi saksalaisten karkottamisen. Mutta Stalin ei suostunut avaamaan uutta rintamaa saksalaisia vastaan, vaan jätti sotimisen suomalaisten tehtäväksi. Lapissa alkoivat kiivaatkin taistelut. Satoja sotilaita kaatui – moni

oli sitä mieltä, että turhaan. Vetäytyessään saksalaiset polttivat asumukset kostoksi Petturi-Suomelle. Marraskuun alussa saksalaisia joukkoja oli enää ”päälaella” ja ”käsivarressa”. Kenttäarmeijan kotiuttaminen voitiin aloittaa levollisin mielin.

Birger Norre kotiutettiin Kajaanissa. Hänen tehtävänä oli valvoa aseiden ja sotatarvikkeiden lastaaminen kotiutusjunan peräpäähän tavaravau-nuihin.

Juna lähti kolkuttelemaan etelään. Humalaisia sotilaita kulki enenevässä määrin vaunun läpi. Jotkut olivat pystyneet hankkimaan viinaa, vaikka Suomen hallitus oli määrännyt Alkoholiliikkeen myymälät pidettäväksi kotiuttamisen ajan suljetuina.

Norre lähti Partin kanssa katsastamaan miesten kunnon.

Miehistövaunuissa meno oli hurjaa

– Viijen vuojen savotta on ohi! ympäripäissään oleva pioneeri huuteli.

– Tulj pijetyks sehii ropina, sano akka ku tuohele kusj, toinen pioneeri tokaisi.

– Sua nähhä, onko eekot pysynä uskollisina sen aekkoo, ko myö oltii sotahommissa, tykkimies sanoi.

– Onko syytä epäillä? rumannäköinen kiväärimies kysyi ja nousi seisomaan. – Minä tapoin soassa ryssiä. Kyllä minä yhen suomalaisennii päihitän, mies uhosi nyrkit pystyssä.

– Ku vetävyyttii Viipurista, viinapannut olis pitäny jättee ehjiksi. Ryssät olis juoneet ihtesä umpihumalaan, ja Viipuri olis vallattu helposti takajsin, alikersantti järkeili.

Partti otti kiväärimiehen puhutteluun ja kysyi, mistä tämä oli saanut hankittua viinaa.

– Ostin Kajjaanissa pimeän putelin mustalaiselta.

Kun juna pysähtyi Kuopiossa, sotapoliisit veivät putkaan pahimmin juovuksissa olevat.

Jatkettuaan Kuopiosta juna pysähtyi yöllä jollakin väliasemalla. Se vekslattiin sivuraiteelle, ja siitä irrotettiin peräpään tavaravaunut. Paikkakunnan suojeluskuntalaiset siirtäisivät vaunuissa olevat aseet ja sotatarvikkeet varmaan kätköön. Aseita ja varusteita varastoitiin, koska Suomi varautui sissisotaan. Ei luotettu, että Neuvostoliit-

to kunnioittaisi välirauhansopimusta, vaan se toisi joukot Suomeen ja miehittäisi maan. Niin oli tapahtunut Romaniassa ja Bulgariassa, vaikka aselepo oli astunut voimaan. Suomessa ei haluttu kokea noiden kahden Saksan rinnalla sotineen maan kohtaloa.

Norre jätti Partille jäähyväiset Kouvolassa. Paavali, joka oli ennen sotia asunut Viipurissa, ei tiennyt, minne asettuisi asumaan. Nyt mies meni si Lappeenrantaan, jossa perhe oli.

– Nähhää taas mut er merkeis, Paavali sanoi ja lähti kävelemään asemalaituria pitkin.

Norre jatkoi Turkuun. Kotona odotti ikävä uutinen. Katrin kertoi, että kolme upseeria oli tullut viikko sitten hakemaan Klausin. Klaus luuli, että oli kyse upseerikaverien pilasta, ja lähti upseerien mukaan. Poikaa ei ollut kuulunut takaisin.

Norre lähti siltä seisomalta sotilaspiirin esikuntaan.

Esikunnassa kukaan ei tiennyt, missä Klaus oli. Norre sai kuitenkin pidätyksen suorittaneiden upseerien nimet ja osoitteet.

Ensimmäiset kaksi eivät olleet kotona. Kolmas, kapteenin arvoinen kadettiupseeri oli.

– Olen jääkärieverstiluutnantti Birger Norre. Sopiiko tulla sisälle?

Siviiliasussa ollut kapteeni päästi hänet sisään.

– Miksi poikani Klaus Norre pidätettiin?

– Käsky tuli ukolta.

– Anteeksi keneltä?

– Siis Mannerheimiltä.

– Tuollaista soopaa minä en usko.

Kapteeni sanoi hakevansa asiakirjajäljennöksen. Palatessaan kapteenilla oli kädessä paperi, jonka hän ojensi Norrelle.

Paperilla oli koneella kirjoitettu lista nimiä.

– Siinä ei ole poikani nimeä, Norre huomautti.

– Se on tuossa. Nimi on kirjoitettu väärin. Sen selvittämisessä meni vähänaikaa.

– Aiotaanko häntä syyttää jostakin?

– Lista tuli valvontakomissiolta. Suomen hallitus ei syytä häntä.

– Mistä poikaani aiotaan syyttää?

– Äh. Sotarikoksesta. Moskovasta tulee myöhemmin yksityiskohtainen syytekirjelmä.

Norre ei tiennyt mitä sanoa.

– Viivyttelimme pidättämisessä, koska halusimme antaa hänelle tilaisuuden paeta Ruotsiin, mutta hän ei käyttänyt sitä hyväksi, kapteeni kertoi.

– Mistä hän olisi tiennyt paeta?

Kapteeni puhui läpiä päähänsä.

– Olitteko Te rintamalla? Norre kysyi vihaisesti.

– Olin.

– Silloin Te tiedätte, että sodassa lait vaikenevat. Rintamalla vallitsee Hammurabin laki. Silmä silmästä. Hammas hampaasta. Tapa tai tule tapetuksi.

– Tiedän sen. Mutta näin on meneteltävä.

– Missä Klaus on nyt?

– Hänet siirrettiin Riihimäen vankilaan.

Norre lähti pois.

3.

Iltateen juotuaan Risto Karivieri valmistautui yöpuulle. Hän täytti kuumavesipullon ja vei sen

vuoteeseen. Iän myötä olivat kaikenlaiset kylmäs-
tä johtuvat kolotukset alkaneet vaivata. Hän puki
yöpuvun. Hän veti villasukat jalkaan ja pani yö-
myssyn päähän. Hän sammutti lampun ja kömpi
vuoteeseen.

Avaimenreistä näki, että valo paloi vielä An-
nikin huoneessa. Karivieri nousi vuoteesta. Hän
hiipi varpaillaan Annikin huoneen ovelle ja pani
silmän avaimenreikään.

Annikki istui sängyn laidalla ja riisui sukkaa.
Annikki, joka asui alivuokralaisena hänen luo-
naan, oli ollut kesällä jo muuttamassa Pyhäjärvel-
le vanhempiensa luokse, kun sotatilanne muuttui
ja Kannas täytyi tyhjentää uudelleen asukkaista.

Annikki sai sukat pois jalasta ja nousi riisu-
maan kureliivit.

Raskas karjakon työ oli jättänyt jäljet Annikin
vartaloon. Annikki oli kertonut, että oli ollut kah-
destaan anoppinsa Katrin kanssa navetassa lyp-
sämässä. He eivät huomanneet selän taakse tullut-
ta agronomia. Katri motkotti, että heidät oli hou-
kuteltu kolhoosiin petoksella. Heidät oli saatu
suostumaan, kun heille sanottiin, että yhteisnave-
toissa karjakot hoitaisivat kanturat. Mutta ei ker-

rottu sitä, että he olisivat niitä karjakoita. Selän
takana seissyt agronomi yskäisi. Katri säikähti
niin että kaatoi maitoämpärin. Agronomi moitti,
että Katri oli hävittänyt valtion omaisuutta, ja
uhkasi erottamisella. Katrin pelastukseksi koitui,
että silloin Neuvostoliitossa ei annettu vaihtaa
työpaikkaa. Työpaikan vaihtaminen tuli mahdol-
liseksi vasta seuranneella viisivuotiskaudella.

Henkeä alkoi ahdistaa. Karivieri palasi istu-
maan vuoteen reunalle. Hän painoi käden rintaa
vasten.

Valot sammuiivat Annikin huoneessa. Kare-
vieri kömpi peiton alle.

Tullessaan töistä eräänä päivänä Annikki halusi
puhua Pertistä Karivierelle. Annikki kertoi, että
Pertti oli paennut junasta, joka kuljetti vapaaeh-
toisina Suomen armeijassa sotineita inkeriläisiä
takaisin Neuvostoliittoon.

– Heä osti Pieksämeäel viimisel rahoiltoa mat-
kalipun Turkuu.

Karivieri kuunteli huolestuneena.

– Pertti ei uo asuntuo, Annikki sanoi..

- Pertti voi tulla tänne väliaikaisesti asumaan, Karivieri lupasi, ennen kuin Annikki ehti kysyä.
- Työ olette hyvä ihmine.

Pertti kertoi Karivierelle, että Heimopataljoona oli siirretty Kannakselta Lappiin sotimaan saksalaisia vastaan, mutta se ei ehtinyt osallistua taisteluihin, ennen kuin se siirrettiin Raaheen. Miehet käytettiin jumalanpalveluksessa. Sen jälkeen käskettiin koota kiväärit kekoon. He luulivat pääsevänsä lomalle, mutta heidät lastattiinkin härkävaunuihin. Vaunujen ovet pantiin ulkopuolelta säppiin. He esittivät äänekkään vastalauseen. Heitä lähdettiin viemään takaisin Neuvostoliittoon. Juna pysähtyi vähän ennen Pieksämäkeä. Heidät päästettiin tarpeille maastoon. Kymmenet – Pertti heidän joukossa – käyttivät tilaisuuden hyväksi ja kävelivät metsään. Juna jatkoi ilman heitä.

Pertti oli sitä mieltä, että Suomi oli pettänyt heidät. Hän katui, ettei ollut Torniossa käyttänyt tilaisuutta hyväksi ja uinut joen yli Ruotsiin, niin kuin monet.

Karivierellä ei ollut asiaan mitään sanottavaa.

Risto Karivieri lähti Annikin ja Pertin kanssa valvontakomission järjestämään tilaisuuteen kuulemaan, mitä neuvostoliittolaisilla oli tiedotettavana inkeriläisten kotiinpaluumahdollisuuksista. Raitiusseura Toivo Toisen juhlasali täyttyi kotiikävää potevista inkeriläisistä. Hälinä vaikenä, kun koppalakkipäiset punaupseerit astuivat saliin. Inkeriläismiehet panivat mielenosoituksellisesti lakin takaisin päähän.

Punaupseerit asettuivat pitkän pöydän taakse riviin istumaan. Puheenjohtaja avasi tilaisuuden vain venäjäksi, vaikka inkeriläiset osasivat kieltä huonosti. Karivieri osasi venäjää välttävästi, koska lyseossa oli ollut pakko lukea sitä.

Puheenjohtaja antoi puheenvuoron upseereista korkea-arvoisimmalle.

Puhuja kertoi, että Neuvostoliitossa oli jokin aika sitten säädetty laki, jonka mukaan Neuvostoliiton kansalaisia, jotka palaisivat kotimaahan, ei rangaistaisi, ja uhkasi, että jos Suomeen siirretyt neuvostoliittolaiset eivät palaisi vapaaehtoisesti, heidät vietäisiin väkijoukolla.

Punaupseeri puhui koko ajan neuvostoliittolaisista eikä inkeriläisistä. Alkoi epäilyttää, ettei

inkeriläisiä haluttukaan takaisin sotkemaan kansallisuussuhteita.

Tilaisuuden päätyttyä eteisessä keskusteltiin vilkkaasti äsken kuullusta.

– Mie lähen takasj kotjtii, vanhahko nainen sanoi.

– Mie en lähe, jos ei kerran oo pakko, nuori nainen sanoi.

– Se on pakko. Sehän tulj selväks, vanha mies sanoi.

– Mie uson, et junat ajaat pysähtymätä Inkerin ohi, yksi epäili.

Annikki uskoutui Karivierelle kotimatalla; hän ja Pertti eivät ilmoittautuisi Inkeriin palaajiksi.

– Se voi olla viisas päätös, Karivieri sanoi.

– Miul ei uo siel sukulasii. Tuskin Katri talokoa on enneä pystys. Myö männeä het huomen nimismiehe luokse kysymeä, voijoako myö jeähä Suomie.

Karivieri ei korjannut, että kaupungeissa oli poliisimestari eikä nimismies.

– Sinun on parasta mennä yksin poliisiasemalle, sillä Pertti voidaan pidättää, hän sanoi.

– Minkä takkii?

– Neuvostoliitto vaatii Suomen armeijassa sotineet kansalaisensa palautettavaksi.

Annikki meni hiljaiseksi pitkäksi aikaa.

– Voitko sie tulla miu kans poliisiasemal? Annikki pyysi.

Karivieri lupasi lähteä.

Annikki jäi aamulla rokuliin työstä. Hän oli saanut pitää työpaikkansa Vulcanilla, vaikka siellä ei Suomen irtaannuttua sodasta enää valmistettu pomminkuoria. Työvoimasta oli huutava puute, koska työmiehiä oli kaatunut sodassa.

Syötyään aamiaisen he lähtivät.

Komisario katsoi Annikin ja Pertin henkilöpaperit ja sanoi:

– Te voitte Suomen kansalaisena jäädä. Mutta Pertti täytyy luovuttaa takaisin Neuvostoliittoon.

– Hänel luvattii Suome passi, ku heä liittyy vappoahtosen Suome armeijoa, Annikki sanoi itkuisella äänellä.

– Onko hänellä siitä pumaska? virkamies kysyi tylysti.

– Tämäkö on palkkio siitä, et heä puolusti Suomie ase käes? Annikki kysyi.

– Sotaväki tekee asian vain entistä ongelmallisemmaksi. Neuvostoliitto vaatii palauttamaan kaikki Suomen armeijassa olleet kansalaisensa.

Komisarion ilme oli kylmä ja tunteeton.

– Todennäköisesti luovutettuja odottaa rajan takana rangaistus, komisario jatkoi. – Heimopataljoonassa ja erillisessä inkeriläispataljoonassa olleista ei ole vielä annettu etsintäkuulutusta. Pertti voi siirtyä Ruotsiin. Valvontakomission käsi ei ylety sinne asti. Me viranomaiset katsomme silloin muualle.

Ensimmäisen kerran poliisin sanoissa oli inhimillisyyttä.

– Suomi on sen velkaa puolestaan taistelleille inkeriläisvapaaehtoisille, Karivieri sanoi.

– Mite heä pärjeä Ruotsis, ko ei ossoa kieltäkeä, Annikki sanoi.

– Hän on nuori ja oppii kielen, komisario sanoi.

Heidän palattua kotiin Annikki kertoi Pertille poliisin ehdotuksesta. Pertti ei innostunut.

– Ruotsiin muutto on ainoa mahdollisuutesi, Karivieri suostutteli. – Jos jäät, sinun täytyy mennä maan alle, sillä poliisi tulee varmasti etsimään sinua.

– Mie lähen. Kyl mie pärjään, Pertti sanoi.

– Mie lähen siu kans, Annikki ilmoitti.

Sitä Karivieri ei olisi halunnut kuulla. Hän oli vähän rakastunut Annikkiin.

Karivieren heikoista taivutteluyrityksistä huolimatta Annikki piti päänsä. Annikki otti yhteyden laivuriin, joka salakuljetti pakolaisia Ruotsiin. Tapaaminen sovittiin erääseen satamakapakkaan.

Karivieri lähti Annikin tueksi. Hän oli kääntyä takaisin kapakan ovella. Paikan rähjäisyys pöyrisytti. Ilman täytti paksu tupakansavu. Asiakkaat näyttivät rapajuupoilta.

He valitsivat nurkkapöydän. Kyyppari tuli pian.

– Tuokaa minulle pullo kivennäisvettä, Karivieri tilasi.

– Entä daami?

– Miul sammoa.

– Anteeksi?

– Hänelle samaa, Karivieri tulkkasi.

Tarjoilijan mentyä Karivieri pani matkalla ostamansa Uusi Päivä nimisen kommunistien äänenkannattajan pöydälle.

– Mitä tuo on olevinnoa? Annikki osoitti sormella sanomalehden etusivua.

Otsikossa vaadittiin suurin kirjaimin sodanlietsojia asetettavaksi syytteeseen.

– Moskova pani kotikommunistit asialle, Karivieri sanoi kuiskaamalla. – Ne suostuivat siihen mielellään. Moskova haluaa panna meidät suomalaiset tuntemaan syyllisyyttä siitä, että me lähdimme jatkosotaan. Se myös hakee hyvitystä, koska se ei ole tyytyväinen sodan lopputulokseen. Sen tavoitteena oli vallata koko Suomi, mutta se joutui tyytymään Moskovan pakkorauhan rajaan.

Karivieri vaikenä, sillä tuntematon mies lähestyi pöytää.

– Uus päev kaiken muutta voi, mies osoitti kädellä sanomalehteä.

Mies oli laivuri. Laivuri istuutui ja sanoi hiljaisella äänellä:

– Mnä pyysin panema lehden tuntomerkiä, koska tämä mailmanaikka kommunisteille eppäillä kaikist vähite.

Asettaessaan juomat pöytään tarjoilija pyysi tilauksen laivuriltakin.

– Yhden tolpan pilsneri ja lasku. Tarkotus ei ol jääda istuma pitemmäks aika.

– Tuokaa meillekin lasku, Karivieri pyysi.

Tarjoilijan mentyä laivuri sanoi:

– Mennä suora asiaha. Aika on raha, niinku amerikkalaiset sanovat.

Karivieri oli sopinut Annikin kanssa, että hän hoitaisi puhumisen.

– Paljonko tämän frouvan ja hänen täysikäisem poikansa ylivieminen maksaa? hän kysyi melkein kuiskaamalla.

Laivuri kertoi summan.

– Miul ei uo nii paljo, Annikki kauhistui.

– Sitten mejän on turha jatka. Mnä juon pilsnerin ja lähden, laivuri ilmoitti tylysti.

– Ehkä mie soan rahat kokkuo, jos mie myyn kaikki tarpiettomat voattiet, Annikki sanoi.

– Minä lainaan puuttuvan osan, Karivieri lupasi nähdessään Annikin hädän.

– Sie olet ihmeellinen mies.

Tarjoilija toi pilsnerin ja lasku molemmille. He maksoivat ja odottivat, että tarjoilija meni pois.

– Isol laival ajamine ei ol halppa, laivuri sanoi.

– See ei ol mikkä huvireissu. Merivartijatte vältlemine koetle hermoi.

Sovittiin, että Annikki ja Pertti tulisivat viikon kuluttua aamulla tasan kello kuusi Rauman keskustassa olevan tuulimyllyn luokse.

– Tuokka raha följys, laivuri sanoi. – Ja pukeutukka lämpimäste. Tähä vuodenaikka avomerel puhaltta jäätvä viim.

He jättivät laivurin lipittämään pilsneriään.

Risto Karivieri lähti saattamaan Annikkia ja Perttiä. He matkustivat raitiovaunulla rautatieasemalle, jossa ostivat matkaliput pikajunan toiseen luokkaan.

Junanvaunussa oli vain muutama matkustaja – ihmisillä ei sodan jälkeen ollut varaa matkustaa. Muut matkustajat istuivat niin kaukana, että he voivat puhua rauhassa.

Karivieri kysyi Pertiltä, missä tämä oli haavoittunut rintamalla.

– Vuosalmel. Omat ampuivat. Mie kuulin ikkääku sumuvehon läpi, ku yks ampujist sano, et se ei ilmottant mitekää, et on ommii. Miut siottii purilaihi. Puijen oksat voa vilistiit silmis, ku minnuu vietii jiiäspeel. Koski nii hitost joka kerta, ko aisa peä osu juurakkoo tai kivvee. Minnuu tunkeutunt luoti poistettii. Hoavuri sano, et miun sota ol sojittu vähäks aikaa, ja anto kuukauve toipumislommaa.

– Moapakoko on palkkio siint, et Pertti olj mänettä hengen Suome puolest? Annikki kysyi.

Karivieri pani sormen suun eteen. Oli syytä varoa puheitaan, sillä valvontakomission värväämiä urkkijoita oli kaikkialla. Saattoi joutua pidätetyksi esimerkiksi sabotaasin suunnittelemisesta epäiltynä. Kaikki suomalaiset eivät alistuneet valvontakomission määräilyyn vaan ryhtyivät vastarintatoimintaan. Oli sattunut muutama ikävä episodi; Helsingissä oli ammuttu punaupseeri Porkkalaan marssilla olleesta kolonnasta. Poliisi etsi ampujaa.

Karivieren mieleen tulivat vuosisadan alun sortovuodet, jolloin moni ryhtyi vastustamaan laittomuutta. Tehtiin jopa terroritekoja. Hänkin

oli ollut nuorena ylioppilaana mukana vastarinta-toiminnassa, tosin vain passiivisessa. Venäläiset eivät oppineet, että suomalaisia ei kannattanut yrittää alistaa.

– Heimopataljoonan pit jeähä Äyräpäähä silla-peäasemaa, mut mejän siirrettii Vuosalmel. Mehi ei luotettu sen loikkausaikeen jälkee, Pertti kertoi.

– Minkä loikkausaikeen? Karivieri uteli.

– Kommunistit yrittiit soaha mejät loikkaamaa rintamalinjoje yli.

Tampereella piti vaihtaa junaa.

Maisema näytti lohduuttomalta. Lehtipuvun riisuneet puut värjöttelivät alkutalven pikkupakkasessa. Mustat pellot odottivat lumivaippaa päälle.

Monta tuntia kuljettuaan juna saapui Raumalle. Rautatieaseman läheltä löytyi halpa matkustajakoti. Karivieri epäröi kirjoittaa oikeaa nimeään ilmoittautumiskaavakkeeseen, sillä kaavake viettäisiin valvontakomissiolle. Hän kirjoitti sen kuitenkin.

Ennen nukkumaanmenoa he kävivät katsomassa tuulimyllyn paikan. Se oli vain kivenheiton päässä.

Seuraavana aamuna he nousivat varhain. Syötyään aamiaisen he maksoivat laskun ja poistuivat matkustajakodista.

Kadulla ei liikkunut vielä ketään. Tuulimyllyn luona oli ihmisiä.

– Minä en tule pitemmälle, Karivieri ilmoitti. Hän hyvästeli Annikin ja Pertin ja lähti rautatieasemalle. Hän huokasi helpotuksesta päästyään vaarallisiksi muuttuneista alivuokralaisista.

4.

Risto Karivieri kuuli pian vuodenvaihteen jälkeen, että Annikki ja Pertti olivat päässeet Ruotsiin.

Kuusi sosiaalidemokraattisesta puolueesta sodan aikana erotettua kansanedustajaa nosti eduskunnassa esiin kysymyksen sotarikollisista. Ilmeni, että ei ollut kyse rintamalla sotarikoksiin

syllistyneistä sotilaista, vaan poliitikoista, jotka olivat vieneet Suomen jatkosotaan. Rankaisemisesta haluttiin varoittava esimerkki, jotta Suomi ei enää koskaan aloittaisi sotaa Neuvostoliittoa vastaan, vaan että suomalaisista tulisi Neuvostoliiton ylimpiä ystäviä. Suomen hallitus katsoi, että sodan aikana maata johtaneita poliitikkoja voitiin rankaista vain, mikäli ne olivat tehneet sotatilajulistuksen yhteydessä muotovirheen. Hallitus asetti kuitenkin komitean tutkimaan sodanaikaisista asiakirjoista, ketkä poliitikot ”olivat johtaneet maan sotaan tai viivyttäneet rauhantekoa”.

Karivieri tunsu syvää myötätuntoa sodan aikana vastuuta kantaneita poliitikkoja kohtaan. ”Sotapoliitikkojen” rankaisemisessa ei ollut kyse mistään muusta kuin kotikommunistien kostopolitiikasta.

Eduskuntavaalit järjestettiin kevättalvella. Pääministeri Paasikivi – vanha myöntöväisyysmies – kehotti sotien aikana lainsäätäjänä olleita olemaan asettumatta ehdokkaiksi. Vaadittiin uusia kasvoja eduskuntaan.

Karivieri jätti käyttämättä äänioikeuttaan, sillä hän oli pettynyt omaan kansanedustajaansa, joka

suostui puhdistukseen eikä asettunut ehdokkaaksi.

Kommunistit saivat alkukesästä lisää vettä myllyynsä, kun eräs asekatkennässä mukana ollut jäi kiinni varastettuaan kätköstä elintarvikkeita. Rosvo ilmoitti kiinniottajille, että jos tekoa ei paineta villaisella, hän kertoo kätköistä valvontakomissiolle. Kun vaatimukseen ei suostuttu, kiristäjä toteutti uhkauksensa. Kommunistit saivat aiheen väittää, että asekatkenta vaaransi rauhan, sillä Neuvostoliitto voisi syyttää Suomea väli- rauhansopimuksen rikkomisesta, ja se voisi aloittaa uuden sodan Suomea vastaan. Moskova tyytyi kuitenkin vaatimaan Suomen viranomaisia vangitsemaan asekatkentaan osallistuneet ja selvittämään perusteellisesti, oliko kyse sissisotaan valmistautumisesta. Osa kätkentää johtaneista esikuntaupseereista ehti poistua maasta, ennen kuin kommunistijohtoinen Valtiollinen poliisi, joka oli perustettu välirauhan jälkeen Etsivän Keskuspoliisin tilalle, aloitti vangitsemiset.

Maailmansota päättyi liittoutuneiden voittoon. Voittajavaltiot kokoontuivat Lontoossa ja sopivat,

että Saksan ja Japanin sotasyylliset asetettaisiin syytteeseen rikoksesta rauhaa vastaan.

Suomen kommunistit ja eräät muut vasemmistolaiset halusivat sotasyylliset tuomiolle myös Suomessa. Ne esittivät eduskunnassa hallitukselle välikysymyksen sotasyyllisten rankaisemisesta. Pääministeri Paasikivi vetosi, että Suomen hallitusmuoto ei tuntenut takautuvaa lainsäädäntöä – teosta, joka ei ollut tekohetkellä lainvastainen, ei voitu tuomita rangaistukseen jälkikäteen. Mutta Paasikivi sai vain vähän kannatusta.

Katuparlamentti kokoontui lähes päivittäin eri puolilla maata. Vaadittiin eduskuntaa säätämään erityislaki sotasyyllisten rankaisemisesta. Tilanne meni niin kireäksi, että valvontakomissio uhkasi, että jos Suomi ei tuomitse ”suursotarikollisiaan”, ne viedään muualle tuomittavaksi. Hallitus taipui antamaan lakiesityksen, ja eduskunta sääti sotasyyllisyyslain – vastoin Suomen perustuslakia.

Perustettiin erityinen sotasyyllistuumioistuim.

Tuli Jeesuksen ristinkuolema mieleen. Stalin jätti ”sotasyylliset” suomalaisten itsensä tuomittaviksi ja pesi kädet kuin Pilatus. Karivieri käyttäisi ai-

hetta tulevassa saarnassa. Hän kuitenkin hylkäsi idean, sillä siihen maailmanaikaan sellainen puhe voitaisiin katsoa provokaatioksi.

Sotasyyllisiksi joutuivat presidentti Ryti ja viisi sodan aikaista ministeriä sekä kaksi virkamiestä. Tuntui arpapeliltä. Kansalaiset joko pitivät syytteeseen asetettuja viattomina uhreina tai vaativat niille kovia rangaistuksia, jopa kuolemantuomioita. Riippui maailmankatsomuksesta.

Senaatintorilla järjestettiin mielenosoitus syytettyjen puolesta kun sotasyyllisysoikeus piti ensimmäisen istuntonsa Helsingissä. Poliisi ratsasti paikalle. Mielenosoittajat vetäytyivät yliopiston portaille laulaen Maamme-laulua.

Karivieren mieleen palautuivat vuosisadan alun kutsuntamellakat. Ero oli vain siinä, että silloin pamputtaja oli kasakka, nyt oma poliisi.

Oikeus päästi epäillyistä neljä vapaalle jalalle, mitä valvontakomissio ei hyväksynyt. Se antoi Suomen hallitukselle käskyn vangita vapautetut. Paasikivi vetosi tuomioistuimen riippumattomuuteen eikä antanut vangitsemismääräystä.

Karivieri matkusti Helsinkiin osoittamaan mieltä riippumattoman oikeuslaitoksen puolesta,

kun erityistuomioistuimen toinen istunto oli määrää pitää.

Mielenosoittajat kokoontuivat pääkallopaikalle Säätytalon eteen.

– Tämä ei ole oikeutta vaan bolshevistista mielivaltaa! kuului huuto.

– Koko arvotonta näytelmää ei olisi järjestetty, jos Saksa, ja Suomi sen mukana, olisi voittanut sodan, Karivieren vieressä seisova mies sanoi.

– Ainakin syytettyinä olisivat toiset, Karivieri sanoi kyynisesti.

Kun presidentti Ryti vietiin käräjätaloon, joku huusi yleisön joukosta, että herra presidentti oli ansainnut Mannerheimin ristiäkin suuremman kunniamerkin.

Rytin oikeudessa pitämää puolustuspuhetta ei saanut julkaista, koska siinä oli Neuvostoliitto loukkaavia kohtia. Aina valpas lehdistö onki tietoonsa, että kiellon oli antanut valvontakomission puheenjohtaja Zhdanov. Lehdet eivät julkaisseet puhetta isänmaan edun vuoksi. Alkoi olla päivän selvää, että erityistuomioistuimen päätökset eivät perustuisi lakiin vaan Moskovon saneluun. Suomi ei ollut enää pohjoismainen oikeusvaltio. Valvon-

takomissio toi tänne bolshevistisen oikeuskäsitksen. Kommunistit jopa ehdottivat kansantuumioistuinta sotasyllisten rankaisemiseksi.

Sotasyllisyys-oikeus päätti tuomioista talvella. Se määräsi Risto Rytille kymmenen vuotta kuritus-huonetta ja muille syytetyille lyhyempiä vankeus-rangaistuksia. Huhu kertoi, että oikeus oli joutunut koventamaan valvontakomission vaatimuksesta jo päättämäänsä rangaistuksia. Joissakin sanomalehdissä kirjoitettiin, ettei tuomareissa ollut miestä tekemään oikeita päätöksiä.

Suomen kansa piti rangaistuja sijaiskärsijöinä mutta ei noussut vastustamaan oikeudettomuutta. Ikävä asia haluttiin saada nopeasti päätökseen. Maa rauhoittui vähitellen. Alettiin odottaa lopullisen rauhansopimuksen solmimista ja valvontakomission poistumista maasta.

Neuvostoliiton tukemat, valtansa huipulla olevat kommunistit vaativat puhdistuksia virkakunnassa ja nopeuttamaan demokratiaan siirtymistä. Kommunistipuolueen masinoimissa mielenosoituksissa vaadittiin erottamaan taantumukselliset virkamiehet ja fasisteja pois Suomen sotaväestä.

Karivieri uskoi, että kommunistit halusivat kostaa kohtelun, jota olivat saaneet osakseen sotaa edeltäneinä vuosina. Kommunisteilta oli silloin kielletty osallistuminen vaaleihin. Niitä oli myös pantu vankilaan.

Karivieri sai omituisen kirjeen. Siinä väitettiin hänen syyllistyneen valtiorikokseen, kun hän järjesti inkeriläisten pakomatkoja Ruotsiin. Allekirjoittajana oli ”Joukko kapitalismin vastaisen taiston sotureita”. Hän pani kirjeen piironginlaatikkoon näyttämättä sitä kenellekään.

Eräänä iltana Karivieri kirjoitti kotona muistelmiaan. Kirjoittamiseen oli aikaa, nyt kun hän oli eläkkeellä. Kirjoittaminen keskeytyi, kun ovikello soi. Hän ei mennyt avaamaan, koska ei odottanut ketään. Ovikello soi uudelleen ja uudelleen. Hän meni avaamaan.

Oven takana oli kolme tummiin pukeutunutta miestä.

– Valtiollisesta Poliisista, etummainen näytti virkamerkin.

Karivieri oli jäädä alle, kun pahamaineisen punaisen Valpon etsivät jyräsivät sisälle. Yksi

asettui keskelle huonetta hajareisin seisomaan ja otti paperin salkusta.

– Meillä on Teistä pidätysmääräys, Valpon mies sanoi.

– Mitä tämä on olevinaan? Karivieri sanoi hieman kiihtyen.

– Tämä on mitä totisinta totta. Pukekaa ja lähtekää mukaan.

Karivieri katsoi parhaaksi totella. Hän vaihtoi valkoisen paidan ja solmi sinisen kravatin kaulaan. Hän puki tumman puvun. Sillä aikaa Valpon miehet nuuskivat paikat. Ne penkoivat kaapit ja vetivät piironginlaatikot ulos, mutta eivät löytäneet mitään mukaan otettavaa.

Karivieri pani mustat kengät jalkaan. Hän veti niskaan beigen popliinitakin ja kietoi tumman-sinisen huivin kaulaan. Hän kruunasi koko ko-meuden mustalla lierihatulla.

– Olen valmis, hän sanoi.

– Lähdetään.

Karivieri sammutti valot. Hän lukitsi molemmat ovet. Hän laskeutui ulkoportaat etsivien välissä. He kulkivat aution pihan poikki ja tulivat portista kadulle. Katuvarressa oli mustamajja,

jonka moottori kävi. Enää autoissa ei ollut häkäpönttöjä. Niistä oli voitu luopua, kun maahan tuotiin taas bensiiniä.

Valpon mies avasi mustamaijan takaoven ja komensi:

– Menkää autoon.

Karivieri epäröi.

– Menkää autoon, Valpon mies toisti käskyn. – Pankaa jalka astinlaudalle ja ponnistakaa. Autan tarvittaessa työntämällä.

Ei auttanut kuin totella. Yksi etsivistä tuli koppiin Karivieren seuraksi. Ovi lukittiin ulkopuolelta.

– Minkä vuoksi minut on vangittu? Karivieri kysyi.

– Se selviää aikanaan.

Kuljettuaan lyhyen matkan auto pysähtyi.

Ovi avattiin.

– Tulkaa ulos, аваaja käski.

Karivieri joutui poliisiasemalla tyhjentämään taskut pöydälle. Poliisi kopeloi hänet. Kravatti otettiin pois. Hänet pantiin putkaan.

Toivuttuaan järkytyksestä Karivieri alkoi takoa ovea nyrkeillä:

– Minut on vapautettava heti!

Mutta poliisit olivat kovakorvaisia.

Karivieri lyyhistyi lattialle. Maattuaan ainakin tunnin kivilattialla hän nousi ja alkoi hakata ovea.

– Rauhoittukaahan nyt, poliisi tuli sanomaan.

– Avatkaa! Kerron kaiken, minkä haluatte tietää!

Ovi avattiin.

– Iltapala, poliisi sanoi ja pani lattialle höyryävän peltimukin ja vanikanpalan.

Poliisin mentyä Karivieri heitti teen seinälle.

Karivieri yritti nukkua, mutta uni ei tullut. Ajatukset pyörivät tapahtuneessa. Hän yritti muistaa, oliko tehnyt jonkun rikoksen, josta häntä voitaisiin syyttää. Mitään ei tullut mieleen. Hänelle haluttiin kostaa jotakin, mutta mitä ja kuka? Kommunistit olivat mahdollisia. Mutta hän ei ollut vaatinut kommunistipuolueen kieltämistä ja sen jäsenien vangitsemista edes silloin, kun kommunistivaino oli kiihkeimmillään.

Risto Karivieri heräsi koiranunesta.

– Lähdetään, koppiin tullut poliisi sanoi.

Ulkona paistoi aurinko. Karivieri pettyi, kun hänet pantiin mustamajajaan eikä päästettykään vapaaksi.

Matka päättyi Helsinkiin Valpon Ratakadun selliin. Olot olivat siedettävämmät kuin Turun putkassa. Täällä oli muutama huonekalukin: jakkara, pieni pöytä ja laverisänky.

Mutta aika kului yhtä hitaasti. Viikon kuluttua vartija haki Karivieren sellistä. Hänet vietiin pienen huoneeseen ja pantiin istumaan tuolille virkakirjoituspöydän takana istuvan virkailijan eteen.

– Oletteko Te Risto Karivieri? mies aloitti kuulustelun.

– Ettekö te muka tiedä sitä? Karivieri vastasi röyhkeästi.

– Varmistamme vain, että kyseessä on oikea henkilö.

Virkailija kirjoitti jotakin papereihinsa.

– Miksi minut on vangittu? Karivieri kysyi.

Virkailija ei vastannut.

– Miksi minut on vangittu! Karivieri toisti kysymyksen.

Mies vain tutki papereitaan.

– Ketä Te edustatte? Karivieri kysyi.

– Valtiollista poliisia.

Karivieri pelästyi. Punaisen Valpon kanssa ei pelleilty.

Valpon mies nosti katseen papereista ja katsoi läpätunkevasti.

– Ette tainnut huomata, että varjostimme Teitä useita viikkoja ennen pidättämistä?

– Miksi ihmeessä?

Valpon mies ei vastannut kysymykseen. Sen sijaan se sanoi:

– Teillä on oikeus puolustusasianajajaan.

Karivieri oli ajatellut puolustaa itseään. Hän antoi kuitenkin tunnetun pykälentuntijan nimen.

Vartija vei Karivieren takaisin selliin.

Asianajaja tuli seuraavalla viikolla tapaamaan Kariviertä selliin. Miehen kädenpuristus oli veltto, mutta taivaansinisissä silmissä oli luottamusta herättävä katse.

– Kuinka hurisee? asianajaja yritti keventää.

– Menettelee.

Asianajaja istuutui mukanaan tuomalle jakkaralle ja kaivoi nahkasalkusta nipun papereita.

– Teidän epäillään järjestäneen erään Suomen armeijassa olleen inkeriläisen paon Ruotsiin, asianajaja aloitti.

Karivieri muisti hourupäältä tulleen kirjeen.

– Muistatteko järjestäneenne paon?

– Miksi kieltäisin sen? Milloin ihmisen auttamisesta on tullut rikos?

– Nyky-Suomessa kaikki on mahdollista.

Asianajaja oli hänen puolellaan.

– Kuinka Te joudutte auttamaan inkeriläistä? asianajaja kysyi.

– Minua pyydettiin.

– Kuka pyysi?

– Eräs kollega kirkkohallituksesta.

– Saanko nimen?

Karivieri epäröi.

– Hän voi olla tärkeä todistaja, asianajaja suostutteli.

Karivieri kertoi nimen. Asianajaja kirjoitti sen ylös.

– Te siis myönnätte järjestäneenne Pertti Suomalaisen paon Ruotsiin, asianajaja sanoi.

– Miksi kieltäisin sen?

– Kuinka se tapahtui käytännössä?

– Minä autoin matkan järjestelyissä ja lainasin pienen summan rahaa hänen äidilleen, Karivieri vastasi laimeasti.

– Miksi teitte sen?

– Minä halusin auttaa. Missä on inhimillisyys? Kun puna-armeija talvella neljäkymmentäneljä, ei kun kolme, mursi Leningradin saartorenkkaan, Saksan armeija valmistautui vetäytymään Inkerinmaalta. Inkeriläisiä ei voinut jättää venäläisten armoille. Ihmiset olivat nälkäkuoleman partaalla. He kulkivat kerjuulla. Suomi suostui ottamaan inkeriläiset vastaan. Jokaiselta lähtijältä kysyttiin, haluaako hän muuttaa Suomeen. Vain halukkaat otettiin tänne, mutta sodan jälkeen Neuvostoliitto väitti, että inkeriläiset tuotiin tänne väkipakolla, ja vaati heidät luovutettaviksi takaisin. Olin itse paikalla kuulemassa, kun valvontakomission edustaja uhkasi, että palaamasta kieltäytyvät vietään takaisin pakolla. Pelottelusta huolimatta kaikki eivät palanneet, koska eivät uskoneet pääsevänsä kotiseudulle. Kuulemma junat ajoivatkin Inkerin ohi suoraan Siperiaan. Suomeen jääneet eivät uskaltaneet jäädä tänne vaan menivät Ruotsiin.

Asianajaja kirjoitti ylös kynä sauhuten.

– Ajattelin, että järjestämme puolustuksen sille perustalle, että Pertti Suomalaisesta annettiin etsintäkuulutus vasta sen jälkeen, kun hän oli poistunut Suomesta. Teko ei ollut rikos silloin, kun Te teitte sen, asianajaja kertoi.

– Se ei ollut rikos lainkaan, Karivieri tuhtui. – Eikö juttua voisi antaa jonkun länsimaisen tuomioistuimen päätettäväksi?

– Kuolleena syntynyt ajatus. Tähän maailman-aikaan mistään ei löydy puolueetonta tuomiois-tuinta. Kaikkialla vallitsee lynkkausmieliala. Var-sinkaan sodan hävinneen osapuolen ei kannata odottaa saavansa oikeutta. Onneksi Suomeen ei tullut kansantribunaaleja, joita eräät vasemmisto-piirit ajoivat tänne. Kansa on julmaa ja verenhimoista. Nykyään oikeusistuimienkin tuomioissa pyritään johonkin hypoteettiseen kasvattavaan esimerkkiin, vaikka tulisi pyrkiä vain antamaan hyvitys rikoksen uhrille, asianajaja tyrmäsi ehdo-tuksen.

– Minä en ole tehnyt mitään rikosta, josta mi-nua voitaisiin rankaista, Karivieri sanoi masen-tuneesti.

– Rikoksenne on se, että Te avustitte Pertti Suomalaista pakenemaan Ruotsiin. Väli rauhan ehdoissa vaaditaan palauttamaan Suomen armei-jassa liittoutuneita vastaan sotineet Neuvostoliiton kansalaiset.

Asianajaja pani paperit salkkuun.

– Palaan asiaan ensi viikolla, asianajaja sanoi ja koputti oveen.

Vartija avasi oven.

– Rohkeutta ja reipasta mieltä, asianajaja toi-votti ja meni pois.

Karivieri siirrettiin Valpon sellistä tutkintavanki-laan. Vankilan portilla vartijat nöyryyttivät hänet. Hänet pakotettiin riisuutumaan alasti, minkä jäl-keen vartija kopeloi hänet joka paikasta. Hän jou-tui luovuttamaan vaatteet säilytykseen. Tilalle annettiin vangin vaatteet. Hänet suljettiin selliin, jossa oli asukki ennestään. Mies vain tuijotti sa-nomatta sanaakaan. Sellissä haisi pahalle. Katon-rajassa oli pieni ristikkoikkuna, mutta sitä ei saa-nut auki tuuletusta varten.

Karivieri nukkui huonosti ensimmäisen yön sellissä. Viemäristä tullut rotta häiritsi rapistelulaan, ja sellikaveri puhui unissaan.

Sellikaveri oli aamulla juttutuulella.

– Minkä rikoksen sää teit? mies uteli.

Karivieri tiesi vasikoista ja vaikeni.

– Kai sää jonkun rikoksen teit. Ketään ei panna linnahan ilman, mies intti.

– Panivat istuma vanhast muistist, Karivieri vastasi karskiutta ääneen tavoitellen.

– Sää voit laulaa ”ny’ mua vierähän linnasta linnahan. Ny’ mua vierähän linnasta linnahan”, sellikaveri nauroi niin että rikkinäinen hammasriivi paljastui.

Asianajaja tuli päivällä tapaamaan Kariviertä. He voivat keskustella erillisessä huoneessa kahden kesken.

– Lähdemme siitä, että Te tunnustatte auttaneenne Pertti Suomalaista pakenemaan maasta, asianajaja ehdotti. – Vaikka oikeus katsoisi sen rikokseksi, teko on niin mitätön, että Te pääsette muutaman kuukauden ehdonalaisella.

Karivieri ajatteli vaihtaa asianajajaa.

– Milloin ihmisen auttamisesta on tullut rikos? hän kysyi.

– Emme rupea filosofoimaan. Teidän tapauksessanne ei kannata tukeutua lakikirjaan, sillä juttunne on poliittinen mitä suurimmassa määrin. Suomen oikeuslaitos ei ole hävityn sodan seurauksena enää itsenäinen. Poliittiset tuomiot päätetään Moskovassa, ja jossakin määrin Lontoossa. Moskovalle tuomiot ovat arvovaltakysymys. Kreml tyydytetään vain sillä, että tuomitaan vankeusrangaistuksia.

Asianajajan silmissä voi nähdä tilkan myötätuntoa.

He pääsivät yhteisymmärrykseen noudatettavasta strategiasta. Asianajaja pani paperit salkkuun ja nousi lähteäkseen.

– Annetaan mielten rauhoittua. Palaan asiaan kahden viikon kuluttua, asianajaja sanoi ja meni pois.

Vartija vei Karivieren takaisin selliin. Sellikaveri ei ollut paikalla.

Karivieri polvistui ristikkoikkunan alle. Hän pani kädet ristiin ja nosti katseen. Rautaristikon läpi voi nähdä palan sinistä taivasta.

– Suuri ohjaaja, miksi ohjasit näin?
Kuuma kyynel vierähti poskelle.

Päivät kuluivat sellissä hitaasti. Sellikaverin – Jatkolainen nimeltään – kanssa ei syntynyt keskustelua, sillä mies oli tyhmä kuin saapas. Sitä paitsi miestä sai pelätä. Päivät kuluivat jakkaralla istuen. Vaihtoehto olisi ollut seistä, sillä kävely ei tullut kysymykseen, seinä tuli heti vastaan. Sellissä oli huonekaluina pöytä ja kaksi jakkaraa. Vuodevaatteina oli ohut olkipatja, harmaa kulunut huopa ja littana tyyny. Ne olivat päivällä lavitsan ja seinän välissä, kun lavitsa nostettiin seinälle ja kiinnitettiin munalukolla. Kivilattialla ei tehnyt mieli maata. Lakanaa ei ollut, koska siitä voisi tehdä hirttoköyden. Ainoa mukavuus oli pieni keittolevy, jolla voi keittää teevettä. Tarpeet tehtiin ämpäriin, jonka vanki joutui itse tyhjentämään. Käytävällä sai käydä tupakalla. Hän ei ollut tupakkamiehiä eikä käyttänyt mahdollisuutta hyväksi. Arkipäivisin vangit pääsivät ulos kävelemään. Lenkki oli lyhyt kierros vankilan pihalla vartijoiden tarkan silmälläpidon alaisena. Ruoka oli luirua, mutta sitä ei ollut varaa jättää syömättä,

jos halusi pysyä hengissä. Ystävät olivat hylänneet, sukulaisia hänellä ei ollutkaan. Vankilapappi kävi joskus, mutta kollegalta ei saanut lohdutusta. Vartijat kohtelivat häntä kunnioittavasti, sillä ne tiesivät, minkä vuoksi hänet oli vangittu.

Lauantaisin pääsi saunaan. Karivieren saunassa käynnit jäivät muutamaan kertaan, sillä hän ei halunnut kuunnella rikosvankien lauteilla puhumia karkeuksia. Vaihtelua toivat vain kuulustelut. Yksi kuulustelijoista oli puolta vaihtanut Etsivän Keskuspoliisin virkailija.

Moskovan palvelukseen siirtynyt kysyi Kariviereltä, mitä hän oli tehnyt Tallinnassa vuonna neljäkymmentäkolme.

Vastatessaan Karivieri antoi halveksunnan kuulua äänessä:

- Järjestelin inkeriläisten muuttua Suomeen.
- Pidittekö yhteyttä saksalaisiin upseereihin?
- Entä sitten jos pidin?
- Siis piditte?

– Kyllä. Pidin heihin yhteyttä inkeriläisten kuljetukseen liittyvien asioiden tiimoilta.

– Oliko missään vaiheessa puhetta salaisen radioaseman pystyttämistä Suomeen, sen jälkeen kun saksalaiset olisivat poistuneet täältä?

– Yritättekö Te vihjailla jotakin?

Petturi mulkaisi vihaisesti.

– Vaikka pidin yhteyttä saksalaisiin, en syylistynyt maanpetokseen, sillä Suomi ja Saksa olivat vuonna neljäkymmentäkolme vielä aseveljiä. Minulla ei ole tapana pettää ystävää, Karivieri sanoi.

Petturin katse harhaili.

– Isänmaan puolustaminen ei saa olla rikos, Karivieri melkein huusi. – Olitteko Te sodassa?

– Sovitaanko että minä esitän kysymykset? Oliko saksalaisten kanssa puhetta radioasemasta?

– Olitteko Te sodassa? Karivieri toisti kysymyksen.

Valpon mies luimisteli eikä vastannut.

– Oletteko ajatellut liittyä Suomi – Neuvostoliitto-seuraan? kuulustelija vaihtoi puheenaihetta.

– En ole.

– Lupaan, että jos liitytte ja rupeatte raportimaan meille seuran jäsenistä, pääsette ilman rangaistusta.

– En aio ryhtyä vasikaksi.

Kuulustelun päätyttyä vartija palautti Karivieren selliin.

– Ei oikeutta maassa saa, ken itse sit ei hanki, Jatkolainen sanoi ja näytti suuria kouriaan. – Mää kuristin näillä käsillä koronkiskurin.

Kädet olivat suuret kuin lapiot.

Jatkolainen kertoi, että oli sodasta palattuaan ryhtynyt kulkukauppiiaaksi. Hän otti tukkumyyjältä tavaraa luotolla. Kauppa kävi ja henki haisi. Mutta rahat kuluivat elämiseen ja matkustamiseen. Tukkumyyjä ei suostunut odottamaan saataviaan ja kieltäytyi antamasta lisää myytävää luotolla.

– Minä surmasin sen kiskurin kuristamalla, Jatkolainen kertoi.

Risto Karivieri jäi selliin yksin asumaan, kun Jatkolainen tuomittiin murhasta elinkautiseen ja siirrettiin kuritushuoneeseen. Hän oli etuoikeutettu, sillä Suomen tutkintavankiloissa oli ahdasta. Niissä oli muiden muassa satoja asekatkennästä epäiltyjä. Tilan lisääntymisestä huolimatta olot olivat kaikkea muuta kuin loikoivat. Kopin seinät

ja lattia olivat tahmaiset. Lämpötila saattoi laskea aamuyöllä nollan pintaan. Rotat häiritsivät öisin rapistelullaan.

Karivieri pyysi vankilanjohtajalta kynän ja paperia kirjoittaakseen puolustuspuheen oikeudenkäyntiä varten. Ihme ja kumma, pyyntöön suostuttiin.

Kosmoskynällä syntyi tekstiä ruutupaperille: ”On päivänselvää, että syyttelyn takana ovat kauanaiset kotikommunistit. Ne ovat nyt niskan päällä, kun puna-armeija on maassa”.

Mutta kirjoittaminen ei ottanut sujuakseen.

Asianajaja tuli neuvottelemaan puolustuksen strategiasta.

– Lähdemme siitä, että Te tunnustatte Pertti Suomalaisen pakomatkan järjestämisen Ruotsiin, asianajaja ehdotti. – Suomen hallitus tekee kaikkensa, jotta Te pääsette lyhyellä ehdonalaisella. Presidentti Ryti sanoi, että isänmaan puolesta voi toimia vankilassakin.

– Ryti tuomittiin? Miksei Mannerheimiä? Karivieri kysyi masentuneesti.

– Stalin ei halunnut Mannerheimiä oikeuteen.

– Miksei?

– Ehkä Stalin sotilaana ymmärtää, että Mannerheim vain totteli käskyjä.

– Ja Rytikö noudatti poliitikkona äänestäjien tahtoa? Silloinhan syyllinen on koko Suomen kansa.

– Niin ei voida ajatella. Kansaa ei voida asettaa syytteeseen.

– Koska ei voida rangaista koko kansaa, tuomitaan muutama minun kaltaiseni pikkutekijä, Karivieri sanoi alistuneesti.

– Suomessa sotasylliset pääsivät vähällä. Bulgariassa Ryti olisi teloitettu. Ranskassa Saksan kanssa yhteistyössä ollut pääministeri ammuttiin. Norjassa Quisling hirtettiin ja ruumis jätettiin kaiken kansan katsottavaksi.

Karivieren pää painui.

Asianajajan mentyä vartija palautti Karivieren selliin. Vartijan mentyä hän putosi polvilleen lattialle. Hän pani kädet ristiin:

– Me rikoimme Sinun tahtoasi vastaan. Anna meille anteeksi ja anna meille armosi, sillä ilman Sinun armoasi yksikään ei pelastu.

Vasta nyt hän ymmärsi Kristuksen kärsimisen todellisen sisällön. Tähän asti hän oli ollut pelkkä leipäpappi.

Karivieri päätti lopettaa elämänsä oman käden kautta.

Mutta kalteri-ikkunassa ei ollut verhoja, joista voisi punoa hirttoköyden.

– Anna minun säilyttää järkeni valo, hän höpisi.

Risto Karivieri sairastui ahdistukseen. Hän lähti vankilan lääkärin vastaanotolle hakemaan apua. Odotushuoneessa oli tuttu.

– Sinäkin olet täällä? Karivieri sanoi Klaus Norrelle.

– Niin, Klaus vastasi vaisusti.

Klaus oli laihtunut. Silmien alla olivat tummat varjot.

– Miksi sinä olet vankilassa? Karivieri kysyi.

Klaus vaihtoi kielen ruotsiksi ja kertoi, että oli Äänislinnan siirtoleirin apukomendanttina joutunut komendantin lähdettyä ottamaan vastuun järjestyksestä. Häntä aiottiin syyttää siitä, että hän oli joutunut rankaisemaan kahta siirtoleirin varas-

tosta leiriasukeille tarkoitettua muonaa varastanutta huligaania. Hän antoi käskyn ampua varkaat, koska suomalaisten lähdettyä kukaan ei rankaisisi niitä. Klaus katui, että oli käskenyt tuomaan naiset paikalle. Naiset olivat kaivanneet valvontakomissiolle.

Karivieri tunsu myötätuntoa Klausia kohtaan. Klaus syytti uuden tupakan heti edellisen sammutettuaan.

Klaus kertoi, että hänet oli haettu kotoa ja viety Riihimäen vankilaan. Sinne koottiin tutkintavankeja, joita aiottiin syyttää sotarikoksista. Kun vankeja lähdettiin viemään Riihimäeltä jonnekin, hän piilotti partakoneenterän saappaankorkoon. Jos heidät vietäisiin rajalle, hän viiltäisi ranteet auki; elämälle olisi kuitenkin voinut sanoa hyvästi. Partakoneenterää ei tarvinnut käyttää, sillä Haminasta jatkettuaan auto kääntyi Lappeenrannan tielle. Heidät suljettiin Miehikkälän entiseen sotavankileiriin.

– Maanpuolustajalle annettiin sellainen asunto, Klaus sanoi suomeksi. Klaus imi tupakasta savua ja puhalsi sen saman tien ulos. Hän vaihtoi kielen ruotsiksi ja kertoi, että Jekaterina oli tullut tapaa-

maan häntä Miehikkälään. He saivat viettää hetken kaksistaan rantasaunassa kenenkään häiritsemättä.

– Me yrittimme panna lapsi alkku på förskott, Klaus sanoi hymyillen.

Klausista pahinta oli epä tietoisuus. Häntä pidettiin vankilassa ilman lupausta oikeudenkäynnistä. Hän oli valmis tunnustamaan jonkun pikku sotarikoksen, jos vain saisi takeet, että pääsisi muutaman kuukauden ehdonalaisella.

Lääkäri diagnosoi Karivierellä lievän masennuksen. Hänen saatua siihen hoitoa elämänhalu palasi vähin erin. Hän sai vankilanjohtajalta luvan saarnata vankilan kappelissa. Hänellä oli erinomainen aihe. Hän puhuisi presidentti Rytistä ristille nostettuna Vapahtajana. Ryövärien rooleissa olisivat asekatkennästä ja rintamalla tehdyistä sotarikoksista syytetyt. Hän ymmärsi kuitenkin pian, ettei voisi puhua niin. Sliippasi liian läheltä. Saarna loukkaisi Klausia, jota tutkittiin sotarikoksesta, ja Birgeriä, jota epäiltiin asekatkennästä.

Hän puhuisi anteeksi antamisesta.

Sunnuntaina vankilan pikku kappeli täyttyi sanankuulijoista. Liturgia eteni tutun kaavan mukaan. Määrätyn virren aikana Karivieri siirtyi saarnastuoliin. Hän laski Raamatun sille varattuun telineeseen ja avasi sen kohdasta, johon oli pannut saarnatekstin merkiksi.

Virren päätyttyä Karivieri nosti katseen. Sekalainen seurakunta odotti.

– Ystävät, hän aloitti. – Tässä kappelissa on erilaisista rikoksista tutkittavina olevia. Joitakin epäillään tavanomaisesta rikoksesta, kuten taposta tai varkaudesta. Sitten on sellaisia, joita tutkitaan teosta, joka ei ole rikos tavanomaisessa mielessä. Eräitä meistä aiotaan syyttää sodankäynnin lakien rikkomisesta. Sananlasku sanoo, että sodassa lait vaikenevat. Sodassa tehdään vääryyksiä puolin ja toisin, mutta ihmisluonto on sellainen, että niistä rankaistaan vain hävinnyttä osapuolta.

Karivieri piti lyhyen tauon, ennen kuin jatkoi:

– Eräitä epäillään aseiden väliavarastoinnista ja sissisotaan valmistautumisesta. Tekivätkö he väärin, kun varautuivat pahimman varalle, sillä Neuvostoliittoon ei voinut luottaa, vaikka välirauha oli solmittu?

Karivieri katsoi, kuinka sanat vaikuttivat. Ilmeet olivat vakavia.

– Eräitä on jo tuomittu rikoksesta rauhaa vastaan Suomen perustuslakiin kuulumattomalla takautuvalla erityislailla. Tekikö presidentti Ryti väärin, kun hän uhrasi itsensä, jotta Suomi ei olisi jäänyt yksin, kun puna-armeija hyökkäsi Kannaksella rajusti kesällä vuonna neljäkymmentäneljä? Kun Neuvostoliitto hyökkäsi maahamme syksyllä kolmekymmentäyhdeksän, tekivätkö sotilaat väärin, kun he rupesivat puolustamaan koteja maahanhyökkääjää vastaan? Eivät. Naiset, lapset ja vanhuksset syyttäisivät heitä, jos he eivät olisi ruvenneet puolustamaan.

Ei kuulunut hiiskahdustakaan.

– Neuvostoliitto oli väärintekijä, Suomi oli uhri, Karivieri pudotteli sanoja.

Joku yskäisi.

– Kristus, maailman kansojen pelastaja, sanoo ”älkää tuomitko, ettei teitä tuomittaisi”. Hän, joka otti koko ihmiskunnan synnit kantaakseen, sanoi ristillä ”Isä, anna heille anteeksi, sillä he eivät ymmärrä mitä he tekevät”.

Olisi voinut kuulla nuppineulan putoamisen lattialle.

Jumalanpalveluksen jälkeen moni tuli kiittämään Kariviertä lohdutuksesta, jota saarna oli antanut heille.

Lopullinen rauha solmittiin Pariisissa. Se ratifioitiin Helsingissä ja Moskovassa. Neuvostoliitto otti Suomelta Viipurin läänin ja eräitä muita alueita. Suomi joutui asuttamaan lähes puoli miljoonaa evakkoa pienentyneelle alueelleen. Lisäksi Suomi joutui maksamaan Neuvostoliitolle suuret sotakorvaukset.

Valvontakomissio poistui maasta.

Risto Karivieri kuuli vankilaan, että Klaus oli vapautettu kaikista syytöksistä todistusaineiston puutteellisuuden vuoksi. Myös melkein kaikki asekatkennästä vangitut vapautettiin ilman syytteiden nostamista, Birger niiden joukossa. Vankiloissa odottivat syytteen nostamista enää hänen kaltaisensa epämääräisistä syistä vangitut.

Asianajaja tuli tapaamaan Kariviertä. Oikeudenkäynnistä ei ollut mitään uutta kerrottavaa.

Karivieri sanoi asianajajalle olevansa valmis tunnustamaan ”rikoksensa”, jos se auttoi isänmaata.

Asianajaja kiitti häntä uhrivalmiudesta mutta pyysi odottamaan.

5.

Vankilan portti kolahti raskaasti kiinni Risto Karivieren takana. Kesti jonkin aikaa, ennen kuin hän tajusi, missä suunnassa rautatieasema oli. Hän lähti kävelemään sinne. Askel horjui. Terveys oli mennyt vetoisessa sellissä.

Oikeus oli vapauttanut hänet kaikista syytteistä. Hän oli joutunut istumaan melkein puolitoista vuotta vankilassa syyttömänä. Hän hakisi valtiolta korvausta.

Karivieri osti rautatieasemalla matkalipun Turkuun ja nousi junaan.

Juna joutui kiertämään Toijalan kautta, sillä Neuvostoliitto ei antanut junille kulkulupaa rantarataa pitkin pakkoluovutetun Porkkalan läpi.

Turun asemalta Karivieri käveli kotiin. Hänestä tuntui, että ihmiset tuijottivat häntä.

Kotona oli ummehtunut haju. Karivieri veti verhot syrjään ja avasi ikkunat tuuletusta varten. Missään ei näkynyt pölyä. Rouva Pyssy oli pitänyt paikat siistinä sillä aikaa, kun hän istui vankilassa.

Karivierestä tuntui, että ihmiset karttoivat häntä, vankilasta vapautunutta. Vaikka oli joutunut syyttömänä vankilaan, hän luopui korvauksen hakeemisesta Suomen valtiolta. Vangitsemisen takanahan ei ollut Suomi, vaan Neuvostoliitto, ja siltä oli korvausta turha hakea. Margit oli ainoa, joka ei karttanut häntä. Hän alkoi viettää pitkiäkin aikoja Solkullassa. Kerran he istuivat kaksin lehtimajassa ja joivat kahvia, jota taas sai. Aurinko paistoi ja linnut laulelivat.

– Mie pelkhään, että Klausin avioliitto päättyy heti erhoon, Margit huokaisi.

Karivieri oli vihkinyt Klausin ja Jekaterina Pohtojevin avioliittoon muutama viikko sitten. Viime viikolla nuorikko oli tullut hänen luokseen myöhään illalla pyytämään yösjaa, sillä Klaus

riehui humalassa kotona. Hän antoi Jekaterinan jäädä yöksi palvelijahuoneeseen. Aamulla Jekaterina palasi miehensä luokse.

– Klaus oppi SS-joukoissa juohmaan. Hän polttaa ku korsteeni, Margit vuodatti. – Norret mennee Klausin mukana hauthaan.

– Eikö tosiaan ole muita?

– Venäjälle mennyt sukuhaarakin on tiettävästi sammunut. Olisipa Vilhelm saanu ellää. Klausista ei ole toimitusjohtajaksi. Hän vain riitelee työntekijäin kanssa, ja kalliit konheet seisoo toimitettomina.

Klausista oli tullut toimitusjohtaja, kun Birger oli kuollut sydänkohtaukseen pian tutkintavankeudesta vapauduttuaan.

– Klaus teki muutamassa kuukauvessa firmasta vekselivetoisen. Se meni lähes bankrothiin, Margit jatkoi vuodatusta.

– Firma jäi sotakorvaustoimituksista osattomaksi, kun Birger istui vankilassa.

Pääskysel tekivät taidokkaita lentoliikkeitä liverrellen.

Karivieri vaihtoi puheenauhetta:

– Sanomalehdissä kirjoitettiin siitä Amerikassa kiinni jääneestä venäläisvakooilijasta. Se meni Amerikkaan Suomen kautta. Se tuotiin Venäjältä suljetussa junassa Porkkalaan ja salakuljetettiin sieltä Helsinkiin, josta se lensi Amerikkaan.

– Vai niin.

– Niin muuttuu maailma, Eskoseni. Jos Amerikka ja Neuvostoliitto olisivat olleet vihollisia keskenään jo sodan aikana, sodassa olisi käynyt toisin. Suomi ei olisi menettänyt Karjalaa.

– Sie jaksat surra Karjalan menetystä.

– Jos Suomi olisi saanut pitää Karjalan, Solkullan maistakaan ei olisi tarvinnut luovuttaa monta hehtaaria evakoille, Karivieri muistutti.

– Mie olisin joutunut luovuttamaan vielä enemmän, jos en olisi maksanut.

Margit viittasi eduskunnan säätämään pika-asutuslakiin, jonka nojalla kotinsa menettäneet karjalaiset saivat hankkia maata. Laissa oli pykälä, jonka nojalla ruotsinkieliset voivat ostaa maata suomenkielisistä kunnista ja luovuttaa sen evakoille. Sillä estettiin ruotsinkielisten pitäjien muuttuminen karjalaisten tulon myötä suomenkielisiksi.

– Sinusta tuli äkkiä suomenruotsalainen, Karivieri piikitteli. – Mynämäki on täysin suomenkielinen pitäjä. Teidän suomenruotsalaisten olisi korkea aika opetella enemmistön kieli. Se olisi teille helppoa, kun te olette niin teräväpäisiä. Johan Snellman sanoi, että

– Onko siusta tullu aitosuomalainen? Margit piikitteli.

– Pois se minusta.

– On turha ennää surra Karjalan menetystä, Margit sanoi. – Karjalaiset ovat hyviä hevosmiehiä. Villan isäntäkin laskettellee raitilla täyttä ravia, kun se mennee hakemaan kunnanjauhoja. Mut emännän tapoihin mie en totu. Se sotkee kaikki paikat joka kerta, ku se leipoo piirakoita.

– Valmistavatko he vielä ruoan karjakeittiössä?

– Mitä? Eivät ennää aikoihin.

Hautajaissaatto kulki syksyisellä Turun hautausmaalla. Lehtipuvun riisuneet puut värjöttelivät alkutalven pikku pakkasessa. Saatto seisautui avatun haudan viereen.

Karivieri ja Margit jäivät seuraamaan toimitusta matkan päästä. Vainaja oli Solkullan entisen torpparin poika, joka oli ollut kartanossa renkinä, ennen kuin vuosisadan alussa muutti Turkuun. Saattajia oli vain kourallinen, sillä vainajan lapset olivat kuolleet tai muuttaneet pois Suomesta.

Tuntematon mies pysähtyi viereen.

– Kuka vainaja mahta olla? mies kysyi.

– Elmer Katava, Karivieri vastasi.

– Mää tunsin hänen, mies sanoi. – Kelppa pappi näköjä siunama sosialistinki.

Varikset kraakkuivat.

– Eik Katavan poika ammuttu dosenttina? mies kysyi.

– Desanttina, Karivieri korjasi.

– Pojan hauta on täsä lähel. Siit on tullut pyhiinvaelluspaikka kommunisteil. Aate on hyvä, mut ko toverit kenkkuile. Ei Venäjäkä muuttunu pareveks, ku sinne tuli kommunismi. Pomot määrälevät erellenki ja työläiset tottelevat, mies sanoi.

Pappi kaatoi pienellä lapiolla hiekkaa harmaaksi verhoillun arkun päälle.

– Siit et presidentti Ryti tuomitti sotasyylisenä, voira syyttä kommunistei, mies sanoi.

– Tärkeintä on anteeksianto, Karivieri sanoi.

Mies meni pois. Hekin lähtivät.

– Jumala vois ottaa jo miutkin pois täältä. Hän on unhottanu miut tänne maan päälle, Margit valitti.

Margit oli tosiaan vanha kuin taivas. Hän käveli kepin kanssa vaivalloisesti.

Auto ja kuljettaja odottivat portin luona. Virtanen tuli ulos avaamaan ovet. He kömpivät auton takapenkille.

Veivattuaan moottorin käyntiin Virtanen palasi ratin taakse. Virtanen pani ykkösen silmään ja painoi ”lusikkaa” kevyesti jalalla. Musta auto lähti lipumaan keskikaupungille.

Risto Karivieri kirjoitti eräänä iltana muistelmia kotona. Hän halusi puhdistaa jälkimaineensa. Tulevien sukupolvien oli saatava tietää, että hänet oli pantu vankilaan syyttömänä. Mustakantiseen ruutuvihkoon syntyi tekstiä. ”Talvisota, jonka Neuvostoliitto aloitti, ei ollut mitään muuta kuin vapaussodan jälkinäytös. Se yritti palauttaa Suo-

men kokoonpanoonsa, josta Suomi oli irronnut vuonna seitsemäntoista. Jatkosota, kuten nimikin kertoo, oli talvisodan jatko. Sitäkään sotaa Suomi ei halunnut. Neuvostoliitto aloitti sen pommittamalla Suomen kaupunkeja. Neuvostoliitto suorastaan pakotti Suomen Saksan liittolaiseksi. Se painosti välirauhan aikana Suomea ja ajoi Suomen Saksan syliin. Saksa ojensi syksyllä neljäkymmentä Suomelle auttavan käden lähettämällä yänne asekauppiat. Suomi tarttui siihen kuin hukkuva oljenkorteen. Saksan ja Neuvostoliiton välillä alkoi sota neljäkymmentäyksi kesäkuussa. Suomi vedettiin sotaan mukaan. Hitlerin mukaan Suomi soti liitossa Saksan kanssa. Suomi oli talvella neljäkymmentäneljä valmis tekemään Neuvostoliiton kanssa erillisrauhan, mutta Moskovan ehdot olivat liian kovat. Kuultuaan rauhantunnusteluista Saksa, joka silloin vielä oli voimissaan, lopetti ase- ja viljatoimitukset Suomeen pakottaakseen Suomen jatkamaan sotaa rinnallaan. Kun puna-armeija aloitti suurhyökkäyksen kesäkuussa Kannaksella, Moskova vaati antautumista ehdoitta, mihin Suomi ei voinut suostua. Saksa lupasi toimittaa Suomelle aseita ja viljaa, mutta vain ehdol-

la, että Suomi pysyy sen rinnalla. Ryti uhrasi itsensä ja lähetti ulkoministeri Ribbentropin mukana Hitlerille kirjeen, jossa lupasi, ettei tee ilman Saksan suostumusta erillisrauhaa Neuvostoliiton kanssa”.

Rinnassa vihlaasi. Kynä kirposi sitä kuljettavasta kädestä. Kipu siirtyi leukaan ja käsivarteen. Karivieri nousi mennäkseen sänkyyn lepäämään mutta kaatui tuolin, ja kaatui itse sen mukana. Pää osui pöydänkulmaan. Valot sammuiivat.

Kun tuli lauantaina siivoamaan, rouva Pyssy ihmetteli ulkona, miksi verhot olivat ikkunoiden edessä, vaikka päivä oli jo pitkällä.

Porstuassa haisi imelälle. Rouva Pyssy avasi välioven. Käsi lensi suun eteen.

Karivieri makasi pöydän alla. Ennen kuin lähti noutamaan lääkäriä, rouva Pyssy veti verhot syrjään ja avasi ikkunat tuuletusta varten.

Lääkäri diagnosoi vainajan kuolleen sydänhalvaukseen. Poliisi saapui ennen ruumisautoa. Virkapukuiset tekivät tutkimuksiaan, totesivat, ettei mitään rikokseen viittaavaa ollut tapahtunut ja

antoivat luvan viedä ruumiin pois. Hautaustoimiston ilmeettömät miehet nostivat ruumiin paareille ja peittivät sen kankaalla. Miehet kantoivat ruumiin paareilla ulos ja nostivat sen autoon, jonka moottori kävi koko ajan.

Uteliaita naapureita oli tullut pihalle. Lundgreenska kertoi kuulleensa seinän takaa kovan kolahduksen kolme päivää sitten:

– Mää pyysin Albertti menemän kattoma, mut se jäi.

– Mnä en ymmärä vielkä, miks Karivieri joutus vankilasse, Lundgreen sanoi.

– Hän teki jonkun häpeällisen rikoksen, yksi ”tiesi”.

– Hää ei tehnt mittää rikosta. Hänet pantii vankilaa syyttömän, rouva Pyssy sanoi.

Hautaustoimiston auto lipui hitaasti portista kadulle. Takaikkunaan osunut auringonvalo häikäisi kaikkien silmät.